FERNAN CABALLERO

PESCĂRUȘUL

UNIVERS

FERNÁN CABALLERO

PESCĂRUȘUL

Coperta de Dodi Teodorescu-Romanați

Fernán Caballero, *La Gaviota*,
Editorial Mateu, Pedralbes, 1, Barcelona

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

FERNÁN CABALLERO

PESCĂRUȘUL

Traducere de ELENA DUMITRESCU
Cuvînt înainte de DOMNIȚA DUMITRESCU-SÎRBU

București, 1984
Editura Univers

Cuvînt înainte

Încă din scrierile lui Mariano José de Larra — „Fígaro" — începuse să se profileze dubla linie de dezvoltare a prozei romantice în Spania primei jumătăți a secolului al XIX-lea : pe de o parte romanul istoric în genul creației lui Walter Scott, iar pe de altă parte, realismul „costumbrist" al articolelor sale publicistice „de moravuri". „Geniul lui Larra — arată Mario di Pinto și Rosa Rossi în *La letteratura spagnola dal Settecento a oggi*, Firenze, 1974, p. 297 — se vădește în aceea că a știut să repună, atît la nivelul criticii, cît și la acela al creației propriu-zise, problema romanului într-o literatură care dăduse deja picaresca și pe Don Quijote." Dar condițiile nu erau coapte încă pentru cristalizarea definitivă a unei soluții înnoitoare ; ne aflăm într-un moment de „gol", în care — totuși — fusese în sfîrșit dărîmat și ultimul obstacol ridicat în calea romanului de cenzură și de morala ipocrită a epocilor anterioare. Pentru moment, ceea ce își croiește drum spre conștiința publicului cititor este romanul străin, punîndu-se totodată bazele unei industrii editoriale moderne în acest sens.

Între 1826 și 1833 domină moda romanelor lui Walter Scott, din care se traduc, cu mare succes, peste optzeci de scrieri, transpuse în castiliană și publicate, majoritatea, la Londra, Paris sau Perpignan, de către spanioli emigranți. Curînd însă, ele încep să apară și la Barcelona și Valencia, în populara „Colecție de romane" a editorului Cabrerizo.

Relaționat cu problema complexă a raporturilor dintre istorie și poezie, dintre adevăr și fabulație, și simțit ca un soi de compromis între genurile „nobile" — tragedia, epica, lirica — și romanul realist, romanul istoric a reprezentat în Spania una din formele tradiționalismului romantic, adică unul din modurile de exprimare a nevoii de a descoperi în trecut o scară valorică și o posibilitate de evaziune spre alte timpuri și spații. Istoria nu era asumată în el ca dramă concretă, ci doar ca un cadru fabulos pentru o seamă de aventuri complicate și de pasiuni răscolitoare, menite să atragă cititorii avizi de astfel de „ingrediente" (un

exemplu în acest sens poate fi socotit romanul *Los bandos de Castilla — Bandele din Castilia* —, 1830, de Ramón López Soler, prelucrare liberă după *Ivanhoe)*. În cunoscutul roman al lui Larra, *El Doncel de don Enrique el Doliente — Pajul lui don Enrique cel Mîhnit* —, 1835, se tindea spre o actualizare în reconstituirea societății trecute, asupra căreia erau transferate pasiuni și probleme contemporane. În ultimul roman istoric de oarecare anvergură, anume *El señor de Bembibre — Seniorul de la Bembibre* — 1844, al lui Enrique Gil y Carrasco, unul dintre scriitorii cei mai importanți ai generației lui Larra, istoria e redusă la un cadru îndepărtat, folosind doar la crearea unui efect de distanță spațio-temporală, în care se mișcă precum într-un vis personajele zugrăvite prin prisma unei pasiuni nefericite ce le macină. Intensul lirism al raportului dintre peisaj și stare sufletească exprimă, la Gil y Carrasco, o neliniștită căutare de noi tipare narative.

Manuel Fernàndez y González inițiază în Spania epoca romanului ca obiect de consum imediat. Numele colecțiilor din acei ani — „Biblioteca domnișoarelor", „Biblioteca de budoar" etc. — dezvăluie numărul mare de cititoare care savurau această amplă producție editorială a timpului...

În sfîrșit, publicarea în jurul anilor '42 a *Misterelor Parisului* de Eugène Sue inaugurează moda romanelor cu tentă sociologizantă, anticlericală și umanitaristă, bazate pe clișeele (violent ironizate de Marx) ale bogătașilor „răi", siluitori de fete sărmane și cinstite, și ale săracilor „buni", împinși la rău de mediul nefast. Romanul s-a tradus imediat și în Spania, cu enorm succes și imitatori prompți. Astfel, în 1846 apare *Maria o la hija de un jornalero — Maria sau fiica unui salahor* — de Wenceslao Ayguals de Izco, director al unui ziar vehement anticlerical, cu vederi liberale, apariția imediat următoare fiind *El Palacio de los crimenes o el pueblo y sus opresores — Palatul crimelor sau poporul și asupritorii lui.* „Chiar dacă lipsite de valoare literară autonomă — arată istoricii literari italieni citați mai sus — aceste romane au avut rolul lor în dezvoltarea genului narativ în Spania, prin aceea că au alimentat cererea de romane, devenite, de-acum, un gen literar necesar" (*op. cit.*, p. 298).

Începînd cu anul 1839, sînt traduși Balzac, George Sand, Dumas, ceea ce a reprezentat atît pentru public, cît și pentru scriitorii spaniolii înșiși, descoperirea unui punct de vedere complex asupra societății contemporane, și a unei structuri narative ca-

racterizate printr-o severă economie a povestirii, printr-o suplă întrepătrundere între elementul subiectiv și cel obiectiv, printr-o sugestivă punere în relație a individului cu societatea. Era forma romanescă preconizată de Larra și care avea să atingă apogeul sub pana lui Galdós...

Acesta este fundalul „literar" pe care apare, în 1849, în coloanele unui cotidian madrilen, „El Heraldo", un roman-serial cu subtitlul balzacian de „roman de moravuri", care avea să facă epocă : *La Gaviota — Pescărușul* — lui Fernán Caballero, sau capul de serie al marelui roman spaniol realist-critic din a doua jumătate a veacului al XIX-lea...

Cine era însă Fernán Caballero, această nouă stea apărută pe firmamentul literelor hispane ca un al doilea Walter Scott autohton, cum o numea, plin de entuziasm, Eugenio de Ochoa ? Era... o femeie (fapt care, descoperit cu întîrziere de guvernul belgian, îl face să renunțe, cu părere de rău, la hotărîrea de a-i conferi Marca Cruce a ordinului Leopold, în semn de cinstire internațională a meritelor sale literare). Căci Fernán Caballero este doar pseudonimul în spatele căruia se ascundea Cecilia Böhl de Faber, născută în Elveția, în localitatea Morges, la 25 sau 27 decembrie 1796, ca fiică a celebrului hispanist german Johann Nikolaus Böhl von Faber și a Franciscăi Larrea, o hispano-irlandeză cu studii în Anglia și în Franța, a cărei cultură vastă și personalitate ardentă aveau să influențeze în mod fericit educația micuței Cecilia.

Viața acesteia este ea însăși, dacă se poate spune așa, un roman, care merită povestit. Copilăria și adolescența îi sînt împărțite între casa părintească din Hamburg și Cádizul maritim și comercial unde tatăl ei este numit consul hanseatic. În 1816, viitoarea romancieră se căsătorește cu don Antonio Planels y Bardají, tînăr căpitan din regimentul Granadei. Numirea soțului ei în Porto Rico, unde cuplul matrimonial se deplasează, reprezintă o experiență ale cărei ecouri se regăsesc în romanul *Clemencia*, în mare parte autobiografic. Căpitanul moare însă subit în 1817 și tînăra văduvă se poate reîntoarce în Spania, călătorind apoi în Germania și Franța între 1819 și 1820. În 1822, se căsătorește pentru a doua oară, alesul inimii sale fiind, de data aceasta, Francisco Ruiz del Arco, marchiz de Arco Hermoso. Căsnicia această durează treisprezece ani — pînă la moartea marchizului, în 1835, și reprezintă, după cîte se pare, perioada cea

mai fericită din viața romancierei. Tînăra marchiză de Arco Hermoso își stabilește reședința la Sevilla — unde frecventează elita societății locale, pe care o va zugrăvi apoi cu acuitate în operele sale —, petrece lungi perioade la conacul Dos Hermanas, care-i va sluji drept izvor de inspirație pentru *La Familia de Alvareda*, și, în genere, duce o viață tihnită și îndestulată care-i oferă condiții prielnice de scris, aceasta fiind perioada în care se situează și începuturile activității literare a romancierei. În 1828, de pildă, Cecilia scrie în germană o primă versiune a romanului *La Familia de Alvareda* — care avea să vadă lumina tiparului în 1849, imediat după *La Gaviota*, în ziar, și apoi în 1856, în volum, cu un elogios prolog al Ducelui de Rivas; această versiune este citită în manuscris și comentată de Washingtin Irving, cu care marchiza-scriitoare stabilise strînse raporturi de prietenie în timpul ședерii acestuia în Andaluzia. Tot din aceeași perioadă se pare că datează și *Elia*, unele părți din *La Gaviota* și o serie întreagă de nuvele și povestiri, în care viitoarea romancieră „își face mîna".

Moartea celui de-al doilea soț este urmată, la scurt timp, de moartea tatălui său. Căutînd mîngîiere, Cecilia întreprinde o lungă călătorie prin Europa, străbătînd pe rînd — în 1836 — Portugalia, Franța, Belgia și Anglia. La întoarcere, o serie de fricțiuni cu mama sa se soldează, la scurt timp, și cu moartea doñei Francisca. O asemenea aglomerare de evenimente nefericite, într-un răstimp atît de scurt, pun la grea încercare echilibrul sufletesc al Ceciliei care, poate într-o tentativă disperată de a depăși impasul — sau poate mînată de dorința secretă de a-și afirma independența și non-conformismul — comite un gest care surprinde pe toată lumea din anturajul ei: se recăsătorește, pentru a treia oară — la vîrsta de patruzeci de ani — cu un tînăr de numai douăzeci și trei de ani, Antonio Arrom de Ayala. Nici această căsnicie însă nu este fericită; Arrom, despre care se știe extrem de puțin, intră într-o serie de afaceri păgubitoare, care periclitează grav situația economică a cuplului și antrenează o serie de lungi despărțiri ale soților.

Nevoile financiare tot mai presante o fac pe Cecilia să-și întețească activitatea literară, determinînd-o pînă la urmă să încredințeze luminii tiparului o serie de scrieri care, poate, în alte împrejurări mai puțin adverse, ar fi rămas necunoscute publicului cititor. Debutul — nesemnificativ — se produsese practic în 1835, cu povestirea *La madre o El combate de Trafalgar* —

Mama sau Bătălia de la Trafalgar — publicată în spaniolă (probabil în traducerea doñei Francisca) și semnată cu inițialele „C.B.". Îi urmase o altă povestire, *Sola — Singură* —, apărută la Hamburg, în limba germană, care, iarăși, trecuse aproape neobservată. Nu același lucru se întîmplă însă în 1849, anul consacrării celei care de-acum încolo avea să devină Fernán Caballero, odată cu apariția, în coloanele ziarului madrilen „El Heraldo", a romanului *La Gaviota*, tradus din franceză de José Joaquín de Mora, editorul său. Succesul repurtat de autoare este atît de mare încît, foarte curînd, scrierile sale se transformă într-un adevărat *best-seller* și „inundă" piața literară spaniolă, avidă de noutatea genului. Astfel, în același an 1849, Fernán Caballero mai publică romanul *Elia* și o serie de nuvele, precum *Una en otra (Una într-alta), Peso de un poco de paja (Greutatea unui pai), La hija del sol (Fiica soarelui), Los dos amigos (Cei doi prieteni), La suegra del diablo (Soacra diavolului), Una excursión a Waterloo (O excursie la Waterloo)* și o primă versiune a *Familiei Alvareda.* În anul următor, 1850, îi apar romanul *Lágrimas (Lacrimi)* și nuvelele *Callar en vida y perdonar en muerte (Taci cînd trăiești și iartă cînd mori), El ex-voto (Ex-voto-ul), No transige la conciencia (Conștiința nu admite compromisuri), El albañil (Zidarul), El marinero (Marinarul),* precum și o ediție-pirat, la New York, a romanului *La Familia de Alvareda.* Anul 1851 dă la lumină alte povestiri și eseuri. În 1852 apar două romane importante, *Clemencia* și *Lucas García* și o serie de schițe de moravuri, adunate sub titlul de *Cuadros de costumbres populares andaluzas (Tablouri de moravuri populare andaluze).* În 1853 apar alte două romane, *Simón Verde* și *Más largo es el tiempo que la fortuna (Mai lung e timpul decît norocul),* precum și o nouă ediție revăzută din *Lágrimas.* Anul 1855 este deosebit de fecund pentru scriitoare: îi apar *La estrella de Vandalia (Steaua Vandaliei), Un verano en Bornos (O vară la Bornos), Justa y Rufina (Justa și Rufina), Las dos gracias (Cele două grații)* și *Tres almas de Dios (Trei făpturi ale Domnului),* care mai tîrziu se va numi *Un servilón y un liberalito (Un conservator și un liberal)* — toate romane. (Dintre scrierile ulterioare, mai citățm: *Lady Virginia,* 1858; *Relaciones — Relatări,* 1857; *Colección de cuentos y poesías populares andaluces — Colecția de povestiri și poezii populare,* 1859; *La farisea — Fariseea,* 1863, roman reeditat în 1865 într-un tiraj care depășește toate recordurile vremii.)

Gloria scriitoarei crește vertiginos. Anul 1857 reprezintă pentru ea un adevărat triumf, pe de o parte grație articolului pe care Antoine de Latour i-l consacră în revista franceză „Le Correspondant" și care o propulsează pe orbita literaturii universale ; pe de alta, regina Isabel II, în semn de prețuire și prietenie, îi oferă o somptuoasă locuință în Alcázarul din Sevilla, oraș care văzuse înflorind faima ei de femeie frumoasă și elegantă, și în care romanciera se întoarce acum nimbată de o faimă nu mai puțin strălucitoare : cea de literată de talie europeană. Recunoașterile pe plan internațional se țin lanț : profesorul Ferdinand Wolf, de la Viena, îi consacră în 1859 un studiu elogios ; Latour continuă să scrie despre ea în „Revue Britanique" ; „The Edimburg Review", cea mai prestigioasă publicație literară a timpului, consideră scrierile sale „un eveniment" al literaturii spaniole și chiar europene ; la Madrid îi apar în 1858 *Operele complete*, în 19 volume, publicate de Mellado ; totodată, majoritatea scrierilor sale se traduc, între 1857 și 1863, în limbile europene de mare circulație ; personalitățile epocii își dispută privilegiul de a o vizita, printre cei care-i solicită compania numărîndu-se, alături de o seamă de nobili spanioli din imediata apropiere a reginei, împăratul și împărăteasa Braziliei, de pildă, sau călători celebri prin Spania, precum baroana Herbert sau Edmondo D'Amicis...

Viața privată a scriitoarei continuă însă să se afle sub semnul amărăciunii. Arrom se întoarce în Spania, în 1858, însă, un an mai tîrziu, falit, se sinucide la Londra, Cecilia rămînînd văduvă pentru a treia oară. Existența ei, de acum încolo, devine tot mai retrasă, împărțită între corespondență, colaborări literare și opere de binefacere. Revoluția burghezo-democratică din 1868, care o înlătură de la putere pe Isabel II, o face să-și piardă o serie de privilegii acordate de suverana detronată, între altele și somptuoasa locuință din Alcázar. Ultimii ani ai vieții scriitoarei sînt marcați de triste̦e și de noi strîmtorări bănești, accentuate de sterilitatea literară a perioadei care-i precedă moartea, survenită la 7 aprilie 1877, în orașul de pe malul Guadalquivirului, cel în care și-a trăit cei mai frumoși ani ai vieții : Sevilla... La moartea ei, un necrolog apărut în îndepărtata Irlandă, de unde era pe jumătate originară mama ei, glăsuia astfel : „Influența sa (a lui Fernán Caballero — *n.n.*) asupra literaturii spaniole, atît acasă cît și în străinătate, a depășit cu mult pe cea a oricărui scriitor

modern în toate ramurile literare..." În ochii contemporanilor săi, se stinsese cea pe care ei se obișnuiseră s-o considere „cel mai mare romancier spaniol de la Cervantes încoace"...

Firește, astăzi, după o sută și mai bine de ani de la dispariția scriitoarei, asemenea judecăți de valoare ni se par exagerate. Timpul i-a redat Ceciliei Böhl de Faber, alias Fernán Caballero, adevăratele dimensiuni ce i se cuvin în istoria literaturii spaniole a veacului trecut; și care, trebuie s-o recunoaștem, sînt, de fapt, destul de modeste, mai ales dacă le comparăm cu cele ale urmașilor, cu figurile „titanilor" romanului realist spaniol din a doua jumătate a secolului, un Galdós, un Clarín, o Pardo-Bazán, și, de ce nu, chiar un Pereda, un Valera, un Palacio Valdés și un Blasco Ibáñez în prima — și cea mai bună — perioadă a lui de creație... Dar un lucru — esențial! — nu trebuie uitat: fără „pionieratul" Ceciliei Böhl de Faber, acești titani poate că n-ar fi existat, sau n-ar fi ocupat locul de primă mărime pe care îl ocupă în ierarhia valorică a literelor hispanice sortite neuitării...

Într-adevăr, Fernán Caballero, înainte de a fi o scriitoare cu mari merite intrinseci — cel puțin pentru sensibilitatea modernă —, este o deschizătoare de drumuri, a cărei muncă — repetăm — de „pionierat", merită toate laudele. Importanța ei, pentru literatura spaniolă, este în primul rînd una de ordin istoric, în sensul că scrierile sale fac nemijlocit tranziția între romantismul și „costumbrismul" ce domină prima jumătate a secolului XIX și realismul care înflorește cu vigoare în cea de-a doua jumătate. Fernán Caballero pune bazele teoretice și practice ale romanului modern spaniol. Ea își face un titlu de glorie din faptul că se inspiră direct din realitatea înconjurătoare, și se numește pe sine, cu naivă mîndrie, drapată în falsă umilință, „un vulgar daghereotip", variantă „mai sofisticată" (ca denumire, mai ales!) a faimoasei oglinzi „plimbate de-a lungul unui drum"...

Formula lapidară în care Fernán Caballero își sintetizează concepția despre romanul „de moravuri" — pe care ea, cu bună știință, îl numește astfel pentru a-l deosebi de romanul pur și simplu, sinonim, în mintea sa, cu romanul romantic, rod al inspirației fantastice și rupte de realitate — este următoarea: *La novela no se inventa, se observa* — „Romanul nu se inventează, ci se observă". În acord cu această declarație de principiu,

în prologul la *Pescărușul* (prolog care, într-o anume manieră, poate fi socotit manifestul romanului realist în Spania), Fernán Caballero scrie următoarele : „Această modestă lucrare a noastră abia poate să aspire la onoarea de a fi numită roman. Simplitatea intrigii sale și adevărul detaliilor nu au cerut mari eforturi imaginației. Pentru a o scrie, n-a fost nevoie decît să adunăm fapte și să le așternem pe hîrtie. Adevărul este — continuă autoarea — că nu ne-am propus să alcătuim un roman, ci să dăm o imagine exactă, veridică și autentică a Spaniei, și în special a stării actuale a societății ei, privind părerile locuitorilor, caracterul, preferințele și moravurile lor. Am scris un-escu despre viața intimă a poporului spaniol, despre limbajul, credințele, poveștile și legendele sale. Partea care s-ar putea numi roman servește drept cadru acestui tablou vast, pe care n-am făcut decît să-l schițăm. Iar schițîndu-l, am încercat să reproducem doar ceea ce este natural și exact, căci acestea sînt, după părerea noastră, condițiile esențiale ale unui roman de moravuri. Așa că zadarnic va căuta cineva, în paginile care urmează, caractere desăvîrșite, ori ticăloși de mîna întîi, de soiul celor care apar în melodrame ; căci scopul unui roman de moravuri trebuie să fie acela de a lumina mințile prin mijlocirea adevărului, și nu acela de a le rătăci prin intermediul închipuirii." Întîlnim aici o pledoarie explicită pentru romanul bazat pe observație și pe studiu, alături de o atitudine de respingere a imaginației, ca maxim ingredient romantic. „Adevărul este — spune Mariano Baquero Goyanes (în *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. V, Barcelona, 1958, p. 71) — că, păstrînd distanțele, putem conecta acest postulat literar al lui Fernán cu cel care, după aceea, în ultima treime a secolului, avea să fie caracteristic pentru naturaliști, teoreticienii romanului ca știință, ca studiu, ca document, față de romanul ca imaginație și fantezie, de tip romantic."

Totuși, între Fernán Caballero și naturaliști există o adevărată prăpastie, mai ales sub raport ideologic, realismul acestei autoare nedepășind stadiul „angelic", cum s-a exprimat plastic despre ea Menéndez y Pelayo. Aceasta pentru că meritoriile intenții de „realism fotografic" ale autoarei sînt permanent încorsetate de tezismul ce o caracterizează, de intențiile moralizatoare care nu lipsesc din nici una din lucrările sale și care o fac să idealizeze excesiv — și involuntar, firește ! — o seamă de aspecte ale realității zugrăvite. Autoarea, prin formație, este o

conservatoare, o admiratoare a tradițiilor străvechi, o monarhică și o catolică convinsă, lucru care se reflectă, fără doar și poate, mai cu seamă în schematismul personajelor „pozitive" care-i ilustrează concepțiile. Săgețile sale — din păcate anacronice, mergînd „contra curentului", — se îndreaptă împotriva pozitivismului, considerat dușmanul tradiției, al spiritului popular autentic, al valorilor seculare ale neamului. Mariano Baquero Goyanes, în studiul citat, observă cu pătrundere că tema fundamentală a scrierilor lui Fernán Caballero este reluarea, sub un unghi nou, a vechiului motiv literar al opoziției dintre sat și oraș poetizat de Horațiu în faimosul „Beatus ille", atît de adînc înrădăcinat în literele hispanice de-a lungul secolelor. „Fernán — scrie criticul menționat — la fel ca și Antonio de Trueba, rămîne fidelă, în esență, atitudinii clasice de laudă a satului și de dispreț la adresa orașului. Numai că Fernán imprimă un sens nou acestei opoziții. Pentru ea, contrapunerea aceasta este mai mult decît o simplă atitudine sentimentală. În lupta dintre sat și oraș, autoarea vede o adevărată problemă națională : lupta tradiției de orientare creștină împotriva pozitivismului de orientare liberală și antireligioasă. Fernán apără și exaltă viața rurală — cu riscul de a cădea în idealizări excesive — pentru că aceasta semnifică în ochii ei întruchiparea virtuților pe care ea le consideră în pericol de a se pierde sub presiunea progresului venit dinafară să le înstrăineze" (p. 70).

Aceste scăderi de ordin ideologic, aceste limite — explicabile totuși, sub raport istoric, printr-o serie de factori subiectivi și obiectivi — sînt, din fericire, compensate din plin de o sumedenie de alte merite, care fac ca Fernán Caballero să rămînă în istoria literaturii spaniole nu numai ca teoreticiană, ci și ca „practiciană" propriu-zisă a romanului modern. Printre aceste merite — subliniate cu tărie, de altfel, de un estetician de talia lui Benedetto Croce (în *Scritti di Storia letteraria e politica*, Bari, 1946) se numără capacitatea autoarei de a zugrăvi tipuri reprezentative pentru diversele pături ale societății contemporane ei, acuitatea observației, prospețimea inspirației, puterea de a orchestra plastic descrieri de natură pline de sugestie și vigoare, ca și minuțiozitatea și căldura cu care culege și reproduce folclorul andaluz autentic (făcînd, și în această direcție, operă de pionierat în valorificarea cultă a literaturii populare tradiționale), folclor a cărui prezență continuă — mai cu seamă în *Pescărușul*

— imprimă narațiunii o „culoare locală" plină de pitoresc. Desigur, firul epic este încă precar ; compoziția e încă stîngace ; personajele nu au adîncime psihologică, sînt mai mult „tipuri" decît „indivizi" ; totuși, ansamblul este cuceritor și respiră o noutate seducătoare în peisajul narativ cam sărăcăcios în creații originale al jumătății de veac trecut.

Ceea ce nu înseamnă că Fernán Caballero, pe alocuri, nu are și sclipiri de maestru. Să ne gîndim, de pildă, la romanul *Pescărușul*, calificat, oarecum pe nedrept, de către Angel Valbuena Prat ca un fel de *Carmen* mai șters și mai dulceag : acțiunea — simplă, însă viguroasă — este condusă cu fermitate spre deznodămîntul care aduce „pedepsirea vinovatei", femeia care trădase, de dragul unui torcador vulgar și brutal (și el „condamnat la moarte" de autoare), iubirea pură și altruistă pînă la sacrificiu a medicului neamț cu vocație de apostol care o scosese din mizerie și o adusese pe cea mai mare scenă a Madridului, făcînd din ea o celebritate la picioarele căreia se prosternează nobili și oameni de rînd deopotrivă. În intenția autoarei, medicul este întruchiparea binelui, iar Marisalada, soția adulteră, încarnarea răului, trebuind să ne stîrnească repulsia. Numai că, în mod paradoxal, talentul său de netăgăduit o face să izbutească un portret de o complexitate nebănuită — și derutantă — a personajului negativ, care se transformă, fără doar și poate, în figura cea mai seducătoare a cărții. Marisalada, cum remarcă Lawrence H. Klibbe, în monografia pe care o închină romancierei spaniole (*Fernán Caballero*, New York, 1973), inaugurează seria unor memorabile personaje feminine din creația fernancaballerească, eroine pasionale, voluntare, în vădit dezacord cu canoanele morale ale epocii, pe care, într-un fel, prin spiritul non-conformist și rebel ce le caracterizează, le anulează chiar în pofida intențiilor autoarei, depășindu-și, prin libertate interioară și putere de opțiune, epoca. Cu multă măiestrie sînt zugrăvite, apoi, scenele din „înalta societate" sevilianâ, pe care fosta marchiză de Arco Hermoso o cunoștea atît de bine, luptele cu taurii, descrierile de natură, precum și o serie de personaje secundare pline de pitoresc și de veridicitate (mai ales personajul lui Momo, cel mai reușit, după părerea multor critici, din întreaga carte). Mai convenționale, mai palide, mai schematice apar doar personajele „sută la sută" pozitive, ca Stein sau tușa María, al căror cumul de calități le fac greu credibile.

Nu vom comite însă greșeala să „povestim" subiectul romanului, lăsîndu-i cititorului acestor rînduri neștirbită plăcerea lecturii paginilor care urmează. De aceea, în încheiere, nu vom face altceva decît să citățm cuvintele criticului american menționat mai sus, căci ni se pare că ele rezumă, cu pregnanță, ceea ce trebuie să reținem, în ultimă instanță, cu privire la rolul și locul lui Fernán Caballero în istoria literaturii care a dat lumii pe *Don Quijote* : „În concluzie, Cecilia Böhl de Faber, mai cunoscută sub pseudonimul ei de Fernán Caballero, este creatoarea romanului spaniol modern și primul romancier important care după 1850 a îndreptat cu succes acest gen literar de pe făgașul romantismului spre acela al realismului. Ea se conturcază, de asemenea, ca prima figură de feministă din literatura spaniolă modernă, și ca egala contemporanelor sale, George Sand și George Eliot. [...] A dominat, ca popularitate și ca succes de critică, romanul spaniol în perioada altminteri sterilă de la 1850 pînă la 1870, cînd realismul va începe să triumfe, grație, în bună măsură, carierei literare a acestei femei cu pseudonim masculin, Fernán Caballero" (Lawrence H. Klibbe, *op. cit.*, pp. 158—159).

DOMNIȚA DUMITRESCU-SÎRBU

Prolog

Această modestă lucrare a noastră abia poate să aspire la onoarea de a fi numită roman. Simplitatea intrigii sale și adevărul detaliilor nu au cerut prea mari eforturi imaginației. Pentru a o scrie, n-a fost nevoie decît să adunăm fapte și să le așternem pe hîrtie.

Adevărul este că nu ne-am propus să alcătuim un roman, ci să oferim o imagine exactă, veridică și autentică a Spaniei și în special a stării actuale a societății ei, privind părerile locuitorilor, caracterul, obiceiurile și preferințele lor. Am scris un eseu despre viața intimă a poporului spaniol, despre limbajul, credințele, poveștile și legendele sale. Partea care s-ar putea numi roman slujește drept cadru acestui tablou vast pe care n-am făcut decît să-l schițăm.

Iar schițîndu-l, am încercat să reproducem doar ceea ce este natural și exact, căci acestea sînt, după părerea noastră, condițiile esențiale ale unui roman de moravuri. Așa că zadarnic va căuta cineva, în paginile care urmează, caractere desăvîrșite ori ticăloși de mîna întîi, de soiul celor care apar în melodrame; căci scopul unui roman de moravuri trebuie să fie acela de a lumina mințile prin mijlocirea adevărului, și nu acela de a le rătăci prin intermediul închipuirii.

Spaniolii din ziua de astăzi se pot împărți, după părerea noastră, în mai multe categorii.

Unii aparțin vechii stirpe; oameni exasperați de nefericirile generale și care, atinși de susceptibilitatea veșnic iritată pe care loviturile sorții o stîrnesc în sufletele trufașe, nu pot suporta nici un atac și nici o critică la adresa lucrurilor din țară, excepție făcînd doar politica. Aceștia sînt tot timpul în gardă, nu se încred nici măcar în laude și detestă cu furie tot ceea ce are cea mai mică tangență cu străinătatea.

În romanul de față, prototipul acestui gen de oameni este generalul Santa Maria.

Există alții, dimpotrivă, pe care-i scîrbește tot ce e spaniol și care aplaudă tot ce e venit dinafară. Din fericire, acești sclavi ai modei nu sînt prea numeroși. Locul în care-i întîlnești cel mai adesea este Madridul; în provincie, unde sînt ceva mai rari, alcătuiesc de obicei ținta batjocurii generale.

Reprezentanta lor, în romanul de față, este Eloisa.

A treia categorie, cea mai absurdă dintre toate, după noi, îi cuprinde pe cei care, disprețuind tot ceea ce este vechi și neaoș, disprețuiesc în aceeași măsură și tot ce vine dinafară, închipuindu-și, după cîte se pare, că noi, spaniolii, ne aflăm la același nivel cu celelalte națiuni străine în ce privește gradul de civilizație și de progres material. Mai degrabă decît indignare, cei care gîndesc astfel ar trebui să stîrnească milă, dacă luăm în considerație faptul că toată modernitatea care ne înconjoară nu este decît o copie servilă a unor modele străine și că majoritatea lucrurilor bune care încă ne-au rămas sînt cele vechi.

Cea de-a patra categorie, din care facem și noi parte, și pe care o socotim cea mai numeroasă, îi cuprinde pe aceia care, recunoscînd progresele altor națiuni, nu vor să vadă remorcată, nici de bunăvoie nici cu de-a sila, pe un făgaș aidoma cu cel al civilizației amintite, frumoasa noastră țară; căci nu acesta este drumul ei firesc și potrivit; noi nu sîntem un popor neliniștit, avid de noutate, nici nu iubim schimbarea. Am dori ca patria noastră, lovită de atîtea urgii, să se ridice singură, independentă, bazîndu-se pe propriile ei forțe și pe propriile ei lumini, întremîndu-se și propășind; da, dar dozîndu-și cu prudență progresele morale și materiale, adaptîndu-le la firea, la nevoile și la înclinațiile sale. Am dori să vedem renăscînd spiritul național, ferit deopotrivă de fanfaronada de care unii fac caz, ca și de preocupările meschine pe care le nutresc alții.

Ei bine, pentru a atinge acest scop, e nevoie, în primul rînd, să privim prin prisma adevărului, să apreciem, să iubim și să facem cunoscut acest spirit național al nostru. Căci numai atunci, scos din uitarea și din disprețul în

care zace cufundat, va putea fi studiat și va intra, ca să zicem așa, în circulație, trecînd ca sîngele din vas în vas pînă la vene și apoi, de la vene, la inimă.

E dureros ca portretul nostru să fie făcut, aproape întotdeauna, de străini, dintre care unora, cîteodată, le prisosește talentul, dar le lipsește condiția esențială pentru a cunoaște originalul și a-l zugrăvi cît mai exact cu putință. Am dori ca publicul european să-și formeze o idee corectă despre Spania și despre noi, spaniolii, să dispară odată acele prejudecăți monstruoase, păstrate și transmise din generație în generație printre oamenii de rînd, ca mumiile egiptene. Iar pentru aceasta, este absolut necesar ca, în loc să-i judece pe spanioli după portretul făcut acestora de mîini străine, celelalte popoare să ne privească așa cum ne zugrăvim singuri.

S-ar putea ca, la citirea acestor schițe ușoare, cei care nu sînt la curent cu particularitățile noastre să se simtă obosiți, cu timpul, de stilul glumeț care predomină în societatea noastră. Nu sîntem departe de a împărtăși și noi acest reproș. Totuși, uzul ne autorizează să recurgem la stilul amintit; el ascute mintea, însuflețește purtarea și îmblînzește amorul propriu. Gluma e primită ca mingea în rachetă și aruncată apoi adversarului, fără ură, iar acesta o întîmpină, la rîndul său, fără susceptibilități ostile; ceea ce sporește considerabil plăcerea conversației și este un semn netăgăduit de superioritate morală. Acest ton permanent glumeț, în comparație cu severitatea și caracterul ales al vorbirii îngrijite din Europa, ar putea fi socotit ca nu prea elegant; fără a se ține seama de faptul că eleganța sau ineleganța conversației este, la urma urmei, un lucru convențional. În ceea ce ne privește, noi îl preferăm, fără doar și poate, tonului de ironie amară și înțepătoare, atît de răspîndit la ora actuală în societatea străină, și pe care îl folosesc mulți, închipuindu-și că dau dovadă, în felul acesta, de o mare superioritate, deși, de fapt, el vădește, în general, o serioasă doză de sărăcie și nu puțină insolență.

Străinii fac haz pe socoteala noastră; să binevoiască deci să ne ierte pentru benigna încercare de a le aplica legea talionului, zugrăvindu-i în acest roman în conformitate cu cel mai pur adevăr.

În sfîrșit, s-a spus că personajele romanelor pe care le scriem sînt portrete. Nu tăgăduim că unele sînt, într-adevăr, așa; dar originalul lor nu mai există. Tot astfel sînt și aproape toți protagoniștii tablourilor în care descriem obiceiurile populare, dar pe acești eroi umili nu-i cunoaște nimeni. În ce-i privește pe ceilalți, nu-i adevărat că ar fi portrete, cel puțin de ființe vii. Toate personajele care alcătuiesc societatea îi împrumută pictorului de moravuri, fiecare, cîte o trăsătură caracteristică, iar toate aceste trăsături, înmănunchеate ca într-un mozaic, alcătuiesc tipurile pe care scriitorul le înfățișează publicului. Protestăm, prin urmare, împotriva afirmației arătate, care nu numai că are inconvenientul de a ne preface într-un scriitor îndrăzneț și indiscret, ci riscă, de asemenea, să-i facă să se ferească de noi și pe cei mai buni prieteni; și dacă primul dezavantaj se află atît de departe de gîndurile noastre, cu cel de-al doilea nu s-ar putea împăca niciodată sufletul nostru.

Mai degrabă ne-am lăsa de scris.

AUTORUL

Partea întîi

În acest tablou fără pretenții există ceea ce, în general, trebuie să placă oricui, mai mult decît orice altceva: noutate și naturalețe.

G. DE MOLENE

Nimeni nu poate tăgădui că lucrurile simple sînt cele care impresionează cel mai adînc inimile simțitoare și mințile pătrunzătoare.

ALEXANDRE DUMAS

Capitolul I

În luna noiembrie a anului 1836, pachebotul cu aburi „Royal Sovereign" se îndepărta de țărmul din Falmouth și-l lăsa în urmă învăluit în ceață; înainta biciuind valurile cu brațele, desfăcîndu-și pînzele cenușii și umede în pîcla și mai cenușie și mai umedă ca ele.

În interiorul vasului domnea atmosfera tristă de la începutul oricărei călătorii pe mare. Călătorii înghesuiți se luptau cu neplăcerile răului de mare. Puteai vedea femei leșinate, cu părul despletit, cu plastroanele rochiilor mototolite, cu pălăriile puse strîmb. Bărbații erau palizi și morocănoși; copiii plîngeau lăsați la voia întîmplării; chelnerii traversau sala de mese căutînd să calce cît mai drept, ca să le ducă celor ce aveau rău de mare ceai, cafea și alte leacuri închipuite, în timp ce vaporul, domn și împărat al apelor, fără a se îngriji de relele pe care le pricinuia, lupta din răsputeri cu valurile, dominîndu-le cînd i se împotriveau și urmîndu-le îndeaproape cînd i se supuneau.

Pe punte se plimbau bărbații care nu sufereau de rău de mare, fie pentru că aveau o constituție deosebită, fie, pur și simplu, pentru că erau obișnuiți să călătorească pe mare. Printre ei se afla guvernatorul unei colonii engleze, un bărbat înalt și cu o înfățișare nobilă; era însoțit de doi aghiotanți. Alți cîțiva bărbați, înfășurați în haine de ploaie, își țineau mîinile în buzunare; aveau fața aprinsă, vineție sau foarte palidă, și, în general, păreau descumpăniți. În sfîrșit, vaporul acela frumos părea să se fi prefăcut într-o cetate bîntuită de indispoziție și de rău de mare.

Dintre călători se distingea un tînăr de vreo douăzeci și patru de ani, cu o înfățișare nobilă și simplă; pe chipul lui frumos și liniștit nu se vedea nici o urmă de proastă dispoziție. Era înalt și avea o ținută elegantă; își ținea capul sus cu grație și cu demnitate. Părul negru și cîrlionțat îi încununa fruntea nobilă; privirile ochilor mari și negri erau blînde și pătrunzătoare totodată. Pe buzele umbrite de o mustață neagră, subțire, se ghicea un zîmbet plin de bunătate, semn de inteligență și agerime. În toată ființa sa, în mers și în gesturi, se vedea că era o făptură aleasă, și ca obîrșie și prin felul de a fi, fără cea mai slabă urmă de dispreț, pe care unii îl atribuie pe nedrept oricărui fel de superioritate.

Călătorea de plăcere și era foarte bun la suflet, fapt pentru care nu se alătura celor care luau atitudine împotriva viciilor și nedreptăților societății; adică, nu se simțea în stare să atace morile de vînt, precum Don Quijote. Găsea că este mult mai plăcut să descopere ceea ce era bun și frumos; căuta binele cu aceeași mulțumire curată și simplă pe care o simte fata tînără cînd culege flori. Trăsăturile chipului, farmecul, grația cu care se înfășura în mantie, faptul că nu simțea frigul și că nu era indispus glăsuiau de la sine că tînărul era spaniol.

Se plimba uitîndu-se cu o privire pătrunzătoare la oamenii adunați aici, pe care, asemenea unui mozaic, întîmplarea îi îngrămădea între scîndurile acelea; prinse unele de altele, se numesc vapor, așa după cum se numesc sicriu, cînd au dimensiuni mai mici. Dar nu prea avea ce să vadă, pentru că bărbații păreau beți, iar femeile, cadavre.

Cu toate acestea, îi trezi interesul familia unui ofițer englez a cărui soție urcase la bord atît de bolnavă, încît a fost nevoie s-o ducă imediat în cabină ; la fel se întîmplase și cu guvernanta, iar tatăl le urma ținînd în brațe un copil mic, după ce adusese pe punte alți trei copii : unul de doi ani, altul de trei și altul de patru ani, spunîndu-le să fie cuminți și să nu se miște din locul acela. Bieții copii, crescuți poate cu multă severitate, rămaseră nemișcați și tăcuți ca îngerii pictați la picioarele Fecioarei.

Încetul cu încetul roșeața dispăru din obrajii lor frumoși ; ochii imenși, deschiși cît erau de mari, rămăseseră ficși ca ai cuiva care și-a pierdut cunoștința, și suferința se așternu pe fețele lor uimite și palide, fără ca vreun gest sau vreun scîncet să trădeze ceea ce îndurau.

Nimeni nu luă seama la această suferință mută, la această resemnare tăcută și dureroasă.

Spaniolul tocmai voia să cheme majordomul, cînd îl auzi răspunzînd fără amabilitate unui tînăr care îi vorbea în nemțește și care, cu gesturi expresive, părea să-i ceară ajutorul în favoarea copiilor părăsiți.

Dar, cum tînărul nu era elegant, nici distins, și cum nu vorbea altă limbă decît germana, majordomul îi întoarse spatele, spunîndu-i că nu-l înțelege.

Atunci coborî în cabina lui de la prora și se întoarse imediat aducînd o pernă, o pătură și o pelerină de molton. Cu aceste lucruri încropi un fel de pat, îi culcă pe copii și-i înveli cu multă grijă. Dar de cum se întinseră, începură să vomeze ; și, într-o clipă, perna, pătura și pelerina deveniră murdare și de nefolosit.

Spaniolul se uită la tînărul neamț pe chipul căruia văzu numai un zîmbet de mulțumire binevoitoare, ce părea să însemne : „Slavă Domnului, acum s-au ușurat !“

I se adresă în engleză, în franceză și în spaniolă, dar nu primi alt răspuns decît o plecăciune nu prea grațioasă și o frază repetată : *„ich verstehe nicht“* (nu înțeleg).

După masă, cînd urcă iarăși pe punte, era și mai frig. Se înfășură bine în mantie și începu să se plimbe. Atunci îl văzu pe tînărul neamț stînd pe o bancă și ui-

tîndu-se la mare ; marea, strălucind în toată splendoarea ei, își sfărma perlele-i de spumă și lucirile-i de fosfor pe pereții vasului.

Tînărul observator nu mai purta pelerina fiindcă nu mai putea s-o îmbrace în starea în care era ; trebuie să-i fi fost frig.

Spaniolul făcu cîțiva pași, se apropie de el, dar se opri, neștiind cum să-i vorbească. Dintr-o dată însă, zîmbi, ca și cum i-ar fi venit o idee fericită și, ducîndu-se drept spre el, îi zise pe latinește :

— Trebuie să vă fie foarte frig.

Glasul, cuvintele avură darul să aducă cea mai vie mulțumire în cugetul străinului ; zîmbind ca și interlocutorul său, îi răspunse în aceeași limbă :

— Noaptea este, într-adevăr, cam răcoroasă ; dar nu mă gîndeam la asta.

— Dar la ce vă gîndeați ? îl întrebă spaniolul.

— Mă gîndeam la tatăl meu, la mama, la frații și la surorile mele.

— De ce ați pornit la drum, dacă vă pare atît de rău că v-ați despărțit de ei ?

— Vai, señor ; nevoia... Acest despot implacabil...

— Așadar, nu călătoriți din plăcere ?

— Numai cei bogați călătoresc din plăcere ; eu sînt sărac. Să călătoresc pentru plăcerea mea... Dac-ați ști care este scopul călătoriei mele, v-ați da seama că nici prin gînd nu-mi trece să călătoresc din plăcere.

— Unde mergeți, de fapt ?

— La război, la războiul civil, cel mai îngrozitor dintre războaie. În Navarra.

— La război ! exclamă spaniolul uitîndu-se cu atenție la înfățișarea blîndă, delicată, aproape umilă și foarte puțin războinică a tînărului. Dar cum, sînteți militar ?

— Nu, señor ; nu mă atrage cariera militară. Nici înclinațiile, nici principiile mele nu m-ar fi îndemnat să pun mîna pe armă, decît numai pentru a apăra cauza sfîntă a independenței țării mele, Germania, dac-ar cotropi-o iarăși străinul. Mă duc să mă alătur trupelor din Navarra, încercînd să mă angajez ca medic.

— Și nu cunoașteți spaniola ?

— Nu, señor, dar o voi învăța.

— Nu cunoașteți nici țara ?

— Cu atît mai puțin : n-am plecat din orașul meu natal decît ca să-mi urmez studiile la universitate.

— Dar poate că aveți recomandări ?

— Nici una.

— Vă bizuiți pe protecția cuiva ?

— Nu cunosc pe nimeni în Spania.

— Și vă duceți în Spania fără să aveți nimic din cele ce v-am întrebat ?

— Am pregătirea și priceperea profesională, bunăvoința, tinerețea și încrederea mea în Cel de sus.

Cînd auzi aceste cuvinte, spaniolul căzu pe gînduri. Uitîndu-se la chipul tînărului pe care se zugrăveau candoarea și delicatețea, la ochii lui albaștri, limpezi ca ai unui copil, la zîmbetul lui trist și plin de încredere în același timp, se simți puternic atras și aproape înduioșat de soarta lui.

— Vreți, îi zise după o scurtă pauză, să coborîți cu mine și să bem un punci ca să ne mai încălzim ? Între timp vom sta de vorbă.

Tînărul se înclină în semn de mulțumire și-l urmă în sala de mese ; spaniolul comandă cîte un punci.

În capul mesei se afla guvernatorul cu cei doi aghiotanți ; într-o parte erau doi francezi. Spaniolul și neamțul se așezară ceva mai deoparte, pe locurile care erau libere.

— Și cum, întrebă primul, cum ați putut să vă hotărîți să veniți în țara asta nenorocită ?

Tînărul îi povesti atunci viața lui. Era al șaselea fiu al unui profesor dintr-un orășel din Saxonia, care cheltuise tot ce avea cu educația copiilor săi. Odată terminate studiile, se pomeni fără ocupație și fără slujbă, asemeni atîtor tineri săraci din Germania ; deși avea o pregătire excelentă și făcuse multă practică în medicină cu cei mai buni profesori. Întreținerea lui devenise o povară pentru familie ; fapt pentru care, fără a se descuraja, cu tot calmul lui germanic, luă hotărîrea de a veni în Spania, unde, din nenorocire, războiul sîngeros din nord îi dădea speranțe c-ar putea fi angajat ca medic pe front.

— Sub teii care umbresc poarta casei, zise el cînd își termină povestirea, i-am îmbrățișat pentru ultima dată pe bunul meu tată, pe draga mea mamă, pe sora mea Lotte și pe frații mai mici, care voiau să vină cu mine. Am pornit în viață adînc mișcat și cu lacrimi în ochi; alții au drumul presărat cu flori. Dar, curaj; omul s-a născut ca să muncească; cerul îmi va răsplăti eforturile. Eu iubesc știința pe care o profesez pentru că este măreață și nobilă; ea urmărește alinarea suferințelor semenilor noștri, și rezultatul este frumos, cu toate că munca este grea.

— Și vă numiți... ?

— Fritz Stein, răspunse tînărul, ridicîndu-se puțin de pe scaun și făcînd o mică reverență.

La scurt timp după aceea, cei doi prieteni ieșiră din sala de mese.

Unul din francezi, care se afla în fața ușii, văzu că pe cînd urcau scara, spaniolul puse pe umerii tînărului neamț mantia lui frumoasă, căptușită cu blană; văzu că tînărul se împotrivește oarecum, iar celălalt se scuză și intră în cabina lui.

— Ați înțeles ce vorbeau? îl întrebă compatriotul său.

— Să vă spun drept, răspunse primul (care era comis-voiajor) nu mă prea pricep la latină; dar tînărul blond și palid mi se pare a fi un fel de Werther plîngăreț, și am auzit că în povestea lui e vorba și despre Carlotte, în mijlocul fraților mai mici, ca în romanul german. Din fericire, în loc să pună mîna pe pistol ca să-și afle mîngîierea, a pus mîna pe toiag și-a plecat în lumea mare, ceea ce, dacă nu este atît de sentimental, este cu siguranță mult mai filozofic și mai german. Cît despre spaniol, cred că este un fel de Don Quijote, ocrotitor al celor oropsiți, cu aerele lui de San Martín, care-și dădea mantia săracilor; asta, laolaltă cu înfățișarea mîndră, cu privirile agere și pătrunzătoare ca tăișul sabiei, cu chipul palid, asemănător unui peisaj într-o noapte cu lună, alcătuiește un ansamblu tipic spaniol.

— Știți, reluă celălalt, eu sînt pictor de scene istorice, și mă duc la Tarifa, pentru că vreau să pictez asediul orașului, în clipa în care fiul lui Guzmán îi face

semn tatălui său să-l sacrifice mai degrabă pe el decît să lase în mîinile dușmanilor piața orașului. Dacă tînărul acesta ar voi să-mi servească drept model, aș fi sigur de succesul tabloului meu. Niciodată n-am văzut natura atît de aproape de ideal.

— Așa sînteți dumneavoastră, artiștii; mereu cu capul în nori, răspunse comis-voiajorul. După părerea mea, dacă nu mă înșală grația acestui om, piciorul lui fin ca de femeie, dar puternic în același timp, eleganța și subțirimea taliei, îl socotesc de pe acum toreador. Poate că este chiar Montes, care are aproape aceeași înfățișare și care, pe deasupra, este bogat și generos.

— Un toreador! exclamă artistul. Un om din popor! Vă bateți joc de mine?

— Nu, vai de mine! Fiți sigur că nu, zise celălalt; nici nu-mi trece prin gînd să-mi bat joc de dumneavoastră. N-ați trăit, ca mine, în Spania, și nu cunoașteți firea aristocratică a spaniolilor. O să vedeți, o să vedeți. Eu sînt de părere că datorită progreselor egalității și fraternității, supărătoarele aere aristocratice au început să dispară, și în scurtă vreme nu vor mai dăinui decît în Spania, printre oamenii din popor.

— Cum să crezi că omul acesta este toreador! reluă artistul cu un zîmbet atît de disprețuitor, încît celălalt se ridică jignit, și rosti:

— Voi afla îndată cine este: veniți cu mine; îl vom descoase pe servitorul său.

Cei doi prieteni urcară pe punte, unde-l găsiră imediat pe cel căutat.

Comis-voiajorul, care o rupea pe spaniolește, intră în vorbă cu el și, după ce schimbară cîteva banalități, îi spuse:

— Stăpînul dumneavoastră s-a dus la culcare?

— Da, señor, răspunse servitorul, aruncîndu-i interlocutorului o privire pătrunzătoare și răutăcioasă.

— Este foarte bogat?

— Nu sînt administratorul său, ci numai fecior în casă.

— Călătorește în interes de afaceri?

— Nu cred să facă afaceri.

— Călătorește din motive de sănătate?

— Este foarte sănătos.

— Călătorește incognito?

— Nu, señor; cu numele de botez și cu cel de familie.

— Și se numește...?

— Don Carlos de la Cerda.

— Este un nume ilustru, cu siguranță! exclamă pictorul.

— Numele meu este Pedro de Guzmán și sînt preaplecatul dumneavoastră servitor.

Zicînd acestea, le făcu o plecăciune și se retrase.

— Gil Blas ăsta are dreptate, spuse francezul. Nimic nu este mai comun în Spania ca numele de familie ilustre; e drept că la Paris cizmarul meu se numea Martel, croitorul Roland, și spălătoreasa Madame Bayard. În Scoția, cei cu numele Stewart sînt mai numeroși ca pietrele. Ce mai! Ne-a făcut-o! Ticălosul de servitor și-a bătut joc de noi. Dar dacă stau și mă gîndesc bine, bănuiesc că este un agent de-al rebelilor; un slujbaș obscur de-al lui don Carlos.

— Cum să fie! zise artistul. Este Alonso Pérez de Guzmán, supranumit „cel Bun", eroul visurilor mele.

Celălalt francez ridică din umeri.

Vaporul sosi la Cádiz și spaniolul se despărți de Stein.

— Trebuie să rămîn cîtva timp în Andalucía, îi zise. Pedro, servitorul meu, vă va însoți pînă la Sevilla și vă va cumpăra un loc în diligența de Madrid. Aici aveți o scrisoare de recomandare pentru ministrul de război și alta pentru generalul care era comandantul suprem al armatei. Dacă vreodată veți avea nevoie de mine, scrieți-mi la Madrid, în plicul acesta.

Stein era atît de emoționat, încît nu putea să vorbească. Luă scrisorile cu o mînă și cu cealaltă îndepărtă plicul pe care i-l prezenta spaniolul.

— Numele dumneavoastră este scris aici, zise tînărul ducîndu-și mîna la inimă. Ah! Nu-l voi uita niciodată! Este numele pe care-l poartă sufletul cel mai nobil, sufletul cel mai mărinimos și spiritul cel mai elevat; este numele celui mai bun dintre muritori.

— Cu această adresă, răspunse don Carlos zîmbind, se prea poate ca scrisorile dumneavoastră să nu ajungă

în mîinile mele. Este nevoie de o altă adresă mai exactă și mai scurtă.

Îi dădu cartea de vizită și-și luă rămas-bun.

Stein citi : Ducele de Almansa.

Și Pedro de Guzmán, care era aproape, adăugă :

— Marchiz de Guadalmonte, de Valdeflores și de Rocafiel ; Conte de Santa Clara, de Encinasola și de Lara ; Cavaler al Ordinului Toisón de Oro și al Marii Cruci a lui Carlos al III-lea ; gentilom din suita Maiestății Sale, Grande de Spania de primă mărime etc.

Capitolul II

Într-o dimineață de octombrie a anului 1838, un om cobora, mergînd pe jos, dintr-un sat din comitatul Niebla și se îndrepta spre plajă. Era atît de nerăbdător să ajungă la un mic port despre care i se vorbise, încît, crezînd că scurtează drumul, se pomeni într-un izlaz mare ; asemenea întinderi des întîlnite în sudul Spaniei par adevărate deșerturi și sînt lăsate anume ca pășune pentru cirezile de vaci și de tauri care nu părăsesc niciodată aceste locuri.

Omul părea bătrîn, cu toate că nu avea mai mult de douăzeci și șase de ani. Purta un fel de tunică militară, cu nasturii încheiați pînă la gît. Pe cap avea un chipiu vechi, cu vizieră. Ducea pe umăr un băț gros de care atîrna o lădiță de mahon, acoperită cu o țesătură verde ; apoi, un pachet de cărți, legate în curele, o boccea cu rufe și o mantie mare, făcută sul.

Acest bagaj ușor părea că-i întrece cu mult puterile. Din cînd în cînd se oprea, își ducea mîna la piept, căci simțea că-l apasă ceva, sau o trecea peste fruntea ce-i ardea ; altcori își ațintea privirile spre un biet cîine ce venea în urma lui ; cînd se oprea, i se culca la picioare gîfîind.

— Bietul meu *Treu*[1], îi zicea, singura ființă care mă încredințează că mai există dragoste și recunoștință pe lume ! Nu, niciodată nu voi uita ziua în care te-am văzut

[1] *Treu* înseamnă în germană „credincios“ (n.a.).

prima oară ! Ziua în care un biet cioban a murit împușcat, fiindcă n-a vrut să trădeze. Căzuse în genunchi în clipa-n care-i sunase ceasul și încerca zadarnic să te îndepărteze de lîngă el. Ceru să te gonească cineva, dar nimeni n-avu curajul. Răsună împușcătura, și tu, prieten credincios al nenorocitului, ai căzut rănit de moarte lîngă trupul fără viață al stăpînului tău. Eu te-am luat de-acolo, ți-am îngrijit rănile, și de-atunci nu m-ai mai părăsit. Cînd soldații glumeți din regiment rîdeau de mine și-mi ziceau doctor de cîini, tu veneai și lingeai mîna care te-a salvat, de parcă voiai să-mi spui : „Cîinii sînt recunoscători !“ Oh, Doamne, Dumnezeule ! Îmi iubeam atît de mult semenii ! Au trecut doi ani de cînd am venit în această țară, plin de viață, de speranță, de bunăvoință ; le-am oferit tuturor învățătura și priceperea mea, îngrijirile mele, le-am dăruit inima mea și am vegheat nopți în șir la căpătîiul multora. Am vindecat multe răni și, drept răsplată, am, la rîndu-mi, răni adînci ! Dumnezeule mare ! Rănile acestea îmi zdrobesc inima ! Mă văd alungat din armată în mod rușinos, după doi ani de serviciu, după doi ani de muncă fără preget ; sînt acuzat și fugărit, numai pentru c-am îngrijit un om din tabăra dușmană, un nefericit hăituit ca o sălbăticiune și care-a căzut în brațele mele. O fi oare cu putință ca legile războiului să ia drept crimă ceea ce morala socotește virtute, iar religia, datorie ? Și ce-mi rămîne acum de făcut ? Să mă duc să-mi odihnesc capul pleșuv și inima sfîșiată la umbra teilor din poarta casei părintești. Acolo nimeni nu va socoti c-am săvîrșit o crimă, dacă mi-a fost milă de-un muribund !

După o pauză de cîteva clipe, nefericitul făcu un efort.

— Să mergem, *Treu*. Înainte, înainte !

Drumețul și credinciosul animal își reluară drumul anevoios.

Dar nu merseră mult și pierdură cărarea îngustă, bătătorită de pașii ciobanilor, pe care-o urmaseră pînă atunci.

Terenul se acoperea mai mult și mai mult de hățișuri, de tufișuri înalte și dese : nu era cu putință să mergi în linie dreaptă ; nu puteai să înaintezi fără să nu te apleci, pe rînd, cînd într-o parte, cînd în cealaltă.

Soarele scăpăta, și nicăieri, la orizont, nu se zărea nici cea mai mică urmă de așezare omenească; nu se vedea decît izlazul fără sfîrșit, un pustiu verde și uniform ca oceanul.

Fritz Stein, pe care cititorii noștri l-au recunoscut, fără îndoială, își dădu seama prea tîrziu că nerăbdarea îl făcuse să creadă că are mai multă putere decît avea de fapt. Abia se mai ținea pe picioarele umflate, care-l dureau; sîngele-i bătea cu putere în vine; simțea o durere ascuțită în tîmple; îl chinuia o sete cumplită; și, parcă pentru a-i face și mai disperată starea în care se găsea, niște mugete surde și prelungi îl vesteau că în apropiere se află cîteva din cirezile de tauri pe jumătate sălbatici, atît de periculoase în Spania.

— Dumnezeu m-a scăpat din multe primejdii! rosti nefericitul; mă va ocroti și-acum! De nu, facă-se voia lui!

Zicînd acestea, grăbi pasul atît cît putu; dar nu mică îi fu spaima cînd, după ce trecu de un pîlc des de sacîz, se pomeni față în față, doar la cîțiva pași, cu un taur!

Stein rămase încremenit, ca o stană de piatră. Animalul, surprins de asemenea întîlnire și de atîta îndrăzneală, rămase și el locului, ațintind asupra lui Stein ochii mari, feroci și arzători ca doi tăciuni de cărbune. Drumețul își dădu seama că la cea mai mică mișcare pe care-ar fi făcut-o, era un om pierdut. Taurul, care prin instinctul natural al forței și al curajului, vrea să fie provocat ca să înceapă lupta, lăsă de două ori capul în jos și apoi îl înălță cu nerăbdare, și scormoni pămîntul cu copita, ridicînd nori de praf, în semn de sfidare. Stein nu se mișcă. Atunci animalul se dădu puțin înapoi, lăsă capul în jos și cînd se pregătea să se năpustească asupra omului, simți o mușcătură în dreptul genunchiului. În același timp, auzind lătrăturile furioase ale cîinelui, Stein înțelese cine era salvatorul său. Taurul, înfuriat, se întoarse ca să respingă atacul neașteptat; Stein profită de această mișcare și o luă la fugă. Primejdia din care de-abia scăpase îi dădu puteri noi; putu să fugă și să se piardă printre stejarii de piatră și sacîz pentru a scăpa de formidabilul său adversar.

Trecuse de un stufăriș nu prea întins și, suind un colnic, se opri aproape fără suflare și se uită din nou la locul primejdiei. Atunci îl văzu de departe, printre arbuști, pe bietul său tovarăș, pe care animalul feroce îl ridica iarăși și iarăși în sus, între coarne. Stein își întinse brațele spre cîinele atît de credincios și repetă suspinînd :

— Bietul, bietul meu *Treu* ! Singurul meu prieten ! Îți meriți numele cu prisosință ! Ce scump te costă dragostea pe care-ai purtat-o stăpînului tău !

Ca să nu mai vadă un spectacol atît de îngrozitor, Stein grăbi pasul și se îndepărtă plîngînd cu lacrimi amare. Ajunse pe vîrful altei culmi, de unde i se așternu în fața ochilor o priveliște măreață. Terenul cobora pe nesimțite spre mare, iar marea liniștită oglindea razele soarelui în asfințit, încît era asemeni unui cîmp presărat cu briliante, rubine și safire. În mijlocul atîtor splendori se deslușeau ca o perlă pînzele albe ale unui vas ce părea înfipt în valuri. Linia sinuoasă a țărmului înfățișa ochilor cînd o plajă cu nisip de aur pe care valurile blînde o stropeau cu spumă argintată, cînd stînci capricioase și semețe care păreau mîndre să înfrunte groaznicul element, sub ale cărui izbituri nu se pleacă, așa cum nu se pleacă hotărîrea în fața furiei. Departe, pe una din stîncile ce se vedeau în stînga lui, se zăreau ruinele unui fort, lucrare durată de oameni, care nu rezistă veșniciei ; îi slujeau drept temelie stîncile, lucrare durată de Dumnezeu, care înfruntă veșnicia. Cîteva pîlcuri de pini își înălțau vîrfurile puternice și întunecate pe deasupra hățișului. La dreapta, pe culmea unui deal, se vedea un edificiu mare, dar nu-ți puteai da seama dacă era o așezare omenească, un palat cu dependințe sau o mănăstire.

Într-acolo își îndreptă pașii ; era aproape extenuat de alergătură și de emoția care-l răscolise de curînd.

Cînd ajunse la poarta edificiului, se înnoptase. Era o mănăstire precum cele care se ridicau în secolele trecute, cînd domnea credința și entuziasmul : virtuți atît de mari, atît de frumoase, atît de înalte, încît, tocmai pentru că erau așa, nu își mai au loc în acest secol în care precumpănesc ideile înguste și meschine ; pentru că atunci aurul nu era strîns grămadă, nici nu era folosit pentru

cîștiguri nedrepte, cu dobîndă, ci era folosit în scopuri demne și nobile, după cum și oamenii se gîndeau la lucruri măreţe și frumoase. Era o mănăstire care în alte vremuri fusese somptuoasă, bogată, ospitalieră, oferind mîncare săracilor, alinînd suferinţele sufletului și ale trupului ; dar acum era părăsită, goală, sărăcăcioasă, lipsită de podoabe și pusă în vînzare pentru cîteva bancnote de hîrtie ; nu voise s-o cumpere nimeni, nici măcar la un preţ atît de scăzut.

Specula, deși a crescut și a luat proporţii gigantice, deși a înaintat ca un conchistador care cotropește totul și care nu dă înapoi în fața piedicilor, obișnuiește totuși să se oprească în fața templelor Domnului, așa cum se oprește la poalele piramidelor nisipul adus de vîntul deșertului.

Clopotnița, rămasă fără podoaba-i legitimă, se înălța ca un uriaș neînsufleţit, din ale cărui orbite goale dispăruse lumina vieţii. În fața intrării se mai vedea încă o cruce de marmură albă ; postamentul era pe jumătate distrus și crucea rămăsese înclinată de descurajare și de durere parcă. Poarta, larg deschisă tuturor înainte vreme, era acum închisă.

Puterile îl părăsiră pe Stein și căzu pe jumătate leșinat pe o bancă de piatră lipită de zid, aproape de poartă. Ardea ca focul și începu să aiureze din cauza febrei ; i se părea că valurile mării vin spre el ca niște șerpi enormi, care se retrăgeau îndată, acoperindu-l de spumă albă, veninoasă ; i se părea că luna se uita la el cu chipu-i palid și uimit ; că și stelele se învîrteau în jurul lui și-i aruncau priviri batjocoritoare. Auzea tauri mugind și unul din aceste animale ieșea din spatele crucii și arunca la picioarele omului ce ardea ca focul pe bietul lui cîine făcut bucăţi. Pînă și crucea o luase din loc și se apropia de el șovăind, de parcă era gata să cadă și să-l strivească sub greutatea ei. Totul dănțuia și se învîrtea în jurul nefericitului ! Dar în mijlocul acestui haos, în care gîndurile i se învălmășeau din ce în ce mai mult, nu mai auzi zgomote înăbușite și fantastice ca niște tobe îndepărtate, așa cum i se păruseră bătăile sîngelui care-i spărgea tîmplele, ci auzi ceva clar și deslușit care nu mai putea fi luat drept altceva : auzi un cocoș cîntînd.

Fu ca și cum cîntecul acesta cîmpenesc și domestic î-ar fi redat dintr-o dată facultatea de a gîndi și puterea de a umbla. Se ridică în picioare, porni cu mare greutate spre poartă și bătu în ea cu o piatră ; îi răspunse un lătrat. Făcu încă o sforțare, mai bătu o dată și căzu jos, leșinat.

Poarta se deschise și apărură două femei.

Una din ele era tînără și ținea în mînă un opaiț ; îndreptă lumina spre ceea ce se vedea nedeslușit la picioarele ei și exclamă :

— Isuse, Sfîntă Marie ! Nu-i Manuel : e un necunoscut... Și a murit ! Doamne ferește !

— Să-l ajutăm, exclamă cealaltă, o femeie în vîrstă, îmbrăcată cu multă grijă. Frate Gabriel, strigă intrînd în curtea interioară, vino repede-ncoace ! Am găsit aici un nefericit care trage să moară.

Se auziră pași grăbiți ; venea un bătrîn cu mersul greu și apăsat. Nu era prea înalt, iar după fața lui candidă și liniștită se vedea că are un suflet curat și simplu. Era îmbrăcat cam caraghios, cu niște pantaloni și un veston larg de aba cenușie, făcute din veșmîntul unui călugăr, după cît se părea ; în picioare avea sandale și-și acoperise chelia lucitoare cu o scufie neagră de lînă.

— Frate Gabriel, zise bătrîna, trebuie să-l ajutăm pe omul acesta.

— Trebuie să-l ajutăm pe omul acesta, repetă fratele Gabriel.

— Pentru Dumnezeu, señora ! exclamă femeia cu opaițul. Unde-o să culcați un muribund ?

— Fata mea, răspunse bătrîna, dacă nu găsim alt loc unde să-l culcăm, o să-l culcăm chiar în patul meu.

— Și-o să-l ducem înăuntru, reluă cealaltă, fără să știm măcar cine este ?

— Ce contează ? zise bătrîna. Nu știi proverbul : să faci bine oricui, că bine faci, bine găsești ? Lasă, Dolores, ajută-mă, hai să ne-apucăm de treabă, că pierdem timpul.

Dolores se supuse și-o ajută cu dragă inimă, dar avea o temere.

— Cînd o să vină Manuel, zicea, să dea Dumnezeu să n-avem nici o supărare.

— Aș vrea s-o văd și pe-asta! răspunse bătrîna cea bună. Asta mai lipsea, ca fiul să cîrtească împotriva mamei!

Îl duseră toți trei în camera fratelui Gabriel. Puseră niște paie pe dușumea și le acoperiră cu o piele enormă de oaie, cu lîna mare; astfel, încropiră pe loc un pat bun. Tușa María scoase din ladă două cearșafuri foarte albe din pînză țesută în casă, și o pătură de lînă.

Fratele Gabriel vru să-i dea perna lui, dar tușa María se opuse, zicînd că ea avea două și putea foarte bine să doarmă numai cu una. Stein fu dezbrăcat și așezat îndată în pat.

Între timp, se auziră bătăi repetate în poartă.

— A venit Manuel, zise atunci soția lui. Hai cu mine, mamă; nu vreau să dau singură ochii cu el; mi-e frică să nu se supere cînd o să afle c-am adus în casă un om, fără știrea lui.

Soacra o porni în urma nurorii.

— Lăudat fie Domnul! Bună seara, mamă; bună seara, nevastă, salută Manuel cînd intră; era înalt și frumos la chip; părea să aibă vreo treizeci și opt-patruzeci de ani; în urma lui venea un băiat de vreo treisprezece ani.

— Hai, Momo, adăugă, ia desagii din spinarea măgăriței și du-o în grajd. Biata *Golondrina*, de-abia-și mai trage sufletul de ostenită ce e.

Momo aduse în bucătărie, locul de întîlnire a întregii familii, o bună provizie de pîini albe și mari, niște desagi și haina groasă, țărănească, a tatălui său. Și dispăru îndată, ducînd-o pe *Golondrina* de căpăstru.

Dolores închise poarta din nou și se întoarse în bucătărie lîngă soțul și soacra ei.

— Mi-ai adus, îl întrebă, săpun și scrobeală?

— Poftim.

— Și in? întrebă mama.

— Era cît pe-aci să n-aduc, răspunse Manuel zîmbind, dîndu-i mamei sale niște jurubițe de in.

— Și de ce, fiule?

— Fiindcă mi-am adus aminte de unul care se ducea la tîrg și toți vecinii-l rugau să le cumpere cîte și mai cîte. Adu-mi o pălărie; adu-mi o pereche de botfori; o

verișoară voia un pieptene; o mătușă voia cacao; toți îl rugau, dar nimeni nu-i da nici un ban. Cînd să încalece pe catîrcă, veni un băiețel și-i zise: „Am și eu doi bani pentru fluier; vreți să mi-l aduceți?“ Și, zis și făcut, îi puse monedele în mînă. Omul se aplecă, luă banii și-i răspunse: „Tu vei fluiera“. Și, într-adevăr: se întoarse de de la tîrg și din toate cele nu adusese decît fluierul.

— Asta-i bună! răspunse mama. Pentru cine stau eu și torc zi și noapte? Nu pentru tine și pentru copiii tăi? Ce, vrei să fac și eu cum făcea croitorul din Campillo, care cosea pe degeaba și, pe deasupra, mai punea și ața de la el?

În această clipă, în ușa bucătăriei apăru Momo. Era scund și îndesat, cu umerii ridicați, și, în afară de asta, avea și prostul obicei de a-i ridica mai mult, cu un gest de dispreț, de parc-ar fi vrut să zică: „Ce-mi pasă mie?“; părea că-i tot ridică așa, ca s-ajungă cu ei la urechile-i enorme, cît niște evantaie. Avea capul mare, părul scurt, buzele groase. Era cîrn și îngrozitor de sașiu.

— Tată, zise Momo cu răutate în glas, am văzut un om culcat în camera fratelui Gabriel.

— Un om în casa mea? strigă Manuel ridicîndu-se de pe scaun... Dolores, ce înseamnă asta?

— Manuel, e un biet om bolnav. Mama ta a vrut să-l adăpostim. Eu m-am opus, dar domnia-sa a vrut să-l adăpostim. Ce era să fac?

— Asta-i bună! Dacă-i mama mea, nu înseamnă că poate să-mi aducă în casă pe primul venit.

— Nu! Trebuia să-l las să moară la poartă, ca un cîine, rosti bătrîna. Nu-i așa?

— Dar, mamă, urmă Manuel, casa mea e cumva spital?

— Nu; dar e casa unui creștin; și dac-ai fi fost acasă, și tu ai fi făcut la fel ca mine.

— Ba nu! răspunse Manuel; l-aș fi suit pe măgăriță și l-aș fi dus în sat; că doar nu mai sînt mănăstiri ca înainte vreme.

— Măgărița nu era aici și n-aveam pe nimeni altcineva care-ar fi putut să-l ducă pe bietul om; și unde mai pui că era pe moarte...

— Și dac-o fi vreun hoț?

— Cine e pe moarte nu fură.

— Și dac-o avea vreo boală grea și-o să zacă mult, cine-l îngrijește? Pe cheltuiala cui?

— Au și tăiat o găină ca să-i facă supă, zise Momo: am văzut fulgii în curtea de păsări.

— Mamă, ți-ai pierdut mințile? exclamă Manuel, mînios.

— Destul, destul, rosti mama cu severitate în glas și cu demnitate. Ar trebui să-ți fie rușine să te cerți cu mama ta, numai fiindc-a făcut o faptă creștinească. Dac-ar trăi tatăl tău, n-ar putea să creadă că fiul lui e în stare să închidă ușa unui muribund.

Manuel coborî capul în jos și pentru o clipă se așternu liniștea.

— Lasă, mamă, încuviință el în cele din urmă; nu ține seama de cele ce-am zis mai înainte. Poți să faci cum crezi și cum ți-e voia. Doar e lucru știut că femeile ies totdeauna deasupra.

Dolores răsuflă ușurată.

— Ce bun e Manuel! zise ea bucuroasă, către soacră.

— Tu puteai să te îndoiești de bunătatea lui, răspunse aceasta zîmbindu-i nurorii, pe care-o iubea mult. Dar eu care l-am născut nu m-am îndoit niciodată.

Apoi se ridică să se ducă la căpătîiul bolnavului. Cînd trecu pe lîngă Momo, îi zise:

— Știam eu că ești rău; dar niciodată n-ai dat dovadă de-atîta răutate ca acum. Domnul să te aibă în grijă; mi-e milă de tine; ești rău și cine-i rău e destul de pedepsit cu răutatea lui.

— Babele nu sînt bune decît să dojenească pe toată lumea, mormăi Momo, uitîndu-se chiorîș la ea.

Dar abia rostise ultimul cuvînt, cînd Dolores, care-l auzise, se repezi la el și-i dădu o palmă.

— Na, îi zise, să dea Domnul să mai fii și altă dată obraznic cu mama tatălui tău, care-ți este de două ori mamă, c-o să vezi tu.

Momo fugi plîngînd tocmai în fundul ogrăzii, și-și vărsă focul bătînd cîinele.

Capitolul III

Tușa Maria și fratele Gabriel își dădeau toată silința să-l îngrijească pe bolnav cît puteau mai bine, dar nu se prea înțelegeau asupra metodei ce trebuia aplicată. Tușa Maria, fără să-l fi citit pe Brown, se pronunța pentru supele consistente și tonicele reconfortante, fiindcă zicea că este foarte slăbit, chiar extenuat.

Fratele Gabriel, fără să fi auzit numele lui Broussais, voia să-i dea răcoritoare și calmante, pentru că, după părerea lui, bolnavul avea febră cerebrală, avea infecție în sînge și pielea-i ardea.

Amîndoi aveau dreptate ; și din dublul sistem, alcătuit din supele mătușii Maria și din limonadele fratelui Gabriel, rezultă că Stein se însănătoși chiar în ziua în care buna femeie tăia ultima găină iar fratele Gabriel lua ultima lămîie din lămîi.

— Frate Gabriel, zise tușa Maria, cu ce crezi că se îndeletnicește bolnavul nostru ? O fi militar ?

— Se prea poate să fie militar, răspunse fratele Gabriel, care, dacă nu era vorba de medicină sau de horticultură, obișnuia s-o privească pe tușa Maria ca pe un oracol, împărtășindu-i automat părerile, la fel cum făcea pe vremuri cu starețul mănăstirii. Așa că repeta întotdeauna, aproape mașinal, ceea ce zicea buna bătrînă.

— Nu poate să fie militar, continuă tușa Maria, dînd din cap. Dac-ar fi militar, ar avea arme, și el nu are. E adevărat că am găsit în buzunarul redingotei, cînd i-am întors-o ca să-l dezbrac, ceva ce aducea cu un pistol, dar cînd m-am uitat cu atenție, să văd mai bine ce-o fi, mi-am dat seama că nu era pistol, ci flaut. Care va să zică, nu-i militar.

— N-are cum să fie militar...

— Dac-o fi vreun contrabandist ?

— Se prea poate să fie contrabandist, încuviință bunul călugăr.

— Dar nu, răspunse bătrîna, căci pentru contrabandă trebuie să ai mărfuri sau bani, și el nu are nici de una, nici de alta.

— Așa-i, nu poate să fie contrabandist! încuviință fratele Gabriel.

— Frate Gabriel, să vedem, ce titluri au cărțile astea? Poate că, dacă le citim, ne dăm seama cu ce se ocupă.

Fratele se ridică, își luă ochelarii cu ramă de os, îi puse pe nas, luă pachetul de cărți și, apropiindu-se de fereastra care da în curtea interioară, mare, zăbovi o bună bucată de timp examinîndu-le.

— Frate Gabriel, zise în cele din urmă tușa María. Ai uitat cumva să citești?

— Nu; dar nu cunosc literele astea; mi se pare c-ar fi scrise în ebraică.

— Ebraică! exclamă tușa María. Sfîntă Fecioară! Dac-o fi evreu?

În clipa aceea, Stein, care căzuse de mult în letargie, deschise ochii și zise nemțește:

— *Got wo bin ich?* (Doamne, unde sînt?)

Tușa María ajunse dintr-un salt în mijlocul încăperii. Fratele Gabriel scăpă cărțile din mînă și rămase încremenit, făcînd ochii mari, cît ochelarii.

— Ce-a zis? întrebă tușa María.

— O fi vorbit în ebraică, precum cărțile astea, răspunse fratele Gabriel. Poate c-o fi evreu, cum ai spus dumneata, tușă María.

— Să ne ferească Dumnezeu, exclamă bătrîna. Dar nu, dac-ar fi evreu nu i-am fi văzut coada cînd l-am dezbrăcat?

— Tușă María, răspunse călugărul, părintele stareț zicea că povestea asta cu coada evreilor e o minciună, o tîmpenie, și că evreii n-au așa ceva.

— Frate Gabriel, răspunse tușa María, de cînd cu binecuvîntata Constituție, totul se întoarce cu susu-n jos. Cei care sînt la cîrmuire, în locul regelui, nu vor să mai fie nimic din ceea ce era înainte; și pentru asta, n-au vrut ca evreii să aibă coadă, și doar au avut-o mereu, ca și diavolul. Dacă părintele stareț a zis altminteri, înseamnă că l-au silit să zică așa, precum l-au silit să zică, și la slujbă, rege *constituțional*.

— S-ar prea putea să fie așa! încuviință fratele.

— N-o fi evreu, continuă bătrîna ; dar te pomenești c-o fi vreun maur sau vreun turc care-o fi naufragiat pe-aici, pe coasta mării.

— Vreun pirat din Maroc, răspunse bunul călugăr ; ar putea să fie !

— Dac-ar fi, ar purta turban și papuci galbeni, ca maurul pe care l-am văzut eu acum treizeci de ani cînd am fost la Cádiz : se numea maurul Seylan. Ce frumos era ! Dar cînd mă gîndeam că nu e creștin, mi se părea că nu mai e frumos. Ei, chiar dac-o fi evreu sau maur, nu contează : trebuie să-l ajutăm.

— Să-l ajutăm, chiar dac-o fi evreu sau maur, repetă fratele.

Și se apropiară amîndoi de pat.

Stein se ridicase în capul oaselor și se uita cu uimire la toate obiectele ce-l înconjurau.

— N-o fi înțelegînd ce i-om spune noi, zise tușa María ; dar, să încercăm ; încercarea moarte n-are.

— Să încercăm, repetă fratele Gabriel.

În Spania, oamenii de la țară cred, în general, că, cu cît vorbesc mai tare, cu atît se fac mai bine înțeleși. Tușa María și fratele Gabriel, foarte convinși de lucrul acesta, strigară amîndoi odată ; ea : „Vreți supă ?“ El : „Vreți limonadă?“

Stein, căruia începuseră să i se limpezească gîndurile încetul cu încetul, întrebă în spaniolă :

— Unde sînt ? Cine sînteți dumneavoastră ?

— Domnul, răspunse bătrîna, este fratele Gabriel, iar eu sînt tușa María, și sîntem la porunca dumneavoastră.

— Ah ! zise Stein, Sfîntul Arhanghel și Fecioara binecuvîntată ale căror nume le purtați, Fecioara care aduce sănătate celor bolnavi, care este mîngîierea celor necăjiți și ajutorul tuturor creștinilor, să vă răsplătească pentru binele pe care mi l-ați făcut.

— Vorbește spaniola, exclamă tulburată tușa Maria, și este creștin, și cunoaște litaniile.

Și, foarte bucuroasă, se repezi la Stein, îl strînse în brațe și-l sărută pe frunte.

— Și, de fapt, cine sînteți ? întrebă tușa María, după ce-i dădu o cană de supă. Cum de-ați ajuns prin pustietățile astea bolnav și pe moarte ?

— Mă numesc Stein, și sînt doctor. Am fost în războiul din Navarra și mă întorceam prin Extremadura să caut un port unde să mă îmbarc pentru Cádiz, și de acolo să iau un alt vas pînă în țara mea, Germania. M-am rătăcit și am făcut multe ocoluri pînă cînd, în sfîrșit, am ajuns aici bolnav, fără puteri și pe moarte.

— Așa că vezi dumneata, îi zise tușa María fratelui Gabriel, cărțile nu sînt scrise în ebraică, ci în limba doctorilor.

— Așa-i, sînt scrise în limba doctorilor, repetă fratele Gabriel.

— Și de partea cui erați, întrebă bătrîna, de partea lui don Carlos sau a celorlalți?

— Eu eram în trupele Reginei, răspunse Stein.

Tușa María se întoarse spre tovarășul ei și, făcîndu-i semn cu ochiul, îi zise încet:

— Ăsta nu-i din cei buni.

— Nu-i din cei buni! repetă fratele Gabriel, lăsînd capul în jos.

— Dar unde mă aflu? întrebă Stein din nou.

— Vă aflați, răspunse bătrîna, într-o mănăstire, care nu mai este mănăstire; este ca un trup fără suflet. N-au mai rămas decît zidurile, crucea albă și fratele Gabriel. Toate celelalte le-au luat cu dînșii ceilalți. Cînd n-a mai rămas nimic de luat, niște seniori care se numesc *creditul public*, au căutat un om cumsecade care să păzească mănăstirea, adică numai învelișul, zidurile. Au auzit vorbindu-se de băiatul meu; și-am venit aici, unde trăiesc și eu cu băiatul ăsta al meu, singurul care mi-a mai rămas. Cînd am venit noi în mănăstire, călugării tocmai plecau. Unii se duceau în America, alții ca misionari în China, unii au rămas cu familiile lor, alții s-au dus să-și cîștige pîinea muncind sau cerînd pomană. Noi am văzut un frate călugăr mirean, bătrîn și trist, care ședea pe postamentul crucii albe și plîngea pentru frații care plecau și pentru mănăstirea care rămînea pustie. „Dumneavoastră nu veniți cu noi?“, l-a întrebat un corist. „Și unde să mă duc? a răspuns. Eu n-am ieșit niciodată dintre zidurile astea; aici am fost adus de mic copil și-am fost crescut de călugări, fiindcă eram orfan. Nu cunosc pe nimeni și nu am pe nimeni pe lume, nici nu știu să

fac altceva decît să îngrijesc grădina mănăstirii. Unde să mă duc? Ce-o să mă fac? Nu pot să trăiesc în altă parte!" „Rămîneți cu noi", i-am zis atunci. „Că bine zici, mamă, a zis fiul meu. Sîntem șapte la masă; o să fim opt; o să împărțim și binele și răul, cum se spune."

— Și, mulțumită bunătății lor, adăugă fratele Gabriel, sînt și azi aici și îngrijesc grădina mănăstirii; dar de cînd a fost vîndută roata cu teici nu pot să ud o palmă de pămînt; portocalii și lămîii au început să se usuce.

— Fratele Gabriel, continuă tușa María, a rămas între zidurile astea de parcă s-ar fi prins de ele ca iedera; dar, așa cum vă spuneam, n-a mai rămas altceva decît zidurile. O fi vreo ticăloșie la mijloc! Nici una, dar pesemne că și-or fi zis: „Să distrugem cuibul, ca să nu se mai întoarcă păsările".

— Totuși, rosti Stein, am auzit spunîndu-se c-ar fi prea multe mănăstiri in Spania.

Tușa María își aținti ochii negri, vioi și înspăimîntați, asupra tînărului; apoi, întorcîndu-se spre călugăr, îi spuse cu glas scăzut:

— Să fie adevărate primele noastre bănuieli?

— Se prea poate, răspunse fratele.

Capitolul IV

Stein se însănătoșea văzînd cu ochii; în scurtă vreme putu să iasă din cameră cu ajutorul fratelui Gabriel. Se uita pe îndelete la clădirea aceea nobilă, atît de somptuoasă, atît de măreață, însumînd atîta frumusețe și bogăție artistică. Departe de privirile oamenilor, așezată între cer și pustiu, fusese lăcașul demn care oferise adăpost multor bărbați bogați și iluștri, care au trăit în mănăstire, sporindu-i noblețea și somptuozitatea cu virtuțile lor și cu marile însușiri cu care-i înzestrase Dumnezeu, neavînd alt martor decît Creatorul, neavînd alt țel decît glorificarea celui Atotputernic; pentru că se înșală amarnic cei ce cred că modestia și umilința se ascund întotdeauna sub livreaua sărăciei. Nu: peticele și colibele ascund uneori mai mult orgoliu decît palatele.

Portalul cel mare cu boltă, pe unde fusese adus Stein, da într-o curte interioară mare, pătrată. De la poartă pînă în fundul curții se așternea o alee largă, străjuită de chiparoși enormi. Aici se înălța un grilaj mare de fier care despărțea curtea mare, interioară, de altă curte lungă și îngustă, în care se continua aleea străjuită de chiparoși; părea că intră în ea cu pas maiestuos alcătuind o gardă de onoare magnificului portal al bisericii care se afla în fundul acestei a doua curți interioare, înguste.

Cînd era deschisă poarta din afară și cînd era deschis și grilajul, cum bisericile mănăstirilor nu sînt astupate de cor, de la postamentul crucii de marmură albă care se afla la o oarecare distanță în afara edificiului, se vedea perfect altarul mare, superb, aurit în întregime, de la podea pînă-n tavan, ce acoperea peretele părții principale a templului. Cînd se reflectau sute de lumini în mulurile sclipitoare și în nenumăratele capete de îngeri care făceau parte din ornamentele sale, cînd sunetele orgii, armonizîndu-se cu măreția locului și cu solemnitatea cultului catolic răsunau în bolta bisericii, prea îngustă pentru a le reține, și se pierdeau în bolțile cerului, cînd se oferea această scenă măreață — fără alți spectatori decît singurătatea, marea și cerul nemărginit — părea că edificiul fusese înălțat numai pentru ei și slujbele divine se oficiau anume pentru ei.

De o parte și de alta a grilajului, dincolo de aleea de chiparoși, erau două porți mari. Cea din stînga, dinspre mare, da într-o curte interioară de dimensiuni gigantice. În jurul ei se vedea un claustru mare, o galerie spațioasă, susținută pe fiecare parte de douăzeci de coloane din marmură albă.

Galeria înaltă era susținută de douăzeci de coloane mai mici decît coloanele galeriei de jos. Ușile chiliilor se deschideau spre aceste galerii ; erau uși mici din mahon, acoperite cu sculpturi în lemn. Chiliile erau alcătuite dintr-o tindă mică, din care se trecea într-o încăpere la fel de mică ce da în dormitor. În încăperea dintre tindă și dormitor erau cîteva scaune de brad, o masă și un dulap, iar în dormitor, un pat din patru scînduri fără saltea și două scaune.

În spatele acestei curți era altă curte asemănătoare; aici se aflau: noviciatul, infirmeria, bucătăria și sălile de mese.

Aripa din dreapta aleii de chiparoși era formată dintr-o curte interioară asemănătoare cu cea din latura opusă. Aici se afla arhondaricul, unde erau primiți străinii, fie că erau călugări din afara mănăstirii, fie că erau dreptcredincioși. Tot aici se găseau și biblioteca, sacristiile, depozitul de mobile și alte birouri. În cea de-a doua curte interioară în care se intra printr-o poartă din afară, jos se aflau cămările pentru ulei, iar sus, hambarele pentru grîne. În mijlocul celor patru curți interioare se înalță biserica și clopotnița cu aleea de chiparoși în față; păreau un uriaș chiparos din piatră. Așa arăta ansamblul acestui lăcaș maiestuos.

Curtea interioară, mare, despre care am mai vorbit, se afla în fața mănăstirii; de-o parte și de alta a porții de de la intrare, se înșirau multe odăi mici, cu un singur cat, în care erau găzduiți oamenii tocmiți cu ziua pe vremea cînd călugării își cultivau pămînturile; pe cînd se petreceau faptele și întîmplările din povestirea noastră, aici locuia paznicul Manuel Alerza cu familia sa. La dreapta, spre partea dinspre mare, se întindea o livadă ce-și arăta cu ostentație, chiar sub ferestrele chiliilor, verdeața-i proaspătă, pomii și arborii, florile; se auzea apa lunecînd ușor prin canale, cîntecul păsărilor și talanga boului care trăgea la roata de scos apă pentru udat. Toate cele de mai sus formau o mică oază în mijlocul unui pustiu arid și monoton, aproape de marea ce se oprește în fața unei bariere de nisip. Dar în acest loc singuratic și liniștit la tot pasul întîlneai palmieri și chiparoși, arborii îndeobște întîlniți în jurul mănăstirilor; unii au crengile drepte și rigide, aspirînd spre înălțimi, alții, la fel de înalți, își apleacă ramurile în jos, părînd să atragă plantele slabe ce cresc pe pămînt.

Călăuzit de fratele Gabriel, Stein putu să admire măreția aceea trecută, ruina aceea proscrisă, paragina aceea care distrugea atîtea minunății, asemenea cancerului; se vedea bine că totul se va nărui pentru că paragina năpădea edificiul golit de toate cele, dar încă rezistent și

solid, așa cum viermii pun stăpînire pe cadavrul unui om tînăr și voinic.

Fratele Gabriel nu întrerupea reflecțiile medicului neamț. El făcea parte din categoria fericită a celor săraci cu duhul, care rămîn mult timp tăcuți. Ținea pentru sine tristețea-i *fără culoare*, amintirile-i de om simplu, gîndurile-i monotone. De aceea, tușa María obișnuia să-i spună :

— Ești un om prea fericit, frate Gabriel ; parcă nici n-ai avea sînge în vine. Dacă-ntr-o bună zi ai avea și dumneata vreo izbucnire (și lucrul acesta s-ar putea întîmpla numai dacă s-ar întoarce călugării la mănăstire, dac-ar bate iarăși clopotele în turn și dacă s-ar auzi roțile de scos apă), cred că te-ai îneca.

În biserica lipsită de podoabe și pustie, rămîneau încă destule urme de măreție și oricine putea să-și dea seama de tot ceea ce pierduse ea. Altarul cel mare, aurit, ce strălucea atît de tare cînd reflecta lumina lumînărilor pe care le aprindeau credincioșii în devoțiunea lor, zăcea acoperit de colbul uitării. Frumoasele capete de îngerași care-l împodobeau erau și ele pline de praf ; geamurile ferestrelor se spărseseră și acum intrau în voie huhurezii și alte păsări ale căror cuiburi urîțeau cornișele frumos sculptate și aurite, și care murdăreau frumoasa pardoseală de marmură ; se vedeau doar contururile altarelor mai mici, fiindcă nu mai aveau nici o podoabă ; îngerii mari și frumoși, ce păreau că ies din pilaștri pentru a sprijini cu mîinile lampadarele de argint mereu aprinse, își mai întindeau încă brațele uitîndu-se cu durere la sfeșnicele fără lumînări. Frescele frumoase de pe bolți nu putuseră să fie luate și erau udate cu lacrimi de norii cerului aduși de furtuni ; sanctuarul cu ușile de argint masiv, cu basoreliefuri de Berruguete [1] era pustiu și el ; agheazmatarele nu mai aveau apă sfințită și erau acoperite de praf... Doamne, Dumnezeule ! Ce artist nu oftează cînd le vede ? Ce creștin nu se întristează ? Ce catolic nu îngenunchează și nu plînge ?

---

[1] Alonso Berruguete (1490—1561), arhitect și sculptor spaniol, fiul pictorului Pedro Berruguete (m. 1503).

Stein se așează pe prima treaptă a amvonului care era susținut de un vultur de marmură neagră. Fratele Gabriel se lăsă în genunchi pe treptele de jasp de la altarul cel mare.

— Dumnezeule mare! zise Stein sprijinindu-și capul în mîini; prin crăpăturile acoperișului pătrunde apa în bolți și picură surpînd edificiul cu truda ei înceată și sigură; lemnăria putrezește, ornamentele sculptate se năruie... Păcat... Ce spectacol trist și înspăimîntător! Tot ceea ce nu va mai fi ne aduce în suflet tristețe, iar aici, tristeței i se adaugă groaza pe care-o inspiră tot ceea ce piere de moarte violentă și de mîna omului. Edificiul acesta înălțat întru slava Domnului de oameni credincioși este sortit pieirii de urmașii acelorași oameni! Păcat!

— Doamne, Dumnezeule! — rosti fratele Gabriel, niciodată n-am văzut atîția păianjeni! Fiecare îngeraș are cîte-o tichie de păianjeni. Sfîntul Mihail are unul chiar în vîrful sabiei și-l ține de parcă mi l-ar arăta. Dac-ar vedea Părintele-stareț una ca asta!

Stein fu cuprins de o melaconlie adîncă. Lăcașul acesta sfînt, se gîndea el, ferit de zgomotul lumii și de lumina zilei, unde veneau regii să-și plece capetele și sărmanii să-și ridice ochii la cer, lăcașul acesta care dădea lecții severe orgoliului și aducea cîte-o bucurie cît de mică în sufletul celor umili este părăginit și lăsat la voia întîmplării, ca un vas fără cîrmaci!

În clipa aceasta, o rază jucăușă de soare pătrunse printr-o fereastră și căzu chiar peste partea de deasupra altarului cel mare, făcînd să se vadă bine în întuneric, și în toată splendoarea, de parc-ar fi slujit drept răspuns la plîngerile lui Stein, un grup de trei statuete îmbrățișate. Erau Credința, Speranța și Caritatea.

Capitolul V

Sfîrșitul lunii octombrie fusese ploios și luna noiembrie își îmbrăcase mantia-i de iarnă, verde și călduroasă.

Într-o zi, Stein se plimba prin fața mănăstirii, de unde i se așternea în fața ochilor o priveliște întinsă și mono-

tonă ; la dreapta, se vedea marea nemărginită ; la stînga, hățișul fără sfîrșit. În mijloc, se deslușea, în seninul zării, profilul întunecat al fortului San Cristóbal, precum imaginea nimicului în mijlocul imensității. Nu se simțea nici cea mai ușoară adiere ; marea se legăna încet, înălțîndu-și lin valurile aurite de razele soarelui, ca o regină care-și lasă mantia-i de aur să cadă unduind. Mănăstirea, cu profilurile ei severe, mari și colțuroase, era în perfectă armonie cu peisajul grav și monoton ; silueta ei masivă ascundea singurul punct al orizontului interceptat în panorama aceea uniformă.

În punctul acela se afla satul Villamar, așezat lîngă un rîu ; iarna, curgea năvalnic, cu apele umflate ; vara se vedea numai un firicel de apă lunecînd încet la vale. În împrejurimi, pămîntul era bine lucrat și de departe părea o tablă de șah în pătrățelele căreia se vedea în mii de feluri culoarea verde ; ici, verdele gălbui al viței-de-vie cu frunzele încă necăzute ; colo, verdele bătînd în cenușiu al unei livezi de măslini sau verdele de smarald al grîului care încolțise în urma ploilor de toamnă ; dincolo, verdele închis al smochinilor, iar totul era întretăiat și tivit de verdele albăstrui al agavelor din îngrădituri. La gura rîului treceau cîteva bărci de pescari ; pe o colină, înspre mănăstire, se vedea o capelă ; în fața ei se ridica o cruce mare, pe o temelie în formă de piramidă din piatră zidită și dată cu var ; în spatele crucii era un loc împrejmuit acoperit cu multe cruci vopsite în negru. Cimitirul.

În fața crucii atîrna un felinar, cu lumina mereu aprinsă ; iar crucea, simbol al mîntuirii, slujea drept far pentru marinari, ca și cum Domnul ar fi vrut să arate pe viu pildele sale țăranilor acelora simpli, la fel cum le arată zi de zi oamenilor cu o credință neabătută și plină de evlavie, și care sînt demni de grația divină.

Peisajul acesta arid și monoton nu se poate compara cu văile din Elveția, cu valea Rinului sau cu țărmul insulei Wight. Cu toate acestea, există o magie atît de puternică în opera naturii, încît nici una nu este lipsită de frumusețe și de atracție ; în tot ceea ce a făcut natura, orice lucru ne stîrnește interesul, și dacă uneori

ne lipsesc cuvintele pentru a explica în ce constă acest interes, înțelegem cu rațiunea și-l simțim cu inima.

În timp ce contempla peisajul, Stein îl zări pe Momo ieșind din mănăstire și îndreptîndu-se spre sat. Cînd îl văzu pe Stein, îi propuse să-l însoțească; acesta primi; și amîndoi o porniră la drum, spre sat.

Ziua era atît de frumoasă, încît părea asemenea unui diamant cu ape minunate, de o splendidă strălucire — neavînd nici un cusur, cît de mic, care să-i scadă valoarea. Sufletul și auzul se bucurau de o odihnă binefăcătoare în liniștea adîncă a naturii. În albastrul închis al cerului nu se zărea decît un nor mic, alb; nemișcarea îl făcea să semene cu o odaliscă, înfășurată în valuri de crep, întinsă molatic pe canapeaua albastră.

Ajunseră destul de repede la colina din apropierea satului, pe care se sumețeau crucea și capela.

Colina nu era înaltă, dar cînd a urcat coasta, Stein, care nu se refăcuse complet de pe urma bolii, simți că nu mai are putere să meargă mai departe. Vru să se odihnească puțin și se uită cu atenție la locul unde se afla.

Se apropie de cimitir. Era plin de verdeață și de flori, de parc-ar fi vrut să înlăture cu ajutorul lor groaza pe care-o inspiră moartea. Crucile erau acoperite de frumoase plante urcătoare și în ramurile lor mici zburătăceau păsările cîntînd: *„Odihnească-l în pace!"*. Nimeni n-ar fi crezut că acolo este lăcașul morților, dacă n-ar fi citit inscripția de la intrare: *„Cred în iertarea păcatelor, în reînvierea trupului și în viața de apoi. Amin."* Capela era o clădire pătrată, îngustă și simplă, închisă în față cu o ușă din fier forjat; cupola ei modestă era încununată cu o cruce tot din fier. Avea o singură intrare: o ușă mică lîngă altar.

În altar se găsea un tablou mare pictat în ulei, care-l înfățișa pe Mîntuitor căzînd cu crucea. În urmă se vedeau Fecioara, Sfîntul Ioan, Maria Magdalena, Maria Egipteanca și Maria Samarineanca; alături de Mîntuitor, soldații romani cei cruzi. De veche ce era, pictura căpătase o nuanță atît de închisă, încît cu greu deslușeai obiectele, dar în același timp mărea efectul devoțiunii profunde pe care-o inspira vederea ei, fie pentru că me-

ditația și spiritualismul nu se potrivesc cu nuanțele țipătoare sau strălucitoare, fie datorită pecetei de veneraţie pe care o dobîndesc operele de artă cu timpul, mai cu seamă cînd înfățișează obiecte de cult, încît par sfințite încă o dată de credința atîtor generații. Totul trece și totul se preface în jurul acestor pioase monumente; totul în afară de ele, care rămîn la locul lor și împart cu mîinile pline alinări, dăruindu-le tuturor cu mărinimie, fără să le fi secătuit această binecuvîntată comoară.

Cucernicia credincioșilor împodobise tabloul cu diferite obiecte suflate cu argint, puse în așa fel încît păreau să facă parte din pictură: o coroană de spini pe capul Mîntuitorului; o diademă de raze pe capul Fecioarei și chenare la capetele crucii. Acest obicei pios pare ciudat și chiar ridicol în ochii unui artist, fără îndoială; dar să nu uităm că această capelă nu era un muzeu; niciodată nu-i trecuse pragul vreun artist; aici nu veneau decît oameni simpli, ca să se roage Domnului.

Cei doi pereți laterali erau acoperiți de sus pînă jos cu obiecte aduse de credincioși. Așa-numitele *ex-voto*-uri sînt, uneori, mărturii publice și autentice ale ajutorului dat de Domnul, semne de mulțumire expuse dinaintea altarelor, cînd se obține ajutorul cerut; alteori, ele se aduc în urma promisiunilor celor aflați în momente de grea cumpănă. Puteai vedea acolo cozi lungi de păr pe care le-a dăruit fiica iubitoare, ca pe cea mai de preț avuție, în ziua în care mama ei a scăpat din ghearele morții; prunci de argint prinși cu panglici de culoarea trandafirului, pe care o mamă îndurerată i-a dăruit Mîntuitorului ca să aline suferințele fiului rănit de moarte; brațe, ochi, picioare de argint sau de ceară, după posibilitățile credinciosului; tablouri înfățișînd naufragii sau alte primejdii mari și în mijlocul cărora au avut ceea ce oamenii fără credință vor numi naivitatea de a crede că rugăciunile ar putea să le fie auzite și răsplătite de pronia cerească, în milostenia-i fără margini; căci, din cîte se vede, oamenii *foarte inteligenți, cei instruiți, cei ce zic că sînt cei mai învățați și se socotesc cei mai buni*, nu cred că rugăciunea este o legătură între om și Dumnezeu.

Aceste tablouri nu erau opere de artă ; dar, cine știe, dac-ar fi fost poate că și-ar fi pierdut fizionomia aparte și, mai ales, candoarea. Și mai există încă persoane care presupunînd că sînt înzestrate cu un merit deosebit, nu lasă să le pătrundă în suflet impresiile odihnitoare ale candorii care este, de fapt, nevinovăția și seninătatea sufletului. Sau poate nu știu că pe măsură ce entuziasmul se stinge, este pe cale de a se pierde și candoarea? Spanioli, păstrați și respectați puținele urme ale acestor lucruri pe cît de sfinte, pe atît de valoroase ! Nu imitați Marea Moartă care ucide cu miasmele ei păsările ce zboară pe deasupra valurilor, nici, întocmai ca ea, nu lăsați să se usuce rădăcinile arborilor, la umbra cărora au trăit fericite atîtea țări și atîtea generații !

Unul dintre obiectele expuse îl uimi pe Stein prin singularitatea lui. Masa altarului nu era perfect pătrată de sus pînă jos, ci se îngusta spre picior în linie curbă. Între partea de jos a mesei și zid, era un spațiu mic. Stein zări acolo, în umbră, un obiect sprijinit de perete ; uitîndu-se bine la el, izbuti să-și dea seama că era o flintă. O flintă mare și pesemne și foarte grea, încît Stein nu se dumirea cum de putea s-o mînuiască un om. La fel ni se întîmplă cînd ne uităm la armurile din Evul Mediu. Gura flintei era atît de mare, încît cu ușurință putea să încapă în ea o portocală. Fusese ruptă și legată grosolan cu sfoară.

— Momo, zise Stein, ce-i asta ? E, într-adevăr, o flintă ?

— Mi se pare, zise Momo, că se vede destul de bine.

— Dar de ce a fost pusă o armă ucigătoare în locul acesta pașnic și sfînt ? Chiar că, în cazul acesta, se poate spune că se potrivește ca nuca-n perete !

— Dar vedeți, răspunse Momo, că nu este în mîna Domnului, ci la picioarele sale, ca o ofrandă. În ziua în care a fost adusă aici (și sînt foarte mulți ani de-atunci), chiar pentru ea i s-a pus acestui Crist numele de Señor del Socorro[1].

— Și de ce i s-a zis așa ? întrebă Stein.

---

[1] Señor del Socorro, Domnul care vine în ajutor (span.).

— Don Federico, zise Momo, făcînd ochii mari, toată lumea știe lucrul acesta. Și dumneavoastră să nu-l știți!

— Ai uitat că eu sînt străin? răspunse Stein.

— Așa-i, uitasem, urmă Momo; atunci o să-i spun eu domniei voastre. Prin partea locului a trăit cîndva un hoț de drumul mare, care nu se mulțumea numai cu jaful, ci omora oamenii ca pe muște, ori ca să nu-l denunțe, ori fiindc-așa-i venea lui. Într-o zi, doi frați fură nevoiți să plece la drum. Tot satul i-a petrecut și le-a urat să nu le iasă-n cale tîlharul acela care nu ierta pe nimeni și îngrozise lumea. Dar ei, ca buni creștini, se rugară Domnului să le apere viața, și porniră la drum încredințați fiind că le va veni în ajutor. Cînd treceau prin dreptul unei plantații de măslini, se pomeniră față-n față cu tîlharul, care le ieșea în întîmpinare cu flinta-n mînă. Și-o puse în dreptul pieptului și-i ochi. Cei doi frați îngenunchează cerînd ajutorul lui Isus Cristos: „Ajută-ne, Doamne!“ Tîlharul fără inimă trase cu flinta, dar tot el se duse pe lumea cealaltă, fiindcă flinta i s-a frînt în mîini, după vrerea Domnului. Și flinta se făcuse parcă mică și se-nmuiase, nici nu mai era dură, prin milosîrdia Domnului! Doar acum o vedeți și dumneavoastră! În amintirea ajutorului miraculos, o legară cu sfoară și-o aduseră aici, iar Domnului îi rămase hramul de „Señor Cristo del Socorro“. Și chiar nu știați, don Federico?

— Nu știam, Momo, răspunse acesta, și adăugă de parc-ar fi răspuns propriilor sale gînduri: Dac-ai ști cît de multe nu știu cei care cred că le știu pe toate!

— Așa o fi; veniți cu mine, don Federico? zise Momo după o clipă de tăcere. Să știți că nu pot să mai stau.

— Am obosit, răspunse acesta; du-te tu singur, eu te aștept aici.

— Păi... atunci... rămîneți cu Domnul! încheie Momo, pornind la drum cîntînd:

Rămîi cu Domnul și în paza sa,
Zice vorba tuturor;
Căci săracul poate fi bogat,
Dar bogatul n-are de unde lua deșteptăciune.

Stein se uita la satul acela atît de liniștit, sat de pescari și de marinari, oameni care țineau într-o mînă plugul și în cealaltă vîslele. Casele nu erau răspîndite în neorînduială și nu aveau acoperișuri rustice din paie ; nu se vedea cîte-o grădină în dreptul fiecărei case, ca în satele din Germania ; nu părea că se odihnește la umbra arborilor pitorești ca satele din Anglia și nici nu era alcătuit din două rînduri de case frumoase, înșiruite de o parte și de alta a drumului, ca cele din Flandra. Satul avea cîteva uliţe largi, cu toate că nu erau prea drepte, mărginite de case cu un singur cat ; toate de aceeași înălțime și acoperite cu țiglă veche ; ferestrele erau rare, iar geamurile și mai rare, ca și orice alt ornament, de altfel. Dar avea o piață mare, verde ca o pajiște în toamna aceea, în mijlocul căreia se înălța o biserică foarte frumoasă ; și totul era diafan, frumos, înveselind privirile.

Paisprezece cruci egale, la fel cu cea lîngă care se odihnea Stein, se urmau din loc în loc, una după alta, pînă la ultima, care se înălța în mijlocul pieței, chiar în fața bisericii. Aceasta era *Calea crucii.*

Momo se întoarse, dar nu singur. Alături de el venea un om în vîrstă, înalt, slab, uscățiv și drept ca o lumînare. Purta haină și pantaloni de aba țărănească cenușie, jiletcă de pichet decolorată, cîrpită pe alocuri, cu cîrpeli ce erau capodopere ale genului, brîu de lînă roșie așa cum poartă oamenii de la țară, pălărie cu boruri largi, răsfrînte, cu o cocardă ce fusese cîndva roșie, și pe care timpul, apa și soarele o făcuseră de culoarea morcovului. Pe umerii hainei avea două galoane înguste de un aur îndoielnic, menite să prindă doi epoleți ; o spadă veche, atîrnată de o cingătoare la fel de veche, completa această îmbrăcăminte pe jumătate militară, pe jumătate țărănească. Anii lăsaseră urme adînci în partea din față a capului lung și îngust al acestui om. Ca să înlocuiască lipsa podoabei naturale, ridicase și adusese în față bruma de păr care-i mai rămăsese ; legase firele de păr prinzîndu-le la mijloc cu un căpătîi de ață de mătase neagră, chiar pe creștetul capului, într-un fel de coc ca al chinezilor, pe care-l purta cu cea mai firească grație.

— Momo, cine este domnul acesta? întrebă Stein cu jumătate de glas.

— Comandantul, răspunse Momo pe un ton firesc.

— Comandantul! Comandantul cui? întrebă din nou Stein.

— Comandantul fortului San Cristóbal.

— Al fortului San Cristóbal!... exclamă Stein, extatic.

— Slujitorul dumneavoastră, zise noul-venit, salutînd politicos; numele meu este Modesto Guerrero, și-mi pun inutilitatea la dispoziția dumneavoastră...

Acest compliment obișnuit i se potrivea atît de bine, încît Stein nu putu să-și rețină un zîmbet cînd îi răspunse la salut.

— Eu știu cine sînteți dumneavoastră, continuă don Modesto, am auzit de necazurile dumneavoastră și vi le împărtășesc; vă felicit pentru că v-ați recăpătat sănătatea; ați avut noroc c-ați nimerit la familia Alerza, care sînt toți, după părerea mea, niște oameni cumsecade; vă stau la dispoziție, atît eu cît și casa mea, pentru orice doriți să porunciți. Locuiesc în piața bisericii, vreau să spun a Constituției, căci așa se numește acum. Dacă vreodată vreți să-mi faceți onoarea s-o vizitați, inscripția de pe tăbliță ar putea să v-o indice.

— Dacă-n tot satul nu mai e alta, ce rost are să mai dați atîtea amănunte? zise Momo.

— Va să zică există o inscripție? întrebă Stein care în viața zbuciumată de pe front nu avusese prilejul să învețe complimentele uzuale și nu știa cum să răspundă la frazele atît de politicoase ale Comandantului.

— Da, señor, răspunse acesta; primarul a trebuit să se supună ordinelor primite de sus. Și, vedeți dumneavoastră, într-un sat mic nu era ușor să facă rost de o placă de marmură cu literă de aur, cum sînt cele din Cádiz ori Sevilla. A fost nevoit să-i dea poruncă învățătorului, care are un scris frumos, să scrie placa; ba trebuia pusă și la o anumită înălțime pe peretele primăriei. Învățătorul a preparat cerneală neagră cu funingine și oțet, s-a suit pe o scară portabilă și-a început să scrie, cu litere de-o șchioapă. Din nenorocire, vrînd să facă niște înfloriturî frumoase, s-a mișcat atît de tare

cu scara, încît aceasta căzu cu bietul învățător cu tot, iar oala de cerneală se rostogoli pînă-n pîrîu. Rosita, gazda mea, care-a văzut catastrofa de la fereastră, și l-a zărit ridicîndu-se pe cel căzut, negru ca tăciunele, s-a speriat atît de tare, încît a avut trei zile arsuri la stomac, și starea sănătății ei m-a îngrijorat de-a dreptul. Cu toate acestea, primarul îi porunci învățătorului, așa vînăt cum era, să termine ceea ce începuse, avînd în vedere că nu scrisese decît *CONSTI;* bietul învățător n-avu încotro și trebui să se supună; dar de data asta nu se mai sui pe scara aceea; ceru să se aducă o haraba și să se pună deasupra ei o masă fixată cu funii. Cînd se văzu iarăși cocoțat, bietul de el fu atît de speriat aducîndu-și aminte de căzătură, că nu se mai gîndi la nimic altceva decît să termine mai repede de scris; și așa se face că ultimele litere, în loc să fie de-o șchioapă ca celelalte, nu sînt mai mari de un deget; și asta ar mai fi cum ar mai fi, dar din pricina grabei i-a rămas o literă în călimară, și acum inscripția arată așa: *PIAȚA CONSTITUȚEI.* Primarul se înfurie cînd văzu, dar învățătorul se făcu că nu pricepe și nu vru în ruptul capului s-o mai scrie o dată; o ținea întruna, morțiș, că mai degrabă se urcă pe-un taur de opt ani decît pe lemnăria aceea, bună pentru acrobații pe sîrmă. Așa că inscripția a rămas cum era; bine că n-o citește nimeni din sat. Dar e păcat că învățătorul n-a scris-o ca lumea, pentru că era foarte frumoasă și făcea cinste satului.

Momo ducea pe umeri desagii plini și se grăbea; îl întrebă pe Comandant dacă se ducea la fortul San Cristóbal.

— Da, răspunse, și în drum mă opresc s-o văd pe fiica lui moș Pedro Santaló, care-i bolnavă.

— Cine? Pescărușul? întrebă Momo. Să nu credeți că-i bolnavă. Doar am văzut-o ieri cocoțată pe-o stîncă și țipînd ca pescărușii ceilalți.

— Pescăruș! exclamă Stein.

— Așa a poreclit-o Momo pe biata fată, spuse Comandantul.

— I-am zis așa fiindcă are picioarele foarte lungi, răspunse Momo, fiindcă stă tot atît de mult în apă cît

și pe uscat, țipă și cîntă, și sare din stîncă-n stîncă, la fel ca pescărușii.

— Dar bunica ta, observă don Modesto, o iubește mult și-i zice Marisalada pentru ghidușiile ei și pentru grația cu care cîntă, dansează și îngînă păsările.

— Îi zice Marisalada, răspunse Momo, pentru că tatăl ei este pescar și ea ne aduce sare și pește.

— Și locuiește aproape de fort? întrebă Stein, căruia-i stîrniseră curiozitatea amănuntele acelea.

— Foarte aproape, răspunse Comandantul. Pedro Santaló avea un vas catalan, care a fost prins de furtună și-a naufragiat pe țărm pe cînd se îndrepta spre Cádiz. Totul s-a prăpădit, atît vasul cît și oamenii, în afară de Pedro, care-o avea și pe fiică-sa cu el, și scăpară ca prin minune, ca și cum dorința de-a o salva i-ar fi îndoit puterile. Izbuti să ajungă la mal, dar vlăguit; în urma naufragiului rămase atît de îndurerat și atît de trist, încît nu vru să se mai întoarcă în ținutul său de baștină. Își încropi o căsuță printre stînci, cu bucățile de lemn care mai rămăseseră din vas și se apucă de pescuit. El aducea pește la mănăstire, iar călugării, în schimb, îi dădeau pîine, ulei și oțet. Stă aici de doi ani și se împacă bine cu toată lumea.

Zicînd acestea, ajunseră la bifurcația drumeagului și se despărțiră.

— O să ne vedem cît de curînd, zise veteranul. Nu va trece mult și voi fi la dispoziția dumneavoastră; voi veni să le salut pe gazdele dumneavoastră.

— Să-i spuneți Pescărușului din partea mea, strigă Momo, că nici nu-mi pasă de boala ei, fiindcă iarba rea nu piere.

— Comandantul a venit de mult în Villamar? îl întrebă Stein pe Momo.

— I-auzi vorbă!... De cînd lumea; dinainte de-a se naște taică-meu!

— Și cine este Rosita, gazda lui?

— Cine? Coana Rosa Bisericoasa? răspunse Momo cu un gest mucalit. E învățătoarea de la școala de fete. E mai urîtă ca muma pădurii; cu un ochi se uită la slănină, cu altul la făină; și e ciupită de vărsat; are niște

semne de vărsat cît să-ți bagi pumnul în ele. Dar, cerul se înnourează, don Federico; norii se rostogolesc și fug de parcă i-ar alunga copoii din urmă. Ar fi mai bine să ne grăbim.

Capitolul VI

Înainte de a merge mai departe, n-ar fi rău să facem cunoștință cu acest personaj nou.

Don Modesto Guerrero era fiul unui plugar cinstit și onorabil care, deși la coarnele plugului, avea acte de noblețe; le-a avut pînă cînd i le-au ars francezii în războiul de independență, așa cum i-au ars și casa, sub motiv că fiii stăpînului erau briganzi, adică se făceau vinovați de delictul grav de a-și apăra Patria. Bunul om își zidi altă casă; dar pergamentele ce-i dovedeau noblețea nu avură soarta păsării Phoenix.

Modesto fu luat recrut și, cum tatăl său nu avea destui bani ca să-i plătească un înlocuitor, intră în rîndurile unui regiment de infanterie cu gradul de *distinguido*[1].

Cum era cam sărac cu duhul, și pe deasupra înalt și slab, cu fața prelungă, ajunse curînd ținta farselor și a glumelor proaste pe care le făceau camarazii săi. Aceștia, încurajați de firea lui blajină, se întrecură într-atît cu gluma, pînă cînd Modesto le puse capăt în felul următor. Într-o zi, în care avea loc marea adunare a corpului de armată pentru trecerea în revistă a trupelor, Modesto era la locul lui obișnuit, adică ultimul din rînd. Aproape de el se găsea o căruță; la iuțeală și cu multă îndemînare, camarazii îi prinseră de picior un lat legînd capătul sforii de o roată a căruței. Colonelul dădu ordinul: *„Înainte, marș!"* Răsunară tobele și toate batalioanele porniră în marș, în afară de Modesto, care rămase locului cu un picior în aer, așa cum îl înfățișează sculptorul pe Zefir.

---

[1] *Distinguido*, fruntaș, caporal, căprar (span.).

După trecerea în revistă a trupelor, Modesto se întoarse la cazarmă la fel de liniștit precum plecase și, fără a-și ieși din fire, ceru satisfacție camarazilor săi. Cum nici unul nu voia să ia asupra lui responsabilitatea renghiului, declară cu același calm că se va bate în duel cu toți, și cu fiecare în parte, rînd pe rînd. Atunci ieși în față cel care avusese năstrușnica idee: se bătură în duel și, ca urmare, adversarul său pierdu un ochi. Modesto îi spuse, cu calmul lui obișnuit, că dacă voia să-l piardă și pe celălalt, era oricînd la dispoziția lui.

Între timp, Modesto, fără să aibă neamuri și protectori la curte, fără ambiții, fără înclinații pentru intrigă, își făcu cariera în pas de melc, pînă cînd în perioada asaltului orașului Gaeta, în 1805, regimentul său primi ordin să se alăture celorlalte ca auxiliar în lupta cu trupele lui Napoleon. Modesto se distinse prin curaj și prin calm, primind o cruce și cele mai mari elogii din partea comandanților săi.

Numele-i străluci în ziarul „Gaceta" ca un meteor, pentru a se cufunda apoi în veșnica obscuritate. Acești lauri fură primii și ultimii pe care-i aduse cariera sa militară; în timpul asaltului se alesese cu o rană adîncă la braț și fu lăsat la vatră; drept răsplată, fu numit comandantul micului fort părăsit, San Cristóbal. Se împlineau deci patruzeci de ani de cînd avea sub ordinele sale scheletul unui castel și o garnizoană de șopîrle.

La început, Guerrero al nostru nu putea să se împace cu părăsirea aceea. Nu trecea an să nu înainteze un raport către guvern, cerînd să se facă reparațiile necesare, să se aducă tunurile și trupa de care era nevoie în punctul acela de apărare. Toate aceste rapoarte rămaseră fără răspuns, cu toate că, date fiind condițiile istorice, nu omiseră să atragă atenția asupra posibilității unei debarcări a englezilor, a insurgenților americani, a francezilor, a revoluționarilor și a carliștilor[1]. Aceeași soartă avuseseră și rugămințile lui necontenite de a obține oarecari fonduri. Guvernul nu dădu nici cea mai

[1] Susținători ai lui don Carlos de Bourbon (1818—1861), pretendent la coroana Spaniei.

mică atenție celor două ruine: castelul și comandantul său. Don Modesto era răbdător și îngăduitor din fire. Așa că în cele din urmă se resemnă, împăcat cu gîndul că așa i-a fost lui dat de soartă; nu se mai necăji și nu purtă pică nimănui.

Cînd a venit la Villamar, s-a stabilit în casa văduvei paracliserului, care ducea o viață cuviosă și avea o fată tînără încă. Erau niște femei excelente; autoritare, uneori chiar severe de-a dreptul, dar erau bune la suflet, miloase, cumpătate, curate și foarte bune gospodine.

Oamenii din sat, care-l priveau cu drag pe Comandant, sau mai bine zis pe *Comendant*, căci așa-i ziceau, și care știau în același timp cît este de strîmtorat, făceau tot ce puteau ca să-l ajute. Dacă vreunul tăia un porc, îi trimitea porția lui de șuncă și caltaboși. La treierat, cutare-i trimitea grîu, cutare năut; alții-i dădeau miere sau ulei. Femeile-i dădeau și ele cîte ceva de-ale gurii din bătătură; așa că evlavioasa lui gazdă avea întotdeauna cămara plină cu de toate, datorită purtării binevoitoare a tuturor față de don Modesto; la rîndul său, don Modesto avea o fire ce se potrivea de minune cu numele lui; departe de a i se sui la cap atîtea favoruri, obișnuia să spună că Villamar era cartierul său general. Dar este la fel de adevărat că el știa să răspundă cu aceeași monedă acestor favoruri, purtîndu-se frumos cu toți, fiind deosebit de săritor și de amabil cu toată lumea. Se scula în revărsatul zorilor și se ducea îndată la biserică și-i da ajutor preotului la slujbă. Cîte-o țărancă îl ruga să-i facă un comision, alta îl ruga să-i scrie o scrisoare pentru feciorul plecat la oaste; alta îl ruga să aibă grijă de copiii mici pînă isprăvea ce avea de făcut. El îi supraveghea pe cei bolnavi, se ruga cu gazdele lui, în sfîrșit, căuta să le vină tuturor în ajutor, păstrînd buna-cuviință, fără a știrbi cu nimic din respectul și din considerația ce i se cuveneau. Este ceva obișnuit în Spania, datorită bunătății nesecate a spaniolilor, și datorită firii lor nobile, care nu le îngăduie să strîngă averi, ci îi îndeamnă să dea din tot ce au celui ce are nevoie; să spună dacă nu-i așa cei ce-au renunțat la călugărie, maicile, meseriașii, văduvele de război și funcționarii rămași fără slujbă.

Văduva paracliserului muri cînd fiica ei, Rosa, avea patruzeci și cinci de ani bătuți pe muche ; era de-o urîțenie ce se vedea de la șapte poște. Urmările vărsatului o sporeau și mai mult. Răul se abătuse la un ochi, și mai ales la pleoapă. Rosa nu putea s-o deschidă decît pe jumătate ; iar pupila pe jumătate stinsă îi da chipului un aer cam prostesc și molîu, ochiul întredeschis contrastînd puternic cu celălalt, din care scăpărau scîntei ca dintr-un rug de vreascuri uscate, la cel mai mic motiv de ceartă ; și, într-adevăr, obișnuia să găsească destul de des asemenea motive, de parcă le căuta cu lumînarea.

După înmormîntare, și după ce-au trecut cele nouă zile de doliu, coana Rosa îi zise într-o zi lui don Modesto :

— Don Modesto, îmi pare rău să vă spun cele ce urmează, dar trebuie să vă mutați.

— Să mă mut ! exclamă bunul señor făcînd ochii mari de tot și punînd ceașca de ciocolată pe fața de masă, în loc s-o pună pe farfurie. Și de ce, Rosita ?

De treizeci de ani, don Modesto se obișnuise să folosească acest diminutiv cînd vorbea cu fiica fostei sale gazde.

— Mi se pare, răspunse ea arcuind sprîncenele, că nu trebuia să întrebați lucrul acesta. Știți doar că nu se cade să stea împreună două persoane singure, și care țin la cinstea lor. Ar însemna să dea de vorbit gurilor rele.

— Și ce pot să spună despre dumneata gurile rele ? reluă don Modesto. Despre dumneata, care ești cea mai modestă și mai cinstită din sat ?

— Credeți că nu sînt în stare ? Ce-ați zice cînd ați afla că dumneavoastră, cu toți anii pe care-i aveți și cu toate că purtați uniformă și decorație, și eu, o biată femeie care nu mă gîndesc la altceva decît cum să-l slujesc mai bine pe Domnul, sîntem batjocura limbuților ăstora ?

— Ce spui, Rosita ? exclamă don Modesto.

— Ceea ce-ați auzit. Nimeni nu ne mai numește altfel decît cu porecla pe care ne-au pus-o diavolii ăștia blestemați, afurisiții de coriști.

— Sînt uluit, Rosita ! Nu pot să cred...

— Dacă nu credeți, cu atît mai bine, zise cuvioasa; dar eu vă asigur că afurisiții ăștia (Dumnezeu să-i ierte!) cînd ne văd intrînd în biserică în fiecare dimineață la utrenie, zic unul către altul: „Toacă de utrenie, căci uite că vin *Rosa Bisericoasa și Turris Davidica*, cu dragoste și în companie, ca în litanie". Dumneavoastră v-au pus porecla aceasta pentru că sînteți atît de înalt și drept.

Don Modesto rămase cu gura căscată și ochii pironiți în podea cînd auzi.

— Da, señor, continuă Rosa Bisericoasa; vecina mi-a spus, revoltată, și m-a sfătuit să mă plîng domnului preot. Eu i-am răspuns c-aș prefera să îndur și să tac. Domnul nostru a suferit mai mult fără să se plîngă.

— Dar eu, zise don Modesto, nu îngădui nimănui să rîdă de mine, și cu atît mai mult nu îngădui nimănui să rîdă de dumneata.

— Cel mai bun lucru ar fi, continuă Rosa, să trecem peste această nedreptate, ca să dovedim că sîntem buni creștini, și să fim indiferenți, ca să le arătăm că nu ne interesează gura lumii. Pe de altă parte, dacă cineva-i pedepsește pe acești necuviincioși, sînt în stare să facă și mai rău: credeți-mă, don Modesto.

— Ai dreptate, ca întotdeauna, Rosita, zise don Modesto. Eu știu cum fac *bîrfitorii*; dacă li s-ar tăia limba, ar vorbi cu nasul. Însă, dacă pe timpuri, vreunul din camarazii mei ar fi îndrăznit să-mi zică Turris Davidica, ar fi putut să adauge cu siguranță: „*Ora pro nobis*". Dar, se poate să-ți fie teamă de cei ce îndrugă verzi și uscate, cînd ești atît de evlavioasă?

— Știți doar, don Modesto, ce pot scorni cei ce gîndesc rău despre toate cele: între sfînt și sfîntă, trebuie să fie un zid cît de mare.

— Dar între dumneata și mine nu-i nevoie să pui nici cel mai mic perete despărțitor. Eu, care am atîția ani în spinare, care m-am îndrăgostit o singură dată în viață... și după cît se pare am fost îndrăgostit de o fată bună, cu care m-aș fi căsătorit dacă n-aș fi prins-o cochetînd cu tamburul major, care...

— Don Modesto, don Modesto, strigă Rosa Bisericoasa ridicîndu-se în picioare. Vă rog să nu uitați cine

sînteți și în fața cui vă aflați, așa că lăsați amintirile de dragoste.

— N-am avut intenția să te supăr, zise don Modesto pe un ton spășit; sper că-i de-ajuns să știi, și eu pot să jur că niciodată nu s-a cuibărit, nici nu se va cuibări în cugetul meu vreun gînd necuviincios.

— Don Modesto, urmă nerăbdătoare Rosa Bisericoasa (uitîndu-se la el cu un ochi numai foc și pară, în timp ce ochiul celălalt se străduia să facă la fel), mă credeți atît de proastă încît să cred că două ființe ca dumneavoastră și ca mine, cu scaun la cap, și cu frica lui Dumnezeu, se poartă ca nelegiuiții, care nu au bun simț și nu se tem de păcat? Dar pe lumea asta nu-i de-ajuns să te porți cuviincios: trebuie să păstrezi aparențele în toate cele, ca să nu dai de vorbit.

— Am mai auzit încă una! răspunse Comandantul. Ce aparențe pot să existe între noi! Nu știi că cine se scuză se acuză?

— Și eu vă spun, zise Rosa, că vor fi destui cei care vor vorbi pe seama noastră.

— Și ce-am să mă fac eu fără dumneata? întrebă mîhnit don Modesto. Ce se va alege de dumneata fără mine, singură pe lume?

— Cel Atotputernic, cel ce le dă mîncare păsărelelor, rosti solemn Rosa, va avea grijă de cei ce cred în El.

Don Modesto, descumpănit, pierzîndu-și capul și neștiind ce să facă, se duse la prietenul său Preotul, care era prieten și cu Rosita, și-i spuse ce se petrecea.

Preotul o lămuri pe Rosita că scrupulele ei erau exagerate și că temerile-i erau neîntemeiate; că, dimpotrivă, plecarea lui don Modesto din casa ei ar da loc la comentarii ridicole.

Locuiră deci, împreună, ca și pînă atunci, în liniște și bună înțelegere. Comandantul, bun și îndatoritor ca întotdeauna; Rosita, mereu atentă, grijulie și dezinteresată; fiindcă don Modesto n-avea cum s-o răsplătească bănește, căci dacă mînerul spadei sale de gală n-ar fi fost de argint, ar fi putut prea bine să fi uitat ce culoare avea acest metal.

Capitolul VII

Cînd Stein ajunse la mănăstire, toată familia sta la soare, în curtea interioară.

Dolores, așezată pe un scăunel cu picioarele scurte, cîrpea cămașa lui Manuel. Cele două fete, Pepa și Paca, se jucau lîngă mama lor. Erau două copile frumoase; una avea șase ani, cealaltă opt. Sugarul era în țarc. Un alt copil de cinci ani, fratele lui, se juca cu el, vorbindu-i și învățîndu-l să facă tot felul de gesturi foarte bune pentru a dezvolta inteligența, care de fapt se dezvoltă de timpuriu la copii, pe meleagurile acelea. Băiatul acesta era foarte frumos, dar prea mic; din pricina asta Momo îl necăjea mereu, zicîndu-i Francisco de *Anís*, în loc de Francisco de Asis, pe numele lui adevărat. Purta pantaloni mici de postav țărănesc și o jachetă la fel de mică, și cum pantalonii și jacheta erau atît de mici, cămașa forma în jurul mijlocului o cută mare și creață; iar pantalonii de-abia se țineau într-o singură bretea.

— Fă-te că ești babă, Manolillo, zicea Anís.

Și copilul făcea o strîmbătură drăgălașă, închizînd ochii pe jumătate, strîngînd buzele și lăsînd capul în jos.

— Manolillo, omoară un pui de maur.

Și copilul făcea ochii mari de tot, încrunta din sprîncene, strîngea pumnii și se înroșea umflîndu-se în pene, într-o atitudine războinică. Apoi Anís îi lua mîinile și i le întorcea pe o parte și pe alta, cîntînd:

Ce mînuțe frumoase
Am eu!
Ce mici! Ce albe!
Ce frumoase sînt!

Tușa María și fratele Gabriel făceau coșuri din frunze uscate de palmier.

Un enorm dulău alb cu blana mare, *Palomo*, din frumoasa rasă a ciobănescului din Extremadura, dormea întins, cît era de lung, ocupînd loc mult cu labele-i puternice și coada-i foarte stufoasă, în timp ce *Morrongo*, un motan mare, galben, cu urechile și cu coada tăiate

de cînd era mic, dormea pe jos, atingînd poala tușii María.

Stein, Momo și Manuel sosiră în același timp; fiecare venea din altă parte. Manuel, tocmai dăduse roată terenului ce aparținea mănăstirii, pentru că era paznic și așa se cădea; într-o mînă avea pușca, în cealaltă trei prepelițe și doi iepuri.

Copiii alergară spre Momo care-și goli desagii dintr-o singură mișcare, și din desagi ieșiră la iveală, ca dintr-un corn al abundenței, șiruri lungi cu fructe de iarnă, prin care se sărbătorește, de obicei, în Spania, ajunul zilei tuturor sfinților; nuci, castane, rodii, cartofi dulci etc.

— Dacă Marisalada ne-ar aduce mîine niște pește, zise cea mai mare dintre fete, am avea o mîncare pe cinste.

— Mîine, răspunse bunica, este ziua tuturor sfinților; moș Pedro nu va ieși la pescuit, mai mult ca sigur.

— Ei bine, spuse micuța, poate că se duce poimîne la pescuit.

— Nu se pescuiește nici de ziua morților.

— Și de ce? întrebă fata.

— Fiindcă ar însemna să nu cinstim cum se cuvine o zi pe care biserica o consacră sufletelor izbăvite ale morților; ca dovadă, află că niște pescari care-au ieșit la pescuit într-o zi ca cea de poimîine, cînd s-au dus să scoată plasele, s-au bucurat simțind că atîrnau greu; dar în loc de pește n-au găsit decît capete de morți. Nu-i adevărat ce spun eu, frate Gabriel?

— Cum să nu! N-am văzut-o cu ochii mei, dar știu că este adevărat.

— Și de aceea ne puneți să ne rugăm atît de mult de ziua morților, la ceasul mătăniilor? întrebă fata.

— Sigur că da, îi răspunse bunica. Este un obicei sfînt, și Dumnezeu nu ne mai rabdă dacă nu-l respectăm. Drept exemplu, am să vă povestesc o pildă. Era odată un episcop care slujea cam fără tragere de inimă și nu prea-i îndemna pe credincioși să vină la sfînta biserică. Într-o noapte, văzu în vis o prăpastie înspăimîntătoare și pe marginea ei un înger; îngerul ținea în mînă o funie împletită din trandafiri albi și roșii de care

se prinsese o femeie frumoasă, despletită și cu chipul în lacrimi, ca să iasă afară din prăpastie. Cînd se văzu afară din întunecimea aceea, femeia, toată numai strălucire, prinse a zbura la ceruri. A doua zi episcopul vru să știe ce însemna visul acela și-i ceru Domnului să-l lumineze. Se duse la biserică, și primul lucru pe care i-l văzură ochii fu un copil ce sta în genunchi și se ruga pe mormîntul mamei sale cu un șirag de mătănii în mînă.

— Oare tu nu știai pilda asta, micuțo? o întrebă Pepa pe sora ei. Se zice că odată a fost un ciobănaș care murise și căruia îi plăcea mult să se roage: dar în Purgatoriu mai era un suflet dornic să-l vadă pe Dumnezeu mai mult ca oricare altul. Și băgînd seamă că ciobănașul se ruga atît de fierbinte, se duse la el și-i zise: „Îmi dai mie rugăciunile tale?“ „Poftim“, zise copilul. Și sufletul îl luă pe ciobănaș și-l duse la Domnul și astfel intră în Împărăția cerurilor pe negîndite. Vezi deci ce bine e să te rogi Domnului!

— Sigur că da, încuviință Manuel, nu este nimic mai drept decît să te rogi Domnului pentru morți; și eu mi-aduc aminte de un membru al unei confrerii care trăgea clopotul de vecernicie și cerea de pomană pentru cei morți în ușa unei capele, strigînd în gura mare: „Cine pune o pesetă în tava asta, mîntuiește un suflet din Purgatoriu“. Trecu pe-acolo un om hîtru și după ce aruncă peseta, întrebă: „Spune-mi, frate, crezi că sufletul a și ieșit din Purgatoriu?“ „Ce te face să te îndoiești?“ răspunsese fratele. „Păi, atunci, zise celălalt, îmi iau înapoi peseta; că doar n-o fi atît de prost ca să intre din nou în Purgatoriu.“

— Puteți să fiți sigur, don Federico, zise tușa María, că pentru toate cele, fiul meu are, cînd vrei și cînd nu vrei, o povestioară hazlie sau una cu tîlc.

În clipa asta don Modesto intră în curte, la fel de înalt și de drept, la fel de grav cum era cînd i se prezentase lui Stein, la ieșirea din sat, dar acum ducea un pește mare, învelit în foi de varză, agățat de baston.

— *Comendantul! Comendantul!* strigară toți cei de față.

— Veniți de la fortul dumneavoastră de la San Cristóbal? îl întrebă Manuel pe don Modesto, după ce schim-

bară primele complimente și după ce-l poftise să se așeze pe bordura puțului care-i servea drept scaun și lui Stein. Ați putea să căzeți la înțelegere cu mama, care este o creștină atît de bună, ca să se roage Domnului din ceruri să înalțe din nou zidurile fortului, spre deosebire de ceea ce-a făcut Josué cu zidurile celuilalt.

— Alte lucruri mai de seamă trebuie să-i cer Domnului, răspunse bunica.

— Este mai mult ca sigur, zise fratele Gabriel, că tușa Maria trebuie să-i ceară Domnului lucruri mai de seamă, decît să înalțe din nou zidurile fortului. Ar fi mai bine să-i ceară reînființarea mănăstirii.

Don Modesto, cînd auzi aceste cuvinte, se întoarse spre fratele Gabriel cu o expresie severă; văzînd această mișcare, bătrînul se ascunse în spatele mătușii Maria, făcîndu-se atît de mic, încît cei de față nu-l mai zăriră aproape deloc.

— După cîte văd, zise veteranul, fratele Gabriel nu face parte din biserica militantă. Nu vă aduceți aminte că evreii, înainte de a înălța templul, cuceriseră pămîntul făgăduinței cu spada în mînă? Ar mai fi fost biserici și preoți pe Pămîntul sfînt, dacă ei, cruciații, n-ar fi pus stăpînire pe el, luptînd pe viață și pe moarte?

— Dar de ce trebuie să ceară lucruri imposibile buna mătușă Maria? întrebă atunci Stein, ca să distragă atenția Comandantului.

— Asta nu contează, răspunse Manuel, femeile bătrîne nici nu iau în seamă lucrul acesta; așa făcea o femeie bătrînă care-i cerea Domnului să cîștige la loterie, și cînd a întrebat-o cineva dacă jucase, a răspuns: — „Păi, dacă aș fi jucat, unde-ar mai fi minunea cîștigului?“

— Este adevărat, încuviință don Modesto, c-aș rămîne foarte recunoscător Domnului dac-ar avea puterea să inspire guvernului gîndul lăudabil de a reconstrui fortul.

În timpul conversației, *Morrongo* se deșteptă, își arcui spinarea întocmai ca o cămilă, căscă îndelung, își linse mustățile și, simțind că în aer pluteau anumite mirosuri ademenitoare, se apropie cu încetul de don Modesto, pînă cînd se așeză sub pachetul cu miros îmbietor care-i

atîrna de baston. Primi pe loc, în ghearele-i de catifea, o pietricică aruncată de Momo, cu agerimea deosebită cu care cei de vîrsta lui știu să mînuiască acest soi de arme. Motanul se retrase la iuțeală, dar se întoarse imediat și se așeză la pîndă, prefăcîndu-se atent în altă parte. Don Modesto își dădu seama și-și cam pierdu cumpătul.

În timp ce se petreceau cele de mai sus, Anís îl întrebă pe cel mic :

— Manolito, cîți Dumnezei sînt ?

Și micuțul ridică trei degete.

— Nu, zicea Anís, ridicînd un singur deget ; nu este decît unul, unul, unul...

Și celălalt ținea mereu cele trei degete ridicate.

— Mamă, bunico, strigă Anís supărat. Manolito zice că sînt trei Dumnezei.

— Prostule, răspunse bunica, ți-e frică oare c-o să-l audă Inchiziția ? Nu vezi că-i prea mic ca să înțeleagă și să învețe ce-i spui ? Dar, lăsînd asta la o parte, nu ne-ați spus, señor *Comendante*, cum se simte Marisaladilla.

— Prost, foarte prost, tușă María ; din ce în ce mai prost, pe zi ce trece. Îmi pare foarte rău. Mi-e milă de ea și de bietul ei tată, cînd îl văd doborît de supărare. Azi-dimineață fata avea fierbințeală mare ; nu mănîncă nimic și tusea n-o slăbește o clipă.

— Ce spuneți, señor ? exclamă tușa María. Don Federico ! Dumneavoastră, care ați vindecat atîția bolnavi, care i-ați scos umflătura de sub piele fratelui Gabriel, și i-ați îndreptat vederea lui Momo, n-ați putea să faceți ceva pentru biata copilă ?

— Cu multă plăcere, răspunse Stein, voi face tot ce voi putea ca să-i alin suferința.

— Și Dumnezeu o să vă răsplătească ; mîine dimineață mergem s-o vedem. Astăzi sînteți ostenit din cauza plimbării.

— N-aș vrea să fiu în pielea dumneavostră, zise Momo bombănind. N-am văzut fată mai mîndră...

— Nu este deloc așa, răspunse bunica ; e cam ursuză, cam sălbatică... Se vede doar ! Dar ce să-i faci ? A crescut singură, după cum a tăiat-o capul ; tatăl ei e mai blînd ca un porumbel ; dar e cam din topor, ca orice

bun catalan și marinar. Momo însă nu poate s-o sufere pe Marisalada de cînd a început să-i zică „*Romo*“ [1], pentru că de fapt și este cîrn.

În această clipă se iscă larmă. Comandantul fugea cu pași mari, după șnapanul de *Morrongo,* care luase peștele, înșelînd vigilența stăpînului.

— Señor *Comendante,* îi strigă Manuel rîzînd, sardeaua pe care-o ia pisica ajunge tîrziu în farfurie sau nu mai ajunge niciodată. Dar luați o prepeliță în schimb.

Don Modesto primi prepelița, mulțumi, își luă rămas-bun și plecă ocărînd pisicile.

Între timp, Dolores îi dăduse piept copilului și încerca să-l adoarmă, legănîndu-l în brațe, cîntînd :

Pe muntele Calvario, colo sus,
Pe-o crenguță de măslin frumos mirositoare
Plîngeau moartea lui Isus
Patru mierle și-o privighetoare.

I-ar fi greu celui care aude în treacăt aceste creații poetice ale poporului să răspundă celui care-ar vrea să le analizeze de ce-au plîns moartea Mîntuitorului mierlele și privighetorile ; de ce rîndunica i-a smuls spinii din coroană ; de ce este privit cu o oarecare venerație rozmarinul, în credința că Fecioara usca scutecele pruncului Isus pe o tufă de rozmarin ; de ce, sau mai degrabă cum de se crede că socul este un arbust de rău augur, de cînd Iuda s-a spînzurat într-un soc ; de ce este ferită de rău o casă care se afumă cu rozmarin în noaptea de Crăciun. Și, într-adevăr, nu există răspuns la asemenea întrebări. Poporul nu pune asemenea întrebări, nici nu cere asemenea răspunsuri : a adunat aceste idei ca sunetele vagi ale unei muzici îndepărtate, fără să le caute originea, fără să le analizeze autenticitatea. *Învățații* și *pozitiviștii* ar gratifica cu un zîmbet de compasiune disprețuitoare persoana care scrie aceste rînduri. Dar noi ne mulțumim cu speranța că vom găsi o oarecare simpatie în sufletul unei mame, sub acoperișul umil al celui care știe puțin și simte mult, sau în refugiul mistic al

[1] *Romo,* cîrn (span.).

unui claustru, cînd afirmăm că, în ceea ce ne privește, credem că întotdeauna au existat și există încă, pentru sufletele cuvioase și ascetice, revelații tainice, pe care lumea le numește delir al cugetelor înfierbîntate și pe care oamenii foarte credincioși și supuși le socotesc ca pe niște favoruri deosebite ale Domnului.

Henri Blaze spune: „Sînt atîtea idei pe care datina populară le zămislește, și cărora poetul le dă viață cu o simplă rostire poetică!" Aceste cuvinte mi se par potrivite celor de mai sus, pe care nimic nu ne silește să le credem, dar nici nu ne dă îngăduința să le condamnăm. Nu se știe de unde-au apărut, iar ele prind viață prin strădania celor credincioși. Oricît de mult ar trunchia apostolii raționalismului arborele credinței, dacă și-a înfipt rădăcinile în loc prielnic, adică într-un suflet curat și evlavios, va da mereu lăstari viguroși, plini de muguri, care să se înalțe la cer.

— Dar, don Federico, zise tușa María, în timp ce Stein se adîncea în reflecțiile de mai sus, pînă acum încă nu ne-ați spus cum vi se pare satul nostru.

— Nu pot să vă spun, răspunse Stein, pentru că nu l-am văzut: am rămas la intrarea în sat și l-am așteptat pe Momo.

— Se poate să nu fi văzut biserica, nici Nuestra Señora de las Lágrimas[1], nici pe Sfîntul Cristóbal, atît de frumos și atît de mare, cu palmierul cel înalt și cu Pruncul Isus pe umeri; la picioarele lui se vede un oraș; de-ar face un pas l-ar strivi ca pe o ciupercă! Nici tabloul în care Sfînta Ana o învață să citească pe Fecioară? N-ați văzut nimic din toate astea?

— N-am văzut, răspunse Stein, decît capela lui Cristos care vine în ajutor.

— Eu nu ies din mănăstire, zise fratele Gabriel, decît ca să mă duc în fiecare vineri la capelă și să mă rog acolo Domnului să mor de moarte bună.

— Și v-ați uitat bine, don Federico, urmă tușa María, la minuni? Ah, don Federico! Nu există un Señor care să facă mai multe minuni în lumea întreagă. În acel

---

[1] Nuestra Señora de las Lágrimas, Maica Domnului a lacrimilor (span.).

munte Calvario începe *Calea Crucii*. De la munte pînă la ultima cruce sînt tot atîția pași cîți au fost de la casa lui Pilat pînă la Calvar. Una din cruci este chiar în fața casei mele, pe străduța Regală. N-ați văzut-o? În dreptul ei are loc a opta oprire, cînd Mîntuitorul le-a zis femeilor din Ierusalim: „Nu plîngeți pentru mine: plîngeți pentru voi și pentru fiii voștri!"

— La această a opta oprire, reluă bătrîna, credincioșii cîntă:

Dacă Isus să plîngi te-nvață
Și nu urmezi a sa povață
Ori ești de bronz, ori ești de piatră,
Ori n-ai o inimă în piept să-ți bată.

— Lîngă casa mamei mele, zise Dolores, este cea de-a noua cruce, și în dreptul ei se cîntă alți psalmi.

— Vai, don Federico, reluă buna bătrînă, nimic nu-mi sfîșie inima mai mult ca Patimile celui care ne-a mîntuit! Domnul le-a dezvăluit Sfinților cele trei dureri mari care-l sfîșiau: mai întîi, faptul că pămîntul udat cu sîngele lui nu rodea aproape deloc; în al doilea rînd, durerea pe care-a simțit-o cînd l-au întins și l-au legat ca să-l bată-n cuie pe cruce, scoțîndu-i oasele din încheieturi, precum prorocise David. În al treilea rînd... — adăugă buna femeie ațintindu-și ochii înlăcrimați asupra fiului ei —, în al treilea rînd, cînd a văzut durerea Mamei sale. Iată singurul motiv pentru care nu mă simt atît de bine aici ca în sat: fiindcă aici n-am cum să urmez calea bisericii. Soțul meu, da; el a urmat întocmai calea bisericii. Manuel, tatăl tău, care n-a fost soldat, și era un creștin mai bun ca tine, gîndea la fel cu mine. Bietul de el (fie la dreapta Tatălui!) era frate al grupării „Mătăniile din zori de zi", dreptcredincioși care ies după miezul nopții să se roage pentru cei morți. Don Federico, zise tușa María după o clipă de tăcere. E adevărat că în lumea asta largă sînt oameni care nu cred în Dumnezeu?

Stein tăcu.

— Și n-ați putea oare dumneavoastră să le îndreptați ăstora ochii minții, așa cum i-ați îndreptat vederea lui Momo? adăugă bătrîna cea bună, cu tristețe.

Capitolul VIII

A doua zi tușa María se îndrepta spre casa bolnavei, călare pe *Golondrina* cea cuminte; Stein și Momo o însoțeau, mergînd pe jos. *Golondrina* era ca întotdeauna blîndă și ascultătoare; mergea drept, cu capul în jos și cu urechile plecate, și nu făcea nici o mișcare neașteptată dacă nu dădea peste vreun scaiete, care-o înțepa în bot.

După ce sosiră, Stein rămase surprins cînd văzu în mijlocul ținutului aceluia atît de monoton și atît de secetos, un loc răcoros, cu multă verdeață, ce părea a fi o oază în pustiu.

Marea pătrundea printre două stînci înalte și forma un mic sîn de mare rotund, ca o potcoavă, înconjurat de nisip foarte fin, ce părea o farfurie de cristal pusă pe o masă aurită. Cîteva stînci se iveau sfios din nisip ca pentru a ne pofti să ne așezăm și să ne odihnim pe țărmul acela liniștit. Barca pescarului era legată de o stîncă și se legăna împinsă de maree ca un armăsar nărăvaș care fusese înhămat.

Pe stînca din față se înălța fortul San Cristóbal, încununat de coroanele smochinilor sălbatici ca un bătrîn druid cu coroana sa din frunze de stejar.

La cîțiva pași de-acolo, Stein descoperi ceva ce-l surprinse și mai mult. Era un fel de grădină subterană care în Andalucía se numește: *„navazo"*. *„El navazo"* se amenajează săpînd pămîntul pînă la o anumită adîncime și cultivîndu-l cu grijă. Un păpuriș cu frunzișul des și verde înconjura grădina subterană, întărind de jur-împrejur malurile perpendiculare cu rădăcinile-i fibroase, și apărînd-o cu tulpinile înalte și puternice de depunerile nisipului. În adîncitura aceea din apropierea mării pămîntul este fertil și dă din belșug, fără să fie udat, legume foarte gustoase; fiindcă apa mării, trecînd prin straturi dese de nisip, își pierde din salinitate, și ajunge la rădăcina plantelor numai bună pentru a le hrăni. Pepenii verzi din grădinile subterane, mai ales, sînt delicioși, iar unii se fac atît de mari, încît un măgar de-abia poate să ducă doi asemenea pepeni.

— Ia uite ce grădină frumoasă are moș Pedro! zise tușa María. Parc-ar uda-o cu apă sfințită! Muncește întruna, bietul de el! Dar are și folos. Fac prinsoare că de-aici scoate roșii mari cît portocalele și pepeni cît roata morii.

— Mie mi se pare că sînt mai buni, spuse Momo, pepenii pe care i-am avut noi în locul de pe malul rîului.

„*Cojumbral*“ este un loc cu multă umezeală de pe malul rîului unde se cultivă pepeni, porumb și legume și pe care stăpînul fermei obișnuiește să-l lase gratuit țăranilor săraci să-l cultive și să ia uzufructul.

— Mie nu-mi plac „*los cojumbrales*“, răspunse bunica dînd din cap.

— Păi nu știi, señora, zise Momo, ce zice proverbul? Că „un *cojumbral* îi dă omului două mii de reali, o mantie, un porc și încă un copil“.

— Ai uitat sfîrșitul, răspunse tușa María, care sună așa: „Zaci de friguri un an, și două mii de reali, mantia și porcul gras se duc pe apa sîmbetei din pricina bolii, dar rămîi cu copilul“.

Pescarul își ridicase căscioara din resturile vasului pe care marea le aruncase pe plajă. Sprijinise acoperișul de stîncă, și dedesubt stînca forma un fel de scări naturale; ceea ce făcea ca locuința să aibă trei caturi. Primul era alcătuit dintr-o încăpere înaltă, destul de mare ca să fie, în același timp, sală, bucătărie, coteț de păsări și grajd pentru măgăriță, în timpul iernii. Al doilea cat, la care urcai pe niște trepte săpate cu tîrnăcopul în stîncă, se compunea din două camere mici. În cea din stînga, care era lipită de stîncă și nu avea lumină, dormea moș Pedro; cea din dreapta era a fiicei lui, și era singura care avea o ferestruică ce fusese și pe vas și care da spre grădină. Cel de-al treilea cat, la care ducea coridorul ce despărțea cele două camere, nu era decît un pod întunecos, neîncăpător și fără aer. Acoperișul, care după cum am spus se sprijinea de stîncă, era orizontal și făcut din stuf; stratul de deasupra putrezise din cauza ploilor și se înveșmîntase cu puzderie de ierburi și de floricele, iar toamna, cînd începeau ploile și natura își revenea de pe urma secetei din vară, căscioara părea acoperită cu o grădină suspendată.

Cînd intrară nou-veniții, pescarul sta trist și abătut lîngă foc, în fața fiicei sale. Fata, cu părul lățos, atîrnîndu-i de o parte și de alta a feței palide, se ghemuise pe vatră; dîrdîia și-și învelise brațele slabe cu un șal dintr-o țesătură cenușie. Nu părea să aibă mai mult de treisprezece ani. Bolnava își aținti ochii negri, mari, asupra celor ce intrau, cu o expresie puțin binevoitoare, ghemuindu-se din nou în colțul vetrei.

— Moș Pedro, zise tușa María. Dumneata uiți de prietenii dumitale, dar ei nu te uită pe dumneata. Ai vrea să-mi spui pentru ce ți-a dat Domnul gura? N-ai fi putut să vii la mine să-mi spui că fata e bolnavă? Dacă mi-ai fi spus mai de mult, aș fi venit încă de-atunci cu domnul, care este un doctor cum puțini sînt pe fața pămîntului, și care are s-o facă bine cît ai bate din palme.

Pedro Santaló se ridică brusc; înaintă spre Stein, vru să-i vorbească, dar era atît de emoționat, încît nu putu să scoată nici un cuvînt și-și acoperi fața cu mîinile.

Era un om în vîrstă, cu o înfățișare necioplită, foarte înalt și voinic. Fața lui arsă de soare era încununată de un păr des, aspru și cărunt; pieptu-i roșu, ca al indienilor din Ohio, era acoperit de păr.

— Lasă, moș Pedro, continuă tușa María care începuse să plîngă văzînd disperarea bietului tată; ditamai omul ca dumneata, de ți se pare că poate să mute și munții din loc, să se sperie așa, fără motiv! Se poate? Acuma văd eu că nu ești deloc precum pari.

— Tușă María, răspunse pescarul cu voce stinsă, am mai îngropat patru copii; cu ea, or să fie cinci.

— Doamne, Dumnezeule! Și de ce trebuie să te pierzi așa cu firea? Adu-ți aminte de Sfîntul Petru care a intrat în mare cînd n-a mai avut credința care-i dădea speranțe. Eu îți spun că don Federico o să-ți vindece fata cu ajutorul lui Dumnezeu, cît ai zice Tatăl nostru.

Bătrînul dădu din cap cu tristețe.

Cu multă vioiciune, tușa María trecu prin fața pescarului, se apropie de bolnavă și adăugă:

— Hai, Marisalada, ridică-te în capul oaselor, fata mea. Domnul doctor trebuie să te consulte.

Marisalada nu se mișcă.

— Hai, fetițo, repetă buna femeie; ai să vezi cum o să te vindece ca prin farmec...

Rostind aceste cuvinte, o luă de braț încercînd s-o ridice în sus.

— Nu vreau! zise bolnava desprinzîndu-se din mîna ei cu o mișcare bruscă.

— Fiica este tot atît de blîndă ca și tatăl; ce naște din pisică șoareci mănîncă, șopti Momo, care apăruse în ușă.

— Este prost dispusă, fiindcă-i bolnavă, zise tatăl, căutînd s-o dezvinovățească.

Marisalada avu un acces de tuse. Pescarul își frîngea mîinile de durere.

— E vorba de o răceală, zise tușa María; ei, doar nu-i ceva ce nu s-a mai pomenit. Dar, păcatele mele, moș Pedro, de ce-o lași să umble desculță și fără ciorapi pe frigul ăsta? Și unde mai pui că se cocoață și pe stînci, și stă în bătaia vîntului...

— Voiam... răspunse moș Pedro.

— Și de ce nu-i dai mîncare consistentă, supe bune, lapte, ouă? Nu trebuie s-o lași să mănînce numai scoici, cum am auzit c-ar face ea.

— Nu vrea să facă ce-i spun! răspunse tatăl descurajat.

— O să moară de nestăpînită și de neascultătoare ce-i, își dădu cu părerea Momo, care sta rezemat de tocul ușii, cu brațele încrucișate.

— Vrei să-ți ții gura? îi zise bunică-sa pierzîndu-și răbdarea; și întorcîndu-se spre Stein: Don Federico, încercați să vedeți ce are fără s-o mai rugăm să se miște, căci n-o să se ridice nici dac-o omoară cineva.

Pentru început, Stein îi ceru lui moș Pedro cîteva amănunte despre boala fiicei sale; apoi, apropiindu-se de bolnavă, care era somnoroasă, observă că plămînii parcă nu mai încăpeau în cavitatea strîmtă pe care-o ocupau, și erau inflamați ca urmare a apăsării. Cazul era grav. Era foarte slăbită din lipsă de hrană bună; avea accese prelungite de tuse seacă și fierbințeală mare; în sfîrșit, era pe cale de a se prăpădi.

— Și încă-i mai arde de cîntat? întrebă bătrîna în timpul consultului.

— O să cînte răstignită ca liliecii, zise Momo, scoţînd capul pe uşă, pentru ca vorbele-i rele să se ducă-n vînt şi să nu le audă bunică-sa.

— Primul lucru care trebuie făcut, zise Stein, este să nu mai iasă afară pe vreme rea.

— Ai auzit ? îi spuse fetei, tatăl necăjit.

— Trebuie, continuă Stein, să poarte ciorapi, încălţăminte şi îmbrăcăminte călduroase.

— Dar nu vrea ! izbucni pescarul, ridicîndu-se la iuţeală ; deschise o ladă de cedru şi scoase o mulţime de lucruri. Nu-i lipseşte nimic ; tot ce am şi tot ce pot să agonisesc este al ei ! María, fata mea, ai să te îmbraci cu lucrurile astea ? Îmbracă-te, pentru numele lui Dumnezeu, Mariquilla ! Vezi doar că aşa spune şi doctorul.

Fata, care se trezise cînd tatăl ei deschisese lada, aruncă o privire ursuză spre Stein, şi rosti cu glas aspru :

— Cine-mi porunceşte mie ?

— Of, dar-ar Domnul să n-am eu altceva de făcut ! Să mă pună pe mine să-ţi poruncesc şi să-mi dea şi-o nuia de măslin sălbatic, şopti Momo.

— Trebuie, continuă Stein, să fie bine hrănită şi să mănînce supe consistente.

Tuşa María făcu un gest de aprobare.

— Trebuie să mănînce lapte, pui, ouă proaspete şi alte lucruri la fel de hrănitoare.

— Cînd vă spuneam eu, izbucni bunicuţa, aşezîndu-se în faţa lui moş Pedro, că domnul este cel mai bun doctor din lume !

— Aveţi grijă să nu cînte. N-are voie ! atrase atenţia Stein.

— Să n-o mai aud ! exclamă cu durere bietul moş Pedro.

— Ca să vezi ce nenorocire ! răspunse tuşa María. Să aştepte să se facă bine şi-atunci să tot cînte zi şi noapte, ca un ceasornic cu cuc. Dar mă gîndesc că cel mai bun lucru ar fi s-o iau acasă la mine, fiindcă aici n-are cine s-o îngrijească ; nici cine să-i facă o supă bună aşa cum numai eu ştiu să fac.

— Ştiu din experienţă, zise Stein, zîmbind ; şi pot să vă asigur că supa făcută de buna mea infirmieră poate fi pusă pe masa unui rege.

Tușa María nu-și mai încăpea în piele de mulțumită ce era.

— Va să zică, așa e mai bine. Ce zici, moș Pedro, o iau cu mine ?

— Da' cum să rămîn fără ea ? Nu, nu se poate !

— Moș Pedro, moș Pedro, nu-i bine să ne iubim copiii așa, zise tușa María ; a-ți iubi copiii înseamnă a pune binele lor mai presus de orice.

— Atunci să fie așa cum ai spus, răspunse pescarul, ridicîndu-se dintr-odată ; ia-o dumneata : ți-o încredințez dumitale, o las în grija acestui señor, și Domnul s-o aibă în paza sa !

Zicînd acestea, ieși la iuțeală din casă, de parcă s-ar fi temut să nu-și ia vorba înapoi ; și se duse să înhame măgărița.

— Don Federico, întrebă tușa María cînd rămaseră singuri cu fata, care era încă buimacă, nu-i așa c-o s-o faceți bine cu ajutorul lui Dumnezeu ?

— Așa sper, răspunse Stein. Și nici nu pot să vă spun cît de mult mă impresionează bietul ei tată !

Tușa María făcu o legătură cu îmbrăcămintea pe care-o scosese pescarul din ladă ; moș Pedro se întoarse, ducînd animalul de căpăstru. Puseră mîna cu toții și așezară deasupra bolnava care, toropită de fierbințeală, nu se împotrivi. Înainte de a se urca pe *Golondrina* care părea destul de mulțumită să se întoarcă acasă în tovărășia măgăriței *Urca,* fiindcă așa o chema pe măgărița lui moș Pedro, acesta o luă deoparte pe tușa María, și-i zise, dîndu-i cîteva monede de aur :

— Atît am putut să salvez din naufragiu ; ia-i și dă-i doctorului ; că tot ce am eu voi da celui ce salvează viața Mariei.

— Păstrează-ți banii, răspunse tușa María, și să știi că doctorul a venit aici în primul rînd pentru Dumnezeu, și în al doilea rînd... pentru mine.

Tușa María rostise cuvintele de pe urmă cu o ușoară nuanță de înfumurare.

Acestea fiind zise, porniră la drum.

— N-ai să te oprești, bunico, spuse Momo care mergea în urma *Golondrinei,* pînă n-o să umpli mănăstirea,

cît e ea de mare, cu lume. Și ce? Căscioara asta nu-i destul de bună pentru Prințesa Pescăruș?

— Momo, răspunse bunica lui, vezi-ți de treabă; ai înțeles?

— Și de unde și pînă unde ai ajuns acum, señora, să-ți iei în grijă pescărușul ăsta sălbatic?

— Momo, proverbul zice: „Cine-i sora ta? Vecina cea mai apropiată"; și altul adaugă: „Pe copilul vecinei să-l ștergi la nas și să-l bagi în casă"; și-apoi, porunca: „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți".

— Dar eu știu un proverb care zice: „Aproapelui să-i dai una să-l lipești de perete", răspunse Momo. Dar nu-i nimic! Vrei cu orice chip să cîștigi nuielușa de palmier și sfeșnicul Sfîntului Ioan Botezătorul.

— Doar n-oi fi tu îngerul care să-mi dea ajutor, rosti cu tristețe tușa María.

Dolores primi bolnava cu brațele deschise, găsind că hotărîrea soacrei a fost foarte potrivită.

Pedro Santaló, care venise cu fiica lui, înainte de a se întoarce acasă, o cheamă deoparte pe tușa María, și-i zise, punîndu-i monedele de aur în mînă:

— Ia banii ca să plătești doctorul și să cumperi tot ce trebuie. În privința milosteniei dumitale, tușă María, Domnul te va răsplăti.

Buna bătrînă stătu o clipă în cumpănă, apoi luă banii și zise:

— Bine; n-o să ducă lipsă de nimic; poți să mergi acasă fără grijă, moș Pedro, fiica dumitale rămîne în mîini bune.

Bietul tată ieși în grabă și nu se opri pînă nu ajunse pe plajă. Acolo stătu locului, întoarse capul spre mănăstire și începu să plîngă amarnic.

Între timp, tușa Maria îi spuse lui Momo:

— Du-te cît mai degrabă în sat și adu-mi o bucată de șuncă de la prăvălia lui Serrano, care-o să-mi facă hatîrul să-ți dea ceva bun cînd o să afle că este pentru un bolnav; adu-mi o livră de zahăr și o litră de migdale.

— Mai încetișor, mai încetișor, ce atîta grabă! exclamă Momo. Și ce, crezi c-o să-mi dea pe încredere, sau pentru ochii mei frumoși?

— Uite, ai cu ce plăti, îi răspunse bunica, punîndu-i în mînă o monedă de aur de patru duros [1].

— Aur! strigă Momo stupefiat; vedea acest metal bătut monedă pentru prima dată în viață. De unde dracu-ai scos moneda asta?

— Ce-ți pasă? răspunse tușa María; nu-ți vîrî nasul unde nu-ți fierbe oala. Aleargă, zboară, te-ai întors?

— Asta mai lipsea acum, răspunse Momo, să-i fiu și servitor ăsteia de pe plajă, afurisitei ăsteia de Pescăruș! Nu mă duc pentru nimic în lume!

— Băiete, ia-o din loc și adu-mi odată ce ți-am spus.

— Nu mă duc nici dacă mă omori, răspunse Momo.

— José, strigă tușa María cînd văzu că pleacă ciobanul, te duci în sat?

— Da, señora; cu ce-mi porunciți să vă servesc?

Buna femeie îi spuse ce să cumpere și adăugă:

— Momo ăsta, sufletul ăsta rău, nu vrea să se ducă nici mort, și nu îndrăznesc să-i spun lui Manuel, că l-ar face să se ducă mîncînd pămîntul, pentru că i-ar trage o mamă de bătaie să-i rupă oasele.

— Da, da, dă-ți silința s-o îngrijești, că e ca un corb și-o să-ți scoată ochii, zise Momo. O să vezi cum are să te răsplătească! Și dacă nu... om vedea noi!

Capitolul IX

A trecut o lună de la scenele pe care tocmai le-am povestit; Marisalada se simțea mult mai bine și nu arăta nici cea mai mică dorință de a se întoarce la tatăl ei.

Stein se restabilise complet. Firea lui bună, modestia, aspirațiile lui firești îl făceau să se simtă din ce în ce mai aproape de oamenii cumsecade, simpli și buni în mijlocul cărora trăia. Încetul cu încetul uita dezamăgirea amară, speranțele îi renășteau și era împăcat cu sine și cu oamenii.

Într-o seară sta rezemat de zidul gros al mănăstirii dinspre mare și privea spectacolul măreț al unei vijelii

[1] Duro, monedă spaniolă în valoare de cinci pesete.

din acelea care se dezlănțuie, de obicei, la începutul iernii. Un strat gros de nori trecea pe deasupra lui, împins cu repeziciune de vîntul dinspre miazăzi. Norii cei mai de jos, negri și grei, păreau cupola vetustă a unei catedrale în ruină, care amenința să se năruie din clipă în clipă. Cînd se scuturau și se destrămau prefăcîndu-se în apa ce cădea pe pămînt, se vedea al doilea strat de nori; mai puțin întunecat și mai ușor; era stratul ce se împotrivea vîntului care-l mîna și-l sfîșia cu repeziciune; iar prin spărturile lui se zăreau alți nori mai în înalturi și mai albi, care alergau și mai repede, de parcă s-ar fi temut să nu-și întineze veșmîntul alb cînd se ating de ceilalți nori. În aceste intervale se însenina pe neașteptate, iar fîșiile de senin cădeau uneori peste valuri, alteori peste cîmp, dispărînd îndată, pentru a face loc întunecimii altor nori mohorîți; alternanțele de lumină și de umbră însufleteau și înfrumusețau extraordinar de mult priveliștea. Orice ființă vie fugise din calea furtunii, căutase un adăpost ca să se ferească de furia elementelor dezlănțuite și nu se auzea decît duetul lugubru dintre mugetul valurilor și vuietul uraganului. Arborii și arbuștii din hățișul din mlaștini își aplecau vîrfurile tari în fața furiei vîntului care după ce le biciuia în fel și chip se pierdea în depărtare, cu amenințări surde. Marea agitată ridica valuri înalte, care treptat *se umflă, dau înapoi și se sparg mugind înspumate,* după expresia lui Goethe, cînd le compară în al său *Torquato Tasso* cu mînia din sufletul omului. Valurile se spărgeau izbindu-se cu atîta furie de stîncile ce slujeau drept temelie fortului San Cristóbal, încît stropeau cu fuioare de spumă albă frunzele uscate și gălbui ale smochinilor, arbore de vară, care înverzește numai sub razele unui soare arzător, și ale cărui frunze tari și rezistente se îngălbenesc și cad la prima atingere a frigului care le rănește.

— Vreți să adunați toată apa care cade din cer, de parc-ați fi o fîntînă, don Federico? îl întrebă ciobanul José pe Stein; să mergem înăuntru; că doar pentru asemenea vreme s-au făcut acoperișurile. Ce n-ar da bietele mele oi să stea și ele la adăpostul unor șindrile.

Intrată amîndoi; familia Alerza era adunată, într-adevăr, lîngă vatră.

În stînga vetrei, pe un scăunel, sta Dolores ținînd în brațe copilul de țîță care, întors cu spatele la mama lui, se sprijinea ca de balustrada unui balcon, de brațul care-l înconjura, dînd întruna din picioruțe și din brațele-i goale și rîzînd bucuros spre fratele lui, Anís; acesta, foarte grav, ședea pe marginea unui butoi gol în fața focului, tăcut și nemișcat, temîndu-se să nu-și piardă echilibrul și să cadă în fundul butoiului, necaz pe care mama lui i-l prezisese.

Tușa María torcea de partea dreaptă a vetrei; cele două nepoțele se așezaseră pe trunchiuri de agavă uscate, care sînt scaune excelente, ușoare, rezistente și sigure. Aproape sub clopotul vetrei, dormeau zdravănul *Palomo* și gravul *Morrongo*, îngăduindu-se pentru că nu aveau încotro, dar rămînînd amîndoi la o distanță respectuoasă unul de altul.

În mijlocul încăperii era o masă mică și joasă, pe care ardea o lampă de gaz cu patru fitile; lîngă masă se așezaseră fratele Gabriel, care făcea coșuri din frunză de palmier; Momo, care dregea hamurile blîndei *Golondrina*, și Manuel, care tăia tutun. Pe foc fierbea o cratiță plină cu cartofi dulci de Málaga, vin alb, miere, scorțișoară și cuișoare; cei mici așteptau cu nerăbdare să fiarbă compotul aromat.

— Intrați! strigă tușa María cînd văzu că sosește oaspetele ei și ciobanul. Ce faceți afară pe o vijelie ca asta, prăpădul lumii, nu alta! Don Federico, poftiți aici, aici, lîngă foc, să vă încălziți. Să știți că bolnava a cinat ca o prințesă și acum doarme ca o regină. Se vindecă văzînd cu ochii, nu-i așa, don Federico?

— Se însănătoșește mai repede decît speram.

— Spusele mele, zise cu mîndrie tușa María.

— Și laptele de măgăriță, adăugă încet fratele Gabriel.

— Nu încape îndoială, răspunse Stein, și trebuie să bea mereu.

— Nu mă opun, zise tușa María, fiindcă laptele de măgăriță este ca prapurul; dacă nu face bine, nici rău nu face.

— Ah! Ce bine-i aici! spuse Stein, mîngîind copiii. Ce bine-ar fi dac-am putea să trăim gîndindu-ne numai la ziua de azi, fără să ne aducem aminte de ziua de mîine!...

— Da, da, don Federico, exclamă vesel Manuel. Jumătate din viață o petrecem lîngă lumînare; pîinea și vinul sînt cealaltă jumătate.

— Și de ce trebuie să vă gîndiți la ziua de mîine? zise tușa María. E oare bine ca ziua de mîine să ne întunece ziua de azi? Trebuie să avem grijă de ziua de azi, ca să nu ne-o amărască pe cea de mîine.

— Omul este călător, rosti Stein, și călătorului îi șade bine cu drumul.

— Sigur, încuviință tușa María, sigur că omul e călător; dar dacă ajunge într-un loc unde se simte bine, trebuie să zică și el ca sfîntul Ilie ori ca Sîn Petru, nu sînt sigură care din ei: „Aici ne simțim bine; să poposim aici".

— Dac-o să ne vorbiți toată noaptea de călătorie, zise Dolores, o să credem că v-am supărat, sau că nu vă simțiți bine aici.

— Cine vorbește de călătorii la jumătatea lunii decembrie? întrebă Manuel. Nu vedeți, Doamne sfinte, ce negură e pe mare? Ascultați ce mai chiote trage vîntul. Îmbarcați-vă pe o vreme ca asta, așa cum v-ați îmbarcat în războiul din Navarra, și-o să fie vai de capul dumneavoastră, ca atunci.

— În afară de asta, mai adăugă tușa María, bolnava încă nu s-a însănătoșit de tot.

— Mamă, îi spuse Dolores, care avea toți copiii pe lîngă ea, dacă nu chemi copiii nu se mai fierb cartofii nici la Judecata de apoi.

Bunica sprijini furca de tors într-un colț, și-și chemă nepoții.

— Nu venim, răspunseră într-un glas, dacă nu ne spui o poveste.

— Bine, o să vă spun, încuviință buna bătrînă.

Atunci, copiii se apropiară de ea; Anís își reluă locul pe butoi, și bătrîna începu să le spună povestea lui „Jumătate-Puișor".

— „A fost odată o găină frumosă, care ducea o viață îndestulată într-o gospodărie țărănească, înconjurată de mulți pui; dar unul se deosebea de ceilalți, fiindcă era slut și pocit. Și tocmai pe el îl iubea cloșca mai mult; pentru că așa fac mereu mamele. Pocitania aia de pui, care ieșise dintr-un ou foarte «prăpădit», era, nici mai mult nici mai puțin, decît o jumătate de pui; ba se părea chiar că spada lui Solomon săvîrșise asupra lui sentința pe care-o rostise regele acela atît de înțelept într-o anumită împrejurare. Nu avea decît un ochi, o aripă și o gheară și, cu toate acestea, era mai mîndru decît taică-său, cocoșul cel mai împintenat, cel mai crestat și cu penele cele mai frumoase din toți cocoșii ce se aflau în ogrăzi, preț de douăzeci de leghe jur-împrejur. Puișorul credea că este un Phoenix al rasei lui. Dacă puii ceilalți rîdeau de el, credea că rîd din invidie; dacă rîdeau puicile, zicea că rîd de necaz, fiindcă nu le prea lua în seamă.

Într-o zi, îi spuse mamei sale:

— Ascultă-mă, mamă. Mă plictisesc la țară. Mi-am pus în gînd să mă duc la curte; vreau să-i văd pe rege și pe regină.

Biata mamă începu să tremure cînd auzi vorbele acelea.

— Fiule, îi zise, cine ți-a mai vîrît în cap o nerozie ca asta? Tatăl tău n-a ieșit niciodată din ținut, și a fost mîndria și onoarea rasei lui. Unde mai găsești un obor ca al nostru? Unde mai găsești o grămadă de gunoi așa frumoasă? Unde ai să găsești o hrană mai sănătoasă și mai din belșug, un coteț mai bun, chiar lîngă gard? Unde mai găsești o familie care să te iubească așa mult?

— *Nego*, zise Jumătate-Puișor în latinește, căci făcea pe învățatul, frații mei și verii mei sînt niște proști, de-a dreptul nătîngi.

— Dar, fiul meu, îi răspunse mama, nu te-ai uitat în oglindă? Nu vezi că ai un singur picior și un singur ochi?

— Bine c-ai adus vorba despre asta, răspunse Jumătate-Puișor, că tot voiam să-ți spun c-ar trebui să mori de rușine, nu alta, văzîndu-mă în starea asta. Numai dumneata porți toată vina și nimeni altcineva. Din

ce ou am venit eu pe lume? Spune-mi, te rog. Ori o fi fost cocoșul bătrîn?

— Nu, fiul meu, zise mama; din ouăle astea nu ies pui, fiindcă sînt limpezi. Tu ai ieșit din ultimul ou pe care l-am ouat; și-ai ieșit plăpînd și slut, pentru că era ultimul ou. N-a fost vina mea, fii sigur.

— Poate, adăugă atunci Jumătate-Puișor, cu creasta roșie ca focul, poate c-oi găsi un doctor priceput și mi-o pune mădularele care-mi lipsesc. Așa că nu mai e chip; plec și gata.

Cînd văzu că nu putea să-l abată de la gîndul acesta nici în ruptul capului, biata mamă îi zise:

— Fiul meu, ascultă și ține seama măcar de sfaturile înțelepte și prevăzătoare ale unei mame. Cată să nu treci pe lîngă bisericile cu chipul Sfîntului Petru; sfîntului ăstuia nu prea-i plac cocoșii, iar cucurigul, nici atît. Să te ferești, de asemenea, de niște oameni de pe lume, cărora li se spune *bucătari,* care sînt dușmanii noștri de moarte, și ne sucesc gîtul cît ai clipi. Și acum, fiul meu, Domnul să te călăuzească și Sfîntul Rafael cel binecuvîntat care este ocrotitorul drumeților să te aibă în paza sa. Du-te la tatăl tău și cere-i binecuvîntarea.

Jumătate-Puișor se apropie de tatăl său, lăsă capul în jos ca să-i sărute gheara piciorului și-i ceru binecuvîntarea. Venerabilul cocoș îi dădu binecuvîntarea mai degrabă cu demnitate decît cu duioșie, fiindcă nu-l iubea, căci Jumătate-Puișor era rău din fire. Mama însă, înduioșată din cale-afară, își șterse lacrimile cu o frunză uscată.

Jumătate-Puișor bătu din aripi, cîntă de trei ori în semn de rămas-bun și o porni la drum. Cînd ajunse la malul unui pîrîu aproape secat, fiindcă era vară, se pomeni că firul subțire de apă era ținut în loc de niște crengi. Cînd văzu drumețul, pîrîul îi zise:

— Vezi doar, prietene, ce vlăguit sînt; abia dacă pot să fac cîte un pas; nici n-am destulă putere ca să împing crenguțele astea nesuferite care-mi taie calea. Nici nu pot să mă abat din drum și să fac un înconjur ca să le ocolesc, fiindcă m-aș osteni prea tare. Tu poți să le dai la o parte cu ciocul și să mă scoți din încurcătura asta; nu e deloc greu pentru tine. În schimb, nu numai

că poți să-ți potolești setea în apa mea, dar poți să te bizui pe mine și să fii încredințat că-ți voi da ajutor cînd o să plouă și-o să prind puteri.

Puișorul îi răspunse :

— Pot, dar nu vreau. Oare arăt eu a servitor de pîraie seci și ca vai de ele ?

— O să-ți aduci aminte de mine cînd nici prin minte n-o să-ți treacă, șopti cu glas abia auzit pîrîul.

— Apăi asta mai lipsea, să mai și cobești acuma ! zise Jumătate-Puișor în bătaie de joc ; te pomenești c-ai cîștigat la loterie sau că te-oi fi bizuind pe apele potopului.

Ceva mai departe se întîlni cu vîntul care zăcea întins la pămînt, aproape fără viață.

— Dragă Jumătate-Puișor, îi zise ; toți avem nevoie unii de alții pe lumea asta. Apropie-te și uită-te la mine. Vezi cum m-a doborît arșița verii ; pe mine, care sînt atît de puternic, atît de tare ; pe mine, care ridic valurile înspumate, trec în goana mare peste cîmpii și nu există piedică să-mi stea în cale. Arșița asta mi-a luat toată vlaga ; eu am adormit amețit de mireasma florilor cu care mă jucam, și uite-mă cum zac acum sleit de puteri. nu alta. Dac-ai vrea să mă ridici două degete de la pămînt cu ciocul, și să-mi faci vînt cu aripa ta, mi-ar fi de-ajuns ca să-mi iau zborul și s-o pornesc spre peștera mea, unde mama și surorile mele, furtunile, s-au apucat să cîrpească niște nori vechi pe care i-am făcut ferfeniță. Ele îmi vor da niște fierturi întăritoare și mă voi întrema.

— Domnul meu, răspunse puișorul răutăcios, de nenumărate ori te-ai distrat dumneata pe socoteala mea împingîndu-mă din spate și desfăcîndu-mi coada în chip de evantai, ca să rîdă de mine toți cei care mă vedeau. Nu, amice, fiecare își găsește nașul pe lumea asta ; și, la revedere, domnule farsor, că eu îmi văd de drum.

Așa grăi, cîntă de trei ori cu glas cristalin, și crezînd că nimeni nu mai e ca el, își urmă drumul.

Țăranii dăduseră foc unei miriști ; în mijlocul ei se înălța o coloană subțire de fum. Jumătate-Puișor se apropie și văzu o scînteie mică de tot, care se stingea în cenușă pe clipă ce trecea.

— Iubite Jumătate-Puișor, îi zise scînteia cînd îl văzu ; vii chiar la timp ca să-mi salvezi viața ! Sînt gata, gata să-mi dau sfîrșitul din lipsă de hrană. Nu știu unde-o fi vărul meu, vîntul, că el mă ajută întotdeauna în clipele grele. Adă-mi niște paie ca să mă înviorez.

— De unde și pînă unde am ajuns eu să te servesc pe tine ? răspunse puișorul. N-ai decît să dai ortul popii dacă poftești ; ce nevoie să am eu de tine, că doar n-o să cînt pe gardul tău !

— Cine știe dacă n-o să ai nevoie de mine vreodată ? răspunse scînteia. Nimeni nu poate să spună : «din apa asta nu voi bea», că nevoia nu ocolește pe nimeni.

— Bună ziua ! zise puișorul pervers. Iaca na ! Mai faci încă și pe grozava, ai ?

Și zicînd acestea, o acoperi cu cenușă, și începu să cînte, după obiceiul lui, ca și cum ar fi făcut o mare ispravă.

Jumătate-Puișor sosi în capitală ; trecu prin fața unei biserici și i se spuse că avea hramul Sfîntului Petru ; se proțăpi în fața ușii și cîntă pînă răguși, nu de alta, ci ca să-l înfurie pe Sfîntul Petru și să aibă plăcerea de a nu asculta de sfatul maică-si.

Cînd se apropie de palat, unde vru să intre ca să-i vadă pe rege și pe regină, sentinelele îi strigară : «Îndărăt !» Atunci făcu înconjurul palatului și pătrunse printr-o ușă din dos într-o încăpere foarte mare, unde văzu intrînd și ieșind multă lume. Întrebă cine erau oamenii aceia și află că erau bucătarii maiestății-sale. În loc să fugă, precum îl prevenise mamă-sa, intră ținînd capul și coada sus de tot ; dar un ajutor de bucătar puse mîna pe el și-i suci gîtul cît ai bate din palme.

— Haideți, strigă, aduceți apă ca să opărim și să jumulim amărîtul ăsta de pui.

— Apă, draga mea doña Cristalina, zise puișorul, fă-mi hatîrul și nu mă opări. Fie-ți milă... îndură-te de mine !

— Ție ți-a fost milă de mine cînd ți-am cerut ajutor, secătură ? îi răspunse apa fierbînd de mînie ; și-l opări din cap pînă-n picioare, în timp ce ajutoarele de bucătari îl jumuleau și nu-i lăsau fulgi nici de leac.“

Paca sta în genunchi lîngă bunica ei; pe cînd o asculta, se înroși și se întristă foarte tare.

— „Apoi, continuă tușa Maria, bucătarul îl înșfăcă pe Jumătate-Puișor și-l puse în frigare.

— Focule, focule strălucitor! strigă nefericitul, tu, care ești atît de puternic și atît de scînteietor, vezi bine c-am ajuns ca vai de mine; fie-ți milă, rogu-te; mai potolește-ți vîlvătaia, stinge-ți flăcările, nu mă arde.

— Potlogarule! răspunse focul; cum ai curaj să te rogi de mine după ce m-ai înăbușit sub motiv că n-o să ai niciodată nevoie de ajutorul meu. Apropie-te, și-ai să vezi ce-ai să pățești.

Și, într-adevăr, nu se mulțumi numai să-l rumenească, ci-l arse pînă-l înnegri de-l făcu scrum."

Auzind acest lucru, ochii Pacăi se umplură de lacrimi.

— „Bucătarul, cînd îl văzu ars, făcut scrum, continuă bunica, îl apucă de picior și-l aruncă pe fereastră. Atunci se pomeni luat pe sus de vînt.

— Vîntule, strigă Jumătate-Puișor, dragul meu, veneratul meu vînt; tu, care domnești peste toate cele și nu te supui nimănui; tu, care ești puternic între puternici, ai milă de mine și lasă-mă pe grămada asta de gunoi.

— Să te las! vui vîntul luîndu-l pe sus într-un vîrtej și învîrtindu-l în aer ca pe un titirez: nu te las cîte zile oi avea."

Paca asculta și lacrimile-i curgeau pe obraji.

— „Vîntul, urmă bunica, îl lăsă pe Jumătate-Puișor în vîrful unei clopotnițe. Sfîntul Petru întinse mîna și-l înfipse acolo pentru totdeauna. De-atunci stă acolo, în vîrful clopotniței, negru, slab și fără pene, biciuit de ploaie și bătut de vînt. Nu-i mai zice Jumătate-Puișor, ci morișcă de vînt; și să știți că acolo-și ispășește toate păcatele: nesupunerea, mîndria și răutatea."

— Bunică, zise Pepa, uită-te cum mai plînge Paca pentru Jumătate-Puișor. Nu-i așa că tot ce ne-ai spus este numai o poveste?

— De bună seamă, zise Momo; nimic nu-i adevărat; dar și dac-ar fi, nu-i o prostie să plîngi pentru un potlogar care și-a primit pedeapsa meritată?

— Cînd am fost la Cádiz, acum treizeci de ani, răspunse tușa María, am văzut un lucru care mi-a rămas bine întipărit în minte. Am să ți-l spun, Momo, și să dea Dumnezeu să-l ții minte așa cum l-am ținut și eu. La poarta închisorii, am văzut o tăbliță cu litere aurite și pe ea scrie așa: *„Să urăști crima și să-ți fie milă de făptaș"*. Pare o sentință din Evanghelie; nu-i așa, don Federico?

— Înțelesul e același, răspunse Stein, chiar dacă nu sînt aceleași cuvinte.

— Dar Paca plînge întruna, zise Momo.

— Oare nu e bine să plîngi? o întrebă micuța pe bunica ei.

— Ba da, copilă, dimpotrivă, Regina îngerilor își face cununa din lacrimi de milă și de căință.

— Momo, zise ciobanul, dacă mai spui o singură vorbă ca s-o necăjești pe fina mea, îți sucesc gîtul, așa cum i l-a sucit bucătarul lui Jumătate-Puișor.

— Uite ce bine e să ai naș și să fie lîngă tine, zise Momo către Paca.

— Dar nu e rău nici să ai o fină, răspunse Paca foarte vanitoasă.

— Adevărat? întrebă ciobanul. Și de ce spui lucrul acesta?

Atunci Paca se apropie de nașul care-o luă în brațe cu multă dragoste și-o așeză pe genunchi; ea-și întoarse căpșorul spre el și începu să spună povestea următoare:

— „Era odată un om sărac lipit pămîntului; era atît de sărac, încît nu avea cu ce să-și îmbrace al optulea copil pe care urma să i-l aducă barza, și n-avea nici ce să le dea de mîncare celorlalți șapte. Într-o zi plecă de-acasă, fiindcă i se rupea inima cînd îi auzea plîngînd de foame. O porni la drum, fără să știe încotro, și după ce merse și merse toată ziua, se pomeni că-l apucă noaptea... nu ghicești unde, nașule? Se pomeni la intrarea unei peșteri unde se ascundeau hoții. Căpetenia ieși din peșteră; era un om tare fioros! «Cine ești? Ce vrei?» îl întrebă cu glas de tunet. «Señor, răspunse sărmanul de el, lăsîndu-se în genunchi; sînt un nefericit și nu fac rău nimănui; am plecat de-acasă ca să nu-i mai aud pe bieții mei copii cerîndu-mi pîine, și nu pot

să le dau fiindcă n-am de unde.» Căpetenia hoților se milostivi de bietul om: îi dădu să mănînce, îi dărui o pungă de galbeni, un cal, și-apoi îi spuse: «Du-te acasă, și cînd o să-ți aducă barza și al optulea fiu, să-mi dai de știre, că vreau să-l botez eu».“

— Acum vine partea cea mai frumoasă, zise ciobanul.

— Ai răbdare, ai răbdare, continuă fata, și-o să vezi ce-a mai urmat. „Ei, señor, și omul se întoarse acasă atît de mulțumit, că nu mai putea de bucurie. «Ce mîncare bună au să aibă copiii mei!» zicea. Cînd ajunse acasă, barza-i și adusese copilul care era în pat cu mama lui. Atunci se duse în peșteră și-i spuse tîlharului ce se întîmplase; căpetenia-i făgădui că după ce se va înnopta se va duce la biserică și-și va ține cuvîntul dat. Așa și făcu, boteză copilul în cristelniță și-i dărui un sac plin de galbeni.

Dar la scurtă vreme copilul muri și se duse în cer. Sfîntul Petru, care era la poarta raiului, îl pofti să intre înăuntru; dar el răspunse; «Eu nu intru în împărăția cerurilor dacă nu intră și nașul meu cu mine».

— Și cine este nașul tău? întrebă Sfîntul.

— O căpetenie de tîlhari, răspunse copilul.

— Ei, copile, răspunse Sfîntul Petru, tu poți să intri în rai; dar nașul tău, nu.

Copilul rămase la poarta raiului, stînd foarte trist, cu obrazul sprijinit în mînă.

Se întîmplă să treacă pe-acolo Fecioara, și-i zise:

— De ce nu intri în rai, fiul meu?

Copilul răspunse că nu voia să intre dacă nu intra și nașul lui; iar Sfîntul Petru zise că asta însemna să ceri lucruri cu neputință de înfăptuit. Dar copilul se așeză în genunchi, își împreună mînuțele și plînse atît de mult, încît Fecioara, care este Maica îndurării, se milostivi cînd văzu durerea unui copil atît de mic. Fecioara plecă și se întoarse cu un pocal de aur în mînă; i-l dădu copilului și-i zise:

— Du-te și caută-l pe nașul tău, și spune-i să umple pocalul cu lacrimi de pocăință, ca să-și ispășească păcatele și să-și izbăvească sufletul; atunci va putea să intre în ceruri. Ia aripile astea de argint și pornește în zbor.

Tîlharul dormea pe o stîncă; într-o mînă ținea flinta iar în cealaltă un pumnal. Cînd se trezi, văzu în fața lui, pe o tufă de levănțică, un copil frumos, fără straie; aripile-i de argint străluceau în soare, iar în mînă avea un pocal de aur.

Tîlharul se frecă la ochi crezînd că visa; dar copilul îi zise: «Nu, să nu crezi că visezi. Eu sînt finul tău.» Și-i povesti tot ce se întîmplase. Atunci inima tîlharului se desfăcu precum o rodie, și din ochi începură să-i curgă lacrimi așa cum curge apa dintr-un izvor. Suferi din cale-afară de mult, se căi amarnic, iar durerea atît de adîncă și căința atît de mare îi străpunseră pieptul ca două pumnale, și-și dădu sfîrșitul. Atunci copilul luă pocalul plin de lacrimi și zbură cu sufletul nașului la cer; și-au intrat în ceruri, unde-ar fi bine să dea Dumnezeu să trăim cu toții."

— Și-acum, nașule, continuă fetița întorcîndu-și căpșorul și uitîndu-se în ochii ciobanului, vezi ce bine este să ai fini.

Abia termină micuța de spus povestea, cînd se auzi un zgomot mare: cîinele se ridică, ciuli urechile, gata de apărare; motanul, cu părul zbîrlit, cu ochii mirați se pregăti s-o ia la fugă; dar sperietura fu urmată de rîsete vesele. Anís adormise în timp ce sora lui își depăna povestea; de unde reieși că pierzîndu-și echilibrul, căzu în butoi, după cum îi prezisese mamă-sa; toată făptura lui măruntă încăpu în butoi, în afară de picioare și de tălpi, care ieșeau din el, ca o plantă rară, nemaivăzută pînă atunci. Mama, nerăbdătoare, îl apucă de gulerul jachetei cu o mînă și-l scoase din butoi; apoi îl ținu cîtva timp în sus, cu toată împotrivirea lui, în așa fel încît părea o marionetă care dă din mîini și din picioare, cînd se trag sforile.

Cum mama îl certa și toți rîdeau de el, Anís, care era încăpățînat, după cum se zice că sînt toți cei mărunți de statură (ceea ce nu înseamnă că nu sînt așa și cei înalți), izbucni într-un plîns zgomotos.

— Nu mai plînge, Anís, îi zise Paca, nu mai plînge, c-o să-ți dau două castane pe care le am în buzunar.

— Adevărat? întrebă Anís.

Paca îi dădu castanele ; și în locul lacrimilor pe fața lui Anís se văzură strălucind două rînduri de dinți mici și albi.

— Frate Gabriel, zise tușa María, nu mi-ai spus că te dor ochii ? De ce mai lucrezi seara ?

— Mă dureau, răspunse fratele Gabriel ; dar don Federico mi-a dat un leac și m-a vindecat.

— Oricîte leacuri știe don Federico pentru ochi, nu cred că știe senioria sa leacul care te face să nimerești la țintă fără greș, zise ciobanul.

— Dacă dumneata-l știi, ți-aș mulțumi de mi l-ai spune și mie, îi zise Stein.

— Nu pot să vă spun, urmă ciobanul, fiindcă nici eu nu-l cunosc, cu toate că știu că există.

— Atunci, cine-l cunoaște ? întrebă Stein.

— Rîndunelele, răspunse ciobanul.

— Rîndunelele ?

— Da, señor, continuă ciobanul ; este o buruiană de-i zice *pita-real* dar pe care nimeni n-o cunoaște în afară de rîndunele ; dacă li se scot ochii puilor de rîndunică, îi freacă la ochi cu *pita-real* și-și recapătă vederea. Buruiana asta mai are darul de a rupe fierul în două, îndată ce-l atinge ; tot așa, dacă secerătorilor sau grădinarilor li se rupe unealta în mîini și ei nu știu de ce, înseamnă că li se rupe fiindcă au atins un fir de *pita-real*. Dar oricît de mult au căutat-o, nimeni n-a văzut-o. Și într-un fel e bine c-a dat Domnul să fie așa, pentru că dac-ar da de ea, ar fi prăpăd, nu alta ; că n-ar mai rămîne întregi nici încuietorile, nici lacătele, nici lanțurile, nici zăvoarele.

— Of, ce de gogomănii a mai înghițit și José ăsta în viața lui ; și are o beregată ca de rechin, zise Manuel rîzînd. Don Federico, știți că mai există și altă gogomănie în care cred orbește ? Cum că viperele nu mor niciodată.

— Că doar se știe că viperele nu mor niciodată, răspunse ciobanul. Cînd simt că se apropie moartea, își schimbă pielea și o iau la fugă. Cu trecerea anilor se fac șerpi ; apoi încetul cu încetul le cresc solzi și aripi pînă cînd se fac balauri — și zboară în cele pustiuri. Dar tu, Manuel, nu vrei să crezi nimic. Oi fi vrînd să tăgăduiești

și că șopîrla este dușmanul femeii și prietena bărbatului? Dacă nu vrei să crezi, întreabă-l pe moș Miguel.

— Da ce, moș Miguel știe?

— Păi cum să nu știe, dacă i s-a întîmplat chiar lui?

— Și ce i s-a întîmplat? întrebă Stein.

— Moș Miguel dormea pe cîmp, răspunse José, și s-a apropiat de el o viperă; dar de cum o văzu venind, o șopîrlă care era pe gard sări să-l apere pe moș Miguel; și se luară la bătaie, vipera și șopîrla, căci era coșcogea de mare. Dar cum moș Miguel tot nu se trezea din somn, șopîrla îi vîrî în nas vîrful cozii. Așa se trezi moș Miguel, și o luă la fugă de-i scăpărau călciiele. Șopîrla este un animal bun și cu gînduri bune; cînd apune soarele, nu se duce niciodată la culcare fără să se lase în jos pe pereți ca să sărute pămîntul.

Cînd venise vorba despre rîndunele, Anís se așezase jos, între surorile lui, și, cum sta turcește, părea marele sultan în miniatură. Paca îi zicea:

— Anís, știi tu ce zic rîndunelele?

— Eu, nu; n-au stat de *horbă* cu mine.

— Atunci, ia aminte, zic — și fata începu să spună la iuțeală, îngînînd ciripitul rîndunelelor:

Să mănînci și să bei
Și cu împrumut să ieî
Și de-or pune mîna pe tine
Fiindcă n-ai plătit, ei bine!
Să fugi, să fugi, să fuuuugi,
Cumătră Beatriiiiz, să fugi!

— De-aia pleacă ele? întrebă Anís.

— Da, confirmă sora lui.

— Eu le iubesc mai mult...! zise Pepa.

— De ce? întrebă Anís.

— Pentru că trebuie să știi, răspunse fata, că:

Pe muntele Calvario
Rîndunelele, pe sus,
Îi luară cei cinci spini
Domnului Isus.

Pe muntele Calvario
Mierlele, pe sus,
Luară și ele, cele trei cuie,
Domnului Isus.

— Și vrăbiile ce făceau ? întrebă Anís.

— Vrăbiile, răspunse sora lui, mănîncă și se ceartă între ele ; eu n-am auzit niciodată c-ar mai face și altceva.

Între timp Dolores, ținînd cu o mînă copilul adormit în brațe, așezase masa cu mîna liberă ; în mijloc pusese cartofii dulci și împărțise fiecăruia cîte-o porție. Copiii mîncau din farfuria ei ; Stein observă că Dolores nici măcar nu gusta din mîncarea pe care-o pregătise cu atîta grijă.

— Dumneata nu mănînci, Dolores ? îi zise.

— Nu știți, răspunse Dolores rîzînd, zicala : cine are copiii alături nu moare sătul ? Don Federico, eu mă satur și mă îngraș cînd îi văd pe ei mîncînd.

Momo, care era lîngă cei mici, își tot trăgea farfuria spre el, de teamă ca nu cumva cei mici să-i ceară și lui.

Manuel băgă de seamă și-i zise :

— Să nu fii pofticios, că este năravul celor josnici ; nici zgîrcit, că este năravul celor mojici. Să știi că odată, un om zgîrcit a căzut în rîu. Un țăran a văzut că-l lua apa ; îi întinse brațul și-i strigă : „*Dă-mi* mîna“. Cum era să i-o dea ! Auzi vorbă, să dea ! Decît să dea și el ceva, mai bine se lăsă să-l ducă apa. Spre norocul lui, apa-l duse lîngă un pescar, care-i zise : „Omule, *ia* mîna asta“. Îndată ce fu vorba să ia, întinse mîna, și scăpă de la înec.

— Nu trebuia să-i povestești gluma asta fiului tău, Manuel, zise tușa María ; nu-i cea mai potrivită. Trebuia să-i dai drept pildă ceea ce i s-a întîmplat bogatului acela zgîrcit care a fost atît de lipsit de omenie, încît n-a vrut să ajute un sărac aproape leșinat nici c-o bucățică de pîine, nici c-o gură de apă. „Să dea Dumnezeu, îi zise săracul, ca tot ce atingi să se prefacă în aur și argint, fiindcă-l îndrăgești atît de mult.“ Și chiar așa s-a întîmplat ! Tot ce era în casa zgîrcitului se prefăcu în metalele acelea tari ca și inima lui împietrită. Chinuit

de foame și de sete, ieși pe cîmp; și văzînd o fîntînă cu apă limpede, se repezi cu sete spre ea; dar cînd atinse apa cu buzele, se închegă și se prefăcu în argint. Se duse să ia o portocală din pom și cînd o atinse se prefăcu în aur; și așa muri de inimă rea, blestemînd aurul și argintul la care rîvnea atît de mult.

Dintre toți cei de față, Manuel nu credea cu una, cu două, tot ce auzea; dădu din cap a neîncredere.

— Vezi, tușă María, zise José, Manuel nu vrea să creadă! Nu crede nici că în ziua de Adormirea Maicii Domnului în clipa în care se ridică lumea în picioare, la slujba mare, frunzele arborilor se unesc două cîte două ca să formeze o cruce; cele de sus se apleacă în jos, cele de jos se ridică în sus, și absolut toate formează cîte-o cruce. Nu crede nici că în zece august, de ziua martiriului Sfîntului Lorenzo, care a fost ars de viu pe niște grătare, dacă sapi în pămînt dai peste tot de cărbune.

— Cînd o să vină ziua asta, zise Manuel, o să sap o groapă chiar în fața ta, José, și-o să vedem, poate te convingi că nu există așa ceva.

— Și ce, cade cerul pe tine sau crapă pămîntul dacă nu găsești cărbune? îi zise mama sa. Sau poate crezi c-o să-l găsești dacă-l cauți fără să ai credința asta? Manuel, tu ți-ai închipuit că tot ceea ce nu este dogmă nu trebuie crezut, și că cei ce cred sînt proști, cînd, de fapt, fiul meu, cei ce cred sînt oamenii cei mai întregi la minte.

— Dar, mamă, răspunse Manuel, una este să alergi, alta este să stai pe loc, și între ele există și mersul la pas, nu?

— Și de ce, zise buna bătrînă, de ce despici firul în patru, de ce ești dornic de a găsi nod în papură cînd e vorba de credință, care la urma urmei este virtutea cea mai de seamă? Ce-ai zice tu, fiul meu drag, dacă eu ți-aș spune: te-am adus pe lume, te-am crescut, te-am căpătuit; de-acum încolo descurcă-te cum oi ști, ești om în toată firea, să nu te mai văd la ușa mea; ar însemna că mi-am făcut, cu prisosință, datoria față de tine? Ce-ar fi dac-am socoti că dragostea de mamă este numai o îndatorire ca oricare alta?

— Aș zice că nu ești o mamă bună, señora.

— Apăi, fiule, gîndește-te că tot așa este și cu credința ; cine nu crede decît din „*obligație*“ și crede numai ceea ce nu se poate tăgădui, nu este un bun creștin, chiar dacă nu este un renegat, așa cum nici eu n-aș fi o mamă bună dacă te-aș iubi numai din obligație.

— Frate Gabriel, zise Dolores, cum se face că nu vrei să guști din cartofii mei dulci ?

— Azi e zi de post pentru noi, răspunse fratele Gabriel.

— Ei... Dar cum nu mai există mănăstiri, rînduieli, nu mai există nici post, zise Manuel cu îngăduință, ca să-l mai înveselească pe bietul bătrîn și să-l facă să mănînce cu ceilalți. În afară de asta, ai împlinit cam de multișor șaptezeci de ani ; așa că, lasă scrupulele la o parte și mănîncă mata cartofi dulci, că n-o să te afurisească nimeni din pricina asta și n-o să ajungi în iad.

— Trebuie să mă iertați, răspunse fratele Gabriel, dar eu postesc ca și înainte, dacă nu-mi dă dezlegare părintele stareț.

— Bine faci, frate Gabriel, zise tușa María. Manuel, parc-ai fi diavolul care împinge în ispită, cu spiritul tău de revoltă și cu îndemnurile tale la lăcomie.

Zicînd acestea, buna bătrînă se ridică și puse într-un dulap blidul pe care i-l dăduse Dolores călugărului, zicîndu-i :

— Ți-l păstrez aici pînă mîine, frate Gabriel.

După ce terminară cina, mulțumiră Domnului ; bărbații își luară pălăriile din cap în timpul rugăciunii, căci au obiceiul să stea cu pălăria în cap cînd sînt în casă.

După „Tatăl nostru“, tușa María rosti :

Domnul să fie binecuvîntat
Căci, fără să fi meritat,
Să mîncăm ne-a dat.
Așa cum ne dă bucatele,
Să ne ierte și păcatele !
Să-i dea de toate, bunul Dumnezeu,
Săracului, lipsit de-orice, mereu.

Cînd isprăvi tușa María, Anís sări în sus cu picioarele lipite unul de altul; sări dintr-odată, drept și iute ca peștii în apă.

Capitolul X

Marisalada era deja în convalescență; se simțea bine și starea ei era din ce în ce mai bună, ca și cum natura ar fi vrut să răsplătească metoda curativă atît de adecvată aplicată de Stein și îngrijirea plină de dragoste a tușii María, care era atît de bună la suflet.

Se îmbrăcase frumos, avea părul pieptănat, strîns într-un coc, răsplătind în felul acesta rîvna cu care Dolores se îngrijea de ținuta ei.

Într-o zi, Stein citea în camera lui; fereastra camerei da în curtea mare unde chiar atunci copiii se jucau cu Marisalada; auzi cum ea începu să imite trilurile multor păsări cîntătoare cu o perfecțiune atît de rară, încît nu mai citi și ascultă admirînd talentul ei atît de ieșit din comun. Apoi îndată, copiii începiră un joc al lor, foarte obișnuit în Spania; cîntă toți deodată. Marisalada era mama; Pepa era un cavaler care venea să-i ceară mîna fiicei. Mama nu vrea să i-o dea; cavalerul vrea să-și ia, cu forța, logodnica; și tot dialogul se compune din *„coplas"*, adică versuri cîntate; melodia este și ea foarte frumoasă.

Cartea căzu din mîinile lui Stein care, ca un bun german, iubea mult muzica. Nu auzise niciodată o voce atît de frumoasă. Era curată și puternică precum cristalul, suavă și flexibilă precum mătasea. Stein abia mai respira de teamă să nu piardă vreo notă.

— Oh, dar ascultați de parc-ați vrea să fiți numai urechi, zise tușa María care intrase în încăpere, fără ca el s-o fi văzut. Nu v-am spus eu că-i un canar fără colivie? O să vedeți dumneavoastră!

Și ieși în curte și-o rugă pe Marisalada să cînte alt cîntec.

Marisalada, îndărătnică din fire, nu vru să cînte.

În aceeași clipă intră Momo cu înfățișarea-i antipatică; *Golondrina* mergea înaintea lui încărcată cu praf de cărbune.

Momo era murdar pe față și avea mîinile murdare și negre ca cerneala.

— Regele Melchor! strigă Marisalada cînd îl văzu.

— Regele Melchor, regele Melchor! repetară copiii.

— Dacă n-aș mai avea nimic altceva de făcut, răspunse Momo furios, decît să cînt și să mă joc ca tine, care ești cea mai mare leneșă, n-aș fi murdar de praf de cărbune din cap pînă-n picioare. Noroc că don Federico nu-ți dă voie să cînți și așa o să-mi scuteși urechile.

Drept răspuns, Marisalada începu să cînte cît o ținea gura.

Poporul andaluz are un folclor foarte bogat, mai ales cînd este vorba de cîntece și dansuri; acestea sînt *„las boleras“* cînd triste, cînd vesele; *„el olé“*, *„el fandango“*, *„la caña“*, pe cît de frumos pe atît de greu de cîntat, și altele, cu denumiri aparte, între care cel mai frumos este *„el romance“*. Melodia este monotonă, și nu ne încumetăm să vă asigurăm că, de-ar fi transpusă pe note, partitura muzicală ar putea să-i mulțumească pe diletanți sau pe melomani. Dar frumusețea ei (ca să nu zicem farmec) constă în modulațiile vocii celui care cîntă; constă în felul în care unele note se leagănă prelungindu-se ca să spunem așa, și se leagănă ușor, aci coborînd, aci urcînd, aci accentuînd puternic unele sunete, aci lăsîndu-le să se piardă. Așa se face că *„el romance“*, compus din note foarte puține, este foarte greu de cîntat bine și firesc. Este atît de caracteristic oamenilor din popor, încît numai pe ei, și dintre ei pe foarte puțini i-am auzit cîntîndu-l perfect: ni se pare că cei ce-l cîntă atît de bine, îl cîntă parcă din intuiție. La țară, cînd se lasă seara și se aude în depărtare o voce bună cîntînd o baladă cu o oarecare originalitate melancolică, efectul este extraordinar și de mare frumusețe. Noi putem s-o comparăm numai cu frumusețea sunetelor de corn ale poștalioanelor din Germania, care vibrează melancolic, repetate de ecou, printre pădurile seculare și peste lacurile atît de frumoase. Textul acestor *„romances“* cuprinde în general întîmplări de pe vremea maurilor sau

legende cu subiect religios ori întîmplări triste cu pușcăriași.

Acest „*romance*“ vestit și vechi a ajuns pînă la noi, din tată-n fiu, prin tradiție orală, și a dăinuit mai mult, el și puținele lui note încredințate auzului decît puterea și grandoarea Spaniei sprijinită cu tunuri și susținută de minele din Perú.

Poporul are alte și alte cîntece foarte frumoase și expresive ; melodia lor se compune pe loc, spontan, după textul cîntecului, spre deosebire de „*romance*“ și celelalte mai sus menționate care-și păstrează linia melodică și la care se adaptează „*las coplas*“, adică versurile multe și mărunte, din care fiecare andaluz are un bogat repertoriu în minte.

María cînta unul din acele cîntece populare frumoase și expresive, pe care-l vom transcrie aici cu toată simplitatea și cu tot dinamismul lui popular :

Un tînăr cavaler era,
Și-n insula León se-afla ;
De-o doamnă se îndrăgosti
Și doamna însăși 'l-ndrăgi.

Cu inelușul, și cu inelul
Señor, o noapte-aci rămîi,
O noapte sau două rămîi...
Căci soțul mi-a plecat,
Prin cel ținut depărtat.

Cu inelușul, și cu inelul
Pe cînd se iubeau cu foc,
Soțul sosi și zise pe loc :
— Deschide-mi ușa, Cerul meu,
Deschide-mi ușa, Soarele meu —

Cu inelușul, și cu inelul
Ea atunci, coborît-a scara
Galbenă la față precum ceara.
Fierbințeală, friguri, ai simțit ?
Ori cu altul te-ai iubit ?

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— Nici fierbinţeală n-am avut,
Nici cu altul nu m-am iubit ;
Pierdut-am cheia, însă,
De la uşa ta frumoasă —

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— Dacă de-argint este a ta,
De aur este cheia mea.
Cine-i stăpînul calului
Ce-a nechezat la ieslea grajdului?

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— Stăpînul meu, e calul tău,
Ţi l-a trimis tatăl meu,
Spre sora-mi mai mare s-apuci
La a ei nuntă să te duci.

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— Ani o mie să trăiască tatăl tău
Dar şi eu am calul meu
Şi, desigur, cai destui,
Dar a cui e flinta agăţată-n cui?

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— E flinta ta, stăpînul meu,
Şi ţi-a trimis-o socrul tău,
Spre sora-mi mai mare s-apuci,
La nunta ei ca să te duci.

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— Ani o mie să trăiască socrul meu,
Dar am flinta mea şi eu.
Cine însă-a cutezat,
În patu-mi de s-a culcat?

Cu ineluşul, şi cu inelul,
— O surioară de-a mea este,
Prin ea tata trimis-a veste,
Spre sora-mi mai mare s-apuc,
Şi la a ei nuntă, ca să mă duc.

Cu inelușul, și cu inelul,
El atunci de mîn-a luat-o
Tatălui ei, a-nfățișat-o
— Uite, ți-am adus fata,
Căci cu altul înșelatu-m-a.

Cu inelușul, și cu inelul,
— Ginere, cu tine ea s-a luat
Și în biserică v-ați cununat.
Pe cîmp a dus-o-atuncea el,
Luînd-o de mînă, și-astfel,

Cu inelușul și cu inelul
În inimă pumnalul i l-a-nfipt,
De trei ori și-acolo-a murit
Spre ora unu, ea duhul și-a dat
Iar către două, el pilda i-a urmat.

Cu inelușul și cu inelul.

Îndată ce María a terminat de cîntat, Stein, care avea un auz muzical excelent, își luă flautul și repetă cîntecul notă cu notă. Atunci fu rîndul ei să rămînă uimită și să se uite în toate părțile, întorcînd capul de parc-ar fi căutat locul în care vibra ecoul acela atît de corect.

— Nu este ecoul, strigară fetele cele mici ; don Federico suflă într-o trestie cu găuri.

María intră degrabă în cameră și ascultă cu cea mai mare atenție, aplecîndu-și trupul, cu zîmbetul pe buze și cu ochii măriți.

Din clipa aceea nu mai fu îndărătnică față de Stein, ba-i arăta o oarecare încredere și docilitate, ceea ce prilejui întregii familii cea mai mare uimire. Tușa María, foarte bucuroasă, îl sfătui pe Stein să folosească puterea de înrîurire pe care-o dobîndise asupra fetei și s-o lămurească să nu mai piardă timpul, ci să învețe religia și lucrul de mînă, ca să fie o bună creștină și femeie la locul ei, născută pentru a fi mamă și gospodină. Buna bătrînă adăugă încă ceva, și anume : că pentru a atinge scopul dorit, ca și pentru a mai îmblînzi firea mîndră a Mariei, pentru a o face să-și mai lase din apucăturile

nepotrivite pentru o fată, cel mai bun lucru ar fi s-o roage pe coana Rosita, învățătoarea de la școala de fete, s-o ia în grija ei, dat fiind că Rosa era femeie serioasă și cu frica lui Dumnezeu, și foarte pricepută la lucrul de mînă.

Stein găsi că propunerea este binevenită și izbuti s-o convingă pe Marisalada să se ducă imediat la școala de fete, dar cu condiția ca el să vină s-o vadă în fiecare zi și să-i cînte din flaut.

Înclinațiile pe care le avea, treziră în cugetul Maríei o dragoste extraordinară pentru muzică și dorința de a cunoaște creația muzicală cultă; priceperea și tactul lui Stein o făcură să nu aibă nici o reținere în a-și manifesta dragostea pentru muzică.

Cînd auzi că Marisalada va fi dată în grija Rosei ca să învețe să coasă, să deretice, să gătească și, mai ales, cum zicea el, să se poarte ca lumea, și că doctorul era cel care-o lămurise, Momo zise că acum înțelegea povestea pe care i-o spusese don Federico, cum că acolo, în țara lui, erau unii oameni în urma cărora alergau toți șobolanii din sat cînd începeau să cînte dintr-un fluier.

De cînd îi murise mama, coana Rosa deschisese o școală de fete, care la țară poartă numele de școală de „prietene", iar la oraș, numele mai la modă, de academie. La țară fetele o frecventează de dimineață pînă la prînz, învață numai doctrina creștină și cusăturile. La oraș învață să citească, să scrie, să brodeze și să deseneze. Este limpede ca lumina zilei că aceste școli nu pot să fie focare de știință, nici pepiniere de artiști, nici nu pot să constituie modelul de educație care corespunde *femeii emancipate*. Dar, în schimb, de pe băncile acestor școli ies de obicei femei harnice și mame devotate, ceea ce înseamnă chiar mai mult.

Odată ce bolnava s-a restabilit complet, Stein îi spuse tatălui ei c-ar trebui s-o dea pentru un timp în grija Rosei, căci dacă-și pierduse mama trebuia s-o inițieze cineva în îndatoririle ce revin oricărei fete în rînduiala casei.

Cînd i se propuse coanei Rosita s-o primească în casa ei pe fiica orgolioasă și sălbatică a pescarului, primul ei răspuns a fost un nu categoric, așa cum obișnuiește să

facă în asemenea cazuri persoanele cu firea ei; dar în cele din urmă fu de acord, mai cu seamă cînd i se dădu de înțeles că făcea o operă de binefacere care ar putea să aibă urmări bune; la fel fac în asemenea împrejurări toate ființele evlavioase pentru care a face bine nu este ceva convențional, ci o linie dreaptă trasă cu o mînă hotărîtă.

Nu se poate spune ce-a pătimit buna femeie cît a avut-o în grijă pe Marisalada. În ce-o privește, María rîdea mereu și nu era atentă la explicații; Rosa o certa și-i ținea tot felul de predici fără nici un folos.

Două întîmplări puseră capăt răbdării Rosei, cu atît mai mult cu cît răbdarea nu era pentru ea o virtute înnăscută ci dobîndită cu trudă.

Marisalada reușise să înjghebeze un fel de conspirație în rîndurile batalionului pe care-l comanda coana Rosa. Și conspirația izbucni într-o bună zi, timidă și șovăielnică la început, dar apoi îndrăzneață și cu capul sus; și se petrecu după cum urmează:

— Nu-mi plac trandafirii cu frunza lîngă floare, zise dintr-odată Marisalada.

— Liniște, porunci învățătoarea, care promova o disciplină severă ce nu îngăduia să se vorbească în orele de clasă.

Se restabili liniștea.

După cinci minute se auzi un glas foarte ascuțit și destul de obraznic, ce zicea:

— Nu-mi plac trandafirii de lună.

— Nimeni nu te întreabă dacă-ți plac sau nu, zise coana Rosa, crezînd că această vorbă spusă într-un moment nepotrivit fusese provocată de ceea ce spusese Marisalada.

După cinci minute, altă conspiratoare zise, luînd degetarul care-i căzuse pe jos:

— Mie nu-mi plac trandafirii albi...

— Ce înseamnă asta? strigă atunci Rosa Bisericoasa, al cărei ochișor negru ardea ca un felinar. Vă bateți joc de mine?

— Nu-mi plac trandafirii *„pitimini“* [1], zise una din cele mai mici fete, ascunzîndu-se imediat sub masă.

---

[1] *Pitimini*, varietate de trandafir, cu flori mici.

— Nici mie trandafirii din Săptămîna Mare.

— Nici mie trandafirii de Jericó.[1]

— Nici mie trandafirii galbeni.

Vocea limpede și puternică a Marisaladei le acoperi pe toate celelalte, strigînd :

— Și trandafirii scuturați, nu pot să-i văd...

— Și trandafirii scuturați, exclamară în cor toate fetele, nici nu pot să-i văd.

Rosa Bisericoasa care la început rămăsese uimită văzînd atîta obrăznicie, se ridică, dădu fuga la bucătărie și se întoarse înarmată cu o mătură.

Cînd o văzură, toate fetele se împrăștiară ca un cîrd de păsări. Rosa Bisericoasa rămase singură, lăsă să-i cadă mătura din mînă și-și încrucișă brațele pe piept.

— Doamne, da multă răbdare trebuie să mai am ! exclamă ea, după ce făcuse tot ce-i sta în putință ca să se liniștească ; îmi purtam cu resemnare porecla așa cum tu îți duceai crucea ; da-mi mai lipsea coroana asta de spini. Facă-se voia ta sfîntă !

Dar poate c-ar fi fost gata s-o ierte pe Marisalada de data asta, dacă nu s-ar fi ivit alt prilej de supărare, la foarte scurtă vreme ; prilej care-o sili în cele din urmă să ia hotărîrea de a nu se mai ocupa de educația ei. Se întîmplă că bărbierul, Ramón Pérez, mare cîntăreț la ghitară, venea în fiecare noapte să cînte la ghitară și din gură cîntece de dragoste sub ferestrele bine închise ale cuvioasei.

— Don Modesto, îi zise aceasta într-o zi, cînd o să-l auziți la noapte pe greierul ăsta de Ramón, spărgîndu-ne urechile cu cîntecele lui, vă rog să-mi faceți favoarea să ieșiți și să-i spuneți să se ducă în altă parte cu cîntecè cu tot.

— Dar Rosita, răspunse don Modesto, vrei să mă pun rău cu băiatul ăsta, cînd tatăl lui (Dumnezeu să-l răsplătească și să-i dea sănătate !) mă bărbierește de pomană, fără să-mi ia bani de cînd am venit în Villamar ? Și să vezi c-ar mai fi ceva !... Mie-mi place să-l ascult,

---

[1] Trandafir de Jericó, plantă cruciferă cu flori mici și albe în formă de spice terminale.

fiindcă, orice-ar fi, nu se poate spune că nu are voce frumoasă și că nu cîntă bine la ghitară.

— Să vă fie de bine dacă vă place cum cîntă, zise coana Rosa. S-ar putea să nu vă deranjeze, că doar știu că auziți bine, nu sînteți tare de ureche. Dar dacă vă place dumneavoastră, să știți că mie nu-mi place. Și-apoi să mai știți că nu-i stă bine să vină să cînte fără nici un rost sub ferestrele unei femei serioase.

Pe chipul lui don Modesto apăru un răspuns mut, care exprima trei lucruri. În primul rînd, uimire, și părea să spună : Cum ! Ramón îi face curte gazdei mele ? În al doilea rînd, îndoiala, ca și cum ar fi zis : Să fie cu putință ?! În al treilea rînd, siguranța, concretizată în aceste fraze : E trist, dar adevărat ! Ramón e un îndrăzneț, ce mai calea-valea !

— Dar v-ați gîndit bine, continuă coana Rosa ; e mai bine să nu ieșiți dumneavoastră, c-ați putea să răciți trecînd din căldura patului în răcoarea nopții. Mai bine să stați liniștit și-o să-i spun eu huhurezului ăstuia mucos că dacă-i arde de distracție n-are decît să-și cumpere o maimuță.

Cînd bătu miezul nopții se și auziră acordurile unei ghitare și-o voce cîntînd :

Îmi place mai mult această piele,
A fetei oachește, a brunei mele ;
Fiindcă-i mai frumoasă-nchisă la culoare,
Decît toată albeața crinului în soare !

— Ce prostii ! exclamă Rosa Bisericoasa, ridicîndu-se din pat. Ce-o să-l mai judece Domnul în Ziua de apoi pentru atîtea vorbe rostite în zadar !

Vocea se auzi iar :

Cînd te duci la slujbă, tu, copilă,
Biserica se umple de lumină ;
Iar cînd calci iarba cea uscată,
Văzîndu-te,-nverzește-ndată !

— Doamne ferește ! exclamă Rosa Bisericoasa, punîndu-și fustele de pe dedesupt. Pomenește și de sfînta slujbă

în versurile lui profane; și cei care-l aud, cum știu că am luat calea bisericii și trăiesc mai mult întru cele sfinte, or fi zicînd că el cîntă așa ca să mă perie și să se pună bine cu mine. Dacă i-o fi trecînd prin minte ăstuia, că nici barba nu i-a mijit, să-și bată joc de mine? Asta ar mai lipsi.

Rosa ajunse în sală și rămase locului ca trăznită cînd o văzu pe Marisalada stînd lîngă oblonul ferestrei și ascultînd cu toată atenția de care era în stare. Atunci își făcu semnul crucii, exclamînd:

— Și încă n-a împlinit treisprezece ani! Care va să zică, în ziua de azi, nu mai sînt copile!

O luă binișor de braț, o îndepărtă de la fereastră, și se așeză ea în dreptul ferestrei, în timp ce Ramón, cîntînd și mai tare la ghitară, intona cu foc, spărgîndu-și pieptul, versurile următoare:

Vino, vino la fereastră,
Să-ți văd privirea albastră,
Căci cu ochii luminezi,
Întunericu-ndepărtezi!

Și urmară acordurile ghitarei, mai cu foc și mai tare ca niciodată.

— Eu am să te luminez cu o lumînare mare din iad, strigă Rosa cu glas mînios. Dezmățatule, nelegiuitule, cîntăreț veșnic și nesuferit ce ești!

După ce și-a revenit din prima surpriză, Ramón Pérez a luat-o la fugă de parcă era un cerb, fără să se mai uite înapoi.

Acesta a fost momentul hotărîtor. Marisalada a fost trimisă imediat acasă, cu toate că don Modesto a intervenit, ce-i drept, în favoarea ei.

— Don Modesto, răspunse Rosita, proverbul zice: răspunderea e răspundere; și atît timp cît neobrăzata asta se află în seama mea, trebuie să dau seamă de faptele ei în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor. Ei bine! Fiecare are destulă bătaie de cap cu necazurile și cu păcatele sale, fără să mai aibă nevoie să mai ia asupră-și și faptele altora. Ca să nu mai spun, că vedeți bine! e o

ființă care nu poate fi adusă pe calea cea bună; oricît i-ai arăta că trebuie s-o ia spre dreapta, ea trage mereu spre stînga.

Capitolul XI

Se împlineau trei ani de cînd Stein trăia în coltișorul acela liniștit de țară. Se adaptase modului de viață al celor din partea locului și trăia din plin fiecare zi, sau cum zic francezii, *„au jour le jour"*, așa cum îl sfătuia cu alte cuvinte și buna lui gazdă, tușa María, zicînd că grija zilei de mîine nu trebuia să ne întunece ziua de azi și că singurul lucru de care trebuie să ne îngrijim era ca nici ziua de azi să nu întunece ziua de mîine.

În acești trei ani tînărul medic corespondase cu familia sa. Părinții-i muriseră în timp ce el se afla în armata din Navarra; sora lui, Carlotte, se căsătorise cu un arendaș foarte înstărit; cei doi frați mai mici nu mai fuseseră dați la învățătură, ci deveniseră muncitori agricoli vrednici și pricepuți la muncile cîmpului, fără multă știință de carte. Stein devenise deci cu totul liber și stăpîn pe soarta sa.

Se dedicase educației fetei bolnave care-i datora viața și cu toate că el cultiva un pămînt ingrat și sterp, izbutise, cu prețul răbdării, să-l facă să rodească; María își însușise cunoștințele din programa școlii elementare. Dar ceea ce întrecu speranțele sale, fu succesul pe care-l obținu din extraordinarele aptitudini muzicale cu care o înzestrase natura pe fiica pescarului. Vocea ei nu avea asemănare și, fiind un bun muzician, lui Stein nu-i veni greu s-o cultive cu pricepere, așa cum se procedează cu crengile viței de vie care sînt flexibile și viguroase, și în același timp, ascultătoare și puternice.

Dar maestrul care avea un suflet duios și blînd și era încrezător din fire, încît se încredea aproape orbește în semenii săi, s-a îndrăgostit de eleva lui; a contribuit și dragostea exaltată pe care i-o purta pescarul fiicei lui, precum și admirația pe care-o avea tușa María pentru ea; amîndoi aveau o anumită putere simpatică și comu-

nicativă care pesemne că a influențat un suflet deschis, binevoitor și bun ca sufletul lui Stein. Rămase deci convins că María era un înger, cum zicea Pedro Santaló despre fiica lui, și în același timp o minunăție, cum zicea tușa María. Stein era unul din oamenii care pot să asiste la un dans de măști fără a reuși să se convingă că dincolo de trăsăturile absurde ale măștilor de carton vopsit există alte fizionomii și alte trăsături, adică cele adevărate, pe care cel mascat le-a primit, de fapt, de la natură. Și dacă Pedro Santaló era orbit de dragostea părintească pasionată, dacă tușa María era orbită de preamulta-i bunătate, amîndoi la un loc îl orbiră pe Stein, prin cuvintele de laudă aduse fetei.

Dar mai mult ca orice, vocea pură, dulce, expresivă a Mariei îl cuceri pe Stein.

Își zicea că ființa care exprimă într-un mod atît de admirabil sentimentele cele mai sublime trebuie să aibă un suflet nobil și duios.

Dar, așa cum bobul de grîu, înainte de a răsări, încolțește și prinde rădăcini într-un pămînt mănos, tot așa încolțea și prindea rădăcini în sufletul lui Stein dragostea pentru María, fiind un sentiment mai degrabă simțit decît lămurit.

Și María, la rîndul ei, se apropiase sufletește de Stein, nu fiindcă se simțea obligată să-i mulțumească pentru îngrijire; nici pentru că-i prețuia excelentele lui însușiri; nici pentru c-ar fi înțeles că era foarte inteligent și avea o mare superioritate sufletească; nici măcar pentru atracția pe care-o exercită dragostea asupra persoanei care-o inspiră, ci pentru că recunoștința, admirația, atracția le simțea pentru muzician și i le inspira *muzicianul*, maestrul care-o inițiia în artă. În afară de asta, în izolarea în care trăia, nu mai exista altcineva pe care ar fi putut să i-l prefere lui Stein; don Modesto nu mai era la vîrsta la care-ar fi putut să figureze în rîndul celor care trezesc dragostea în sufletul fetelor tinere. Momo, în afara faptului că era din cale-afară de urît, își păstra toată înverșunarea împotriva Marisaladei și-i zicea mereu Pescăruș, iar ea-l privea cu cel mai mare dispreț. Sigur că erau destui flăcăiandri în sat; începînd cu băiatul bărbierului

care ofta necontenit după María; dar toți erau departe de a concura cu Stein.

În această liniștită stare de lucruri trecuseră trei veri și trei ierni, ca trei nopți și ca trei zile liniștite, cînd se petrecu ce vom povesti în cele de mai jos.

Se țesea în liniștitul Villamar (cine-ar fi zis?) o intrigă; promotorul și căpetenia (cui i-ar fi trecut prin cap?) era tușa María; confidentul (cine n-ar rămîne uimit?), don Modesto.

Cu toate că este o indiscreție, sau mai bine-zis, o josnicie să tragi cu urechea, să ascultăm ce-și spun ei în grădină, ascunși după portocalul acesta, al cărui trunchi rămîne drept, în timp ce florile s-au scuturat și frunzele au căzut, așa cum și în adîncul sufletului rămîne resemnarea, cînd bucuria s-a stins și cînd speranțele au murit; să ascultăm, o spunem din nou, cuvintele pe care le schimbă confidenții mai sus pomeniți în timp ce fratele Gabriel, care se află la o mie de leghe distanță, cu toate că este foarte aproape de ei, prinde lăptucile cu legături făcute din mănunchiuri de paie, ca să crească albe și fragede.

— Nu numai că mi se pare, don Modesto, zicea instigatoarea, dar este o realitate; ar trebui să fii chior ca să nu vezi. Don Federico o iubește pe Marisalada și ei nu i se pare c-ar fi cine știe ce de capul lui.

— Tușă María, cine se gîndește la dragoste? răspunse don Modesto, în a cărui existență liniștită nu se împlinise eterna, clasica și invariabila axiomă a nedespărțitei alianțe dintre Marte și Cupidon. Cine se gîndește la dragoste? repetă don Modesto pe același ton cu care ar fi spus: Cine se gîndește să joace biliard, sau să încalece un zmeu de hîrtie?

— Cei tineri, don Modesto, cei tineri; și de n-ar fi așa, ar fi sfîrșitul lumii. Dar se întîmplă că noi trebuie să le dăm ăstora tineri un îndemn, fiindcă tinerii ăștia cu multă carte mi se pare că umblă cu prea multă zăbavă într-ale dragostei, căci se împlinesc doi ani de cînd omul nostru o iubește pe privighetoarea lui, cum îi spune el, că doar lucrul ăsta-i sare oricui în ochi; și sînt sigură că nu i-a spus nici măcar că are ochi frumoși. Dumneavoastră, care sînteți un om, cum să spun..., un señor

considerabil și pe care don Federico îl prețuiește atît de mult, ar trebui să-i dați un îndemn în această privință, un sfat bun, spre binele lor și al nostru, al tuturor.

— Să mă ierți, tușă María, răspunse don Modesto; dar este la mijloc Ramón Pérez; eu sînt prieten cu el și nu vreau să-i fac vreun rău; mă bărbierește de pomană și, spune-mi, cum să m-apuc să sprijin pe altul în povestea asta; ar însemna să-mi bat joc de el. E foarte necăjit cînd vede că Marisalada nu-l iubește; și e galben și slab de ți-e mai mare mila. Deunăzi a zis că de-ar ști că nu se căsătorește cu Marisalada și-ar rupe ghitara, și fiindcă nu poate să se călugărească, o să devină răufăcător. Așa că vezi dumneata, tușă María, că oricum aș face mă compromit dacă mă amestec în povestea asta.

— Señor, zise tușa Maria, n-o să luați în serios ceea ce zic îndrăgostiții! Că doar Ramón Pérez, sărăcuțul, nu-i în stare să omoare o vrabie; și-atunci cum puteți să credeți c-o să se-apuce să omoare creștinii la drumul mare? Dar țineți seama că don Federico, dacă se căsătorește, o să rămînă aici la noi, pentru totdeauna. Și n-ar fi bine pentru noi toți? Eu vă asigur că mă îngrozesc, ori de cîte ori vorbește de plecare. Noroc că l-am întors de la gîndul ăsta de fiecare dată. Și-apoi și fata, ce noroc ar avea! Că trebuie să știți că don Federico cîștigă bani frumoși. Cînd l-a îngrijit și l-a făcut bine pe fiul primarului, don Perfecto, i-a dat o sută de reali, care luceau de-ți luau ochii, ca stelele de pe cer. Ce pereche frumoasă ar fi, señor *Comendante*!

— Eu nu zic că nu, tușă María, răspunse don Modesto; dar nu mă amesteca în povestea asta și lasă-mă să-mi păstrez stricta neutralitate. Eu n-am două fețe: o am pe cea pe care mi-o bărbierește Ramón și nu alta.

În această clipă Marisalada intră în grădină. Nu mai era, cu siguranță, copila pe care-o știm slabă și crescută fără noimă; era pieptănată frumos și îmbrăcată cu grijă; venea la mănăstire în fiecare dimineață; n-o atrăgea dragostea, nici recunoștința față de cei de-aici, ci dorința de a asculta și de a învăța muzică împreună cu Stein, cu atît mai mult cu cît în coliba pescarului se plictisea fiindcă era numai cu tatăl ei, care avea o fire morocănoasă.

— Și don Federico nu-i aici? zise ea cînd intră.

— Încă nu s-a întors; s-a dus în sat să-și vadă bolnavii, răspunse tușa María; azi trebuia să vaccineze vreo doisprezece copii, dacă nu și mai mulți. Și cîte știe să facă, don Modesto! A scos „puroiul", cum zice domnia-sa, din țîța unei vaci; zice că vacile au un antidot pentru vărsat! Și cred că este adevărat, fiindcă așa zice don Federico.

— Și chiar că este adevărat, răspunse don Modesto, și este adevărat și faptul că l-a descoperit un elvețian. Cînd eram în Gaeta eu i-am văzut pe elvețienii din garda Papei; dar nici unul nu mi-a spus că el este descoperitorul.

— Dac-aș fi fost eu în locul Înalt Prea-Sfinției Sale, continuă tușa María, l-aș fi răsplătit pe descoperitor cu o indulgență plenară. Stai, Marisaladilla mea, că mi-era dor să te văd.

— Nu, răspunse María, o să plec.

— De ce să pleci cînd de-abia ai venit? Și-apoi, noi te iubim atît de mult! zise tușa María.

— Ce-mi pasă mie că mă iubiți? răspunse Marisalada; ce să fac aici dacă nu s-a întors don Federico?

— Haida de! Care va să zică nu vii aici decît ca să-l vezi pe don Federico, nerecunoscătoare mică ce ești?

— Pentru altceva, pentru ce-aș mai veni? răspunse María, să mă întîlnesc cu Momo care este sașiu și strîmb și la chip și la suflet?

— Care va să zică înseamnă că tu-l iubești mult pe don Federico? întrebă iar buna bătrînă.

— Îl iubesc, răspunse María; dacă n-ar fi don Federico nici n-aș pune piciorul aici, ca să nu mă întîlnesc cu diavolul ăsta de Momo care înțeapă cu vorba de parc-ar avea viespe pe limbă.

— Și Ramón Pérez? întrebă tușa María cu gînd ascuns, ca pentru a-l convinge pe don Modesto că speranțele protejatului său erau zadarnice.

Marisalada slobozi un hohot de rîs.

— Dacă Ratón[1] Pérez ăsta (Momo îi pusese porecla asta bărbierului), răspunse, cade în oală, n-o să fiu eu

[1] *Ratón*, șoarece (span.).

furnica care să-i cînte și să-l bocească, și mai ales care să-l asculte cum cîntă; deoarece cîntecele lui îmi atacă „*sistemul nervos*“, cum zice don Federico, care mă asigură că nervii mei sînt mai încordați decît coardele unei ghitare. O să vedeți îndată cum cîntă Ratón Pérez ăsta, tușă María.

Marisalada luă la iuțeală o frunză de agavă de pe jos din cele pe care fratele Gabriel le punea drept paravan lîngă firele de roșii ca să le țină adăpost cînd bătea vîntul dinspre miazănoapte și cînd începeau să răsară; o puse pe brat în chip de ghitară și începu să imite în mod grotesc gesturile lui Ramón Pérez, și cu talentul ei deosebit de a imita, de a cînta și de a scoate triluri, cîntă cum urmează:

Ce ai, omul lui Dumnezeu
De ești din ce în ce mai slaaaab?
— Slăbesc fiindc-am pus ochii și eu
Pe un castel tare-naaaalt!

— Da, zise don Modesto care-și aminti de serenadele de sub ferestrele Rositei; Ramón ăsta, bietul de el, mereu a țintit sus.

Întîmplările care-au urmat nu putuseră să-i scoată din cap lui don Modesto convingerea că știutele serenade n-au fost cîntate pentru Rosita, ci pentru altcineva: fiindcă o idee care intra în capul lui don Modesto rămînea acolo pentru totdeauna; nici el însuși nu mai putea s-o scoată. Celulele puterii lui de înțelegere erau atît de înguste și atît de bine și de riguros dispuse, încît odată ce o idee pătrundea în căsuța care i se potrivea, rămînea prinsă, înfiptă și lipită acolo în vecii vecilor.

— Plec, zise María, aruncînd frunza de agavă, în așa fel încît se izbi cu zgomot de fratele Gabriel care sta aplecat, întors cu spatele, și lega cel de-al o sută douăzeci și cincilea fir de viță-de-vie.

— Isuse! exclamă mirat fratele Gabriel; dar se întoarse îndată să-și lege firul de vie, fără să mai adauge nici un cuvînt.

— Ce bine-am nimerit! zise María, rîzînd. Don Modesto, puteți să mă luați ca trăgător cînd o să obțineți tunurile pentru fortul dumneavoastră.

— Nu trebuie să faci așa, María; astea sînt glume proaste și știi bine că nu-mi plac, zise buna bătrînă supărată. Mie poți să-mi spui orice vrei, dar pe fratele Gabriel lasă-l în pace, că pacea este singurul bun care i-a mai rămas.

— Nu vă supărați, tușă María, răspunse Pescărușul; liniștiți-vă la gîndul că fratele Gabriel nu este de sticlă, are numai ochelarii de sticlă. Señor, să-i spuneți coanei Rosa Bisericoasa să-și mute școala în fortul dumneavoastră cînd o să aveți tunuri de douăzeci și patru, c-atunci fetele vor fi bine păzite de ispitele diavolului care intră-n ghitarele dezacordate. Am să plec pentru că văd că don Federico nu mai vine; pun pariu că vaccinează tot satul cu Rosa Bisericoasa, cu învățător și cu primar cu tot.

Dar bătrîna cea bună, obișnuită cu purtările acestea ale Maríei, care nu erau pornite din răutate, o chemă și-i zise să se așeze lîngă ea.

Don Modesto care bănui că tușa Maria urma să-și încarce bateriile, credincios neutralității pe care-o făgăduise, își luă rămas-bun, făcu stînga-mprejur și bătu în retragere; cu cîteva clipe mai-nainte, tușa María-i dăduse două lăptuci mari și o legătură de ridichi.

— Fata mea, zise bătrîna cînd rămaseră singure, n-ar fi bine să te căsătorești cu don Federico și să fii doamna doctor, cea mai fericită dintre femei, alături de omul ăsta care este ca Sfîntul Luis Gonzaga, fiindcă este atît de învățat, cîntă așa de bine la flaut și cîștigă bani atît de mulți? Ai umbla bine îmbrăcată, și-ai avea mîncare și băutură din belșug; și, mai ales, fata mea, ai putea să-l întreții pe bietul taică-tu, care-a-nceput să îmbătrînească; ți-e mai mare mila cînd îl vezi ieșind în larg pe ploaie sau pe vînt, pentru ca tu să ai de toate. Dar dacă te-ai mărita cu don Federico, el ar rămîne printre noi, ne-ar vindeca și ne-ar alina suferințele, ca un înger ce este.

María ascultase cu multă atenție spusele bătrînei, cu toate că se prefăcea că se uită în altă parte. Cînd termină bătrîna de vorbit, ea tăcu un timp, apoi zise cu indiferență:

— Eu nu vreau să mă mărit.

— Doamne! Auzi vorbă! exclamă tușa María, doar n-oi fi vrînd să te călugărești?

— Nicidecum, răspunse Pescărușul.

— Păi cum? întrebă uimită tușa María, nu vrei să fii nici cîine, nici ogar? N-am mai auzit pe nimeni zicînd așa ceva! Femeia, fata mea, ori este a lui Dumnezeu, ori este a bărbatului; dacă nu, nu-și împlinește menirea, nici pe cea din ceruri, nici pe cea de pe pămînt.

— Ce vrei, señora? Nu simt chemare nici pentru căsătorie, nici pentru călugărie.

— Atunci, fata mea, răspunse tușa María, ce chemare simți tu? Mie, Mariquita, nu-mi place nimic din ceea ce iese din rîndul lumii; mai ales femeilor le stă foarte rău dacă nu fac ceea ce fac celelalte, că eu de-aș fi bărbat aș fugi de o femeie ca asta ca de un taur furios. În sfîrșit, faci cum vrei și cum îți așterni așa vei dormi. Dar, adăugă ea cu bunătatea-i obișnuită, ești foarte tînără, și trebuie să cîntărești lucrurile pe toate fețele. Timpul nu iartă pe nimeni.

Marisalada se ridică și plecă.

„Da, se gîndea ea, potrivindu-și basmaua pe cap; mă iubește; asta știam. Dar... mă iubește așa cum o iubește fratele Gabriel pe tușa María, asta-i, cum se iubesc bătrînii. Da ce, dacă m-ar atinge cît de cît, dacă m-ar strînge-n brațe, m-ar omorî? Asta-i drept, dacă se căsătorește cu mine o s-o duc bine; o să mă lase să fac ce vreau, o să-mi cînte la flaut cînd o să-l rog și-o să-mi cumpere tot ce vreau și tot ce-mi trece prin cap. Dac-aș fi nevasta lui, aș avea un șal de mătase așa cum are Quela, fiica lui moș Juan López; și-aș avea o broboadă de mătase cu dantelă de Almagro, ca nevasta primarului. Ce m-ar mai invidia toate! Dar mi se pare mie că don Federico, chiar dacă se topește ca șunca-n tigaie cînd mă aude cîntînd, se gîndește să se însoare cu mine cum se gîndește don Modesto să se însoare cu draga lui Rosa... ducă-se la toți dracii să se ducă!"

În tot acest frumos monolog nu și-a amintit nici măcar în treacăt de tatăl ei; și doar tușa María îi spusese în primul rînd că Pedro Santaló ar avea o bătrînețe ferită de griji dacă ea s-ar căsători cu Stein.

Capitolul XII

Fiind convinsă că nu mai avea de așteptat nici un sprijin, nici vreun ajutor de la omul cu influență pe care se gîndise să și-l alăture pentru a pune la cale căsătoria celor doi tineri, tușa María se hotărî s-o ducă la capăt de una singură, ea și numai ea, sigură că va învinge obiecțiile Maríei și cele pe care ar putea să le ridice don Federico, precum i-a învins Samson pe uriași. Nimic n-o făcea să dea înapoi din fața opreliștilor; nici răceala Maríei, nici timiditatea lui Stein; fiindcă dragostea de oameni este perseverentă ca o soră din ordinul Carității, și curajoasă ca un erou; și dragostea de oameni era țelul suprem a tot ceea ce făcea femeia aceea atît de bună.

Așa se făcu că, nici una, nici două, îi zise într-o zi lui Stein:

— Știți dumneavoastră, don Federico, că acum cîteva zile a fost pe-aici Marisalada și ne-a spus de-a dreptul, pe față, cu tot farmecul cu care-a înzestrat-o Dumnezeu, că ea vine pe-aici numai pentru dumneavoastră? Ce ziceți de-atîta sinceritate?

— Ce să zic? Dacă ar fi adevărat ar fi o ingratitudine și cred că privighetoarea mea nu-i în stare de-așa ceva; o fi fost o glumă.

— Fapt este, don Federico, că buturuga mică răstoarnă carul mare și în primul rînd dragostea n-alege și nu ocolește pe nimeni. Vi se pare atît de rău că sînteți iubit, señor?

— Nu, cu siguranță, și apoi sînt de acord cu zicala pe care-o repeți mereu: „Dragostea nu se satură niciodată". Dar..., tușă María, în privința dragostei întotdeauna am dat mai mult decît am primit.

— Din partea mea, n-aveți a vă plînge, exclamă buna femeie cu vioiciune.

— Nu, sigur că nu, draga mea tușă María, răspunse Stein luînd mîna bătrînei și strîngînd-o într-ale sale. În ceea ce privește sentimentele, sîntem chit; dar în ceea ce privește dovezile, eu am rămas mult în urmă; ce bine-ar

fi dac-aș putea să-ți dau o dovadă a dragostei și a recunoștinței mele.

— Nu e greu. don Federico, și chiar am să vă cer o dovadă.

— Te rog, draga mea tușă María; și care este dovada? Spune-mi-o repede!

— Să rămîneți cu noi, și ca să rămîneți cu noi, să vă căsătoriți, don Federico; în felul acesta n-o să mai trăim cu spaima c-o să plecați în țara dumneavoastră. Pentru că așa zice proverbul: „Care-i țara ta? Țara nevestei mele."

Stein zîmbi.

— Să mă căsătoresc? zise; dar cu cine, buna mea tușă María?

— Cu cine? Cu cine-ar trebui să vă căsătoriți dacă nu cu „*privighetoarea*" dumneavoastră? Cu ea alături, în sufletul dumneavoastră va fi primăvară veșnică. E atît de frumoasă, atît de grațioasă; s-a obișnuit atît de mult cu dumneavoastră, încît nici ea nu poate trăi fără dumneavoastră, nici dumneavoastră fără ea. Că doar vă iubiți ca două turturele! E cu ochi și cu sprîncene!

— Sînt bătrîn pentru ea, tușă María, răspunse Stein oftînd și înroșindu-se la față cînd își dădu seama că în privința lui buna femeie avea dreptate; sînt bătrîn, repetă, pentru o fată de șaisprezece ani, și sufletul meu a fost lovit de-atîtea ori; trebuie să duc o viață de familie liniștită, nu să mă aștept la alte suferințe.

— Bătrîn! exclamă tușa María; cum puteți să spuneți că sînteți bătrîn cînd aveți abia treizeci de ani! Lăsați, ăsta nu-i un motiv întemeiat, don Federico.

— Eu nu mi-aș dori mai mult, răspunse Stein, decît să mă bucur alături de o fată tînără de fericirea vieții de familie pe care eu o socotesc sfîntă; și apoi, fericirea vieții de familie este adevărata, perfecta și temeinica fericire a omului, pe care Domnul o binecuvîntează, fiindcă este cea pe care ne-a poruncit s-o trăim. Dar, tușă María, ea nu poate să mă iubească pe mine.

— Asta-i și mai și! Da pretențioasă-ar trebui să mai fie, pe cuvîntul meu, fata care să fugă de dumneavoastră, don Federico. Isuse! Să nu ziceți că nu-i așa, că pare bătaie de joc. Zău așa; că doar femeia pe care-o iubiți

dumneavoastră trebuie să fie cea mai fericită femeie din lumea-ntreagă!

— Așa crezi dumneata, buna mea tușă María?

— Cred așa cum cred că trebuie să-mi ispășesc păcatele și să-mi mîntuiesc sufletul, don Federico; și cea care n-ar fi ar trebui arsă de vie.

A doua zi de dimineață veni Marisalada; cînd să intre în curte, se întîlni cu Momo care mînca pîine și sardele stînd pe o piatră de moară.

— Iar ai venit, Pescărușule? aceasta fu primirea frumoasă pe care i-o făcu Momo. Te pomenești că-ntr-o bună zi o să te găsim și-n oala de pe foc! N-ai nimic de făcut acasă la tine?

— Las toate treburile baltă, răspunse María, ca să vin să-ți văd mutra asta frumoasă care m-a vrăjit; și urechile astea pentru care pînă și *Golondrina*-ți poartă pică. Știi de ce aveți voi urechile atît de mari? Pe cînd se afla în rai cu toate animalele, Adam îi dădu fiecăruia cîte-un nume; pe cei de felul tău i-a botezat măgărași. După cîteva zile a adunat toate animalele la un loc și le-a întrebat ce nume au; toate animalele-au răspuns în afară de măgari care nu știau nici măcar cum îi cheamă. Adam s-a mîniat atît de tare, că, luîndu-l pe uituc de urechi, începu să strige și să-l tragă în sus: „Te cheamă măăgaaaaar!"

Zicînd și făcînd, îl apucase pe Momo de urechi și trăgea cu atîta putere, de fu gata să i le rupă.

María avu noroc; la primul strigăt pe care-l scoase Momo cu toată puterea plămînilor lui mari, i se opri-n gît un dumicat de pîine cu sardele și-l apucă tusea; așa că ea, ușoară ca un pescăruș, putu să fugă din calea uliului.

— Bună ziua, privighetoarea mea, zise Stein, care ieșise în curte cînd o auzise.

— Ca să vezi unde era privighetoarea! Ți-ai găsit; hm, hm, hm, hm! mormăia Momo și tușea. Privighetoare, pe naiba! Cînd colo e greierele cel mai leneș care cîntă toată vara! Hm, hm, hm!

— María, continuă Stein, vino să scrii și să citești versurile pe care le-am tradus ieri. Nu ți-au plăcut?

— Nu-mi aduc aminte de ele, răspunse María; erau versurile despre ținutul unde înfloresc portocalii? Nu se potrivesc aici unde portocalii s-au uscat pentru că lacrimile vărsate de fratele Gabriel nu sînt de-ajuns ca să-i ude. Lăsați versurile, don Federico, și cîntați-mi, vă rog, „Nocturna" de Weber, cu vorbele: „Ascultă, ascultă, iubita mea, se aude-al privighetorii cînt; în fiecare ramură înflorește o floare; înainte ca privighetoarea să tacă și înainte ca florile să se scuture, ascultă, ascultă, iubita mea!"

— Ia uită-te ce mai vorbe-a-nvățat să zică Pescărușul! bombănea Momo. Dar tot degeaba, că porcul n-o să bea niciodată apă din fedeleș!

— După ce-o să citești, o să-ți cînt serenada lui Carl Maria von Weber, zise Stein, care numai în schimbul acestei recompense putea s-o silească pe María să învețe ceea ce voia el s-o învețe.

María luă cam fără voie hîrtia din mîna lui Stein, și citi cursiv, cu toate că nu prea voia:

RETRAGEREA

(poem tradus din opera poetului german Salis)

În umbra suavă a retragerii am găsit liniștea, liniștea care ne îmblînzește și ne întărește în același timp, și care privește tăcută, așa cum un sfînt privește morminte-le.

Dulce uitare a scurgerii timpului, suavă îndepărtare de oameni, care pînă la urmă îi duci spre iubire mai mult decît apropierea lor. Tu scoți binișor din rană spinul pe care nedreptatea l-a înfipt în suflet.

Pentru cel care-i tolerează și-i prețuiește pe ceilalți, pentru cel care pretinde mult de la el însuși și puțin din partea celorlalți, pentru acesta înmuguresc cele mai gingașe frunze ale uitării, cu care cumpătarea-i va încununa fruntea.

Cît despre mine, îmi încununez Penații cu frunze de lotus, iar grijile pentru ziua de mîine nu trec pragul casei mele, căci omul înțelept își află fericirea în apropierea lui.

— María, zise Stein după ce aceasta citise; tu, care nu cunoști lumea, nu poți să înțelegi prea bine cît adevăr profund exprimă aceste rînduri, și cîtă filozofie. Îți amintești că ți-am explicat ce este filozofia?

— Da, señor, răspunse María, știința de a fi fericit. Dar în această privință, señor, nu există reguli, nici știință care să se potrivească tuturor; fiecare înțelege în felul său modul de a fi fericit. Don Modesto ar fi fericit dac-ar avea tunuri în fortul San Cristóbal, care este la fel de șubred ca și el. Fratele Gabriel ar fi fericit dac-ar fi iar mănăstirea ca odinioară, dac-ar veni starețul și dac-ar auzi iar clopotele bătînd; tușa María ar fi fericită dacă n-ați pleca dumneavoastră; tatăl meu ar fi fericit dac-ar prinde o corvină[1], iar Momo ar fi fericit dac-ar face tot răul pe care poate să-l facă.

Stein izbucni în rîs, și zise, punînd mîna drăgăstos pe umărul Mariei:

— Și tu? Pentru tine în ce constă fericirea?

María stătu o clipă în cumpănă, gîndindu-se la ceea ce trebuia să răspundă, își ridică ochii-i mari, se uită la Stein, își plecă iarăși ochii, se uită chiorîș la Momo, zîmbi în sinea ei cînd îi văzu urechile roșii ca focul, și, în cele din urmă, răspunse:

— Și dumneavoastră, don Federico, în ce credeți c-ar consta fericirea? Ați fi fericit dacă v-ați duce în țara dumneavoastră?

— Nu, răspunse Stein.

— Atunci? întrebă iarăși María.

— Îți voi spune îndată, privighetoarea mea, răspunse Stein; dar mai întîi, să-mi spui tu în ce crezi c-ar consta fericirea ta?

— Să vă aud mereu cîntînd, răspunse María cu sinceritate.

În această clipă tușa María ieși din bucătărie cu intenția bună de a pune lemne pe foc; și i se întîmplă ceea ce li se întîmplă multora, care din exces de zel încurcă chiar lucrurile pe care doresc din tot sufletul să se împlinească.

---

[1] *Corvina*, pește de mare, comestibil, cu aripile spinoase, cenușiu pe spate și argintiu pe pîntece (span.).

— Nu vedeți, don Federico, îi zise, ce fată frumoasă este Marisalada și ce mare a crescut?

Momo, cînd o auzi pe bunică-sa, bombăni mestecînd o sardelă:

— Ca undița de pescuit a lui moș Pedro! Are niște picioare și niște brațe lungi de zici că-i o țigară; e înaltă și slabă c-ar fi numai bună de pus în loc de drug la poartă! Hm, să dai să fugi și mai multe nu!

— Mai taci din gură, necioplitule, că parc-ai fi bătut cu maiul; zici că ești o varză fără cotor, răspunse Pescărușul, cu jumătate de glas.

— Da, da, îi răspunse Stein tușii María; e frumoasă; are ochii mari și negri ca ochii cîntați de poeții arabi.

— Parc-ar fi doi arici, și cînd se uită la tine zici că te înțeapă cu ei, nu alta, mormăi Momo.

— Și gura atît de frumoasă! Și cîntă ca un serafim, urmă tușa María, luînd în mîini fața Mariei.

— Cum să nu, se vede doar! zise Momo, o gură mare cît un paner care îndrugă-ntruna vrute și nevrute.

— Și botul tău? zise María clocotind de mînie; nu-ți vezi gura mare de parcă-i tăiată cu sapa, și n-a ajuns de la urechea stîngă pînă la urechea dreaptă fiindcă ai o față lată, lată că s-a oprit la mijlocul drumului?

Momo, drept răspuns, cîntă pe trei tonuri diferite:

— Pescăruș! Pescăruș! Pescăruș!

— Romo! Romo! Romo! Cîrnul, cu nas de coadă de rață, cîntă María cu vocea ei minunată.

— Se poate, Mariquita, îi zise Stein, să iei în seamă vorbele lui Momo? El zice toate vorbele-astea numai ca să te necăjească. Nu trebuie să le iei în seamă, mai ales că glumele lui sînt cam proaste și necioplite, dar nu le spune cu răutate.

— N-ar fi rău dac-ați face și dumneavoastră din cînd în cînd cîte-o glumă că și-așa el face prea multe, don Federico, răspunse María. Dar să știți că eu n-am nici un chef să rabd glumele nătărăului ăstuia mai prost ca noaptea, ursuz și necuviincios, mai aspru ca o piele netăbăcită. Așa că, eu am să plec.

Zicînd acestea, ieși pe poartă și Stein o urmă.

— Să-ți fie rușine, îi zise tușa María nepotului său; ai o inimă tare ca piatra, de mă mir cum îți mai curge

sînge-n vine : trebuie să respecți fetele, prostule ! Da eu nu știu dacă-n tot satul o fi cineva mai cicălitor și mai dușmănos ca tine.

— Cu ce v-o fi descîntat de v-a vrăjit așa vicleana asta de pe plajă ? răspunse Momo. Nu se vede cum mi-a înroșit urechile ? Ea vi se pare delicată și noi, ăștilalți, necioplîți. Dracu să mai știe ce farmece v-o fi făcut meduza asta, că v-a luat piuitul și dumitale și lui don Federico și v-a îmbrobodit pe amîndoi, nu mai încape vorbă. Ca să vezi, un pescăruș care să scrie și *„să ceteasc㔓*. Cine-a mai pomenit ? Doar vezi bine cît e de leneșă ; n-are altă grijă decît să cînte toată ziua la triluri, precum apa cînd fierbe pe foc ; nu-i face mîncare lui moș Pedro ; și-o face el singur ; nu-i spală rufele și nici nu i le cîrpește, că doar de-aia i le cîrpești matale. Și unde mai pui că moș Pedro, don Federico și dumneata o pierdeți din ochi de dragă și-ați vrea ca Înalt Prea-Sfinția Sa, Papa, s-o treacă în rîndul sfinților și mai multe nu ! O să v-arate ea, nu vă fie frică ! Și dacă nu... stați să mai treacă nițel timp ! Că... vorba-aia... pe cine nu lași să moară...

Stein o ajunsese din urmă pe Marisalada, și-i spunea :

— Mariquita, dacă te porți așa înseamnă că m-am străduit degeaba să-ți dezvolt puterea de înțelegere dacă tu n-ai izbutit să dobîndești nici măcar atîta superioritate încît să te ridici deasupra unor nimicuri fără valoare și fără importanță. Nu trebuie să ții seama de vorbele lui Momo.

— Don Federico, răspunse María, eu înțeleg ca superioritatea odată dobîndită să-mi fie de folos pentru ca cei din jur să mă prețuiască mai mult, nu să mă socotească mai prejos.

— Doamne ferește, María, se poate să privești lucrurile atît de greșit și să inversezi sensurile ? O ființă superioară nu se împăunează cu lauri și nu se ridică atît de violent împotriva unor oarecari nedreptăți ; este mult mai îngăduitoare. Dar, de fapt, aceste ieșiri sînt, adăugă zîmbind, lucruri ce țin de vîrsta ta aproape copilărească și te porți așa pentru că în vinele tale curge sînge clocotitor, meridional. Dar cînd vei avea păr cărunt, ca

mine, îți vei da seama că aceste lucruri n-au nici o valoare. Ai observat că am păr cărunt, María?

— Da, răspunse aceasta.

— Ține minte, eu sînt încă tînăr; dar suferința te face să albești repede. Inima mea a rămas tînără, María, și ți-ar dărui flori de primăvară dacă nu s-ar teme că te vor speria semnele triste de iarnă care-mi înconjoară fruntea.

— Este adevărat, răspunse María, neputînd să-și rețină o observație firească, un logodnic cu păr alb nu se potrivește cu o fată tînără.

— Deci, m-am gîndit eu bine! zise Stein cu tristețe; eu sînt sincer și tușa María s-a înșelat cînd m-a asigurat c-aș putea să-mi găsesc fericirea alături de o fată tînără ca tine; și în sufletul meu au prins a încolți speranțele, așa cum răsar florile aerului fără rădăcini, numai la adierea ușoară a brizei.

María băgă de seamă că respinsese cu asprime un suflet prea delicat pentru a mai stărui și un om destul de modest ca să se convingă că obiecția aceea singură era de ajuns pentru a nu mai pune la socoteală calitățile lui excepționale de om și de medic, și zise la iuțeală:

— Dacă un logodnic cu păr alb nu se potrivește cu o fată tînără, un soț cu păr alb n-o îngrozește.

Stein rămase din cale-afară de surprins de această ieșire bruscă; ba rămase de-a dreptul uimit de hotărîrea și de impulsivitatea cu care María rostise cele de mai sus. Apoi zîmbi și-i zise:

— Te-ai căsători deci cu mine, frumoasă fiică a naturii?

— De ce nu? răspunse Pescărușul.

— María, zise Stein emoționat, femeia care ia un bărbat drept soț, și se unește cu el pentru toată viața, sau mai bine-zis, face din două vieți una singură, așa cum într-o torță două fețile ard într-o singură flacără, îl iubește mai mult decît cea care și-l ia drept amant.

— Și-atunci ce rost mai au, zise María cu un amestec de inocență și de indiferență, vorbele dulci, șoptite la gratiile ferestrei? Ce rost mai au cîntecele monotone, dacă tot sînt cîntate prost și la ghitară și din gură? Poate doar ca să sperie pisicile?

Ajunseră pe plajă ; Stein o rugă pe María să se așeze lîngă el pe niște stînci. Rămaseră tăcuți o bună bucată de timp. Stein era profund emoționat. María se plictisea și luase o nuieluță cu care desena pe nisip.

— Cum mai vorbește natura în cugetul omului ! zise Stein în cele din urmă ; ce simpatie o fi legînd între ele toate cele create de Dumnezeu ! O viață cinstită și liniștită este ca o zi senină ; o viață de pasiuni dezlănțuite și desfrîu este ca o zi furtunoasă. Uită-te la norii aceștia întunecoși care se apropie acum încet și se interpun între soare și pămînt : sînt ca datoria, care se interpune între inima omului și o dragoste nelegiuită, lăsînd să cadă asupra sufletului emanațiile ei reci, dar limpezi și curate. Fericit este ținutul deasupra căruia nu alunecă asemenea nori ! Dar fericirea noastră va fi senină și liniștită ca cerul de mai ; pentru că tu mă vei iubi mereu ; nu-i așa, María ?

María avea un suflet aspru, necizelat ; ea nu simțea și nu gusta poezia cuprinsă în cuvintele lui Stein, nici nu aprecia sentimentele lui ; ba nici nu avea chef să răspundă ; dar cum nu se cădea să nu zică nimic, scrise pe nisip cu nuieluța cu care-și mai amăgea plictiseala cuvîntul : „Întotdeauna !“

Stein luă plictiseala ei drept modestie, și continuă tulburat :

— Privește marea ! Auzi cum șoptesc valurile cu glas plin de farmec și de groază ? Par a șopti taine grele, într-un grai necunoscut nouă. María, valurile sînt sirenele seducătoare și groaznice în a cărei creație fantastică le-a întruchipat bogata imaginație a grecilor : ființe frumoase și fără suflet, pe cît de seducătoare, pe atît de crude, care ademeneau omul cu glasuri foarte dulci pentru ca apoi să-l piardă. Dar tu, María, nu ne amăgești cu glasul tău dulce, pentru a ne răsplăti apoi cu nerecunoștință, nu ! Tu ești sirenă numai ca să ne atragi, nu și să ne duci la pierzanie prin prefăcătorie. Nu-i așa, María, că niciodată nu vei fi nerecunoscătoare ?

„Niciodată !“, scrise María pe nisip ; iar valurile se jucau ștergînd cuvintele pe care le scria María, ca pentru a parodia parcă puterea zilelor, valurile timpului care șterg din suflet, precum șterg valurile mării pe nisip

ceea ce ni se pare că ne-a pătruns și ne-a rămas pentru totdeauna în cuget.

— De ce nu-mi răspunzi cu glasul tău dulce? îi zise Stein Mariei.

— Ce vreți, don Federico? răspunse aceasta. Îmi rămîn vorbele în gît dacă vreau să-i spun unui bărbat că-l iubesc. Eu sînt cam din topor și cam sălbatică, așa cum zice tușa María, care mă iubește, de altfel; fiecare este așa cum l-a lăsat Dumnezeu. Eu sînt ca tatăl meu; nu vorbesc mult.

— Dacă ești ca tatăl tău, să știi că nici nu doresc nimic mai mult; fiindcă bunul moș Pedro, adică tatăl meu de-acum încolo, María, are inima cea mai bună care bate în pieptul unui om. O inimă ca a lui bate numai în pieptul diafan al îngerilor și în pieptul oamenilor aleși.

— „Om ales" tatăl meu, zise în sinea ei María, abia reținîndu-și un zîmbet batjocoritor. Doamne ferește! De unde și pînă unde? Mai bine-ați spune că așa vi se pare.

— Uite, María, zise Stein apropiindu-se de ea; să punem înaintea Domnului ca pe o ofrandă dragostea noastră curată și sfîntă; să-i făgăduim că ne vom iubi întru Domnul, că vom respecta cu credință legile sale sfinte și că vom împlini îndatoririle pe care le cere dragostea consfințită în altarul său; lasă-mă să te îmbrățișez ca pe soția mea și ca pe tovarășa mea de viață.

— Asta nu! zise María sărind la iuțeală în lături și încruntînd sprîncenele; pe mine nu mă atinge nimeni.

— Bine, frumoasa mea sălbatică, răspunse Stein cu blîndețe; îți respect sfiala și mă supun întru totul voinței tale. Nu este oare, cum zice unul din vechii voștri poeți divini, cea mai mare fericire, aceea de a te *supune iubind?*

Capitolul XIII

Pescarul îi era adînc recunoscător celui ce-i salvase fiica. Văzînd însă că se interesează atît de mult de ea, recunoștința lui se prefăcuse într-o prietenie exaltată ce

putea să se compare numai cu admirația pe care-o trezea în sufletul lui marile însușiri cu care era înzestrat Stein.

Marinarul tăcut și învățatul luminat se simțiseră apropiați unul față de altul de cînd se cunoscuseră; pentru că ființele ce nutresc aceleași sentimente simt o atracție atît de mare cînd se întîlnesc, încît învinge distanțele și se simt pe loc ca frații.

Așa stînd lucrurile, cînd se oferi să-i fie ginere, bunul tată își pierdu graiul, profund emoționat de bucuria ce-i cuprinsese sufletul și, luîndu-i mîna, îl rugă numai pe Stein, ca, în numele lui Dumnezeu, să rămînă în coliba lui; Stein consimți cu multă bucurie. Atunci moș Pedro păru că-și recapătă puterea și agerimea din tinerețe; își repară, își curăți și-și aranjă mai frumos casa. Goli micul pod și se retrase acolo, lăsînd camerele mici de la catul al doilea pentru copiii lui. Vărui pereții, îi zugrăvi, bătători și netezi bine pămîntul de pe jos și-l acoperi apoi cu o rogojină de palmier frumos lucrată chiar de el; apoi o rugă pe tușa María să-l ajute să mobileze încăperile simplu și cu gust.

Toți cei care-l cunoșteau și-l iubeau pe Stein, primiră de asemenea, cu multă bucurie, vestea căsătoriei lui. Tușa María nu putu să doarmă trei nopți de-atîta bucurie. Ea făcu prezicerea că din moment ce don Federico urma să rămînă în Villamar, toți sătenii vor muri numai și numai de bătrînețe.

Fratele Gabriel se arătă atît de mulțumit de căsătoria celor doi tineri și mai ales cînd o văzu pe tușa María atît de veselă încît, împărtășindu-i bucuria, îndrăzni să facă o glumă, care a fost prima și ultima din viața lui. Zise, cu glas scăzut, că preotul va uita să spună „*De profundis*“ la cununie.

Această glumă îi plăcu atît de mult tușii María, încît, timp de două săptămîni o spunea oricui, după ce-i da bună ziua, spre onoarea și cinstea protejatului ei. Fratele Gabriel se simți atît de stingherit de succesul uimitor al gluméi, încît făcu jurămînt să nu cadă în ispita de a mai face alta în tot restul vieții.

Don Modesto fu de părere că Pescărușul cîștigase premiul cel mare de loterie și oamenii satului cîștiga-

seră al doilea premiu; fiindcă el n-ar mai fi fost ciung acum dacă la asediul Gaetei s-ar fi aflat un doctor atît de priceput ca Stein.

Dolores zise că dacă pescarul îi dăduse de două ori viață fiicei lui, voia Domnului îi dăruiește de două ori fericirea, hărăzindu-i un asemenea tată și un asemenea soț.

Manuel observă că în cer se păstra o turtă pentru soții care se căiesc că s-au însurat; și că pînă acum n-a pus-o nimeni în gură. Soția-i răspunse că n-aveau cum s-o pună în gură fiindcă bărbații însurați nu intrau în cer, că doar așa-i făgăduise Sfîntul Petru Sfintei Genoveva.

Cît despre Momo, susținu sus și tare că odată ce Pescărușul își găsise soț, pînă și ciuma putea să nu piardă speranța că va găsi într-o bună zi unul.

Rosa Bisericoasa privi altminteri lucrurile; de cuvînd, Maria mărise numărul greșelilor cu încă una. Venise Postul Sîntei Mării și în credința care i se purta, cîteva enoriașe se duceau la biserică și înălțau cîntece închinate Fecioarei acompaniate la un clavecin dezacordat de organistul bătrîn și orb. Această adunare filarmonică și religioasă era prezidată de Rosita. Cîteva voci cristaline și frumoase se adăugau vocii ei aspre și țipătoare. Rosa, care nu putea să nu țină seama de admirabila înzestrare pentru muzică a Marisaladei, trecu peste vechile-i resentimente și se gîndi că, în cinstea Fecioarei Maria, putea să ia parte și fiica pescarului la corul acela feciorelnic; ea se folosi de mijlocirea lui don Modesto.

Marisalada nu se prea omora cu pioșenia și nu ținea prea mult să cînte sub conducerea acelui maestru la *„cimbal"*, așa că-i răspunse veteranului cu un *„nu"* scurt și rotund, fără preambul ori epilog.

Monosilaba îl îngrozi pe don Modesto mai mult ca o bubuitură de tun; și nu știu ce să se facă.

Don Modesto avea un suflet bun și dorea, în mod sincer, binele prietenilor săi; dar nu avea curajul care se cere pentru a contribui la înfăptuirea binelui, nici imaginație destul de bogată pentru a găsi mijloacele de a-l dobîndi.

— Moș Pedro, îi zise pescarului după acel refuz categoric, dumneata știi că tremură carnea pe mine și mi-e inima cît un purice? Ce-o să zică Rosita? Ce-o să zică părintele? Ce-o să zică tot satul? N-ai putea să faci în așa fel, să faci cum oi ști ca s-o convingi pe fiica dumitale?

— Dacă nu vrea? Ce să-i fac? răspunse pescarul.

Așa că bietul don Modesto n-avu încotro; fu nevoit să se resemneze și să fie purtătorul unui mesaj atît de trist, care nu numai c-o jignea ci chiar o scandaliza pe gazda lui atît de bisericoasă.

„Aș fi de-o mie de ori mai bucuros, zicea făcînd cale-ntoarsă, să înfrunt toate bateriile de tun de la Gaeta, decît să apar în fața Rositei cu acest *nu* pe buze. Isuse, cum are să se mai supere!"

Și avea dreptate; fiindcă în zadar îndulci don Modesto mesajul său cu un exordiu; în zadar îl comentă cu note explicative; în zadar îi adăugă parafraze peste parafraze; Rosita se simți foarte jignită și rosti pe un ton sentențios:

— Cine se naște cu asemenea daruri și nu proslăvește pronia cerească, merită să le piardă; să nu aibă parte de ele.

Așa se făcu că, aflînd că se pusese la cale căsătoria, zise, oftînd și ridicînd ochii la cer:

— Bietul don Federico! Atît de bun, atît de credincios, atît de liniștit! Să dea Dumnezeu să fie fericiți, căci totul e cu putință după mare atotputernicia sa.

Momo, de rea credință, ca de obicei, avu plăcerea să-i ducă vestea lui Ramón Pérez.

— Ascultă, Ratón Pérez, îi zise, poți să-ți pui pofta-n cui, că pe don Federico l-a ispitit diavolul și se însoară cu Pescărușul. Așa că, ia-ți adio!

— Adevărat? exclamă bărbierul ca trăznit.

— Da de ce te miri așa? Eu m-am mirat și mai mult; care va să zică, sînt oameni pe lumea asta cu asemenea gusturi; îți vine să-i iei la bătaie. Ca să vezi! Să-i cadă cu tronc pîrlita asta de n-are grijă de moș

Pédro; parcă-i o viperă ridicată-n coadă care scapără mereu scîntei pe ochi și scuipă venin pe gură. Iar cu don Federico se împlini vorba aia: „A intrat în săptămîna oarbă și-a ales pîn-a cules".

— Eu nu mă mir, răspunse Ramón Pérez, că don Federico o iubește, mă mir cum de-l iubește ea pe el; nu vede că are păr ca de in, față ca de măr și ochi ca de pește? Să fi uitat ea că „Cine se mărită departe, ori va fi înșelată de bărbat, ori își va înșela bărbatul?"

— Pe cinstea mea, doar s-au mai întîmplat de-astea! Fiindcă să știi că el e un om cumsecade, n-ai ce zice. Dar nenorocita asta l-a ademenit cu cîntecul ei, că doar o auzi cîntînd de cînd răsare soarele pînă cînd asfințește; și nu face altceva toată ziulica. Ba eu am și zis: Don Federico, proverbul spune: „Să-ți iei casă cu vatră, și femeie care să-ți toarcă"; și n-a luat în seamă vorbele mele; parc-ar fi un Papă-lapte, zău. Dar tu, Ratón Pérez, ai slăbit de-a rămas numai nasul de tine; e mai mare ca un pește-spadă.

— S-au mai văzut de-astea, răspunse bărbierul trecîndu-și brusc degetele peste coardele ghitarei cu-atîta putere, încît prima coardă plesni; că-ți face bucata cine nici cu gîndul nu gîndești. Ce? Unul din sat nu era bun pentru ea? Dar să știi, Romo, că mie unul, nici că-mi pasă. Mîine, poimîine, se va împlini anul; dacă moare un rege, altul îi ia locul.

Și începu să ciupească furios coardele ghitarei, cîntînd cu glas arogant:

Unii zic că tu nu mă iubești,
Dar mie nu-mi pasă deloc;
Căci de rea-credință dacă ești
Mîine, găsesc alta-n loc.

Dacă tu nu mă iubești
Nu-mi pasă deloc, să știi;
Mîndr-ai fost și mîndră ești
Da io-mi găsesc trei Mării.

Capitolul XIV

Celebrarea căsătoriei lui Stein și a Mariei avu loc în biserica din Villamar. În locul cămășii colorate de flanelă, pescarul purta o cămașă albă, foarte scrobită, și o vestă nouă de postav albastru; era atît de stingherit, încît abia putea să se miște.

Don Modesto, care era unul din martori, se înfățișă cu uniforma lui pompoasă, veche și dungată din cauza periatului; îi era foarte largă, pentru că don Modesto slăbise. Pantalonii de nanchin pe care Rosa Bisericoasa îi spălase pentru a mia oară, cu apă de ploaie care din nefericire nu era apă vie, intraseră atît de mult, încît abia-i mai ajungeau pînă la jumătatea piciorului. Epoleții se făcuseră arămii. Tricornul ședea tot țeapăn și în sus, deși fusese lustruit îndelung, de opt ori, și-i acoperea cu demnitate creștetul capului. Dar în același timp, pe pieptul onorat al bietului invalid strălucea crucea de onoare cîștigată vitejește pe cîmpul de luptă, ca un veritabil diamant într-o cutie veche.

La cununie, femeile veniră îmbrăcate în negru, după obicei; apoi își schimbară veșmintele pentru masă. Marisalada era îmbrăcată în alb. Tușa María și Dolores purtau rochii noi, dăruite de Stein cu prilejul nunții. Erau din țesătură de bumbac, adusă prin contrabandă din Gibraltar; imprimeul era cel care se purta pe atunci; se numea *„Curcubeu“*, fiindcă era o îngrămădire de culori contrastante ce nu puteau să se asorteze unele cu altele. Se părea că fabricantul voise să-și bată joc de clienții lui din Andalucía. În sfîrșit, toți se gătiră și se îmbrăcară frumos, de sărbătoare, în afară de Momo, care nu vru cu nici un chip să se deranjeze pentru nuntă; Pescărușul îi spuse:

— Ai făcut bine, nătărăule; că doar bine-a zis cine-a zis: „Maimuța și dacă se îmbracă în mătase, tot maimuță rămîne“. Tu mai lipseai la nunta mea! Nu-ți duc dorul, nu te teme.

— Ți-oi fi închipuit că dacă ești *„doctoriță“* nu mai ești Pescăruș, răspunse Momo, și că dacă ești gătită ești frumoasă? Mda! Ești frumoasă cu rochia asta albă!

Dacă ți-ai pune-n cap o bonetă roșie, ai fi ca un băț de chibrit.

Și începu să cînte îndată, cu glas răgușit :

Ești albă cum e cioara,
Și ca foamea de frumoasă,
Galbenă precum e ceara,
Și ești ca un țîr de grasă.

Marisalada răspunse pe loc :

Ai gura atît de mare,
Că un coș de rufe pare
Și niște dinți de parcă
Sînt trei coarne de furcă.

Și-i întoarse spatele.

Momo nu era omul care să se lase mai prejos cînd era vorba de obrăznicii și de rele, și-i răspunse plin de curaj :

— Du-te, du-te să te cununi și să primești și tu binecuvîntarea ca să fii în rîndul lumii ; că pot să jur pe orice că asta-i prima binecuvîntare din viața ta, și sînt sigur c-are să fie și ultima.

Nunta s-a ținut în sat, în casa tușii María ; coliba pescarului era prea mică și nu încăpea atîta lume. Stein avea ceva bani puși deoparte, cu toate că acorda multe îngrijiri gratuit, și vru să fie multă lume și multă veselie : drept urmare, veniră trei ghitare, se bău din belșug vin și *mistela*[1], fură mulți biscuiți și prăjituri. Nuntașii cîntară, dansară, băură, strigară ; și nu lipsiră glumele și aluziile ce se fac la nunțile de prin partea locului.

Tușa María se ducea, venea, turna în pahare, juca rolul de soacră mare și repeta întruna :

— Sînt așa de mulțumită, de parcă eu aș fi mireasa !

La care fratele Gabriel adăugă fără putință de tăgadă :

---

[1] *Mistela*, rachiu aromat.

— Sînt atît de mulțumit, de parcă eu aș fi mirele.

— Mamă, îi zise Manuel cînd o văzu trecînd pe lîngă el, porți o rochie prea deschisă pentru o văduvă.

— Mai taci, gură rea, îi răspunse mama. Toți trebuie să fim veseli și să ne bucurăm într-o zi ca asta; și apoi, calul de dar nu se caută la dinți. Frate Gabriel, ia un pahar de *mistela* și prăjitura asta. Și să faci și dumneata o urare în cinstea mirilor înainte de-a te întoarce la mănăstire.

— Închin în sănătatea mirilor înainte de a mă întoarce la mănăstire, zise fratele Gabriel.

Și după ce dădu paharul peste cap, se retrase, fără ca nimeni, în afară de tușa Maria, să-i mai fi luat în seamă prezența și nici să fi băgat de seamă că nu mai este de față.

Petrecerea se însuflețea văzînd cu ochii.

— Bomba! strigă paracliserul, care era mărunțel, cocoșat și șchiop.

Toată lumea tăcu, cînd auzi că urmează o urare:

— Ridic paharul, zise, în sănătatea tinerilor căsătoriți și a tuturor celor de față, precum și pentru odihna celor trecuți în lumea dreptților.

— Bravo! Să bem, și să trăiască La Mancha, care ne dă vin în loc de apă.

— E rîndul tău, Ramón Pérez; cîntă-ne o *copla*, și nu-ți păstra vocea pentru o ocazie mai bună.

Ramón cîntă:

În sănătatea miresei pot
Să beau și să urez
Iar pe mire nu pot
Decît să-l invidiez.

— Bine, frumosule, strigară toți. Acum s-auzim un *fandango*, și să dansăm.

Auzind acordurile dansului eminamente național, un bărbat și o femeie se ridicară în același timp în picioare și se așezară unul în fața celuilalt. Dansau foarte frumos, aproape fără a se mișca din loc, legănîndu-și trupul cu eleganță și marcînd ritmul cu castanietele. După o bucată de timp, cei doi dansatori lăsau locul altora care

treceau în față, în timp ce primii doi se retrăgeau. Perechile se schimbau de multe ori, după cum era obiceiul.

Între timp, ghitaristul cînta :

Fata a spus „da"
Cînd în biseric-a pătruns
Fata a spus „da",
Și libertatea ei s-a dus...

— Bomba ! strigă dintr-odată unul din cei ce făceau pe glumeții. Eu beau în sănătatea lui *vindecă-tot* pe care Dumnezeu ni l-a trimis în satul ăsta, ca să trăim cu toții mai mult ca Matusalem ; dar îi pun o condiție : cînd va fi la o adică, să nu caute să-i prelungească viața soției mele, nici purgatoriul meu.

Această urare stîrni o explozie de *vivat* și aplauze.

— Și tu ce zici, Manuel ? strigară toți.

— Ce să zic, răspunse Manuel ; eu nu zic nimic.

— Asta nu se poate. Dacă ai de gînd să nu zici nimic, du-te la biserică. Trebuie să faci și tu o urare și să te mai înviorezi.

Manuel luă un pahar de *mistela* și zise :

— Beau pentru miri, pentru prieteni, pentru Comandantul nostru și pentru o nouă viață a fortului San Cristóbal.

— Trăiască Comandantul, trăiască Comandantul ! strigară toți cei prezenți ; și tu, Manuel, ești priceput la *coplas ;* cîntă-ne una.

Manuel cîntă :

Ia seama bine, omule, ce faci
Cînd îți iei soață frumoasă.
Căci pîn' la bătrînețe zaci
Cu frica-n sîn, și nu te lasă.

După ce se mai cîntară alte cîteva *coplas,* cel care făcea pe glumețul, zise :

— Manuel, nu-mi place deloc cum cîntă ceilalți ; mi-au împuiat capul cu tot felul de versuri fără nici o noimă : tu știi să faci versuri bune, mai ales cînd ești cherchelit ; cîntă-ne o *copla* de zece versuri în onoarea

mirilor, și bea și paharul ăsta de vin ca să ți se dezlege limba.

Manuel luă paharul de vin, și zise :

Vino-ncoa', alungă necazurile
Ușurează-mi și supărările.
Printre frunze verzi te-ai înălțat
Și-n hîrdaie-ai fos pisat.
Îți cer să-mi speli acuma
Gura și gîtlejul iar
Să pot mirilor ura
Ridicînd acest pahar.

— Acum e rîndul tău, Ramón, fir-ai să fii ! Doar nu ți s-o fi oprit băutura-n gît. Ți-a pierit graiul de tot, ești mai searbăd ca o salată de roșii.

Ramón luă ghitara și cîntă :

Cînd se duce la biserică mireasa
Iar eu ies în calea sa,
Fericit aș fi de-aș săruta
Pămîntul cel tare, călcat de ea.

A urmat alt cîntecel, cu versuri cam îndrăznețe. Tușa Maria se apropie de Stein, și-i zise :

— Don Federico, vinul începe să li se urce la cap ; e miezul nopții și copiii sînt singuri cu Momo și cu fratele Gabriel ; mă tem că Manuel are să bea mai mult ca de obicei ; moș Pedro a adormit într-un colț și nu cred c-ar fi rău să ne retragem. Măgărițele sînt înhămate. Vreți să ne facem nevăzuți ?

După o clipă, cele trei femei se îndreptau călare spre mănăstire. Bărbații mergeau pe jos. Văzînd că mirii pleacă, Ramón, într-o izbucnire de gelozie și de disperare, cînta ca nebun la ghitară ; cu toate că era răgușit, cîntă și din gură :

Tu dovleci mi-ai dat,
Eu cu roșii i-am mîncat ;
Mai degrabă dovleci vreu
Decît să nu intru-n neamul tău.

— Ce noapte frumoasă! îi spunea Stein soției lui ridicînd ochii la cer. Uită-te la cerul spuzit de stele, uită-te la luna plină; eu simt preaplinul fericirii mele!... Acum nu mai doresc nimic!

— Auzi colo! Și eu care mă distram atît de bine, răspunse María nerăbdătoare; nu știu de ce-am plecat așa devreme.

— Tușă María, îi zicea Pedro Santaló bunei bătrîne, acum chiar că putem să murim liniștiți.

— Sigur, răspunse aceasta; dar putem și să trăim mulțumiți, și e mult mai bine.

— Se poate să nu știi să te stăpînești cînd iei paharul în mînă? îi zicea Dolores soțului ei. Dacă eu nu te țin în frîu, tu nu te mai oprești.

— Drace! răspunse Manuel. Dacă m-am amețit, ce mai vrei? Dacă mai scoți o vorbă, îți întorc spatele și plec la petrecere.

Cîntecele răzbeau pînă la ei.

— Trăiască La Mancha care ne dă vin în loc de apă!

Dolores tăcu, de teamă ca Manuel să nu se întoarcă la petrecere.

— José, îi zise Manuel cumnatului său, care făcea și el parte din grup; e lună plină?

— Sigur că da, răspunse ciobanul. Nu vezi ce-i iese din ochi? Sau nu știi ce-i?

— O fi vreo lacrimă, zise Manuel rîzînd.

— Nu-i decît un om.

— Un om! exclamă Dolores, pe deplin convinsă că ceea ce spunea fratele ei este adevărat. Și cine-i omul ăsta?

— Nu știu, răspunse ciobanul; dar știu cum îl cheamă.

— Și cum îl cheamă? întrebă Dolores.

— Îl cheamă Venus, răspunse José.

Manuel izbucni în rîs. Băuse mai mult ca de obicei și vinul i se suise la cap, după cum se zice.

— Don Federico, zise Manuel, vreți să vă dau un sfat, ca fiind mai vechi în confrerie?

— Taci Manuel, pentru Dumnezeu, îi spuse Dolores.

— Vrei să mă lași în pace? Dacă nu, mă întorc imediat. Auziți, don Federico. În primul rînd, cînd ai

de-a face cu nevasta și cu cîinele, trebuie să ții codrul de pîine într-o mînă și bățul în cealaltă.

— Manuel, repetă Dolores.

— Mă lași în pace sau mă întorc? răspunse Manuel.

Dolores tăcu.

— Don Federico, continuă Manuel, căsătoria și boieria nu cer putere, nici curaj.

— Manuel, fă-mi hatîrul să taci, îl întrerupse mama lui.

— Nu vă lăsați deloc! bombăni Manuel. Parc-am fi la înmormîntare.

— Nu știi, Manuel, observă ciobanul, că lui don Federico nu-i plac glumele astea?

— Don Federico, urmă Manuel luîndu-și rămas bun de la mirii care mergeau mai departe, spre coliba pescarului; cînd o să vă căiți de ceea ce-ați făcut acum, o să ne întîlnim și-o să cîntăm același cîntec pe două voci.

Și-o luă spre mănăstire, cîntînd cu vocea lui frumoasă și puternică ce răsuna în liniștea nopții:

Nevasta și calul meu
Amîndoi odată-au pierit;
De cal mie-mi părea rău
De nevastă... nici atît!

— Manuel, du-te la culcare, îi zise mamă-sa cînd ajunseră.

— De asta o să aibă grijă nevastă-mea, îi răspunse. Nu-i așa, frumoaso?

— Aș vrea să și dormi deja, răspunse Dolores.

— Minciună! Nu-mi vine să cred c-ai să renunți la predica pe care-ai să mi-o ții chiar dacă nu porți haină preoțească. Eu trebuie să înghit morala pe care mi-o faci de obicei, de cînd mă urc în pat și pînă adorm! Ar fi bine dac-ai renunța!

— Și tu nu știi să-i astupi gura? îi zise rîzînd cumnatul.

— Ascultă, José, răspunse Manuel, ai găsit tu printre stînci sau pe cîmp ceea ce poate să-i astupe gura unei femei? Să știi că dac-ai găsit leacul, se vor găsi destui

care să-ți dea aur curat pe el; eu n-am găsit așa ceva cît am umblat, nici n-am auzit să existe de cînd sînt pe lume.

Și începu să cînte:

Să potolești e mai ușor
Razele soarelui dogoritor,
Decît o femeie supărată,
Ce-are limba dezlegată.

Nu e bună lauda,
Bătaia, nici ea;
Cu binele n-o poți lua,
Cu răul, de-asemenea.

Capitolul XV

Trecuseră trei ani. Stein, fiind unul din puținii oameni care nu cer mult de la viață, se credea fericit. Își iubea soția cu duioșie; se simțea din ce în ce mai legat sufletește de socrul lui și de minunata familie care-l primise, pe moarte fiind, în sînul ei, și care nutrea aceleași simțăminte față de el. Viața lui monotonă, aici, la țară, se potrivea cu gusturile lui simple și cu firea lui blîndă și liniștită. Pe de altă parte, monotonia nu este lipsită de atracție. O viață fără zbucium este ca omul care doarme liniștit și fără vise; ca melodiile compuse cu note puține care ne leagănă încetișor cînd le ascultăm. Poate că nimic nu ne lasă amintiri atît de plăcute ca monotonia, această înlănțuire succesivă de zile, ziua de azi fiind la fel ca ziua de ieri și ca cea de mîine.

Cum să nu fie deci mare surpriza celor din colibă, cînd, într-o dimineață, îl văzură venind pe Momo, alergînd speriat și strigînd la Stein să se ducă îndată la mănăstire, fără să piardă nici o clipă.

— S-a îmbolnăvit cineva din familie? întrebă Stein neliniștit.

— Nu, răspunse Momo ; este un domn mare, de-i zic toți „*su Esencia*[1]“ care vîna în pădure mistreți și cerbi cu prietenii săi ; și cînd să sară peste o prăpastie, calul a alunecat și amîndoi au căzut. Calul a murit și Excelența-sa și-a frînt toate oasele. L-au adus pe o targă și zici că-i babilonie în toată mănăstirea. Parc-ar fi sfîrșitul lumii ! Toți umblă de colo-colo, ca o turmă de oi în care-a intrat lupul. Numai cel care-a căzut stă la un loc. Și este un om frumos, după cît se vede. Toți își pierduseră capul și nu știau ce să facă. Bunica le-a spus că în sat este un doctor cum puțini sînt pe lume ; dar ei nu voiau să creadă. Însă, cum pentru a aduce unul de la Cádiz e nevoie de două zile și pentru a aduce unul de la Sevilla e nevoie de încă pe-atît, Excelența-sa a zis că el vrea să vină doctorul recomandat de bunica ; și pentru asta am venit, să vă chem, că din toți cîți erau acolo numai pe mine m-a văzut. Of ! Și cred că toată viața o să cadă amarul numai pe mine, mereu. Acum am să vă spun părerea mea : dac-aș fi în locul dumneavoastră, nu m-aș duce nici dacă m-ar omorî, fiindcă m-au disprețuit.

— Chiar dac-aș fi în stare, răspunse Stein, să trec peste datoria mea de creștin și de doctor, ar trebui să am o inimă de piatră ca să văd cum suferă unul din semenii mei fără să-i alin durerile, dacă-mi stă în putere. În afară de asta, domnii aceștia nu pot să aibă încredere în mine din moment ce nu mă cunosc ; și asta nu înseamnă jignire ; și n-ar însemna jignire nici dacă n-ar avea încredere în mine, chiar dacă m-ar cunoaște.

Ajunseră la mănăstire.

Tușa María îl aștepta cu nerăbdare pe Stein și-l conduse în încăperea în care se afla necunoscutul. Îl duseseră în chilia starețului, unde-i făcuseră un pat în graba mare și cît putuseră mai bine. Tușa María și Stein trecură prin mulțimea de servitori și de vînători care-l înconjurau pe bolnav. Era un tînăr înalt de statură. În jurul frumosului său chip palid, dar liniștit, îi cădeau șuvițe de păr negru și creț. De cum îl văzu, Stein scoase un strigăt și vru să se plece asupra lui ; dar se opri în-

[1] *Su Esencia, Su Excelencia,* Excelența-Sa (span.).

dată, temîndu-se să-l atingă și, împreunîndu-și mîinile ce-i tremurau, exclamă :

— Dumnezeule ! Domnul duce !

— Mă cunoașteți ? întrebă ducele ; pentru că, într-adevăr, cel pe care-l recunoscuse Stein era ducele de Almansa.

— Mă cunoașteți ? repetă el întrebarea ridicînd capul și ațintind asupra lui Stein ochii-i mari și negri, fără a putea să-și dea seama cine era cel care-i vorbea.

— Nu-și amintește de mine ! șopti Stein, în timp ce două lacrimi mari îi curgeau pe obraji. E firesc să fie așa : sufletele mărinimoase uită binele pe care-l fac, așa cum cei recunoscători păstrează pentru totdeauna în cuget binele pe care-l primesc.

— Am început-o bine ! zise unul din cei prezenți. Un doctor care plînge ! Să știi că-i grozav ! Mai bine de-așa nici că se putea !

— Ce întîmplare nenorocită ! adăugă altul.

— Domnule doctor, îi zise ducele lui Stein, mă las cu totul în mîinile dumneavoastră. Am încredere în Dumnezeu, în dumneavoastră și în steaua mea cea bună. Apucați-vă de lucru și să nu pierdem timp.

Cînd auzi aceste cuvinte, Stein înălță capul ; chipul lui rămase foarte liniștit, și cu un gest modest, dar poruncitor și ferm, îi îndepărtă pe cei din jurul patului. Apoi examină bolnavul cu pricepere, dînd dovadă că era deprins cu acest gen de situații : făcu totul cu atîta siguranță și dibăcie, încît toți tăcură și în încăpere nu se mai auzea decît respirația agitată a bolnavului.

— Domnul duce, zise doctorul după ce terminase examenul, are glezna deplasată și piciorul rupt din cauza greutății calului, fără îndoială. Totuși, cred că pot să-mi iar răspunderea vindecării sale.

— O să rămîn șchiop ? întrebă ducele.

— Pot să vă asigur că nu.

— Faceți în așa fel încît să nu rămîn șchiop, continuă ducele, și voi spune că sînteți cel mai bun doctor din lume.

Stein, fără a se pierde cu firea, porunci să fie chemat Manuel, căci știa că este puternic și ascultător și putea să dispună de el cu toată siguranța. Cu ajutorul lui Ma-

nuel începu operația care fu, într-adevăr, îngrozitor de dureroasă; dar Stein părea să nu țină seama de durerea pe care-o îndura bolnavul, gata să-și piardă cunoștința. După o jumătate de ceas ducele se odihnea ușurat, deși mai avea încă dureri. În locul semnelor de neîncredere și de reținere, Stein primea felicitări peste felicitări și dovezi de apreciere și de admirație de la prietenii acestuia; dar el, revenind la modestia și la timiditatea lui firească, le răspundea tuturor cu politețe. În schimb, tușa María era în al nouălea cer.

— Nu vă spuneam eu? repeta fără încetare, adresîndu-se fiecăruia din cei de față. Nu vă spuneam eu?

Prietenii ducelui se liniștiră și, la rugămințile lui, porniră pe drumul de întoarcere. Bolnavul le ceruse să-l lase singur, sub ocrotirea priceputului său doctor, vechiul lui prieten, cum îl numea, ba chiar își trimise aproape toți servitorii acasă.

Astfel el și medicul putură să-și reînnoiască prietenia, în largul lor. Primul era unul din acei oameni deloc materialiști asupra cărora nu fac impresie îmbrăcămintea nici trăsăturile fizice, oricît ar fi de frumoase; era una din ființele privilegiate care se înalță dincolo de nivelul împrejurărilor, nu în mod brusc și întîmplător, ci în mod constant, prin tăria caracterului și în virtutea invulnerabilei platoșe de fier care-și găsește întruchiparea în expresia: *„Ce importanță are?"*; în pieptul lui bătea una dintre acele inimi care bătuseră sub armurile din secolul al XV-lea, și ale căror urme se întîlnesc astăzi numai în Spania.

Stein îi povesti ducelui despre campaniile la care a luat parte, despre nenorocirile lui; îi povesti cum a ajuns la mănăstire, cum s-a îndrăgostit și cum s-a căsătorit. Ducele îl ascultă cu mult interes; și povestea îi trezi în cuget dorința de a-i cunoaște pe Marisalada, pe Pedro Santaló, și de a vedea căsuța pe care Stein o socotea mai presus decît un splendid palat. Așa că, în prima ieșire pe care-o făcu în tovărășia doctorului, se îndreptă spre malul mării. Începea vara și, pe cînd se plimbau, briza proaspătă, adiere pură a imensului element, le aduse în suflet o bucurie binefăcătoare. Fortul San Cristóbal părea împodobit de curînd cu coroana-i verde, în

onoarea înaltului oaspete, căruia i se înfățișa pentru prima dată în fața ochilor. Florile mici de pe acoperișul căsuței, imitînd parcă grădinile Semiramidei, se apropiau unele de altele legănîndu-se în bătaia vîntului, ca niște domnișoare sfioase ce-și mărturisesc dragostea la ureche. Marea-și împingea încet și blînd valurile pînă la picioarele ducelui, de parcă-i ura bun-venit. Ciocîrlia cînta atît de sus, încît nu izbuteai s-o vezi cu ochii. Ducele se simți cam ostenit și se așeză pe o stîncă. Era poet și se bucura în tăcere de priveliștea aceea atît de frumoasă. Dintr-odată se auzi un glas care cînta o melodie simplă și tristă. Surprins, ducele se uită la Stein și acesta zîmbi. Glasul cînta întruna.

— Stein, zise ducele, sînt sirene pe-aici, prin valuri, sau sînt îngeri în văzduh?

În loc să dea răspuns la această întrebare, Stein luă flautul și repetă aceeași melodie.

Atunci ducele văzu că venea spre ei, cînd alergînd, cînd sărind, o tînără oacheșă care se opri de cum îi zări.

— Aceasta este soția mea, zise Stein; Maria mea.

— Care are, urmă ducele entuziasmat, vocea cea mai minunată din lume. Señora, eu am fost la toate teatrele din Europa; dar niciodată nu mi-a ajuns la urechi un glas omenesc pe care să-l pot admira mai mult.

Dacă pielea oacheșă și netedă a Mariei ar fi putut să ia o altă culoare, obrajii i s-ar fi îmbujorat de roșeața orgoliului și a satisfacției cînd auzi aceste elogii supreme din gura unui personaj atît de eminent și a unui judecător atît de competent. Ducele continuă:

— Amîndoi aveți tot ceea ce vă trebuie ca să vă croiți drum în lume. Și vreți să rămîneți aici, îngropați în obscuritate și în uitare? Nu se poate! Nu se poate să nu faceți cunoscute lumii aceste daruri, repet, nu se poate, nici nu se va putea.

— Aici sîntem atît de fericiți, domnule duce! răspunse Stein, încît orice încercare de a-mi schimba situația mi s-ar părea o ingratitudine față de soartă...

— Stein, zise ducele, unde este hotărîrea de nestrămutat și calmul pe care-l admiram eu la dumneata pe cînd călătoream împreună la bordul pachebotului „Royal Sovereign“? Ce s-a întîmplat cu dragostea dumitale față

de știință, cu dorința dumitale de a te consacra oamenilor suferinzi? Te-ai lăsat copleșit de fericire? O fi adevărat că fericirea-i face pe oameni egoiști?

Stein lăsă capul în jos.

— Señora, continuă ducele, la vîrsta dumneavoastră și cu darurile cu care-ați fost hărăzită, aveți puterea să vă hotărîți să rămîneți pentru totdeauna lipită de o stîncă, întocmai ca ruinele acestea?

Inima Mariei bătea mai repede, învăluită-ntr-o mare bucurie, cu gîndul la speranțe ispititoare, dar ea răspunse, cu o aparentă răceală totuși:

— Ce contează?

— Și tatăl tău? o întrebă soțul pe un ton mustrător.

— Pescuiește, răspunse ea, prefăcîndu-se că nu înțelege adevăratul înțeles al întrebării.

Ducele începu îndată să explice pe larg care ar fi avantajele pe care le-ar avea de pe urma acelei admirabile însușiri, de pe urma unei voci atît de frumoase, care i-ar aduce numai glorie, ar face-o să se îmbogățească.

Maria-l asculta cu aviditate, în timp ce ducele admira jocul trăsăturilor ei oacheșe ce exprimau, pe rînd, răceala sau entuziasmul, indiferența de gheață sau energia de fier.

Cînd ducele-și luă rămas-bun, Maria îi șopti la ureche lui Stein, cu cea mai mare grabă:

— O să ne ducem! O să plecăm de-aici, nu-i așa? Cum? Cînd soarta ne deschide calea și ne-o presară cu flori, să ne facem că n-auzim? Nu, nu!

Stein porni trist în urma ducelui.

Cînd intrară în curtea mănăstirii, tușa Maria îl întrebă pe acesta, căci ducele se purta cu multă bunătate cu infirmiera lui, cum i s-a părut draga ei Maria.

— Nu-i așa, întrebă, că Marisalada este frumoasă?

— Sigur că da, răspunse ducele. Ochii ei sînt dintre cei care pot să se uite drept în ochii unui vultur fără a clipi, după cum zice un poet.

— Și grația ei, continuă buna bătrînă, și vocea?

— Cît despre voce, zise ducele, este prea bună ca să se piardă prin pustietățile astea. Sînt de-ajuns privighetorile și mierlele. Amîndoi trebuie să vină cu mine — și soțul și soția.

Un trăznet dac-ar fi căzut la picioarele tușii María n-ar fi îngrozit-o așa cum au îngrozit-o cuvintele acelea.

— Și ei vor să plece cu dumneavoastră ? întrebă ea speriată.

— Trebuie să vrea, răspunse ducele, intrînd în încăperea sa.

Tușa María rămase cîteva clipe înmărmurită și descumpănită. Apoi se duse să-l caute pe fratele Gabriel.

— Pleacă de la noi ! îi zise cu chipul scăldat în lacrimi.

— Slavă Domnului ! răspunse fratele. Aproape c-au stricat lespezile de marmură din chilia părintelui stareț. Ce-o să zică Reverența-sa cînd o să se întoarcă ?

— Nu m-ai înțeles, spuse tușa María întrerupîndu-l. Don Federico și María pleacă de la noi.

— Pleacă ? repetă fratele Gabriel. Nu se poate !

— Să fie adevărat ? îl întrebă tușa María pe Stein, care tocmai o căuta.

— Așa vrea ea ! răspunse el abătut.

— Așa zice și tatăl ei, mereu, continuă tușa María ; și cu răspunsul acesta ar fi lăsat-o să moară dacă nu ne-am fi dus noi. Ah, don Federico ! O duceți atît de bine aici ! O să faceți ca spaniolul care o ducea bine și-a vrut s-o ducă și mai bine. Și cînd colo, a nimerit din lac în puț.

— Nu sper, nici nu cred să mă simt mai bine nicăieri în altă parte din lume, buna mea tușă María, zise Stein.

— Într-o zi, răspunse ea, o să vă căiți. Și bietul moș Pedro ! Doamne, Dumnezeule ! De ce-o fi venit năpasta asta peste noi ?

În clipa aceea intră don Modesto. De cîtva timp își rărise vizitele, nu fiindcă ducele nu l-ar fi primit cum se cuvine, căci îl primea cu multă amabilitate și-l atrăgea în mod irezistibil pe veteran așa cum îi atrăgea pe toți cei care se apropiau de el. Dar cum era și firesc, don Modesto își impusese regula de a se prezenta în fața ducelui, general și fost ministru de război, numai în ținută de ceremonie riguroasă. Rosa Bisericoasa însă îi spusese că starea jalnică a uniformei nu mai făcea față unui serviciu activ, și din cauza aceasta își rărise vizitele.

Tușa María îi spuse că ducele avea de gînd să pornească la drum peste două zile, și don Modesto se retrase imediat. Își făcuse un plan și avea nevoie de timp ca să-l îndeplinească.

Cînd Marisalada îi spuse tatălui ei că se hotărîse să urmeze sfatul pe care i-l dăduse ducele, bietul bătrîn suferi în tăcere, însă durerea lui era atît de mare, încît i s-ar fi rupt inima oricui, chiar de-ar fi fost de piatră. Ascultă planurile mărețe ale fiicei sale fără să le critice și fără să le aplaude; ascultă promisiunile ei de a se întoarce în coliba de pe malul mării fără să-i ceară să se întoarcă, dar nici nu-i spuse că n-are ce mai căuta la el. Se uita la fiica lui așa cum se uită o pasăre la puiul care se străduiește să iasă din cuibul în care n-are să se mai întoarcă niciodată. Bunul tată plîngea în sinea lui, dacă se poate spune așa.

În scurt timp sosiră caii, servitorii și catîrii de povară, așa cum poruncise ducele, în vederea plecării. Strigătele, poruncile și pregătirile de drum răsunau în toate ungherele mănăstirii. Fratele Gabriel fu nevoit să se ducă să împletească la coșuri sub iederă, la umbra căreia erau altădată puțurile și roțile de udat grădina.

Morrongo se sui pe acoperișul cel mai înalt și se întinse la soare, aruncînd o privire disprețuitoare la zarva din curte. *Palomo* lătră, mîrîi și protestă atît de energic împotriva invaziei străine, încît Manuel îi porunci lui Momo să-l închidă.

— Bunica mea este cea mai încăpățînată doftoroaie ce trăiește sub cuprinsul cerului, nu mai încape vorbă, zicea Momo. Are magnet ca să atragă bolnavi în casa asta. Cu ducele s-au făcut trei; pesemne că în cer domnia-sa o să se-apuce să-l doftoricească pe Sfîntul Lazăr.

Veni ziua plecării. Ducele era în camera sa, gata de plecare. Stein și María veniseră și ei, urmați de bietul pescar care nu-și ridica ochii din pămînt și avea trupul încovoiat sub povara durerii. Durerea-l îmbătrînise mai mult decît anii și decît toate furtunile de pe mare. Cînd sosi, se așeză pe treptele crucii de marmură.

Cît despre don Modesto, venise și el; dar cu consternarea întipărită pe chip. Sprîncenele-i alcătuiau două arcuri foarte înalte. Mica șuviță de păr sta aplecată în-

tr-o parte, fără viață. Din piept îi ieșea cîte un oftat adînc.

— Ce aveți? îl întrebă tușa María.

— Tușă María, îi răspunse; azi sîntem în cincisprezece iunie, ziua Sfîntului Modesto, numele meu de botez; zi, din păcate, memorabilă în cronica vieții mele. Of, Sfinte Modesto! Se poate să te porți atît de rău cu mine chiar în ziua în care biserica te proslăvește?

— Dar despre ce veste-i vorba? întrebă iarăși tușa María neliniștită.

— Uită-te și dumneata, zise veteranul ridicînd brațul și arătînd o ruptură mare prin care se vedea căptușeala albă ca dantura ce se vede cînd cineva rîde batjocoritor. Don Modesto era una cu uniforma lui; odată cu uniforma ar fi pierdut ultima urmă a profesiei lui.

— Ce nenorocire! exclamă tușa María cu tristețe.

— Pe Rosita a apucat-o durerea de cap cînd a văzut-o, continuă don Modesto.

— Excelența-sa îl roagă pe domnul Comandant să binevoiască să intre în camera sa, zise atunci un servitor

Don Modesto se ridică foarte țeapăn, luă în mînă un plic timbrat, împăturit cu grijă, își lipi cît putu de mult brațul de trup și-l strînse tare, căci sub el se afla ruptura nenorocită și, prezentîndu-se în fața marelui om, îl salută respectuos, luînd poziția de drepți și așteptînd ordinele.

— Doresc Excelenței-Voastre, zise, să călătoriți cu bine și s-o găsiți pe doamna ducesă și toată familia în deplină sănătate; îmi iau libertatea de a o ruga pe Excelența-Voastră să binevoiască să pună în mîinile domnului ministru de război această reprezentare relativă a fortului pe care am onoarea de a-l comanda. Însăși Excelența-Voastră a putut să se convingă personal că fortul San Cristóbal trebuie grabnic reparat mai ales acum, cînd este vorba de războiul cu împăratul Marocului.

— Dragul meu don Modesto, răspunse ducele, nu mă încumet să-mi iau răspunderea că voi rezolva cu succes această cerere; mai degrabă v-aș sfătui să puneți o cruce pe crenelurile fortului, așa cum se pune pe un mormînt. Dar, în schimb, vă promit să vă înlesnesc pri-

mirea unor sume de bani rămase neachitate de multă vreme.

Această promisiune plăcută nu avu darul de a șterge impresia tristă pe care i-o făcuseră Comandantului cuvintele rostite de duce, cu privire la fortul său, căci aduceau a sentință de moarte.

— Între timp, continuă ducele, vă rog să primiți ca amintire din partea unui prieten...

Și zicînd acestea, arătă un scaun apropiat.

Cum să nu fi rămas din cale-afară de surprins omul acela de treabă cînd văzu expusă pe scaun o uniformă completă, nouă, strălucitoare, cu niște epoleți demni de a sta pe umerii celui mai de seamă căpitan al secolului? Don Modesto, cum era firesc, rămase încurcat, uluit, năucit cînd văzu atîta splendoare și atîta măreție.

— Sper, urmă ducele, domnule Comandant, să trăiți destui ani ca să vă țină această uniformă, măcar tot atît ca cea dinaintea ei.

— Ah, señor prea înalt! răspunse don Modesto recăpătîndu-și graiul încetul cu încetul; uniforma asta este prea frumoasă pentru mine.

— Lăsați, lăsați; să nu v-aud vorbind așa, rosti ducele. Cîți nu sînt care poartă uniforme mai luxoase ca aceasta, fără să le merite! În afară de asta, continuă, știu că aveți o prietenă, o gazdă excelentă, și că nu v-ar veni greu să-i duceți o amintire din partea mea. Faceți-mi favoarea și dați-i darul acesta.

Era un șirag de mătănii de aur și mărgean lucrat în filigran.

Apoi, fără a-i da timp lui don Modesto să-și vină în fire din uimire, ducele se îndreptă spre familia Alerza, căci poruncise să vină toți ca să le mulțumească, să le arate recunoștința sa și să le lase cîte-o amintire. Ducele nu făcea binele cu indiferența și cu generozitatea disprețuitoare și de multe ori jignitoare cu care îl fac, în general, cei bogați; el făcea binele așa cum îl fac cei ce nu sînt bogați; adică, se gîndea la nevoile și la gusturile fiecăruia. Așa se face că toți ai casei, toți cei din mănăstire primiră lucrurile de care aveau mai multă nevoie și care puteau să le facă mai multă plăcere. Manuel, o mantie și un ceas bun; Momo, un costum întreg,

un brîu de mătase galbenă și o pușcă; femeile și copiii, pînzeturi pentru îmbrăcăminte și jucării; Anís a primit un zmeu atît de mare, încît dacă se acoperea cu el dispărea cu totul, ca un șoarece după scutul lui Ahile. Tușii María, neobosita îngrijitoare a ilustrului oaspete, bucătăreasa neîntrecută în pregătirea supelor consistente, ducele i-a făcut o pensie viageră.

Cît despre bietul frate Gabriel, rămase fără nici un dar. El făcea atît de puțin zgomot pe lume, și se ascunsese atît de mult de duce, încît acesta nici nu-l văzuse.

Tușa María, fără ca nimeni s-o vadă, tăie la iuțeală cîțiva coți dintr-una din bucățile de pînză pe care i le dăruise ducele, luă două batiste mari de bumbac și se duse să-l caute.

— Frate Gabriel, îi zise, uite un mic dar din partea domnului duce. Eu am să-ți fac cămașa.

Bietul om rămase și mai uluit decît Comandantul. Fratele Gabriel nu era numai modest: era umil.

Pregătirile de drum erau gata; ducele coborî în curte.

— Adio, Romo, onoarea și mîndria satului Villamar, îi zise Marisalada.

— Adio, Pescărușule, îi răspunse acesta: dacă le-ar părea și celorlalți rău că pleci așa cum îmi pare mie, ar trage clopotele de bucurie tare de tot, de s-ar auzi pînă-n slava cerului.

Moș Pedro rămînea tot pe treptele crucii de marmură. Tușa María sta lîngă el și plîngea de ți se rupea inima.

— Da doar nu plec în China, zise Marisalada; credeți că n-o să ne mai vedem niciodată cît vom trăi? Nu v-am spus c-am să mă întorc!... Of, plîngeți de parc-ați fi la o înmormîntare de țigani! V-ați pus în gînd, amîndoi, să-mi alungați bucuria de-a pleca la oraș!

— Mamă, spunea Manuel emoționat cînd vedea cît de tare plînge buna femeie, dacă acum verși un potop de lacrimi, ce-ai face dacă m-aș prăpădi eu?

— N-aș plînge, băiatul mamii, îi răspunse mama, zîmbind printre lacrimi. N-aș mai avea timp să te bocesc, m-aș prăpădi și eu odată cu tine.

Servitorii aduseră caii. Stein se aruncă în brațele tușii María.

— Să nu ne dați uitării, don Federico, zise buna bătrînă, oftînd și plîngînd. Să vă întoarceți la noi!

— Dacă n-o să mă întorc, răspunse acesta, înseamnă c-am murit.

Ducele poruncise ca Maria să fie urcată la iuțeală pe catîrca cea mai cuminte, ca să fie scutită de o despărțire atît de dureroasă. Catîrca porni la trap; o urmară caii și catîrii ceilalți, și tot grupul dispăru într-o clipă după colțul mănăstirii.

Bietul moș Pedro rămăsese cu brațele întinse spre fiica lui.

— N-am s-o mai văd niciodată! strigă în timp ce plînsul îl înecă și capul îi căzu pe brațele crucii.

Călătorii mergeau la trap, din ce în ce mai repede. Cînd ajunse la Capelă, Stein dădu frîu liber mîhnirii care-l apăsa, rugîndu-se fierbinte Mîntuitorului aflat acolo, știind că-i ajuta pe toți cei din ținut, alinîndu-le durerile, răspîndind în jur lumină, asemeni unui astru.

Cînd trecură prin piața satului, Rosa Bisericoasa era la fereastră.

— Dumnezeu să mă ierte! exclamă ea cînd o văzu pe Marisalada călărind alături de duce; nici nu mă salută, nici măcar nu se uită la mine! Demonul orgoliului i s-a și cuibărit în cuget, nu mai încape vorbă! Fac prinsoare, adăugă aplecîndu-se pe prichiciul ferestrei, printre giurgiuvele, că nu-l salută nici pe părintele preot care stă în ușa bisericii. Ba da; da, îl salută fiindcă-l salută ducele. Ei, ia te uită! Și se oprește ca să stea de vorbă cu el... și-i pune-n mîini o pungă de bani; o fi pentru săraci!... Este un señor foarte bun și foarte darnic. A făcut mult bine. Dumnezeu să-l răsplătească!

Rosa Bisericoasa încă nu știa c-o aștepta o dublă surpriză.

Stein o salută trist, cu mîna, cînd trecu.

— Mergeți sănătos! Mergeți cu Dumnezeu! zise Rosa, fluturîndu-și batista. Ce om bun, pîinea lui Dumnezeu! Ieri, cînd s-a despărțit de mine, plîngea ca un copil. Ce păcat că nu rămîne în sat la noi! Și-ar fi rămas dacă n-ar fi fost nebuna asta de Maria, Pescărușul, cum îi zice foarte bine Momo.

Grupul ajunsese la o colină și începu s-o coboare. Stein nu mai văzu casele din Villamar; îi dispărură foarte repede din fața ochilor; mergea din ce în ce mai trist la vale, căci nu putea să părăsească ușor un loc unde trăise atît de liniștit și fericit.

Ducele, între timp, își da osteneala, fără rost, de altfel, de a o consola pe María, vorbindu-i despre planurile măgulitoare de viitor. Stein nu putea să se uite la nimic altceva decît la priveliștile de care se îndepărta.

Crucea și capela Mîntuitorului care vine în ajutor dispărură la rîndul lor. Apoi, corpul masiv al mănăstirii păru că se adîncește încetul cu încetul în pămînt. În cele din urmă, din colțișorul acela liniștit de lume nu se mai zăriră decît ruinele fortului, zidurile înnegrite de vreme deslușindu-se în zarea albastră, iar turnul ca un deget arăta cerul, cu o elocvență mută, după expresia unui poet.

La urmă de tot, întreaga priveliște se destrămă și dispăru din fața ochilor. Stein își acoperi fața cu mîna ca să-și ascundă lacrimile.

Partea a doua

În Spania, țară în care în mod firesc nu există afectare, nu se cere nici nu se recunoaște ceea ce în alte țări din lume se numește „bon ton". „Bon ton" înseamnă aici naturalețea, deci firescul; pentru că tot ceea ce în Spania este natural, deci firesc, este prin sine însuși elegant.

AUTORUL

Capitolul I

Luna iulie fusese din cale-afară de călduroasă în Sevilla. Sindrofiile se țineau în delicioasele curți interioare, în care frumoasele fîntîni arteziene de marmură, cu susurul lor zglobiu, dispăreau după o grămadă mare de glastre cu flori. De tavanul galeriilor care împodobeau curtea interioară atîrnau felinare mari sau globuri de cristal ce răspîndeau în jur șuvoaie de lumină. Florile înmiresmau aerul; frumusețea și splendoarea acestei părți a casei erau sporite de mobilele scumpe care-o împodobeau, și mai ales de prezența frumoaselor seviliene; conversația lor însuflețită și veselă se lua la întrecere cu susurul blînd al fîntînilor arteziene.

Într-o seară, spre sfîrșitul lunii iulie, venise multă lume în casa tinerei, frumoasei și elegantei contese de Algar. A fi primit în casa aceea însemna o mare favoare; și, cu siguranță, nu era nimic mai ușor; pentru că stăpîna casei era atît de bună și se purta atît de frumos și de firesc cu toată lumea, încît primea pe oricine cu același zîmbet și cu aceeași politețe. Ușurința cu care-i primea pe toți cei ce-i erau prezentați nu prea era pe placul unchiului ei, generalul Santa María, militar din

epoca lui Napoleon, războinic prin excelență, și (cum obișnuiau să fie generalii de pe vremea aceea) un pic cam repezit, nițeluș cam exclusiv, întrucîtva distant și disprețuitor, în sfîrșit, un fiu clasic al lui Marte, pe deplin convins că toate relațiile între oameni se reduc la a comanda și a executa, și că țelul și cea mai de seamă preocupare a societății este de a-i clasifica pe toți membrii săi și pe fiecare în parte. În celelalte privințe, era spaniol precum Pelayo și viteaz precum Cidul.

Generalul, sora lui, marchiza de Guadalcanal, mama contesei, și alte cîteva persoane jucau cărți. Cîțiva bărbați vorbeau despre politică, plimbîndu-se pe alei; tinerii și tinerele, așezați lîngă flori, vorbeau și rîdeau, și toată lumea era a lor, de parcă pămîntul ar rodi numai flori și văzduhul ar răsuna numai de rîsete.

Contesa, veselă și zîmbitoare, sta pe jumătate culcată pe o sofa, cu toate că se plîngea de o groaznică durere de cap. Era micuță, subțire și albă ca alabastrul. Părul des și blond îi cădea pe umeri în cîrlionți, după moda englezească. Ochii căprui și mari, nasul, dinții, gura, ovalul feței erau modele de perfecțiune; grația ei nu avea pereche. Mama ei o iubea din cale-afară de mult, iar soțul ei o adora; contelui nu-i plăcea societatea, dar îi lăsa contesei toată libertatea, pentru că era virtuoasă și pentru că avea încredere în ea; de fapt, contesa era o copilă răsfățată. Dar, datorită felului ei de a fi, nu abuza de aceste privilegii. Nu avea mari posibilități intelectuale, dar era foarte bună din fire și avea mult bun simț; îi iubea mult pe cei apropiați și avea multă delicatețe sufletească. Îi plăcea să se distreze și să fie agreabilă, fără să întreacă măsura, ca pasărea care zboară fără să știe și cîntă cu ușurință pentru că așa i se pare firesc. În seara aceea, se întorsese de la plimbare, ostenită și puțin indispusă; se dezbrăcase de rochie și se îmbrăcase cu o bluză simplă de muselină albă. Brațele-i albe și rotunde se vedeau prin dantela mînecilor înguste; uitase să-și scoată brățara și cerceii. Lîngă ea se așezase un colonel tînăr, de curînd venit de la Madrid, care se distinsese prin fapte deosebite în războiul din Navarra. Contesa avea toată atenția îndreptată asupra lui.

Generalul Santa María îi privea din cînd în cînd, mușcîndu-și buzele cu nerăbdare.

— Trufanda, deh! zicea. Cum să n-o atragă noutatea! La urma urmei, tot o fiică a Evei este și ea. Da el... el e un mucos. N-are decît douăzeci și patru de ani și s-a și văzut cu trei galoane! Cînd s-a mai pomenit asemenea risipă de grade? Acum cinci sau șase ani se ducea încă la școală și azi comandă un regiment! Toată lumea o să zică, fără îndoială, că și-a cîștigat gradele distingîndu-se prin strălucite fapte de luptă. Dar eu susțin că vitejia și curajul nu le dă experiența; și că fără experiență nimeni nu știe să comande. Auzi! Să fii colonel de armată la douăzeci și patru de ani! Eu am fost numit colonel la patruzeci de ani, după ce luasem parte la bătălia de la Rosellón, în America, în Portugalia, și n-am primit panglica de general decît cînd m-am întors din Nord și-am luptat cu marchizul La Romana, și după ce luptasem în războiul de independență. Domnilor, adevărul este că toți am înnebunit în Spania: unii sînt nebuni prin ceea ce fac, ceilalți pentru că le îngăduie celor dintîi să facă ceea ce vor.

În această clipă se auziră exclamații zgomotoase. Chiar și contesa ieși din lîncezeala ei și se ridică dintr-un salt de pe sofa.

— În sfîrșit, a apărut rătăcitul! exclamă. Fiți bine venit de o mie de ori, vînător fără noroc și călăreț ghinionist! Am tras o sperietură zdravănă din cauza dumneavoastră! Dar, ce-mi văd ochii? Arătați bine și mergeți ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Este adevărat ceea ce se spune despre un foarte bun medic german apărut dintre ruinele unui fort și ale unei mănăstiri în chip de plăsmuire fantastică? Povestiți-ne, duce, povestiți-ne toate aceste lucruri extraordinare.

După ce-a primit felicitările tuturor celor de față, pentru că s-a întors și pentru că s-a însănătoșit, ducele se așeză în fața contesei și începu să povestească tot ceea ce cititorul știe deja. La sfîrșit, după ce vorbise mult despre Stein și despre María, încheie zicînd că izbutise să-l convingă să vină cu soția lui la Sevilla; să se stabilească aici ca să profeseze medicina și să facă cunoscute tuturor știința și priceperea lui; iar ea să facă

cunoscute lumii darurile extraordinare cu care-o înzestrase natura.

— Rău au făcut, izbucni generalul pe un ton hotărît.

Contesa se întoarse numaidecît spre unchiul ei.

— Și de ce-au făcut rău, señor? întrebă.

— Fiindcă oamenii ăștia, răspunse generalul, trăiau mulțumiți și fără ambiții; de-acum încolo nu vor mai putea să trăiască tot așa; și după titlul unei comedii spaniole, care este și o zicătoare, *„nimeni nu trebuie să dea vrabia din mînă pe vrabia de pe gard"*.

— Și dumneavoastră credeți, unchiule, răspunse contesa, că femeia aceasta, cu o voce extraordinar de frumoasă, va duce dorul stîncii de care era lipită ca o stridie, fără să aibă glorie, fără nici un avantaj pentru ea, pentru societate, nici pentru artă?

— Lasă, nepoată... ai vrea să ne faci să credem cu tot dinadinsul că societatea omenească va înainta mult dacă o femeie se suie pe scenă și începe să cînte *„di tanti palpiti"*?

— Ei, zise contesa, se vede că nu vă place muzica.

— Și-i mulțumesc lui Dumnezeu că nu-mi place, răspunse generalul. Vrei să-mi pierd mințile, așa cum le pierd atîția, cu furia asta melomanică și cu potopul ăsta de note care s-a răspîndit prin toată Europa ca o molimă sau ca o *avalanșă*, cum foarte urît se zice acum? Crezi c-o să m-apuc să măresc cu entuziasmul meu prostesc orgoliul nemăsurat al regilor și al reginelor belcanto-ului? Vrei ca și banii mei să le sporească încasările nemaipomenit de mari, în timp ce atîția ofițeri merituoși acoperiți de cicatrice mor de foame, în timp ce atîtea femei, cu multe merite și cu virtuți creștinești, își petrec viața plîngînd și n-au un codru de pîine pe care să-l ducă la gură? Asta chiar că este strigător la cer și este un adevărat *sarcasm* după cum iarăși se zice tot acum, într-o epocă în care ipocriților ăstora de vociferanți nu le iese din gură cuvîntul *omenie*. Auzi colo! Să mă duc să arunc buchete de flori unei *primadone*, unei cîntărețe care n-are alte însușiri mai acătării decît do, re, mi, fa, sol! Niciodată!

— Unchiul meu, zise contesa, este perfecta întruchipare a *statuo quo*-ului. Nu-i place nimic din ceea ce

este nou. Am să îmbătrînesc cît mai repede cu putință, ca să-i intru-n voie.

— N-o să faci deloc așa, nepoată, răspunse generalul; dar nici mie să nu-mi ceri să întineresc ca să fiu pe placul generației de azi.

— De ce este revoltat fratele meu? întrebă marchiza, care fusese ocupată pînă atunci cu jocul de cărți și nu luase parte la conversație.

— Unchiul meu, zise un ofițer tînăr care intrase încetișor și se așezase lîngă duce, unchiul meu propovăduiește o cruciadă împotriva muzicii. A declarat război ritmului *andante*, proscrie ritmul *moderat* și nu cruță nici ritmul *allegro*.

— Rafael dragă! exclamă ducele, îmbrățișîndu-l, căci era rudă cu el și-l iubea mult.

Rafael era scund, dar zvelt, armonios proporționat și elegant; fața lui era din cele care se zice că sînt prea drăguțe pentru un bărbat.

— Și eu, răspunse ofițerul strîngînd mîinile ducelui într-ale lui, eu, care m-aș fi lăsat bucuros să-mi taie picioarele amîndouă ca să vă scutesc de clipele grele prin care ați trecut! Dar se vorbește despre operă, și nu vreau să cînt pe ton de melodramă.

— Bine faci, zise ducele, și-ar fi mai bine să-mi povestești ce s-a mai întîmplat pe-aici cît am lipsit. Ce se mai aude?

— Că verișoara mea, contesa de Algar, spuse Rafael, este perla sevilienelor.

— Eu te întreb ce mai este nou, răspunse ducele, nu ceea ce este știut deja.

— Domnule duce, continuă Rafael, Solomon a zis, și mulți înțelepți au repetat (și eu repet împreună cu ei), că nu este nimic nou sub mantia albastră a cerului.

— Ce bine-ar fi să fie adevărat! rosti generalul oftînd; dar nepotul meu Rafael Arias este o contradicție vie a axiomei sale. Întotdeauna ne aduce persoane noi în casă; și eu nu pot să le suport.

— Unchiul meu, urmă Rafael, a tras spada dinaintea străinilor. Străinul este spaima generalului Santa María. Domnule duce, dacă nu m-ați fi numit aghiotantul dumneavoastră, cînd erați ministru de război, n-aș fi stabilit

atîtea relații cu diplomații străini din Madrid și acum nu m-ar fi exasperat cu atîtea scrisori de recomandație. Credeți, unchiule, că mie-mi place să servesc drept ghid oricărui călător, așa cum fac de cînd am venit în Sevilla?

— Și cine ne silește, răspunse generalul, să deschidem larg ușile oricărui nou-venit și să-i stăm la dispoziție? La Paris nu se procedează așa, și cu atît mai puțin la Londra.

— Fiecare națiune are caracteristicile ei, zise contesa, și fiecare societate are obiceiurile ei. Străinii sînt mai rezervați ca noi; sînt la fel de reci și între ei. Trebuie să fim drepți.

— Au mai venit străini de curînd? întrebă ducele. Te întreb pentru că-l aștept pe lordul G.; este unul din oamenii cei mai distinși pe care-i cunosc. O fi sosit deja în Sevilla?

— N-a sosit încă, răspunse Rafael. Deocamdată, îl avem aici, în primul rînd, pe maiorul Fly, pe care-l numim *musca*, pentru că, de fapt, numele lui înseamnă muscă. Face parte din santinelele reginei, și este nepotul ducelui de W., unul din cele mai sus-puse personaje din Anglia.

— Da...! E nepotul ducelui de W., repetă generalul cu încetineală, așa cum sînt eu nepotul sultanului din Țarigrad!

— Este tînăr, continuă Rafael, elegant și simpatic; dar are o statură uriașă: în așa fel încît trebuie să te așezi la o oarecare distanță ca să poți să-ți dai seama cum arată la chip. De aproape pare atît de mare, atît de zdravăn, atît de colțuros, atît de necioplit, încît nimeni nu poate să creadă că este simpatic. Cînd nu stă la masă, este întotdeauna lîngă mine, fie că sînt acasă, fie că nu sînt; cînd servitorul meu îi spune c-am plecat, răspunde c-o să m-aștepte; și eu cînd îl văd că intră pe ușă, sînt în stare să ies pe fereastră. Are obiceiul să lovească cu bastonul în chip de sabie, ca la floretă; și cu toate că loviturile lui sînt nevinovate și nu rănesc decît aerul, cum are brațul puternic și atît de lung și cum camera mea este mică, îmi găurește pereții și a spart cîteva geamuri de la fereastră. Pe scaun dacă se-așază,

se leagănă, se sucește și se-nvîrtește atît de mult, că pîn-acum mi-a rupt patru. Proprietăreasa, cînd îl vede, se înfurie rău de tot. Uneori ia cîte-o carte în mînă, și este lucrul cel mai bun pe care poate să-l facă, pentru că adoarme pe loc. Dar punctul lui forte sînt cuceririle și aventurile galante; ăsta-i calul lui de bătaie, ideea lui fixă și toată speranța lui, cu toate că nu i s-a împlinit încă. El nutrește în privința sexului frumos aceeași iluzie pe care-o avea în privința galbenilor galicianul care s-a dus în Mexic, crezînd că nu trebuia decît să se aplece ca să-i adune. Eu am încercat să-i spun că nu-i așa; dar am predicat în deșert. Cînd îi vorbesc serios despre lucrul acesta, zîmbește cu un anumit aer de neîncredere, mîngîindu-și mustățile enorme. Este logodit cu o moștenitoare milionară și, ceea ce pare curios este faptul că acest Aiax de treizeci de ani, care mănîncă patru livre de carne, biftec, și bea trei sticle de vin de Jérez cît ai clipi, îi spune logodnicei că el călătorește din motive de sănătate. Celălalt *intrus*, cum zice unchiul meu, este un francez: baronul de Moude.

— Baron, repetă generalul în bătaie de joc. Da! E baron și ăsta cum sînt eu mare sultan.

— Dar, pentru Dumnezeu, unchiule, zise contesa, ce motive vă fac să credeți că nu este baron?

— Motive, nepoată, urmă generalul, sînt destule. Adevărații baroni (nu baronii de pe vremea lui Napoleon, nici cei din timpul Constituției, ci cei de demult) nu călătoreau, nici nu scriau pentru bani; nici nu erau atît de prost crescuți, atît de curioși și nu puneau atît de supărător de multe întrebări.

— Dar, unchiule, pentru Dumnezeu! Se poate foarte bine să fii baron și să pui multe întrebări. Noblețea nu se pierde fiindcă pui multe întrebări. La întoarcerea în țară se va căsători cu fiica unui *pair* al Franței.

— Așa are să se căsătorească, răspunse generalul, cum mă căsătoresc eu cu marele sultan.

— Unchiul meu, rosti Arias, este ca Toma Necredinciosul: nu crede pînă nu vede. Dar întorcîndu-ne la baronul nostru, trebuie să vă mărturisesc că este un bărbat cu o înfățișare cît se poate de plăcută, deși, ca și mine, s-a

oprit din crescut mai repede decît trebuia. Este amabil din fire; dar face pe înțeleptul și pe literatul și vorbește atît despre arte cît și despre politică; vorbește de asemenea despre istorie ca și despre muzică, despre statistică, despre filozofie, despre finanțe și despre modă. Acum scrie o carte serioasă, după cum zice el, care trebuie să-i slujească drept trambulină, ca să intre în Camera Deputaților. Se intitulează: *Călătorie științifică, filozofică, fiziologică, artistică și geologică prin Spania. (a). Iberia, cu observații critice asupra guvernului, a bucătarilor, a literaturii, asupra drumurilor și canalelor sale, asupra agriculturii, dansurilor și sistemului său de impozite.* În privința ținutei vestimentare este cam neglijent; este grav, circumspect, zgîrcit din cale-afară, este un rod imperfect al pepinierelor de oameni publici care creează produse premature, fără primăvară, fără copilărie, ce nu cresc la aer curat; fructe fără gust și fără aromă. Oamenii de acest soi se precipită spre viitor cu pași de uriaș, în goană după ceea ce ei numesc *o poziție* și sacrifică totul de dragul acestui țel; triste existențe bîntuite de patimi, pentru care dimineața vieții nu începe în revărsatul zorilor!

— Rafael, asta înseamnă a filozofa, zise ducele, zîmbind. Știi că dacă Socrate ar fi trăit în vremurile noastre, ai fi fost mai degrabă discipolul său decît aghiotantul meu?

— Nu schimb funcția de aghiotant cu apostolatul, generale, răspunse Arias. Dar adevărul este că de n-ar fi atîția discipoli proști, n-ar fi nici atîția profesori perverși.

— Bine zis, nepoate! exclamă generalul Santa María. Sînt atîția profesori noi! Și fiecare învață cîte ceva, și propovăduiește o doctrină care de care mai nouă și mai trecătoare! Se zice că ăsta ar fi progresul! Mărețul și niciodată îndeajuns de lăudatul progres!

— Generale, răspunse ducele, pentru a susține echilibrul pe globul nostru pămîntesc trebuie să existe și vapori și lest; amîndouă forțele ar trebui să se privească una pe alta ca fiind necesare, în loc de a voi să se anihileze cu atîta înverșunare.

— Ceea ce spuneți, răspunse generalul, sînt doctrine ale îngrozitoarei căi de mijloc, cea care ne-a dus la pier-

zanie cu opiniile ei rușinoase și cu termenii ei aiuriți, după cum zice poporul, care vorbește cu mai mult înțeles ca *învățații* aderenți la moderantism; mari ipocriți, frumoși pe dinafară și putrezi pe dinăuntru; adoratori ai *Ființei Supreme*, care nu cred în Isus Cristos.

— Unchiul meu, continuă Rafael, îi urăște atît de mult pe *moderați*, încît pierde orice *moderație* cînd e vorba să-i combată.

— Taci, Rafael, răspunse contesa; tu combați toate părerile și-ți bați joc de ele; iar tu, la rîndul tău, nu ai nici o părere, tocmai ca să nu-ți dai osteneala s-o susții și s-o aperi.

— Verișoară, exclamă Rafael, eu sînt liberal; dovada, este punga mea goală.

— De unde și pînă unde să fii tu liberal! zise generalul cu glas strident.

— Și de ce n-aș fi, señor! Și ducele este liberal!

— De unde și pînă unde să fii tu liberal! repetă veteranul pe un ton ridicat, apăsînd cuvintele de parcă bătea toba.

— Ia te uită, șopti Rafael; unchiul meu, după cît se vede, nu consimte să fie nimeni și nimic liberal în afară de artele care poartă denumirea de arte liberale. Señor, adăugă adresîndu-se unchiului său, căci nepotul găsea că este delicios să-l scoată din sărite, de ce nu poate ducele să fie liberal? Cine poate să-i stea în cale și să-l împiedice dacă vrea să fie liberal? Crezi c-o să se facă urît dac-o să fie liberal? De ce nu putem să fim liberali, señor, de ce?

— Pentru că militarul, răspunse generalul, nu este și nici nu trebuie să fie altceva decît susținătorul Tronului și apărătorul Patriei; militarul trebuie să mențină ordinea; ai înțeles, nepoate?

— Dar, unchiule...

— Rafael, îl întrerupse contesa, nu mai discuta despre chestiuni pe care nu le cunoști; povestește-ne mai departe.

— Mă supun. Ah, verișoară! În armata care-ar fi sub ordinele tale, nu s-ar vedea niciodată nici cea mai mică lipsă de supunere. Alt străin care-a venit în Sevilla, este un oarecare Sir John Burnwood. Este un tinerel de vreo

cincizeci de ani, frumușel, roșu la față, cu plete lungi, ca un leu „*genuin*“ din munții Atlas, cu lornion bine fixat, numai zîmbet ; împarte strîngeri de mînă în stînga și-n dreapta ; este vorbăreț foc, celebru *sportman* ; proprietarul unor mine vaste de cărbune de piatră care-i aduc o rentă de douăzeci de mii de lire.

— Bănuiesc, zise generalul, c-or fi douăzeci de mii de livre de cărbune de piatră.

— Unchiul meu, zise Rafael, este ca jucătorii la bursă; urcă și coboară rentele după bunul său plac. Sir John a pus pariu c-o să urce călare în turnul Giralda și acesta este scopul cel mare care-l aduce la Sevilla. Este adevărat că unul din regii noștri de demult a urcat în turn călare ; dar bietul cal n-a mai putut să coboare pe unde-a urcat și-a rămas ca mormîntul lui Mahomed : suspendat între cer și pămînt ; a fost nevoie să fie omorît acolo sus, în turn. Sir John e disperat pentru că autoritățile nu-i permit să se bucure de această distracție regească. Acum vrea, după exemplul lordului Egin și al baronului Taylor, să cumpere Alcázar-ul și să-l ducă la proprietatea lui seniorială, piatră cu piatră, fără să ni le lase nici măcar pe cele care, după cum se zice, sînt pătate pentru totdeauna cu sîngele lui don Fadrique, care a fost omorît din porunca fratelui său, regele don Pedro, acum cinci sute de ani.

— Nu există nimic pe lumea asta, zise generalul, de care să nu fie în stare acești „siri“, nici idee, oricît de năstrușnică ar fi, care să nu le treacă prin cap.

— Ba mai mult, continuă Rafael. Ieri m-a întrebat dac-aș putea să obțin din partea Înaltului corp de canonici din Consiliul catedralei să vîndă cheile de aur pe care regele maur i le-a dat Sfîntului Fernando pe un taler de argint cînd a cucerit Sevilla, și cupa de agat din care obișnuia să bea marele rege.

Generalul dădu atît de tare cu pumnul în masă, încît unul din sfeșnice căzu jos.

— Generale, zise ducele, nu vedeți că Rafael exagerează, că tot ce spune e curată extravaganță ?

— Nu există extravaganță, răspunse generalul, care să nu placă englezilor ăstora.

— Dar nu v-am spus încă ceea ce este și mai și, continuă Rafael, ațintindu-și privirile la o tînără frumoasă care ședea lîngă marchiză și se uita la ea cum joacă. Sir John este îndrăgostit pînă peste cap de verișoara mea Rita și a cerut-o în căsătorie. Rita, care nici măcar nu știe cum se pronunță monosilaba *„da"*, i-a răspuns cu un *nu* scurt și categoric ca o ghiulea de tun.

— Se poate, Rita, zise ducele; se poate să refuzi o rentă de douăzeci de mii de lire?

— Eu n-am refuzat renta, răspunse tînăra cu dezinvoltură, uitîndu-se, în continuare, la joc; eu l-am refuzat pe posesor.

— Bine a făcut, zise generalul; fiecare trebuie să se căsătorească în țara sa. În felul acesta n-o paște primejdia de a fi trasă pe sfoară.

— A făcut bine, adăugă marchiza. Cum era să se mărite cu un protestant! Ferească-ne Dumnezeu!

— Și dumneavoastră, contesă, ce ziceți? întrebă ducele.

— Eu zic ceea ce zice mama, răspunse aceasta. Nu-i lucru bun ca un cap de familie să nu fie de aceeași religie ca ceilalți membri ai acesteia.; cred, ca și unchiul meu, că fiecare trebuie să se căsătorească în țara sa; și zic ca și Rita: că nu m-aș căsători niciodată cu un om numai pentru c-ar avea o rentă de douăzeci de mii de lire.

— În afară de asta, zise Rita, este foarte îndrăgostit de dansatoarea Lucía del Salto; așa că, deși domnul ar fi fost pe placul meu, i-aș fi dat același răspuns. Nu-mi plac concurențele, și cu atît mai puțin cu persoane din culisele teatrelor.

Rita era nepoata marchizei și a generalului. Rămasă orfană din copilărie, fusese crescută de un frate care-o iubea cu duioșie și de dădaca ei care-o adora și-o răsfăța; dar cu toate că fusese răsfățată era bună și cuviosă. Izolarea și independența în care-și petrecuse primii ani de viață puseseră asupra felului ei de a fi pecetea dublă a timidității și a hotărîrii. Avea o fire pe care unii o numesc retrasă, fiindcă nu-i plăcea zgomotul și fastul; era mîndră și bună la suflet în același timp; era capricioasă și simplă, glumeață și serioasă. Firii acesteia atrăgătoare i se adăuga înfățișarea cea mai seducătoare

și cea mai frumoasă. Era de statură mijlocie; talia ei nu fusese niciodată prinsă în corset și avea toată frumusețea și mlădierea pe care romancierii francezi le atribuie în mod fals eroinelor lor, strînse în chingile țepene ale balenelor. Femeile spaniole atrag atît de mult pe oricine, datorită trupului frumos, gesturilor grațioase, purtării firești și deschise, însușiri încîntătoare mai ales cînd sînt însoțite de bunăvoință și de bunătate. Rita avea o piele albă, netedă, curată și frumoasă ca a statuilor de marmură; părul ei frumos era negru; ochii foarte mari băteau în albastru închis și erau mărginiți de gene mari, lungi și încununați de sprîncene ce păreau trase de mîna lui Murillo. Gura-i roșie, în general serioasă, se întredeschidea din cînd în cînd, ca să dea drumul printre dinții foarte albi unui hohot de rîs zglobiu și neașteptat; nu rîdea mult pentru că nu-i plăcea să atragă atenția și cînd se întîmpla lucrul acesta își pierdea buna dispoziție.

Făcuse jurămînt Fecioarei Durerii să poarte strai cernit; și astfel umbla mereu îmbrăcată foarte simplu în negru, cu cingătoare de piele lăcuită, și cu o mică inimă de aur străpunsă de o spadă în partea de sus a pelerinei.

Rita era singura femeie pe care vărul ei, Rafael Arias, o iubise cu adevărat; nu cu o pasiune stropită cu lacrimi și elegiacă, lucru ce nu-i sta în fire căci era cu totul și cu totul antisentimental, ci o iubea cu o afecțiune puternică, sinceră și statornică. Rafael era un tînăr minunat, loial, prudent, cu un suflet ales, nobil prin naștere; avea și o avere frumoasă și era soțul pe care-l dorea familia Ritei pentru ea. Dar Rita, cu toată vigilența fratelui ei, își dăruise sufletul altuia. Iubea un tînăr dintr-o familie ilustră; era frumos, dar avea patima jocului; și era de-ajuns pentru ca fratele Ritei să se împotrivească atît de mult dragostei lor, încît îi interzisese în mod categoric să-l vadă și să-i vorbească. Rita, cu tăria ei de caracter și cu perseverența tipic spaniolă, aștepta în liniște, fără să se plîngă, fără să ofteze, și fără lacrimi, să vină ziua în care să împlinească douăzeci și unu de ani, vîrsta majoratului, ca să se căsătorească fără zgomot, în pofida împotrivirii fratelui ei. Între timp, iubitul

ei îi ațînea calea, îmbrăcat ca un om din popor, călărind pe cai superbi ; își scriau în fiecare zi.

În seara aceea, Rita intrase, ca întotdeauna, fără să facă zgomot, și se așezase la locu-i obișnuit, lîngă mătușa ei, ca s-o vadă cum joacă. Marchiza nu observase că nepoata ei se află lîngă ea decît în clipa în care Rita fusese întrebată de către duce despre propunerea de căsătorie pe care-o refuzase, și se văzu silită să răspundă.

— Isuse, Rita ! zise marchiza. Ce tare m-am speriat ! Cum de-ai ajuns pînă aici fără să te fi simțit nimeni ?

— Voiați, răspunse Rita, să intru cu surle și trîmbițe, ca un regiment ?

— Dar cel puțin, răspunse marchiza, ai fi putut să ne saluți.

— Aș fi distras atenția jucătorilor, zise Rita, așa că uitați-vă bine la cărți. Acum joacă toba și era gata să faceți o renonță, de dragul de-a mă dojeni.

În timpul acestui dialog, Rafael se așezase în spatele verișoarei lui, șoptindu-i la ureche :

— Rita, cînd cer dispensă ?

— Cînd ți-oi spune eu, răspunse ea fără să întoarcă fața spre el.

— Și ce trebuie să fac ca să merit să vină ziua asta fericită ?

— Să te rogi sfintei mele, Fecioarei durerii, care este susținătoarea lucrurilor cu neputință de înfăptuit.

— Ești foarte crudă, Rita ; într-o bună zi te vei căi c-ai respins mîna mea albă. Pierzi cel mai bun și cel mai îngăduitor dintre soți.

— Și tu pierzi cea mai rea și cea mai ingrată soție.

— Ascultă, Rita, continuă Arias ; unchiul León, care stă în fața noastră, are cumva în cap vreun vas de păstrat împărtășania, din aur sau din argint, și te împiedică să întorci fața spre cel care-ți vorbește ?

— Mă doare gîtul pentru că mi-am sucit o venă.

— Vena asta sucită se numește Luis de Haro. Încă mai ești îndrăgostită de jucătorul ăsta ?

— Mai mult ca niciodată.

— Și fratele tău ce zice ?

— Întreabă-l, dacă te interesează.

— Și pe mine o să mă lași să mor ?

— Fără să clipesc măcar.

— Fac jurămînt diavolului de la picioarele Sfîntului Mihail din catedrală, c-am să-i auresc coarnele dacă-l ia pe Luis de Haro al tău.

— N-ai decît să-i dorești rău cît poftești; cine are dușmani, e cineva.

— Mi se pare că te plictisesc, zise Rafael după cîteva clipe de tăcere, văzînd că verișoara lui cască.

— Pîn-acum nu băgaseși de seamă? răspunse Rita.

— Asta înseamnă că vrei să plec de lîngă tine. Se vede bine; mai ales că Luis Cartoforul este atît de gelos!

— Gelos din pricina ta? îi răspunse verișoara lui, rîzînd pe neașteptate; e la fel de gelos din pricina ta cum este din pricina englezului aceluia gras.

— Îți mulțumesc pentru frumoasa comparație, amabilă domnișoară; și la revedere pentru totdeauna!

— Adio! răspunse Rita, fără să-și întoarcă fața spre el.

Rafael se ridică supărat.

— Ce ai, Rafael? îl întrebă o tînără pe un ton languros cînd trecu prin fața ei.

Această nouă interlocutoare tocmai sosise de la Madrid, unde fusese cu tatăl ei, care avusese de susținut un proces important. Se întorcea complet modernizată din această călătorie; își însușise atît de mult ceea ce a căpătat denumirea de „bon ton" străin, încît devenise insuportabil de ridicolă. Citea fără întrerupere, și aproape toate romanele erau franțuzești. Avea un fel de cult pentru modă; adora muzica și disprețuia tot ce era spaniol.

Cînd auzi întrebarea, Rafael căută să pară cît mai senin, și răspunse:

— Ce să am, Eloísita, o zi mai mult ca ieri și una mai puțin de trăit.

— Eu știu ce ai, Arias, și văd bine cît suferi.

— Eloísita, o să mă bată tot felul de gînduri negre, ca pe don Basilio — și începu să cînte: „Ce prost arăți!"

— Degeaba vrei să te faci că nu știi despre ce-i vorba: în rîsul tău se ghicesc lacrimile, Arias.

— Dar, spune-mi, pentru Dumnezeu, Eloísîta, ce am; căci faci o faptă bună dacă-i spui ce are celui ce nu știe.

— Știi prea bine ce ai, Arias.

— Ce anume?

— O *decepție*, șopti Eloísa.

— O... ce? întrebă Rafael, care nu înțelese.

— O decepție, repetă Eloísa.

— Ah! Da! Înțelesesem *dezerție*, adică *dezertare*, și onoarea mea de militar se înfiorase. Cît despre decepții, am o sută de decepții, căci oricui i se poate întîmpla, draga mea prietenă; și nu este lucru ușor să văd că-ți inspir milă în loc de bună dispoziție, căci, de fapt, asta doresc.

— Dar printre atîtea altele, ai o decepție care-ți amărăște fiecare zi din viață și te face să privești fericirea ca pe un sarcasm care-o să te ducă pînă acolo încît mormîntul să-ți pară o odihnă și moartea o prietenă zîmbitoare.

— Ah, Eloísita! răspunse Rafael; mi-aș fi dat un deget de la mînă ca să fi avut asemenea gînduri în lupta de la Mendigorria; dar cînd m-au dus la spital cu un glonte în coastă, să fiu blestemat dacă-mi surîdea moartea și mormîntul.

— Ce prozaic ești! exclamă Eloísa indignată.

— Aceasta este oare o anatemă, Eloísita?

— Nu, señor, răspunse cu ironie cea întrebată; este un mare compliment.

— Un adevăr de necontestat, zise Rafael, este faptul că ești foarte frumoasă cu pieptănătura asta, și rochia dovedește mult bun gust.

— Îți place? exclamă tînăra elegantă, părăsind dintr-odată tonul sentimental. Mătăsurile astea sînt ultimele *nouveautés, o țesătură Ledru Rollin.*

— Nu-i de mirare, zise Rafael, să se dea în vînt după Spania și după spanioloaice englezul acela pe care-l vezi dinaintea ta, și care este cu un cap mai înalt ca ceilalți.

— Ce prost gust! răspunse Eloísa cu un gest de dispreț.

— Zice, continuă Rafael, că nu este nimic mai frumos pe lume decît o spaniolă cu mantila pe umeri, care-i vine foarte bine.

— Ce nedreptate! exclamă tînăra. Crezi, oare, că pălăria este prea elegantă pentru noi?

— Zice, urmă Rafael, că voi țineți evantaiul cu o grație fără seamăn.

— Ce calomnie, zise Eloísa. Nici nu-l mai folosim, noi, cele *elegante*.

— Zice că piciorușele atît de frumoase, atît de mici și cu glezna atît de subțire cer cu strigăte ciorapi și pantofiori de mătase, în locul cizmelor ăstora groaznice, ghete sau *brodequins* sau numească-se cum s-or numi.

— Asta înseamnă jignire, exclamă Eloísa; înseamnă că vrea să ne întoarcem înapoi cu un secol, după cum foarte bine spune presa progresistă din Madrid.

— Zice că ochii negri ai spaniolelor sînt cei mai frumoși din lume.

— Ce vulgaritate! Ochi negri au cele din popor... bucătăresele și muncitoarele de la fabricile de țigări.

— Că mersul spaniolelor atît de ușor, atît de grațios, de-abia atingînd pămîntul, este cel mai încîntător mers ce se poate închipui.

— Dar pesemne că acest señor nu-și dă seama că ne privește ca pe niște fete din popor, urmă Eloísa, pe noi, care ne dăm silința să facem tot ce putem ca să ne corectăm și să mergem așa cum trebuie.

— Cel mai bun lucru ar fi să-l lămurești tu, zise Rafael. Am să ți-l prezint.

Arias porni spre englez gîndindu-se: „Eloísa e bună la suflet și face pe romantica: este potrivită pentru maiorul Fly, care se prăpădește după fetișcane de-astea".

Între timp, contesa îl întreba pe duce dacă era frumoasă Filomela din Villamar.

— Nu este nici frumoasă, nici urîtă, îi răspunse. Este oacheșă; trăsăturile feței nu sînt frumoase, sînt regulate. Are ochi mari și frumoși, ageri; în sfîrșit, are un chip obișnuit, din cele care se văd pretutindeni în țara noastră.

— Din moment ce vocea ei este atît de extraordinară, zise contesa, pentru onoarea Sevillei, trebuie să facem din ea o eminentă *primadonă*. N-am putea s-o auzim?

— Cînd doriți, răspunse ducele. O s-o aduc aici într-o seară, împreună cu soțul ei, care este un muzician desăvîrșit și i-a fost profesor.

Nu mai trecu mult și veni momentul cînd oaspeții trebuiau să se retragă.

Ducele se apropie de contesă ca să-și ia rămas-bun; ea ridică degetul în sus, cu un aer amenințător.

— Ce înseamnă asta? întrebă ducele.

— Nimic, nimic, răspunse ea, asta înseamnă să aveți grijă!

— Să am grijă? De ce?

— Vă faceți că nu înțelegeți? Nu există surd mai mare ca cel care se face că nu aude.

— Mă puneți pe jăratic, contesă.

— Cu atît mai bine.

— Vreți, pentru Dumnezeu, să-mi explicați?

— O să vă explic, de vreme ce mă obligați. Cînd am zis: *Aveți grijă*, am vrut să zic: Aveți grijă să nu vă puneți singur lanțul de gît, să nu dați de vreun bucluc!

— Ah, contesă, răspunse ducele cu căldură, pentru Dumnezeu, nu e drept ca onoarea acestei femei să fie pusă la îndoială din pricina unor bănuieli neîntemeiate, încă înainte de a fi cunoscută de către cineva. Această femeie, contesă, este un înger.

— De bună seamă, spuse contesa. Nimeni nu se îndrăgostește de diavoli.

— Și, cu toate acestea, dumneavoastră aveți o mie de adoratori, răspunse ducele zîmbind.

— Doar nu sînt diavol, răspunse contesa; dar sînt o mică ghicitoare.

— Trăgătorul nu nimerește cînd glonțul trece de țintă.

— Amînăm discuția; să vă văd ce spuneți peste șase luni, invulnerabil Ahile, răspunse contesa.

— Tăceți, pentru Dumnezeu, contesă, urmă ducele; ceea ce în gura dumneavoastră frumoasă sună ca o glumă oarecare, în gura viperelor care mișună în societate ar deveni venin ucigător.

— N-aveți grijă! N-o s-arunc eu prima piatră. Sînt îngăduitoare ca o sfîntă sau ca o mare păcătoasă; dar nu sînt nici una, nici alta.

Ducele plecă fără să fie deloc mulțumit de această discuție; cînd să iasă pe ușă, îl opri generalul Santa María.

— Duce, îi zise. Ați mai văzut ceva asemănător?

— Ce anume? întrebă ducele bănuitor.

— Ce anume, mă întrebați?

— Da, vă întreb și vă cer răspuns.

— Ați mai văzut un colonel de douăzeci și patru de ani?

— Într-adevăr, este cam tînăr, răspunse ducele zîmbind.

— Este o palmă dată armatei.

— Nu încape îndoială.

— Înseamnă să încalci în mod grosolan bunul simț.

— Bănuiesc că da.

— Biata Spanie! exclamă generalul, dîndu-i mîna ducelui și ridicînd ochii la cer.

Capitolul II

Ducele găsise pentru Stein și soția lui o pensiune ținută de o familie săracă dar, altminteri, oameni cinstiți și cumsecade. Cînd a intrat în camera sa, proprietarul pensiunii i-a dat lui Stein cheia unei comode; în comodă a găsit o sumă de bani destul de mare pentru a satisface pretențiile cele mai exagerate. Alături se afla un bilet cu următoarele rînduri: „Răsplată dreaptă pentru știința doctorului. Veghea și îngrijirile prietenului nu pot fi răsplătite decît printr-o recunoștință și printr-o prietenie sincere.“

Stein rămase înmărmurit.

— Ah, María, zise arătîndu-i biletul soției sale. Omul acesta este mare în tot ceea ce face: este nobil și mare prin naștere, prin sufletul său generos și prin virtuțile sale; este asemenea Domnului, care-i ridică la înălțimea sa pe cei mărunți și umili. Mă numește prieten pe mine, un biet doctor; și mai vorbește despre recunoștință, cînd mă copleșește cu dărnicia lui.

— Dar ce înseamnă pentru el tot bănetul ăsta? răspunse María; un om care are milioane, după cum mi-a spus proprietăreasa, și ale cărui proprietăți sînt mari cît o provincie! În afară de asta, nu uita, că de n-ai fi fost tu, ar fi rămas șchiop pe viață.

În clipa aceasta intră ducele; nu vru să asculte cuvintele de mulțumire ale lui Stein, și-i zise Mariei:

— O să vă cer o favoare; o să mă refuzați, María?

— Cum să vă refuzăm pe dumneavoastră? se grăbi să răspundă Stein.

— Ei bine, María, continuă ducele; i-am promis unei prietene foarte apropiate că vă veți duce să cîntați în casa ei.

María nu răspunse.

— Se va duce, fără îndoială, zise Stein. Dacă cerul a înzestrat-o cu un dar atît de prețios cum este vocea ei, are datoria să facă totul ca să le îngăduie și celorlalți să se bucure de acest dar.

— Deci, ne-am înțeles, continuă ducele. Și cum Stein cîntă la fel de bine la pian ca și la flaut, din seara aceasta veți avea la dispoziție un pian și o colecție cu partiturile celor mai bune piese din operele moderne. În felul acesta veți putea să le alegeți pe cele care vă plac și să le repetați; pentru că María trebuie să interpreteze strălucit partiturile și să întrunească sufragiile tuturor. De asta depinde faima ei de cîntăreață și, mai tîrziu, gloria ei.

Cînd auzi ultimele cuvinte, chipul Mariei se însufleți.

— O să cîntați, María? o întrebă ducele.

— Și de ce nu? răspunse aceasta cu răceală.

— Am auzit, zise ducele, c-ați văzut multe din lucrurile frumoase și valoroase pe care le are Sevilla. Stein este entuziasmat și știe pe de rost operele lui Céan, Ponz și Zúñiga. Dar n-ați fost la luptele cu tauri. Aveți bilete pentru corrida din după-amiaza aceasta. Veți sta lîngă mine; pentru că vreau să văd ce impresie vă lasă acest spectacol.

Puțin după aceea, ducele se retrase.

După-amiază, cînd Stein și María ajunseră la arenă, aceasta era deja plină de lume. Preludiul spectacolului propriu-zis era un freamăt ce se auzea necontenit, așa

cum se aud valurile înainte de furtună, cînd marea vuiește agitată. Se adunase o mulțime imensă, căci la luptele cu tauri vine toată lumea din oraș și din împrejurimi; fierberea aceea semăna cu clocotul sîngelui cînd aleargă năvalnic spre inima ce se zbate stăpînită de o pasiune violentă; atmosfera se înfierbîntase și era îmbătătoare, ca cea din jurul unei bacante; șuvoiul acela de simpatii nenumărate se reunea într-una singură; în așteptarea aceea febrilă, toți trăiau clipe de exaltare frenetică, reținută totuși, în limitele ordinii; se vocifera zgomotos, dar fără bădărănie; se simțea nerăbdarea aceea căreia teama-i slujește drept întăritor; în aer plutea o neliniște ce dă fiori plăcerii; toate acestea adunate la un loc alcătuiesc un fel de galvanoterapie pe care trebuie s-o înțelegi și s-o accepți, sau, dacă nu, să fugi.

Stein, uluit și cu inima strînsă, ar fi preferat, mai degrabă, să fugă. Dar îl opri umiditatea lui. Vedea că toți cei din jur erau mulțumiți, veseli și bucuroși, și nu îndrăzni să iasă din comun.

Arena era plină; douăsprezece mii de oameni formau vaste cercuri concentrice în circuitul ei. Spectatorii bogați erau așezați la umbră; poporul etala în razele soarelui coloritul bogat al straiului andaluz.

În marile teatre unde străluceau Grisi, Lablache, Rachel și Macready, sala nu se umple de lume decît cînd trebuie să iasă în scenă artistul favorit; dar spectacolul care se prezintă în această arenă imensă n-a trecut niciodată printr-o asemenea umilință.

Ieși cel care face ordine și arena rămase goală. Atunci se prezentară picadorii călare pe caii lor nefericiți, care, cu capetele plecate și ochii triști, păreau — și erau în realitate — victime care se îndreptau spre sacrificiu.

Cînd văzu aceste animale, a căror soartă o prevedea, neliniștea pe care Stein o simțea deja se prefăcu în compasiune dureroasă. În provinciile pe care le străbătuse pînă atunci, pustiite de războiul civil, nu avusese prilejul să vadă aceste măreție *fiestas* naționale și populare în care se împletesc urmele strălucitoarei și ușoarei strategii maure cu îndrăzneala feroce a rasei gotice. Dar auzise vorbindu-se despre ele și știa că valoarea unei cor-

ride se măsoară în ziua de azi după numărul cailor morți în arenă. Compasiunea lui se îndrepta deci cu precădere asupra animalelor acelora nefericite care, după ce le aduseseră servicii mari stăpînilor, după ce contribuiseră la afirmarea lor și poate că le salvaseră și viața, acum, cînd ajunseră la capătul puterilor din pricina vîrstei și a muncii, primeau drept răsplată o moarte groaznică, o moarte pe care, printr-un rafinament de cruzime, sînt obligați s-o caute ei înșiși : este o moarte pe care instinctul lor o presimte și pe care unii o înfruntă, în timp ce alții, mai resemnați sau mai abătuți se duc cuminți s-o întîmpine, pentru a-și scurta agonia. Chinurile acestor făpturi nefericite ar înmuia inima cea mai împietrită ; dar amatorii de lupte de tauri n-au ochi decît pentru taur, nu dau atenție decît taurului, nu simt nimic pentru nimeni, decît pentru taur. Sînt dominați parcă de o adevărată fascinație ; și fascinația aceasta se transmite și multora dintre străinii cei mai înverșunați împotriva Spaniei, și mai cu seamă împotriva acestui divertisment feroce. În afară de asta, trebuie să mărturisim cu durere : în Spania, compasiunea pentru animale este, la bărbați în general, un sentiment mai degrabă teoretic decît practic. La oamenii de rînd nu există. Ah ! Mister Martin ![1] Sînteți cu mult mai îndreptățit de a primi recunoștința omenirii decît mulți filantropi din epoca noastră, care le fac oamenilor atîta rău fără a le spori bunăstarea nici cît negru sub unghie !

Taurii îi delectează pe străinii cu gusturi corupte sau care s-au plictisit de toate celelalte bucurii ale vieții și sînt dornici de emoții tari așa cum apa care îngheață este dornică de o mișcare ce ar putea s-o reînvie ; sau îi delectează pe majoritatea spaniolilor, oameni energici și deloc sentimentali și care, pe lîngă asta, s-au obișnuit din copilărie cu acest gen de spectacole. Mulți, pe de altă parte, se duc din obișnuință ; alții, mai ales femeile,

---

[1] M. Martin de Gallarvay, membru în Parlamentul Britanic, a propus în celebrul „Bill" să fie evitată și pedepsită cruzimea contra animalelor. A întemeiat, pe lîngă asta, o societate cu același scop ; societate care, chiar și după moartea ilustrului său întemeietor, activează fără preget, cu zel neprecupețit, pe linia principiilor și a direcției pe care i le-a trasat (n.a.)

ca să vadă pe cîte cineva și, la rîndul lor, să fie văzute; sînt și din aceia care se duc la luptele cu tauri și nu se distrează; dimpotrivă, suferă, dar rămîn să vadă spectacolul, datorită faptului că natura noastră umană a fost înzestrată, în mod liberal, cu o parte *carnivoră*.

Cei trei picadori îl salutară pe președintele arenei, urmați de teoreadorii cu banderile și de ajutorii de toreadori splendid îmbrăcați, cu mantii în culori vii și strălucitoare. În fruntea tuturor mergeau primele spade, toreadorii cei mai buni și înlocuitorii lor, ale căror costume erau și mai luxoase.

— Pepe Vera! Uite-l pe Pepe Vera! strigară spectatorii. Urmașul lui Montes! Ce flăcău frumos! Ce mîndru e! Cît farmec în toată făptura lui! Ce frumos merge! Ce privire de oțel are! Cît e de neînfricat!

— Știți dumneavoastră, zicea un tînăr așezat lîngă Stein, care este marea lecție pe care le-o dă Montes discipolilor săi? Îi împinge spre taur cu mîna goală și le zice: „Să nu-ți fie frică de taur".

Pepe Vera se apropie de tribuna din centrul arenei. Costumul lui era de culoarea cireșei și avea galoane și multe fireturi de argint. Din buzunarele mici ale vestonului strîns pe trup ieșeau colțurile a două batiste de olandină. Vesta dintr-o țesătură scumpă și frumoasă cu fir de argint și frumoasa și mica beretă de catifea cu franjuri completau elegantul și încîntătorul său costum de mîndru toreador.

După ce-a salutat cu dezinvoltură autoritățile, se duse să se așeze la locul lui, ca ceilalți luptători.

Cei trei picadori își ocupară locurile, la distanță egală unii de alții, lîngă parapetul arenei. Matadorii și ajutorii de toreador se împrăștiaseră în arenă. Atunci totul rămase cufundat într-o liniște adîncă, de parcă mulțimea aceea de oameni atît de zgomotoasă cu puțin timp înainte și-ar fi pierdut dintr-odată putința de a respira.

Alcadele dădu semnalul de începere, trompetele răsunară și toată lumea se ridică în picioare; și atunci, ca prin farmec, se deschise ușa largă a țarcului montată chiar în fața lojei prezidențiale. Un taur roșu intră alergînd în arenă și fu salutat de o explozie de strigăte, de fluierături, de ocări și de elogii. Cînd auzi această larmă

îngrozitoare, taurul se opri, înălță capul și păru că întreabă cu ochii lui arzători dacă toate provocările acelea erau pentru el; pentru el, atletul puternic care pînă în clipa de față fusese generos cu omul și-i adusese mulțumiri omului, un dușman atît de mic și de slab: se uită cu atenție la teren și întoarse la iuțeală capul, amenințător, într-o parte și-n alta. Șovăi încă: fluierăturile stridente și pătrunzătoare se întețiră; atunci se repezi spre picador cu o agerime ce părea nepotrivită cu greutatea și cu mărimea lui.

Dar dădu înapoi cînd simți durerea din gît, căci picadorul îi înfipsese acolo vîrful lănciei. Era un animal uluit de-acum, un taur din cei care se numesc în limbaj tauromahic neprimejdios, ușor de doborît. Așa se făcu că nu se înfurie la acest prim atac, ci se îndreptă spre cel de-al doilea picador.

Acesta nu-l aștepta atît de bine pregătit ca cel dinaintea lui, și nu-l împunse atît de drept și de tare cu lancea; deci, răni animalul fără să-l țină pe loc. Coarnele taurului dispărură în trupul calului, care căzu jos. Un strigăt de groază se ridică în toată arena; toți ajutorii de toreadori înconjurară îndată grupul acela; dar animalul feroce pusese stăpînire pe pradă și nu renunța la răzbunare. În clipa aceasta strigătele mulțimii se uniră într-un zgomot continuu și egal, care-ar fi umplut de spaimă tot orașul dacă n-ar fi venit dinspre arena de tauri.

Moartea calului avea să fie groaznică pentru că se prelungea. Taurul nu slăbea calul deloc; calul îl apăsa pe picador cu greutatea și cu mișcările lui convulsive; picadorul era prins între cele două greutăți enorme și se și vedea strivit. Atunci se zări venind, ușor ca o pasăre cu pene strălucitoare, liniștit ca un copil care se duce să culeagă flori, calm și zîmbitor, un tînăr acoperit de argint, strălucitor ca o stea. Se apropie prin spatele taurului; și acest tînăr firav la trup și frumos la chip apucă fiara de coadă cu amîndouă mîinile și o trase spre el, ca și cum n-ar fi fost vorba de un taur ci de un cățeluș învățat să stea în poală. Surprins, taurul se întoarse furios și se năpusti asupra adversarului, care n-o luă la fugă, ci, mergînd de-a-ndăratelea, evită prima ciocnire

întorcîndu-se pe jumătate spre dreapta. Taurul atacă iar, și tînărul îl păcăli a doua oară, cu o întoarcere bruscă la stînga, și făcu mereu așa pînă ajunse aproape de parapetul arenei. Aici dispăru din fața ochilor uimiți ai animalului și din fața privirilor dornice de spectacol ale publicului care, beat de entuziasm, umplu văzduhul cu aplauze zguduitoare; fiindcă întotdeauna publicul este emoționat cînd vede că oamenii se joacă astfel cu moartea, fără înfumurare, fără afectare și cu chipul neclintit.

— Ca să vedeți ce bine și-a însușit lecțiile lui Montes! Ca să vedeți cît de bine știe Pepe Vera să se lupte cu taurul! strigă tînărul de lîngă Stein, cu glasul răgușit din cauza strigătelor.

Ducele se uită atunci cu toată atenția la Marisalada. Era pentru prima dată de la sosirea ei în capitala Andaluciei cînd observă o oarecare emoție pe chipu-i rece și disprețuitor. Pînă în clipa aceea n-o văzuse niciodată însuflețită. Firea aspră a Maríei, prea vulgară ca să se lase copleșită de frumosul sentiment al admirației și mult prea indiferentă și rece pentru ca să se lase cuprinsă de surpriză, nu catadicsise să admire nimic, nici să se intereseze de ceva. Pentru a-i sugera ceva, pentru a-i insufla un sentiment, pentru a scoate ceva finit din metalul acel tare, trebuia să folosești focul și ciocanul.

Stein era palid și emoționat.

— Señor duce, îi zise cu un aer de ușoară mustrare, este cu putință ca lucrurile acestea să vă distreze?

— Nu, răspunse ducele cu un zîmbet blînd. Nu mă *distrează*, mă *interesează*.

Între timp, calul fusese ridicat de jos. Bietul animal nu putea să stea în picioare. Din pîntecele-i sfîrșecat curgeau intestinele. Picadorul era și el în picioare și se agita în brațele ajutorilor de toreadori; era furios împotriva taurului și voia cu tot dinadinsul, într-o cutezanță oarbă, să încalece și să atace din nou, cu toate că era amețit de pe urma căderii. N-a fost chip să-l țină pe loc; și-a încălecat iar, într-adevăr, pe biata victimă, înfigîndu-i pintenii în pîntecele sfîșiat.

— Señor duce, zise Stein, poate c-o să vă par un om ciudat; dar, vă rog să mă credeți, că nu pot să asist la acest spectacol. María, vrei să plecăm?

— Nu, răspunse María, al cărei suflet părea să se fi adunat în ochi. Sînt oare vreo fricoasă și ți-e teamă ca nu cumva să leșin?

— Atunci, rosti Stein, o să mă întorc să te iau cînd o să se termine corrida.

Și se îndepărtă.

Taurul doborîse un număr însemnat de cai. Nefericitul despre care de-abia am pomenit în rîndurile de mai sus era tîrît de dîrlogi, cu măruntaiele atîrnîndu-i, pînă la o poartă pe care ieși. Alții, care nu putuseră să se ridice, zăceau întinși pe jos, în convulsiile agoniei; uneori înălțau capul și în ochi le apărea chipul groazei. La aceste semne de viață, taurul îi ataca din nou rănind iarăși cu coarnele lui puternice mădularele sfîșiate ale victimei în care mai pîlpîia încă viața. Apoi, dădea roată arenei, cu fruntea și cu coarnele însîngerate, într-o atitudine de provocare și de sfidare, uneori înălțînd mîndru capul spre tribune unde strigătele nu mai conteneau nici o clipă; alteori înălța capul spre ajutorii de toreadori, strălucitori, care treceau prin fața lui ca niște meteori, înfigîndu-i banderilele în trup. Din cînd în cînd, dintr-o plasă ascunsă printre podoabele banderilei, își luau zborul niște păsărele. Cine-o fi fost primul căruia i-a venit ideea de a aduce în arenă acest contrast atît de mare? N-a avut, cu siguranță, intenția de a simboliza inocența fără apărare, înălțîndu-se cu ușurință deasupra ororilor și deasupra crudelor pasiuni pămîntești. Mai degrabă o fi una din aceste idei poetice care apar în mod spontan chiar și în sufletele cele mai tari și cele mai crude ale poporului spaniol, așa cum înflorește, spontan, în Andalucía, o tufă între marginile de fier și peretele văruit al unui balcon.

La un semn al președintelui, trompetele răsunară iar. După o clipă de răgaz totul rămase în liniște.

Atunci Pepe Vera se îndreptă spre loja Primăriei cu spada și cu o mantie roșu aprins în mîna stîngă. Se opri în fața lojei și salută, în semn că cerea îngăduința de a ucide taurul.

Pepe Vera observase prezența ducelui, căci pasiunea lui pentru tauromahie era cunoscută. Zărise și femeia

care era alături de el; pentru că femeia căreia ducele-i vorbea tot timpul nu-și lua ochii de la toreador.

Acesta se adresă ducelui și, luîndu-și bereta, zise: „Închin taurul Excelenței Voastre și fetei frumoase pe care-o aveți alături". Și cînd rosti aceste cuvinte, aruncă bereta cu o eleganță fără pereche și se duse unde-l chema datoria.

Ajutorii de toreador se uitau la el cu atenție, gata să-i execute poruncile. Toreadorul alese locul care-i convenea mai mult; apoi, arătîndu-l ajutorilor:

— Aici! strigă.

Ajutorii de toreador alergară spre taur ca să-l întărîte; urmărindu-i, taurul se pomeni față în față cu Pepe Vera, care-l aștepta gata de atac. Aceea era clipa solemnă a corridei. O liniște profundă se așternu în urma tumultului gălăgios și a strigătelor vehemente care-i fuseseră adresate înainte toreadorului.

Taurul, văzînd dușmanul acela mic care-și bătuse joc de furia lui, se opri ca pentru a se gîndi. Se temea, fără îndoială, să nu-i scape iarăși. Oricine-ar fi intrat în clipa aceea în arenă, n-ar fi crezut că asistă la un spectacol, ci la o solemnitate religioasă. Atît de mare era liniștea.

Cei doi adversari se uitau unul la altul.

Pepe Vera flutură mantia pe care-o avea în mîna stîngă. Taurul atacă. Fără să facă altceva decît o mișcare ușoară, el îl lăsă să treacă pe sub bățul pe care era întinsă mantia roșie, rămînînd tot în partea în care era a arenei și, cînd fiara se năpusti din nou asupra lui, îi înfipse spada între cele două spete, în așa fel încît animalul, continuîndu-și pornirea, ajută cu toată puterea lui ca spada să-i intre în trup pînă la mîner. Atunci căzu, fără viață.

Este absolut imposibil să descrii explozia generală de strigăte și de aplauze care izbucni în incinta arenei.

Numai cei care se duc de obicei la asemenea spectacole pot să pătrundă înțelesul lor. În același timp, se auzi fanfara militară.

Pepe Vera traversă liniștit arena în mijlocul acelor frenetice dovezi de admirație pasionată, în mijlocul acelor ovații unanime, salutînd cu spada în stînga și în dreapta, în semn de mulțumire; triumful pe care l-ar

fi rîvnit și împărații romani nu trezea în sufletul lui simțăminte de surpriză sau de orgoliu. Se duse să salute pe reprezentantul Primăriei, apoi se duse să-l salute pe duce și pe fata cea frumoasă.

Ducele îi dădu Maríei, pe ascuns, o pungă plină cu monede de aur ; ea o înfășură într-o batistă și-o aruncă în arenă.

Pepe Vera mulțumi, cu un gest firesc, și atunci privirile ochilor lui negri se încrucișară cu ai Maríei. Dac-ar descrie cum s-au privit cei doi tineri, un scriitor clasic ar zice : „Cupidon rănise cele două inimi cu aceeași dibăcie cu care Pepe Vera rănise taurul". Noi, care nu ne încumetăm să socotim că facem parte din școala clasică severă și lipsită de îngăduință, vom zice pur și simplu că firea celor doi era plămădită din același aluat, că se potriveau și se simțeau atrași unul către altul, că erau făcuți unul pentru altul, și că, într-adevăr, înțeleseră că se iubesc.

Pepe Vera fusese, pe bună dreptate, admirabil. Tot ceea ce făcuse el într-o situație care-l punea între viață și moarte, fusese executat cu o îndemînare, cu o ușurință, cu un calm și cu o eleganță ce nu-i dezmințiseră, nici o clipă, faima. Trebuie și este firesc ca o fire atît de tare și un curaj atît de mare să fie răsplătit cu exaltarea din privirile celor douăzeci și patru de mii de ochi și cu aplauzele celor douăzeci și patru de mii de mîini.

Capitolul III

În timp ce se petreceau scenele pe care am căutat să le descriem în capitolul anterior, Stein făcea înconjurul Sevillei, urmînd linia vechilor ei ziduri, ridicate de Iulius Caesar, după cum stă mărturie inscripția de pe poarta dinspre Jerez :

HERCULE M-A ÎNĂLȚAT.
IULIUS CAESAR M-A ÎNCONJURAT.
CU ZIDURI ȘI CU TURNURI ÎNALTE.

HERCULE M-A ZIDIT
ȘI REGELE SFÎNT M-A CUCERIT
CU GARCI-PEREZ DE VARGAS.

Cotind spre dreapta, Stein trecu prin fața mănăstirii Pópulo, transformată azi în închisoare: în apropiere, văzu frumoasa Poartă Triana; mai departe, văzu Poarta Regală, pe unde și-a făcut intrarea triumfală în Sevilla San Fernando și, în secolele ce-au urmat, Filip al II-lea. În față se află mănăstirea San Laureano, unde Fernando, fiul nemuritorului Cristofor Columb, a întemeiat o școală și și-a stabilit observatorul. Trecu apoi prin fața Porții San Juan și prin fața Porții Barqueta, de care se leagă atîtea amintiri. La o oarecare distanță, pe malul rîului, zări somptuoasa mănăstire San Jerónimo; statuia lui San Jerónimo este socotită drept una din cele mai desăvîrșite care-au ieșit vreodată din mîinile unui artist; azi împodobește sala principală a muzeului. Atunci, Stein făcu următoarea reflecție: „Oare-ar mai fi făcut artiștii din vechime atîtea capodopere dac-ar fi știut că în loc să fie consacrate venerației sufletelor pioase, în loc să primească rugăciunile și cultul lor, își vor găsi loc într-un muzeu unde sînt supuse analizei reci a iubitorilor de artă și admiratorilor formei?“

Văzu apoi San Lázaro, spitalul leproșilor și imensul și superbul spital al celor Cinci răni ale Mîntuitorului, numit în popor Spitalul Sîngelui, operă măreață a familiei Enrique de Rivera în care s-au investit milioane de pesetas; înaltul consiliu de canonici al mănăstirii a lăsat drept moștenire caritatea și zelul atît de cunoscute ale întemeietorului, mult mai mari decît opera sa măreață, celui ce-o va termina.

Văzu Poarta Macarena, care-și trage numele, după părerea unora, de la numele unei fiice a lui Hercule, căreia i-a consacrat-o Iulius Caesar; iar după părerea altora, numele i se trage de la o prințesă maură care-a avut aici un palat. Regele don Pedro cel Crud a intrat de multe ori învingător pe această poartă, regele don Fadrique, de asemenea, cînd același don Pedro, fratele său, l-a sacrificat, fiind pornit împotriva lui, pornire izvorîtă dintr-o nemulțumire mai veche. Trecu mai de-

parte, prin fața Porții Córdoba, deasupra căreia se vede încă, preschimbată în capelă, carcera strîmtă în care-a fost închis și martirizat San Hermegildo din porunca tatălui său Leovigildo, regele goților, prin anii 586. În fața porții se află mănăstirea Capucinilor, în același loc unde se zice c-a fost zidită prima biserică din Spania, întemeiată de Apostolul Santiago, cu toate că Zaragoza își adjudecă această glorie și i-o contestă Sevillei. Mai departe văzu mănăstirea Trinidad înălțată pe același loc unde-au fost închisorile romane; văzu și subterana în care-au fost închise Sfintele fecioare Justa și Rufina, ocrotitoarele orașului. În această subterană a fost ridicat un altar și în mijlocul lui se păstrează un stîlp de marmură, stîlp de care-au fost legate sfintele, și în care degetele lor lipsite de putere au gravat o cruce care se vede încă.

După Poarta Sol și Poarta Osario, văzu Poarta Carmona, una din cele mai frumoase ale zidului împrejmuitor, de unde pornește, în linie paralelă cu apeductul care aprovizionează Sevilla cu apă, drumul național care traversează toată peninsula în lungime, cățărîndu-se ca o capră pe înălțimile greu de trecut din Despeñaperros. În legătură cu această poartă se povestește o anecdotă care înfățișează, pe viu, firea nobililor sevilieni de pe vremea aceea. Era în anul 1540. Pe Poarta Carmona ieșeau sevilienii care se duceau să ajute, spre strîmtoarea Gibraltar. Don Rodrigo de Saavedra ducea steagul orașului; dar poarta, așa cum arăta pe atunci, era mai joasă și nu putea să treacă dacă nu apleca steagul în jos. Don Rodrigo trecu pe deasupra porții trăgînd steagul cu frînghiile, preferînd să se căznească să-l treacă pe sus decît să umilească nobila-i povară.

Pe partea stîngă se află marile și frumoasele periferii San Roque și San Bernardo, cu Grădina Regelui, numită așa pentru că se zice c-ar fi fost grădina unui rege maur, pe nume Ben-Joar. Stein ajunse la Poarta Carne, în apropierea căreia se găsește frumoasa cazarmă a Cavaleriei; lăsînd pe partea dreaptă eleganta Poartă San Fernando, ridicată în anul 1760, în același timp cu fabrica mare de țigări din apropiere al cărei cost s-a ridicat la treizeci și șapte de milioane de reali; și lăsînd

pe partea stîngă cimitirul, acest lăcaș pe care moartea are grijă să-l umple continuu, așa cum umpleau Danaidele butoiul, ajunse la frumoasele alei de pe malurile rîului Guadalquivir care împodobesc orașul ca niște buchete mici de flori.

Singurul sunet care se auzea atunci în liniștea frumoasei alei a Deliciilor era salutul pe care-l aduceau păsările soarelui la asfințit. Rîul nici nu se clintea, încît ai fi zis că părea înghețat dacă mîngîierea aripilor vreunei păsări sau saltul vreunei pește zglobiu nu i-ar fi încrețit valurile din cînd în cînd, de părea că zîmbește. Pe malul din față se înălța mănăstirea Remedios, cu diadema-i de chiparoși, ale căror coroane înalte se ridicau mîndre fără a ține seama că în zidurile edificiului se căscau niște crăpături adînci : edificiul se ruina așa cum se ofilește o plantă părăsită pe care n-o udă nimeni. Umbrele amurgului începeau să învăluie orașul, în timp ce colosala și frumoasa statuie de bronz aurit, emblemă a Credinței, ce domnește în vîrful turnului Giralda, strălucea în ultimele raze ale soarelui, radioasă și caldă ca gloria marilor oameni care-au așezat-o acolo, încununînd bazilica imensă. Costul l-au suportat din avutul lor canonicii, în anul 1401, obligîndu-se ca mai mult de un secol, ei și urmașii lor, oricine ar fi ei, să trăiască în comun, ca să dea toate veniturile lor pentru înălțarea templului. Nici unul singur nu s-a opus acestei îndatoriri, poate fără asemănare în istoria artelor. Măreață pildă de abnegație, de entuziasm religios și de inteligență artistică, pildă care-a fost împlinirea demnă a memorabilului acord cu care-au hotărît înălțarea acelui templu și pe care nu putem să nu-l consemnăm ! „Să durăm, ziseră, o biserică atît de frumoasă și atît de mare, încît să nu mai fie alta asemenea pe lume ; iară cei ce vor veni după noi să creadă c-am fost nebuni."

În dreapta lui Stein se ridica turnul rotund al Aurului, al cărui nume provine, după părerea unora, de la faptul c-ar fi fost, în alte vremuri, locul unde se depozita aurul adus din America. Totuși, ne luăm îngăduința să credem că nu este așa, dat fiind că turnul avea același nume înainte de descoperirea Lumii noi. Mai verosimil ar fi ca numele să provină de la plăcile mici, galbene,

cu care era împodobit și din care cîteva se păstrează încă. Acest turn foarte vechi, zidit cu mult înaintea erei creștine, de care se leagă atîtea amintiri eroice, înfipt aici, între diferitele steaguri ale vaselor, între coloanele de fum ale vapoarelor, între aleile și grădinile de ieri și florile răsărite azi, cu temeliile lor, care numără secolele pe decenii, este ca măciuca lui Hercule aruncată în mijlocul jucăriilor unui copil.

Printre aceste amintiri dăinuie una de foarte mică importanță, chiar dacă este istorică și ne-a stîrnit de multe ori rîsul (lucru ciudat, cînd se răsfoiesc analele lumii), și care, pe de altă parte, ne înfățișează în adevărata lumină omul despre care vom vorbi, regele don Pedro, a cărui memorie este încă vie aici, după memoria sfîntului rege don Fernando.

Aproape de Turnul Aurului se află un cheu construit din grija canonicilor, pe vremea cînd se înălța catedrala, pentru a înlesni debarcarea materialelor de construcție; toți cei care foloseau cheiul în afara intereselor catedralei plăteau o taxă. Don Pedro, avînd nevoie mare de bani, făcu uz de aceste fonduri, sub formă de împrumut forțat. Se pare că acest monarh, foarte tînăr încă, nu prea avea ținere de minte cînd era vorba de datorii, de vreme ce înaltul consiliu al catedralei s-a gîndit să înainteze plîngere justiției, pentru plata datoriei. Dar, de unde era să ia un grefier atît de curajos ca să se înfățișeze înaintea lui don Pedro cu asemenea jalbă în mînă? Era nevoie de un grefier viteaz ca El Cid sau ca Pelayo, așa cum nu există, de obicei, pe lume. Tribunalul își luă măsurile de rigoare și iată de ce mijloc se folosi: într-o zi, pe cînd regele se plimba călare aproape de cheiul cu pricina, văzu venind spre el o ambarcațiune care se opri la o distanță respectuoasă, așa cum se cuvenea. Pe această ambarcațiune se vedea un fel de corb sau altă pasăre mare, neagră, de rău augur. Regele rămase mirat cînd zări această apariție în apele rîului, fiindcă oamenii care se îmbracă în negru nu slăvesc, de obicei, nici războiul, nici marea. Și, cum să nu fie din ce în ce mai uluit cînd mai auzi și-o voce acră, zicîndu-i: „Pe Măria-ta, don Pedro, înfricoșa-te-vom...“ Nu putu să mai rostească nici un cuvînt, fiindcă regele, c-o falcă-n cer

și cu una-n pămînt, trase spada, dădu pinteni calului și se aruncă-n apă, fără a se gîndi la ceea ce făcea. Cum să nu se îngrozească pasărea neagră! Lăsă să-i cadă hîrtiile în apă, puse mîna pe vîsle, și-o luă la fugă. Se presupune că poporul, admirînd mult curajul și cutezanța și urînd manevrele judecătorești, a aplaudat acest fapt cu entuziasm și-a fost de partea lui don Pedro. Nouă ne place tot ceea ce este măreț, și deși este vorba de mînia unui rege, am povestit această anecdotă fiindcă păsările cu adevărat negre, chiar așa, cele cu limba și cu pana otrăvită, s-au răzbunat apoi, mînuind mereu armele lor obișnuite, îndrăzneala și calomnia; și l-au calomniat pe nenorocit.

Bietul don Pedro! Poate c-a fost rău, pentru c-a fost nenorocit. Cruzimea i s-a tras de la exasperare; dar a fost inteligent, a avut o fire aprigă și un suflet care știa să iubească.

Stein își ținea capul sprijinit în mîini și-și odihnea privirile uitîndu-se la spectacolul măreț ce i se așternea în fața ochilor; respira cu nesaț aerul curat și înmiresmat. Din cînd în cînd un murmur prelungit și puternic îl smulgea din visarea-i duioasă și-i umplea sufletul de durere. Erau strigătele ce răzbăteau din arena de tauri.

„Dumnezeule! Se poate, își zicea el, să numească războiul, glorie, și să numească luptele cu tauri, plăcere?“

Capitolul IV

Marisalada studia zi de zi și dorea să se perfecționeze în arta muzicii; se gîndea la un viitor strălucit, la o carieră glorioasă, la o situație care să-i măgulească vanitatea și la un cîștig care să-i satisfacă înclinația spre lux. Stein admira necontenit stăruința pentru studiu și progresele ei admirabile.

Cu toate acestea, ziua prezentării ei în societatea înaltă fusese amînată pentru că fiul contesei se îmbolnăvise.

De la primele simptome ale bolii contesa uitase tot ce-o înconjura: invitații, toaletele, distracțiile, pe Marisalada și prietenii ei, și înainte de oricine și de orice, îl uitase pe elegantul și tînărul colonel despre care am vorbit.

Nu mai exista nimeni și nimic pe lume pentru această mamă în afară de copilul ei; veghease două săptămîni la căpătîiul lui plîngînd și rugîndu-se, fără să mănînce și fără să doarmă. Copilului nu-i creșteau dinții pentru că i se umflaseră gingiile și avea dureri foarte mari. Viața-i era în primejdie. Ducele o sfătui pe mama îndurerată să-l consulte pe Stein; chemat în grabă, doctorul priceput salvă copilul făcîndu-i o incizie în gingie. Din clipa aceea Stein fu socotit prietenul casei. Contesa îl îmbrățișă; contele îl răsplăti așa cum l-ar fi răsplătit un principe. Marchiza zicea că este un sfînt; generalul Santa María recunoscu că puteau să existe doctori buni și în afara Spaniei. Rita, cu toată reținerea ei, îl consultă pînă la urmă în privința migrenelor și Rafael declară că într-o zi, pe neașteptate, își va sparge capul pentru a avea plăcerea de a fi îngrijit de MARELE FEDERICO.

Într-o dimineață, contesa sta palidă și slăbită la căpătîiul copilului adormit. Mama ei ședea pe un scaun foarte jos și-și făcea mereu vînt cu evantaiul. Rita se așezase în fața unui gherghef mare și broda un magnific ornament pentru partea din față a altarului unei biserici, broderie pe care-o începuse împreună cu contesa.

Intră Rafael.

— Bună ziua, mătușă, bună ziua, verișoară. Cum se mai simte moștenitorul familiei Algar?

— Destul de bine, după cum dorim cu toții, răspunse marchiza.

— Atunci, draga mea Gracia, continuă Rafael, mi se pare c-a sosit vremea să ieși din izolare. Absența ta din societate este o eclipsă de soare vizibilă, care consternează orașul; ți se simte lipsa; obișnuiții casei tale oftează atît de mult, încît arborii de pe aleea Deliciilor vor rămîne fără frunze. Baronul de Maude adaugă la colecția lui de întrebări întrebările privitoare la lipsa ta din viața mondenă. Îl scandalizează excesul tău de dragoste maternă. Zice că în Franța doamnelor le este îngăduit

să scrie versuri frumoase despre dragostea de mamă; dar nimeni n-ar îngădui ca o mamă tînără să-și primejduiască sănătatea, să-și ofilească prospețimea tenului, lipsindu-se de odihnă și de mîncare, uitînd cu totul de ea, la căpătîiul micuțului.

— Prostii! exclamă marchiza. Cum ar putea să mă convingă pe mine că există o țară în care o mamă poate să se îndepărteze fie și o singură clipă de lîngă copilul ei cînd e bolnav?

— Cu maiorul lucrurile stau încă și mai rău, continuă Rafael; cînd a auzit ce faci, a izbutit să deschidă ochii mari, de obicei înspăimîntați, și zice că nu-i credea atît de barbari pe spanioli, încît să nu aibă în casele lor o *nursery* [1].

— Și ce înseamnă asta? întrebă marchiza.

— După cum explică el, continuă Rafael, înseamnă Siberia copiilor englezi. Sir John pune pariu c-ai ajuns atît de ușoară și de zveltă, încît ai putea să treci drept fiica lui Zefir mai degrabă decît iepele andaluze care se bucură de această reputație și care la trap ar rămîne cu mult în urma iepei lui pur-sînge englez *Atlante*, fără să mai fie nevoie să risipească un sfert de *arroba* [2] de orz pe drum. Verișoară, singurul care s-a consolat și nu mai suferă din cauza lipsei tale este Polo, care a publicat un volum de poezii și cu acest prilej aproape că ne-am certat.

— Povestește-ne cum a fost, Rafael, zise Rita. Aș fi vrut să fiu de față la cearta voastră și cred că m-aș fi amuzat grozav.

— Știți doar, urmă Rafael, că toți contemporanii noștri care cred că sînt oameni cu multă *cultură* aspiră prin toate mijloacele posibile la titlul de *notabilități*.

— Nepoate, exclamă marchiza, nu mai folosi, pentru Dumnezeu, cuvintele acestea străine care mie, una, nu-mi plac deloc!

— Iertați-mă, mătușă, zise Rafael; dar am nevoie de ele pentru că fac parte din miezul povestirii mele. Cum domnii aceștia, și mai ales cei ce s-au adăpat la izvoarele

---

[1] *Nursery*, camera copiilor (engl.).

[2] *Arroba*, măsură spaniolă de greutate, egală cu 11,5 kg.

culturii franceze, au văzut și știu că în Franța particula *de* este semn de noblețe, au vrut s-o adopte și ei; și cum în Spania nu înseamnă absolut nimic, oricine, de la vlădică pînă la opincă, poate să-și îngăduie ca sonoritatea monosilabei nevinovate *de* să-i gîdile auzul, așa cum se întîmplă, de fapt, și cu o mulțime de nume de familie, pe care le poartă și nobilii și oamenii din popor. Lucrul acesta poate să-i încînte pe străinii care nu știu că în Spania particula *de* și mulțimea de nume de familie sînt practici arbitrare și se pot folosi *ad libitum* [1].

— Sigur că da, încuviință marchiza; dar mie mi se pare chiar ciudat să-ți închipui că un om trebuie să fie nobil numai pentru că are două litere înaintea numelui de familie. Femeile căsătorite adaugă la numele lor de familie, numele de familie al soțului cu particula *de* obișnuită; așa, de pildă, mama ta semna Rafaela Santa María de Arías. Dar sînt și multe nume de familie purtate de nobili care nu au particula *de*. În Sevilla, marchizul de C... este J. P., Contele de A..., F. E. Marchizul de M..., A.S. Fratele meu se numește León Santa María, și ducele de Rivas pune pe frontispiciul operelor sale Angel Saavedra.

— Revenind la Polo al nostru, continuă Rafael, nu s-a mulțumit cu faptul că avea un nume foarte potrivit pentru titlul unei colecții de poezii, și i-a venit ideea să-și pună și numele mamei sau al bunicii, alegîndu-l pe cel care avea silabele mai mult sau mai puțin sonore, și a avut satisfacția de a tipări cu caractere gotice pe frontispiciul operei sale: scrisă de *A. Polo de Mármol;* și a fost atît de mulțumit cînd a văzut tipărit pe hîrtie velină numele-i prozaic, prelungit, înnobilat, sonorizat, distins și măreț, ca al unui nobil cavaler de demult care iese din mormînt cu armura-i mucegăită și ruginită, încît a ajuns să creadă că este alt om, deosebit de cel care era înainte; a început să se admire nespus și să se respecte ca ofițerul portughez, care cînd s-a văzut în oglindă înarmat din cap pînă-n picioare, a început să tremure, fiindu-i frică de el însuși. Entuziasmul lui a ajuns atît de departe, încît și-a tipărit cărți de vizită cu

---

[1] *Ad libitum*, după bunul plac (lat.).

formula recent descoperită, adăugînd un blazon închipuit de el cu un castel...

— De cărți de joc, zise marchiza, nerăbdătoare.

— Un leu, urmă Rafael, un vultur, un leopard, o vulpe, un urs, un dragon: în sfîrșit, arca lui Noe a heraldicii; și deasupra, colac peste pupăză, o coroană imperială. Din nefericire, tipograful, nefiind un Estévez, nici un Carmona, n-a știut să pună coarde la o liră, care făcea și ea parte din blazonul lui Polo; dar nu este decît o mică scăpare de care nimeni nu face caz. Eu l-am felicitat pentru numele cel nou, asigurîndu-l că numele de Mármol se potrivea de minune după A. Polo, fiindcă un APolo de marmură valora mai mult decît un APolo de gips; crezînd că-mi bat joc de el, s-a înfuriat atît de tare, încît m-a amenințat c-o să scrie o satiră împotriva aerelor nobililor. L-am întrebat dacă satira împotriva *nobililor* se va extinde și împotriva femeilor *idem*. Atunci și-a adus aminte de tine, draga mea verișoară; a oftat și pana formidabilă i-a căzut din mînă; și-a pieptănat, și-a netezit și și-a dat cu pomadă pe părul-i creț al lui Nemesis a lui, și eu am ieșit din încurcătură mulțumită ochilor frumoși ai verișoarei mele. Dar, adăugă Rafael cînd văzu că intră Stein, uite că vine cea mai prețioasă din *pietrele* prețioase [1]; piatră cu rezonanță melodioasă ca Memnón. Don Federico, fiindcă faceți observații de ordin fiziologic, rețineți că în toate situațiile din viață, noi, spaniolii, ne păstrăm, deopotrivă, umorul, bunăvoința și chiar veselia. Noi, spaniolii, nu avem *schwermuth* [2] ca germanii, nu știm ce este *spleen* [3]-ul englezesc, nici *l'ennui* [4] franțuzesc. Și știți de ce? Fiindcă nu cerem prea mult de la viață; fiindcă nu oftăm după vreo fericire prea alambicată.

— Fiindcă, își spuse părerea marchiza, obișnuim să avem toate gusturile potrivite pentru vîrsta fiecăruia.

— Fiindcă, zise Rita, fiecare face ceea ce-i place.

---

[1] Stein înseamnă, în germană, piatră (n.a.).
[2] Melancolie (germ.).
[3] Plictis, proastă dispoziție (engl.).
[4] Plictiseală (fr.).

— Fiindcă, observă contesa, cerul nostru frumos ne aduce bucuria în suflet.

— Eu cred, zise Stein, că aceasta se datorește atît bucuriilor arătate mai sus, cît și firii voastre. Spaniolul sărac, care se mulțumește cu un codru de pîine, o portocală și o rază de soare, este la fel ca și patricianul, care se mulțumește aproape întotdeauna cu destinul său, și devine un Procust moral pentru sine însuși, potrivindu-și aspirațiile și bunăstarea cu situația sa.

— Dumneavoastră spuneți, don Federico, observă marchiza, că în Spania fiecare se mulțumește cu ceea ce i-a hărăzit soarta. Vai, doctore! Îmi pare foarte rău dar trebuie să vă spun că nu mai sîntem așa cum eram în ceea ce privește lucrul acesta! Fratele meu zice că în argoul limbii care se vorbește azi există o vorbă născocită de geniul răului și al orgoliului, un fel de piatră de încercare căreia nu-i rezistă temelia societății și care a adus speciei umane mai multe nenorociri decît tot despotismul din lume.

— Și care-i vorba asta? întrebă Rafael. Aș vrea s-o știu ca să-i tai urechile.

— Vorba asta, zise marchiza oftînd, este *nobila ambiție*.

— Señora, spuse Rafael, eu cred că ambiției i-a venit pe chelie să facă pe nobila.

— Mătușă, exclamă Rita, dacă ne-apucăm să facem politică și începeți să repetați sentințele unchiului meu, vă previn că don Federico o să cadă în psihoza germană, Rafael în *spleen*-ul englezesc, iar Gracia și eu în acel *l'ennui* franțuzesc.

— Ce obraznică ești! zise mătușa ei.

— Ca să evităm o nenorocire atît de mare, urmă Rafael, vă propun să scriem împreună un roman.

— De acord, de acord, exclamă contesa.

— Auzi ce mai vor? rosti mama ei. Vreți să scrieți ceva desăvîrșit, ca romanele pe care obișnuiește să mi le citească fiica mea din foiletoanele scrise de francezi?

— Și de ce nu? întrebă Rafael.

— Pentru că nu-l va citi nimeni, răspunse marchiza; poate-l va citi dacă dați sfoară-n țară că este franțuzesc.

— Ce ne privește pe noi? continuă Rafael. Noi îl vom scrie de dragul de a scrie, nu de dragul de a fi citiți, așa precum și păsările cîntă de dragul de a cînta, nu pentru a fi auzite.

— Faceți-mi plăcerea, cel puțin, continuă marchiza, de a nu scrie despre seduceri și adultere. Căci, e ușor să faci femeile interesante prin vina lor! Dar să știți că nimic nu este mai puțin interesant în ochii oamenilor cu bun-simț decît o fată zvăpăiată care se lasă sedusă, sau o femeie ușuratică ce-și înșală bărbatul. Și iarăși, să nu vă-mpingă păcatele, așa cum fac, în mod scandalos, romancierii de modă nouă, să profanați textele sacre ale *Sfintei Scripturi*. Oare poate să existe ceva mai scandalos decît să vezi pe o hîrtiuță lustruită și sub un desen necuviincios înseși cuvintele Mîntuitorului, așa precum: „Toate păcatele-i vor fi iertate, fiindcă a iubit mult", sau altele, cum ar fi, bunăoară: „Celui ce se crede fără de păcat, aruncă-i prima piatră"? Și totul pentru a justifica viciile! Asta-i strigător la cer! Oare scriitorii ăștia vorbăreți nu știu că acele cuvinte sfinte de îndurare și de milostivire erau răsplata meritată a penitenței?

— La naiba! spuse Rafael. Așa elocvență mai zic și eu! Mătușa este inspirată, nu glumă, convingătoare; voi vota pentru candidatura ei ca deputată în Cortés.

— Și iarăși, continuă marchiza, să nu introduceți sinuciderea îngrozitoare, care n-a fost cunoscută la noi pînă acum, care a ajuns să ne îndepărteze de religie, dacă nu chiar să înlăture religia. Nouă, spaniolilor, nu ne place nimic din toate acestea.

— Ai dreptate, zise contesa; n-o să ne prezentăm pe noi, spaniolii, ca pe niște străini; ne vom descrie așa cum sîntem.

— Dar respectînd ceea ce cere doamna marchiză, zise Stein, ce deznodămînt *romanesc* poate să aibă un roman, care se bazează, așa cum se întîmplă în general, pe o pasiune nefericită?

— Timpul, răspunse marchiza; timpul care pune capăt tuturor, oricît ar zice romancierii că nu, căci ei visează în loc să observe; în afară de asta, nu pot să-și mai aleagă și alt subiect decît o pasiune nefericită?

— Mătușa, zise Rafael, tot ceea ce spui este la fel de prozaic ca *un gazpacho*[1].

— Tu ai să te omori dacă mă mărit cu Luis? îl întrebă Rita.

— Eu să fiu călău? Și încă să fiu călăul propriei mele persoane, călăul persoanei mele interesante și nevinovate? Eu să-mi fiu propriul Irod? Ferească Dumnezeu, nerecunoscătoare frumoasă ce ești, răspunse Rafael. Voi trăi; voi trăi ca să văd cum te mustră cugetul, să mă bucur și să-i iau locul lui Luis Atuuri al tău, dacă are chef să se ducă să joace la cărți cu cumătru-su Lucifer, în împărăția lui.

— Și să nu faceți paradă în romanul vostru, continuă marchiza, de fraze și de cuvinte străine de care nu avem nevoie. Dacă nu știți bine spaniola, poftiți Dicționarul.

— Bine zis, răspunse Rafael. Nu vom cruța *zveltele, notabilitățile* nici pe *dandy*: nu sînt altceva decît niște intruși perverși, niște paraziți nocivi, propovăduitori periculoși ai revoluției.

— Spui mai mult adevăr decît crezi, răspunse marchiza.

— Dar, mamă, zise contesa; cu atîtea restricții o să ne pui în situația de a cădea în extrema cealaltă, de a scrie un roman searbăd, insipid.

— Am încredere în bunul tău gust, răspunse marchiza, și în ceea ce este în stare să născocească Rafael, ca să nu cădeți în acest păcat. Și încă ceva: dacă pomeniți și de Dumnezeu, dați-i numele pe care-l are și nu tot felul de nume care sînt la modă, chipurile: *Ființă Supremă, Inteligență Supremă, Cel ce ține-n mînă frîiele Universului*, și alte nume de acest soi.

— Cum, mătușă? exclamă Rafael, puneți la îndoială puterea și prerogativele celui Atotputernic?

— Nu, sigur că nu, răspunse marchiza; dar numele lui Dumnezeu cuprinde totul. A căuta alte nume mai răsunătoare este același lucru cu a sufla aurul cu argint. Tot așa și ce se face acum, cu supușii lui, firește, luîndu-i puterii titlul de Rege pentru a o numi Primul

---

[1] Supă rece, preparată din pîine, apă, ardei, roșii etc.

Consul sau Proteguitor. Eu sînt sigură că înainte de a-și duce la capăt răzvrătirea, Lucifer îi zicea lui Dumnezeu Ființa Supremă.

— Dar, mătușă, doar n-ați putea să ziceți, observă Rafael, că numele de Ființă Supremă nu este mai respectuos și nu dovedește mai multă supunere.

— Lasă prostiile, Rafael, răspunse marchiza cu nerăbdare. Mă contrazici mereu ; și nu din convingere, ci doar ca să mă necăjești. Dă-i lui Dumnezeu numele pe care și l-a pus el însuși ; că nimeni n-are să-i pună altul mai bun.

— Ai dreptate, mamă, zise contesa. Trebuie să lăsăm la o parte slăbiciunile, lacrimile și crimele, precum și termenii sforăitori. Să scriem ceva bun, elegant și vesel.

— Dar, Gracia, vorbi Rafael, trebuie să mărturisești că nu există nimic atît de searbăd într-un roman ca virtutea singură. De exemplu, să presupunem că m-apuc să scriu biografia mătușii mele. Am să spun c-a fost o tînără minunată ; că s-a căsătorit după dorința părinților, cu un om care i se potrivea ; și că a fost o soție și o mamă model, fără să aibă altă slăbiciune decît de a fi cam de modă veche și de a-i place prea mult să joace cărți. Toate acestea sînt foarte bune pentru a fi scrise într-un epitaf ; dar trebuie să cădem de acord că este foarte searbăd pentru un roman.

— Și de unde și pînă unde crezi tu, întrebă marchiza, că eu aspir să fiu model de eroină de roman ? Auzi ce prostie !

— Atunci, zise Stein, scrieți un roman fantastic.

— Nu se poate, cu nici un chip, urmă Rafael : romanul fantastic este bun pentru dumneavoastră, germanii, nu și pentru noi. Un roman fantastic spaniol ar fi o afectare insuportabilă.

— Ei bine, continuă Stein, atunci un roman eroic sau lugubru.

— Doamne apără și ne păzește ! exclamă Rafael. Un asemenea roman este bun pentru Polo.

— Un roman sentimental.

— Eu mă îngrozesc, continuă Rafael, numai cînd aud despre un roman sentimental. Nu există alt gen care să

se potrivească mai puțin firii spaniolilor decît cel dulceag. Sentimentalismul este atît de opus firii noastre, precum limbajul sentimental graiului din Castilla.

— Atunci, zise contesa, ce-o să facem? Ce fel de roman o să scriem?

— Există două genuri care, după modesta mea părere, ar fi potrivite pentru noi: romanul istoric, pe care însă-l vom lăsa în seama scriitorilor de profesie, și romanul costumbrist, romanul de moravuri și de obiceiuri, care este chiar romanul care place unor oameni obișnuiți ca noi.

— Fie deci, un roman costumbrist, încuviință contesa.

— Este romanul instructiv și plăcut prin excelență, continuă Rafael. Fiecare națiune ar trebui să-și scrie romanele sale costumbriste. Scrise cu realism și cu un adevărat spirit de observație, ar ajuta mult la studiul omenirii, al istoriei, al moralei practice, și la cunoașterea localităților și a epocilor. Dac-aș fi în locul reginei, aș porunci să se scrie cîte-un roman costumbrist în fiecare provincie, fără să las deoparte nimic care să nu fie relatat și analizat.

— Ar fi, cu siguranță, o nouă manieră de-a învăța geografie, zise Stein, rîzînd. Și scriitorii? Cine să le scrie?

— N-ar lipsi scriitorii, s-ar găsi dac-ar fi căutați, răspunse Rafael, așa cum niciodată nu lipsesc oameni pentru orice acțiune, cînd există destul tact pentru a-i alege și a le încredința o răspundere. Ca dovadă, iată-mă, și chiar acum veți auzi un roman, care va aparține ambelor genuri.

— Acum i-acum; să vedem ce-o ieși, zise marchiza. Don Federico, o s-auziți ceva asemănător cu *Bertoldo*.

— Fiindcă verișoara mea vrea ceva bun și simplu; mătușa mea ceva moral, fără pasiuni, slăbiciuni, crime nici texte din *Scriptură*, și fiindcă verișoara mea Rita vrea ceva vesel, voi lua ca subiect viața cinstită și fără prihană a unchiului meu, generalul Santa María.

— Asta mai lipsea, zise marchiza; asta mai lipsea, să te-apuci să-ți bați joc de fratele meu. Nu cred că merită una ca asta. Nici vorbă!

— Nu, firește, răspunse Rafael; eu îl respect și-l apreciez pe unchiul meu mai mult ca nimeni pe lume, și știu că virtuțile lui militare, care uneori întrec măsura, i-au adus pe merit și pe drept cuvînt titlul de Don Quijote al armatei; dar nu înseamnă că nu are și el povestea lui; fiindcă, dacă Madame de Stäel a zis că viața unei femei este întotdeauna un roman, la fel de îndreptățită mi se pare și afirmația că viața unui bărbat este întotdeauna o poveste. Ascultați deci, doctor fără seamăn, povestea unchiului meu, pe scurt. Santiago León Santa María s-a născut predestinat pentru nobila carieră a armelor, pentru că a văzut lumina zilei, sau mai bine zis, umbrele întunecate ale nopții, chiar în clipa în care se retrăgea cu torțe un regiment prin fața balcoanelor casei: așa că și-a făcut intrarea în lume în sunet de tobă.

— Asta-i adevărat, încuviință marchiza zîmbind.

— Eu nu mint niciodată..., cînd spun adevărul, continuă Rafael cu gravitate. Ca un semn al acelei predestinări, se născu și cu o spadă de culoarea sîngelui pe piept, desenată de mîna naturii, cu cea mai mare exactitate; așa că toate cumetrele din vecinătate veniră în grabă să-l salute pe generalul *in partibus*[1] al armatelor Maiestății sale catolice.

— Nu există așa ceva, zise marchiza; are un semn pe piept, e adevărat; dar în chip de ridiche; mama noastră poftise la ridichi.

— Țineți seama, doctore, continuă Rafael, că mătușa mea știrbește prestigiul și *depoetizează* povestea dragului ei frate. O ridiche în pieptul unui viteaz, în locul unui ordin militar! Vai, mătușă, dar există ceva mai ridicol?

— Cum să fie ridicol, rosti marchiza, să te naști cu un semn pe piept?

— Spune mai departe, Rafael, zise Rita. Eu nu știam nici unul din amănuntele astea. Spune mai departe, fără să mai faci atîtea paranteze.

— Nu ne zorește nimeni, dragă Rita, urmă Rafael; de ce să ne grăbim? Unul din avantajele pe care le avem

---

[1] Fără a fi în exercițiul funcțiunii (lat.).

față de alte națiuni este acela că nu trăim cu sufletul la gură ca niște alergători fără noimă. Așa că, León Santa María, de cum împlini doisprezece ani, intră cadet într-un regiment și de-atunci se făcu drept ca lumînarea, serios ca o predică și grav ca o înmormîntare. Făcînd armata și luptîndu-se ca un soldat viteaz în provincia Ronsillon; anii trecură, și unchiul meu ajunse la vîrsta la care inima cîntă și oftează.

— Rafael, Rafael, zise mătușa lui, ia seama la cele ce spui.

— Să n-aveți grijă, mătușă: nu voi vorbi decît despre dragostea platonică a unchiului.

— Dragoste cum?... Oare există mai multe feluri de dragoste?

— Dragostea platonică, răspunse Rafael, este dragostea care este cuprinsă într-o privire, într-un suspin sau într-o scrisoare.

— Adică, reluă marchiza, avangarda; dar tu știi doar, corpul armatei vine în urmă; să dăm foaia și să trecem sub tăcere acest capitol.

— Doamnă marchiză, urmă Rafael, nu vă grăbiți. Povestirea mea va fi spusă în așa fel încît după ce va fi auzită, oricine va putea să-l descrie pe unchiul meu cu spada într-o mînă și cu victoria în cealaltă. Prima lui dragoste a fost o fată frumoasă din Osuna unde era încartiruit regimentul. Într-o zi, pe cînd se așteptau mai puțin, veni ordinul de a pleca. Unchiul meu îi spuse frumoasei că se va întoarce, și ea începu să cînte: *Mambrú s-a dus la război*; și-ar fi cîntat și-acum, dacă un țăran zdravăn nu i-ar fi oferit mîna lui mare precum și averea. Totuși, la începutul căsniciei cu țăranul, se simțea foarte nemîngîiată. Vărsa lacrimi peste lacrimi de parc-ar fi avut nori de toamnă în loc de ochi și zicea întruna, zi și noapte: „Santa María!“, „Santa María“ [1], pînă cînd o servitoare, care dormea în camera alăturată, crezînd că stăpîna își făcea rugăciunile, îi răspundea cu evlavie: *Ora pro nobis* [2]. Unchiul meu, con-

[1] Sfînta Maria (span.).
[2] Roagă-te pentru noi (lat.).

tinuă Rafael, primi ordin să plece în America; se întoarse ca să ia parte la războiul de Independență și n-a mai avut timp să se gîndească la aventuri amoroase. De unde reieși că, neavînd de-a face cu alte frumuseți decît cu bătăile de tobă, deveni atît de sarcastic, încît îi rămase numele de generalul *Agraz* [1].

— Cum îndrăznești...? exclamă mătușa.

— Mătușă, reluă Rafael, eu nu îndrăznesc nimic. Nu fac altceva decît să repet ceea ce-au spus alții. *Pian pianino* [2], ajunse pe nesimțite la șaizeci de ani, vîrstă care aduse cu ea întreg cortegiul obișnuit de reumatisme și guturai ce urmau să devină cronice, după toate semnele. Mătușa mea și toți prietenii îl sfătuiau să se retragă și să se căsătorească pentru ca să trăiască liniștit. Rețineți, doctore, leacul! Să se căsătorească pentru ca să trăiască liniștit! Vedeți bine că mătușa mea se simte înclinată spre homeopatie.

— E sistemul acesta nou, întrebă marchiza, potrivit căruia se prescriu stimulente pentru scăderea temperaturii? Să nu credeți că este bun, doctore; să nu-i dați copilului medicamente de acest fel.

— Și, așa cum vă spuneam, continuă Rafael, era aici o fată bătrînă, trecută de mult de prima tinerețe, care nu voise să se căsătorească după gustul tatălui său, nici tatăl său nu voise s-o lase să se căsătorească după gustul ei; tatăl își da multe aere, ținînd seama de faptul că fiica lui se numea doña Pancracia Cap de Vacă. Ei bine, această nobilă parte a animalului...

Marchiza îl întrerupse:

— Pot să rîzi cît vrei, așa cum rîzi de toate cele; acesta este un privilegiu pe care ți l-a dat natura, așa cum i-a dat soarelui darul de a străluci. Dar să știți, don Federico, că acest nume, atît de ridicol în ochii nepotului meu, este unul din cele mai ilustre și din cele mai străvechi din Spania. Își datorează originea bătăliei de la Navas de Tolosa...

— Care, adăugă Rafael, s-a dat prin anii 1212 și pe care a cîștigat-o regele don Alfonso al IX-lea, numit

---

[1] Aguridă (span.).

[2] Încet, încetișor (it.).

Nobilul, tatăl reginei Franței, Blanca, mama Sfîntului Luis; și cu fapta aceea vitejească a eliberat Castilla de sub jugul sarazinilor.

— Așa este, răspunse marchiza; toate acestea mi le-a povestit cumnata mea. Miramamolin, regele sarazinilor, după cum povestește ea, se retrăsese pe o înălțime cu bogățiile pe care le avea și se înconjurase cu o incintă făcută din lanțuri de fier. Această înălțime era despărțită de armata creștină de un rîu. Regele nu putea să treacă rîul și era disperat. Atunci se înfățișă înaintea lui un cioban bătrîn, cu mantia-i largă și cu gluga-n cap, și-i spuse că el știa un loc pe unde putea să treacă destul de ușor prin vad. „Luați-o pe mal, îi zise, și țineți firul apei în jos; și unde o să vedeți un cap de vacă, pe care-au mîncat-o lupii, acolo puteți să treceți rîul prin vad.“ Și bătălia aceea memorabilă a fost cîștigată ca urmare a acestei înștiințări. Regele, recunoscător, l-a înnobilat pe cel care-i făcuse un serviciu atît de însemnat, iar lui și urmașilor lui le dădu numele de *Cabeza de Vaca*. Cumnata mea zice că și astăzi se păstrează în catedrala din Toledo statuia ciobanului patriot și lanțurile taberei lui Miramamolin.

— Șase sute de ani de noblețe, zise Rafael, sînt o nimica toată în comparație cu anii noștri de noblețe; pentru că trebuie să știți, doctore, că numele de Santa María îi pune în umbră pe toți cei ce poartă numele de Cap de Vacă, chiar dacă și-ar trage arborele genealogic din coarnele vacii pe care-a luat-o Noe în arca sa; să știți că noi ne înrudim, nici mai mult nici mai puțin, decît cu Sfînta Fecioară; și, drept dovadă, una din bunicile mele cînd își spunea rugăciunile cu șiragul de mătănii în mînă, împreună cu servitoarele, după bunul obicei spaniol...

— Obicei care începe să se piardă, îl întrerupse oftînd marchiza.

— Zicea, continuă Rafael: „Dumnezeu să te mîntuiască, María, verișoara și stăpîna mea“, și servitoarele răspundeau: „Sfînta María, verișoară și stăpînă a seniorii voastre“.

— Nu spune aceste lucruri în fața străinilor, Rafael, zise contesa; pentru că, ori sînt destul de porniți împo-

triva noastră ca să le creadă, ori, dacă nu le cred, au destul de multă rea-credință ca să le repete. Ceea ce-ai povestit tu este un lucru pe care-l știe toată lumea; o glumă născocită de gurile rele ca să-și bată joc de pretențiile exagerate pe care le are familia noastră în privința vechimii.

— Apropo de ceea ce spun străinii. Știi, verișoară, că Lordul Londonderry a scris cartea sa *Călătorie prin Spania* în care zice că în Sevilla nu este decît o femeie frumoasă, și ea este marchiza de A..., pocindu-i numele în chipul cel mai ciudat?

— Are dreptate, răspunse contesa; Adela este foarte frumoasă.

— Este foarte frumoasă, încuviință Rafael; dar să afirmi că este singura mi se pare o gogomănie cît toate zilele. Maiorul este furios și o să-l dea în judecată pentru calomnie, cu puteri depline din partea Giraldei, care este socotită și se dovedește a fi drept cea mai frumoasă fată din toată Sevilla.

— Asta înseamnă să fii mai catolic decît Papa, zise Rita, cu un gest grațios de dispreț; și poți să-l asiguri pe maior, în numele tuturor fetelor din Sevilla, că nouă prea puțin ne pasă dacă lordul acesta găsește că sîntem urîte sau frumoase. Dar povestește mai departe, Rafael; ne-ai povestit pînă acum viața lui dinaintea căsătoriei.

— Înainte ca Rafael să reia povestirea, întrerupse marchiza, eu o să vă spun, don Federico, că noblețea familiei noastre era recunoscută încă din anul 737, pentru că unul din bunicii noștri a fost cel care-a doborît ursul care i-a luat viața regelui goților don Favila, și de aceea avem un urs pe blazonul familiei.

Rafael izbucni într-un hohot de rîs atît de zgomotos, încît rupse firul povestirii mătușii sale.

— Ia uite, zise; acum avem partea a doua de la *verișoara și stăpîna mea*. Marchiza are o colecție de date genealogice, toate la fel de adevărate. Știe pe de rost genealogia ducilor de Alba, care este de neprețuit.

— Dăc-ați avea bunătatea, doamnă marchiză, să mi-o spuneți, zise Stein, v-aș rămîne foarte recunoscător.

— Cu multă plăcere, răspunse marchiza; și sper că veți da mai multă crezare cuvintelor mele decît spuselor

acestui copil, care-și dă aere că știe mai mult decît cei ce s-au născut înaintea lui. Știți că nimic nu înnobilează atît de mult omul ca dovezile de curaj.

— De-ar fi s-o luăm așa, zise Rita, José María putea să fie nobil, ba chiar mai mult, grande de Spania, de clasa întîi.

— Ce mult le place nepoților mei să mă contrazică, exclamă marchiza cu nerăbdare. Ei bine: da, domnișoară. José María putea să fie nobil, dacă nu era hoț.

— Fiindc-a venit vorba de José María, urmă Rafael, o să-i povestesc lui don Federico o dovadă de curaj a acelui personaj: o știu din sursă sigură.

— Nu vrem să știm isprăvile celor care ies cu flinta-n mînă la drumul mare, zise marchiza. Rafael, vorbești ca o meliță.

— Ascultați întîmplarea pe care-am să v-o povestesc cu José María, continuă Rafael. Un tîlhar erou, cu purtări de cavaler, elegant, curtenitor și distins, este ceva care nu se naște în altă parte, ci numai pe pămîntul nostru. Dumneavoastră, străinii, ați putea să aveți mulți oameni ca ducele de Alba, dar un José María nu aveți, cu siguranță.

— Ce tot spui? rosti marchiza; spui că străinii s-ar putea să aibă mulți bărbați ca ducele de Alba? Păi cum! Se poate să spui așa ceva? Ascultați, don Federico: pe cînd regele nostru sfînt don Fernando se afla în fața zidurilor Sevillei, văzînd că asediul se prelungea, îi propuse regelui maur...

— Care se numea Axafat mai bine-zis, o întrerupse Rafael.

— Numele ne interesează mai puțin, continuă marchiza; îi propuse deci, după cum spuneam, ca soarta orașului asediat să se hotărască printr-o luptă corp la corp, între cei doi regi. Maurului i-a fost rușine să refuze provocarea la luptă. Regele Fernando nu spuse nimănui despre gîndul lui ascuns, și, cînd veni ora hotărîtă, ieși singur, în puterea nopții, din tabăra sa, pornind spre locul numai de el știut. Un soldat din garda sa îl văzu ieșind din tabără și-și închipui cam ce gînd îl bătea; temîndu-se ca regele să nu cadă în vreo cursă, își luă

armele și porni în urma sa, ținîndu-se după el, de departe. După ce regele ajunse la locul care se numește și azi *Fîntîna regelui* și care pe-atunci era un loc tare pustiu, se opri și așteptă să vină maurul. Dar oricît de mult a așteptat, s-a văzut bine că celuilalt nici prin minte nu-i trecea să vină la întîlnire. Așteptă toată noaptea și în revărsatul zorilor, văzînd că adversarul său nu mai venea, voi să se întoarcă în tabără, cînd auzi fosnet într-un tufiș; porunci să iasă la lumină oricine-ar fi fost acela.

Nu era altul decît soldatul și se supuse poruncii.

— Ce faci aici ? îl întrebă regele.

— Señor, răspunse soldatul, am văzut-o pe Măria-Voastră ieșind singur din tabără, și-am bănuit gîndul vostru ascuns; am zăbovit oleacă și, temîndu-mă pentru viața voastră, am venit să vă apăr.

— Singur ? întrebă regele.

— Señor, continuă soldatul, oare Măria-Voastră și eu nu putem să biruim două sute de mauri ?

— Ai ieșit din tabăra mea soldat, zise regele, și te întorci în ea duce de Alba[1].

— Vedeți doar, don Federico, zise Rafael; vedeți doar că legenda asta populară pune la cale tot felul de dueluri în miez de noapte și investește duci cît ai bate din palme.

— Taci, pentru Dumnezeu, Rafael, rosti contesa, și lasă-ne să credem că este așa, fiindcă ne place legenda asta.

— Da, răspunse Rafael; dar ducele de Alba n-ar îngădui ca mama ta să-i dea *renumele* pe care vrea ea. Veți vedea îndată cum stau lucrurile.

Zicînd aceste cuvinte, Rafael o luă la fugă și se întoarse foarte repede cu o carte in-folio și în pergament pe care-o luase din biblioteca contelui.

— Uite, zise, *Apariția, privilegiile și vechimea titlurilor nobiliare din Castilla*, de don José Berni și Catalá, avocat al Consiliului Regal. Pagina 140. „Conte de Alba, azi, duce. Primul a fost don Fernando Álvarez de Toledo, numit conte de Alba de regele Juan al II-lea, în 1439.

---

[1] Zorii zilei (span.).

Regele Don Enrique al IV-lea l-a făcut duce în 1469. Această familie ilustră și eminentă este de sînge regal și-a deținut primele funcții din Spania în război și în politică. Ducele a fost comandantul suprem al armatei în războiul de cucerire a Flandrei și în războiul de cucerire a Portugaliei, unde a făcut minuni. Această familie foarte ilustră are atîta glorie și atîtea merite, încît pentru a le enumera ar trebui să scriem volume întregi." Așa că, vedeți, mătușă, că povestea pe care ne-ați spus-o, deși este foarte cunoscută, este apocrifă.

— Eu nu știu ce înseamnă, continuă marchiza, cuvîntul acesta grecesc sau franțuzesc; dar întorcîndu-ne la familia Santa María, numele acesta i-a fost dat cu prilejul...

— Mătușă, mătușă, exclamă Rita; faceți-ne favoarea de a ne scuti de istoria noastră genealogică. Nu ne-ajunge ceea ce ne-ați povestit despre familia Cap de Vacă și a ducilor de Alba? Cînd aveți de gînd să vă căsătoriți a doua oară, atunci ați putea să vă mîndriți cu această zestre genealogică în ochii alesului.

— Numele de familie al ducilor de Alba, zise Stein, este Álvarez, și tot așa-l cheamă și pe proprietarul meu, care este un om cumsecade, foarte cuviincios, fost negustor de mărunțișuri. Mi se pare foarte ciudat faptul că în țara dumneavoastră numele cele mai ilustre sînt comune claselor celor mai sus-puse precum și celor de rînd. Oare să fie adevărat ceea ce se spune în țara mea, cum că toți spaniolii cred că sînt nobili?

— Este o idee greșită, răspunse Rafael, ca toate cele pe care le au, în general, străinii despre Spania; și în felul acesta nu există nici un străin care să nu creadă orbește că fiecare pîrlit care ară pe cîmp nu poartă la brîu spada ca semn distinctiv de cavaler. Sînt multe nume de familie generale, pe care le poartă atît nobilii cît și oamenii de rînd în Spania, fără îndoială; dar lucrul acesta provine, în mare parte, din faptul că, în vremurile de demult, seniorii care aveau sclavi le dădeau numele lor cînd își recăpătau libertatea. Aceste nume de familie, purtate de maurii eliberați, pesemne că s-au înmulțit, mai ales cele ale magnaților, pe măsură ce creștea și numărul de sclavi pe care-i aveau. Cîteva din aceste fa-

milii noi au devenit celebre și-au fost înnobilate, fiindcă, de fapt, multe descindeau din mauri nobili. Dar granzii de Spania, care au aceleași nume, greu pot fi confundați cu aceste familii, ca și cu cele ale meșteșugarilor care sînt în aceeași situație. De asemenea, trebuie să menționăm că mulți și-au luat numele localităților din care provin și în felul acesta avem sute de familii cu numele Medina, Castilla, Navarro, Toledo, Burgos, Aragonés etc. Cît despre aceste aspirații la noblețe care sînt atît de răspîndite pentru spanioli, aceasta nu este o observație lipsită de temei, fiindcă este adevărat că poporul spaniol are orgoliu și înclinații spre delicatețe și distincție; dar aceste trăsături de caracter generale nu trebuie să se confunde cu ridicolele fandoseli și pretenții nobiliare pe care le vedem în epoca modernă. Poporul spaniol nu aspiră să se împăuneze cu zorzoane, nici să iasă din matca pe care i-a hărăzit-o Providența; dar acordă multă atenție purității sîngelui său, ca și onoarei sale; mai ales în provinciile din nord, ai căror locuitori se laudă că nu au amestec de sînge maur. Această puritate a sîngelui se pierde printr-o naștere în afara legii; se pierde prin cea mai mică și cea mai îndepărtată înrudire cu cei de sînge mulatru sau evreiesc, ca și în cazul în care cineva îndeplinește slujba de călău și pristav; sau, se poate pierde în urma unor pedepse infamante.

— Doamne ferește, zise Rita; ce supărători sînteți cu noblețea asta! Rafael, vrei să ne faci favoarea să ne povestești mai departe viața unchiului nostru?

— Iar începeți! exclamă marchiza.

— Mătușă, răspunse Rafael, nu există povestire care să nu se sfîrșească cu bine, dacă cel ce-o povestește este perseverent. Care va să zică, don Federico: Santa María și Cap de Vacă se împreunară ca doi porumbei. De multe ori am auzit spunîndu-se că mătușa mea, aici de față, a plîns de plăcere și de duioșie cînd a văzut că s-a pus la cale și s-a înfăptuit o căsnicie atît de potrivită. Unchiul meu s-a liniștit în privința temerilor pe care-ar fi putut să i le trezească numele scumpei lui jumătăți, de cum a văzut-o.

— Rafael, Rafael! rosti marchiza.

— Dar toată lumea, continuă Rafael, rămase uimită, și unchiul meu mai abitir ca toți, cînd după nouă luni reprezentanta familiei Cap de Vacă aduse pe lume un mic Santa María, mare cît un evantai, și care părea zămislit de un X și de un Z. Chipul reprezentantei familiei Cap de Vacă deveni și mai fudul decît chipul lui Jupiter cînd a zămislit-o pe Minerva. Ba, mai avu loc și o aprinsă ceartă matrimonială. Doamna voia ca rodul dulce al dragostei ei să poarte numele de Pancracio, nume pe care-l purtaseră primii născuți ai familiei de cînd cu bătălia de la Navas de Tolosa. Unchiul meu se înverșună să susțină ca viitorul reprezentant al venerabililor Santa María să nu poarte alt nume decît numele tatălui său; nume sonor și militar. Mătușa mea i-a împăcat, propunînd să fie botezat cu numele de León Pancracio; de unde-a reieșit că tatăl i-a zis întotdeauna León și mama lui i-a zis întotdeauna Pancracio.

Generalul întrerupse pe neașteptate această povestire, intrînd în încăpere palid ca un mort, cu buzele strînse, și cu ochii... foc și pară.

— Sfinte Dumnezeule! zise încet Rafael către Rita; aș vrea să fiu acum la șapte coți sub pămînt, cu statuile romane pe care le-au folosit maurii ca să pună temeliile Giraldei.

— Sînt furios, zise generalul.

— Ce aveți, unchiule? îl întrebă contesa roșindu-se ca o sfeclă.

Rita își lăsă capul în jos, asupra gherghefului, mușcîndu-și buzele ca să nu izbucnească în rîs.

Marchiza avea fața mai prelungă decît fața lui Don Quijote.

— Asta-i mai rău decît să-și bată joc de oameni, continuă generalul cu glas tremurător; asta-i curată insultă!

— Unchiule, spuse contesa îndulcindu-și glasul cît putu de mult, cînd nu este vorba de nici o intenție rea, cînd nu este vorba de altceva decît de o anume nesocotință și ușurătate, un fel de zăpăceală și chef de rîs...

— Chef de rîs, întrerupse generalul. Hm! Să-și rîdă de mine! Să-și rîdă de soția mea! Pe viața mea c-o să-i

piară tot cheful! Chiar acum mă duc să înaintez plîngerea la poliție.

— La poliție! Tu ești în toate mințile? exclamă marchiza.

— Dacă ies cu bine din încurcătura asta, îi șopti Rafael Ritei, fac jurămînt Sfîntului Juan cel Tăcut, să fac întocmai ca el un an și-o zi.

— Dragul meu Léon, continuă marchiza; te rog, pentru Dumnezeu, nu da atîta importanță unei copilării. Potolește-te! Eu știu că te iubește și te respectă. Vrei să faci scandal? Neînțelegerile din familie nu trebuie să fie publice. Hai, León, te rog, să rămînă totul între noi. Doar sîntem frați!

— Ce tot îndrugi și-i dai zor cu neînțelegerile din familie? răspunse generalul, întorcîndu-se spre sora lui. Ce legătură are familia mea cu obrăzniciile nemaipomenite ale nerușinatului ăstuia de englez, care ne insultă în propria noastră țară?

Cînd auziră aceste cuvinte, sora și nepoții generalului răsuflară ușurați, de parcă li s-ar fi luat o piatră de pe inimă. Teama lor cum că cronicarul nostru ar fi fost auzit de neînduplecatul veteran nu era întemeiată, și Rafael întrebă cu glasul pierdut:

— Dar ce-a făcut amfibiul ăsta mare?

— Ce-a făcut? repetă generalul. Am să-ți spun. Știți că, spre nenorocirea mea, omul ăsta stă în fața casei mele. Ei bine, la unu noaptea, cînd toată lumea doarme dusă, *mister*-ul deschide fereastra și începe... să cînte la trompetă!

— Știu că-i place din cale-afară de mult acest instrument, zise Rafael.

— În afară de asta, continuă generalul, cîntă foarte prost, și cînd suflă o dată din pieptul lui mare, ies sunete în stare să scoale pînă și morții de pe douăzeci de leghe jur-împrejur; ba mai încep să urle și toți cîinii din împrejurimi. Așa că puteți să vă închipuiți cum ne răsucim toată noaptea în așternut din cauza lui.

Toți cei de față nu mai putură să-și rețină rîsul; eforturile lor fură zadarnice. Izbucniră toți într-un hohot de rîs atît de zgomotos încît generalul tăcu îndată și se uită la ei indignat.

— Asta mai lipsea! Asta mai lipsea, ca să vă pară lucru de glumă o neobrăzare și un dispreț atît de mare față de oameni. Rîdeți, rîdeți! O să vedem dac-o să rîdă tot așa și protejatul tău.

Zise și ieși din încăpere la fel de semeț precum intrase, și-o porni spre poliție.

Rita rîdea cu gura pînă la urechi.

— Doamne ferește, Rita, zise marchiza, căreia nu-i ardea de rîs. Mai potrivit ar fi să fii indignată de-o asemenea lipsă de judecată, decît să rîzi.

— Mătușă, răspunse tînăra, eu știu bine c-așa ar fi nimerit; dar și-n groapă de-aș fi, tot n-aș putea să nu rîd. Vă promit c-am să-l răzbun pe unchiul León, cînd o să vină maiorul „Muscoi" să-mi facă tot felul de complimente în spaniola lui pocită, nu numai c-o să-i întorc spatele, dar o să-i spun: „Păstrați-vă energia ca să suflați în trompetă".

— Mai bine-ai face, propuse Rafael, dac-ai imita doamnele străine care se înroșesc cînd dau bună ziua și se îngălbenesc cînd dau bună seara.

— Asta ar fi mai bine, răspunse Rita; dar eu prefer să fac ceea ce este mai rău.

— Lăsînd toate acestea, zise Stein cu perseverența lui germană, mi-ați promis, señor de Arias, să-mi povestiți o faptă de vitejie a lui José María.

— Vă voi povesti altă dată, răspunse Rafael. Am aici, în buzunar, un adevărat general care-mi comandă, adăugă el scoțînd ceasul; este trei fără un sfert și la trei sînt invitat la masă în casa generalului de corp de armată. Doctore, dac-aș fi în locul dumneavoastră, m-aș duce să-i prescriu niște calmante mătușii mele Cap de Vacă, pe care trompeta maiorului a adus-o în această stare.

Capitolul V

Fiul contesei se restabilise complet; sosise, așadar, seara pe care-o alesese ca s-o primească pe María. Cîțiva obișnuiți ai casei veniseră deja, cînd Rafael Arias intră în grabă.

— Verișoară, zise; vin să-ți cer o favoare; dacă mă refuzi mă duc să mă arunc cu capul drept în pernă sub pretextul unei migrene îngrozitoare.

— Isuse! răspunse contesa. Și cum pot eu să evit o nenorocire atît de mare?

— Vei afla îndată cum, continuă Rafael. Ieri am primit o scrisoare de la unul din prietenii mei de la ambasadă: vicontele de Saint Léger.

— Lasă la o parte *Saint* și *Viconte* și zi numai Léger scurt și rotund, spuse generalul.

— Bine, încuviință Rafael; prietenul meu, care după părerea unchiului, nu este nici viconte, nici sfînt, îmi recomandă un principe italian.

— Un principe! Poftim, zise generalul flegmatic. De ce nu li se spune lucrurilor pe nume? Cine știe cine-o mai fi și ăsta! O fi vreun cărbunar, vreun propagandist, o adevărată plagă. Și de unde este principele ăsta?

— Nu știu, răspunse Rafael; ce știu este că scrisoarea sună așa: „V-aș mulțumi și v-aș fi recunoscător dacă i-ați face cunoștință principelui cu femeile cele mai frumoase și cele mai amabile, dacă i-ați înlesni intrarea în cercurile cele mai înalte și dacă i-ați prezenta antichitățile cele mai de seamă din frumoasa Sevilla, această grădină a Hesperidelor".

— Grădina Alcázar-ului, o fi vrînd să zică, observă marchiza.

— Pesemne că da, continuă Rafael. Cînd am văzut că am o asemenea însărcinare, fără să știu cărui sfînt să mă rog, mi-a venit ideea salvatoare să dau fuga la verișoara mea și să-i cer îngăduința de a veni cu principele în salonul ei; pentru că în felul acesta va putea să cunoască femeile cele mai frumoase și mai amabile, societatea cea mai aleasă, și... adăugă el cu glas scăzut, arătînd spre masa de joc, antichitățile cele mai de seamă din Sevilla.

— Ia seama că mama este la masă, șopti contesa, izbucnind în rîs fără voia ei; ești obraznic. Și adăugă cu glas tare: Îl voi primi cu multă plăcere.

— Bine, foarte bine, exclamă generalul, amestecînd, cu putere, cărțile de joc. Răsfățați-i, deschideți-le larg ușa, ajutați-i și purtați-vă cum nu se poate mai frumos

cu ei! Se vor distra pe cheltuiala voastră și pe urmă-și vor bate joc de voi.

— Să mă crezi, unchiule, răspunse Rafael, că ne luăm și noi revanșa. Și e drept că putem să facem lucrul acesta, în mod admirabil. Unii vin cu singurul scop de a căuta aventuri, fiind foarte convinși că Spania este țara clasică a acestor întîmplări. Anul trecut am avut în grija mea unul de-ăștia, cu ideea asta fixă. Era un irlandez, rudă de-a lordului W.

— Da, era rudă cu lordul W., așa cum sînt și eu cu marele Sultan, zise generalul, repetînd refrenul său favorit.

— Spiritul eroului din Mancha, continuă Rafael, pusese stăpînire pe irlandezul meu, pe care-l voi numi *Erin cel Verde,* fiindcă i-am uitat adevăratul nume. Într-o după-amiază ne plimbam prin piața Ducelui. Cerul se întunecă și dintr-odată izbucni furtuna; eu am încercat să-mi caut adăpost; dar el se plimba mai departe pentru că avea chef să vadă cum este o furtună în Spania. La observațiile pe care i le-am făcut pe drept cuvînt, spunîndu-i că se va uda pînă la piele, mi-a răspuns că el era îmbrăcat numai cu îmbrăcăminte *water-proof*[1]: pălăria, pardesiul, pantalonii, mănușile, cizmele, totul era *water-proof.* L-am lăsat în plata Domnului.

— Așa ceva este credibil, Rafael? întrebă contesa.

— Este mai mult decît credibil; este probabil, zise generalul; nici un englez nu se duce la culcare dacă n-a făcut vreo trăznaie în ziua respectivă.

— Spune, Rafael, spune mai departe, fiule, îl rugă marchiza, fiindcă eu prevăd deja că îndrăznețul ăsta va afla pe propria lui piele că nu trebuie să pui la încercare voia Domnului.

— Și Erin al meu, continuă Rafael, era udat de ploaie precum arca lui Noe în timpul potopului, cînd, pe arborele sub care stătea, căzu un trăsnet.

— Ei, ei, strigară toți, asta-i minciună curată; scorneli de-ale lui Rafael!

---

[1] Impermeabil (engl.).

— Vă spun că este adevărat așa cum mă vedeți și cum vă văd, reluă Rafael cu însuflețire ; întrebați, dacă vreți, peste o sută de persoane care-au fost de față la întîmplare. Vă asigur că un salcîm întreg a căzut peste bietul meu Erin. Din fericire, era așezat în așa fel, încît trunchiul nu l-a lovit în cădere, dar el a rămas prins între ramuri, ca o pasăre în colivie. În zadar striga, în zadar înjura pe limba lui și în zadar oferea bilete de bancă celor care i-ar fi putut sări în ajutor. A fost nevoit să rămînă în închisoarea lui vegetală, aproape tot timpul cît a ținut răpăiala. În cele din urmă, furtuna trecu și lumea ieși iarăși în stradă. Oamenii îi săriră în ajutor ; dar nu era atît de ușor să-l scoți de-acolo ; a fost nevoie să se aducă ferestraie și topoare ca să se taie crengile mai groase. Pe măsură ce cădeau pereții temniței, se descoperea bucată cu bucată trista figură a fiului Irlandei. Toate veșmintele de ploaie nu fură bune la nimic. Brațele și părul, borurile pălăriei îi atîrnau pleoștite în jos. Părea un vas prins într-o acalmie totală. Închipuiți-vă cît haz și cîte glume au putut să facă pe socoteala bietului Erin oamenii noștri din Sevilla, care sînt atît de hîtri și batjocoritori. Bietul om a trebuit să treacă nu numai prin sperietură și prin ploaia torențială, ci să rabde și un rîs homeric, de care nici măcar n-ar fi avut habar că există dac-ar fi rămas în țara lui. Vă mărturisesc cu rușine că, întorcîndu-mă cu gîndul de a fi alături de el, n-am mai avut curajul, și-am luat-o la fugă.

— Și această pățanie n-a mai avut și alte urmări ? întrebă marchiza. Nu l-a pus pe gînduri ?

— Accidentul n-a avut nici o urmare, nici pe plan fizic, nici pe plan moral. Englezii au șapte vieți, ca pisicile. Singurul lucru cu care s-a ales a fost că i s-a cam zdruncinat încrederea în îmbrăcămintea *water-proof*. Dar aceasta n-a fost cea mai tragică dintre aventurile eroului meu. El venise în Spania împins de o mare atracție spre hoți : voia să-i vadă cu orice preț. Plăcerea de a fi jefuit era ideea lui fixă, capriciul lui, scopul călătoriei ; ar fi dat zece mii de saci de cartofi ca să-l vadă de-aproape pe José María în frumosul lui strai andaluz, și cu șirul de nasturi din dubloni de cîte patru reali. Ba,

unde mai pui că și avea pentru el *ex profeso*[1] un pumnal cu mîner de aur și o pereche de pistoale de Mantón.

— Auzi, să-i înarmeze pe dușmanii noștri, exclamă generalul. Asta-i dorința lui arzătoare. Englezii ăștia sînt mereu aceiași și sînt cu toții la fel.

— A vrut să se ducă și la Madrid, continuă Rafael, și știind că diligența avea prostul obicei de a fi urmată de o escortă înarmată, se hotărî să facă drumul cu poștalionul. Toate argumentele mele de a-l abate de la această hotărîre fură zadarnice. Și plecă, într-adevăr, și ceva mai încolo de Córdoba, i se împlini dorința arzătoare. Dădu peste hoți, dar nu hoți cu maniere alese, nu hoți *fashionable*[2] ca José María, care părea un cavaler dichisit, călare pe roibul lui focos. Erau hoți de drumul mare, dar hoți de rînd ; n-aveau cai, erau prost îmbrăcați și nu știau să se poarte frumos. Știți doar ce înseamnă *a fi de rînd* în Anglia. Nu există ciumat, nu există lepros care să fie privit cu atîta groază de un englez ca cei ce sînt de rînd. De rînd ! La aceste cuvinte, Albionul își învăluie malurile în cea mai deasă pîclă. *Dandy*-i cad în *spleen*-ul cel mai negru ; pe *ladies* le apucă durerea de cap, domnișoarelor le vine rău și croitoresele se îmbolnăvesc de nervi. Nu e de mirare deci, ca Erin să se creadă înjosit cînd s-a pomenit jefuit de hoți de rînd ; și din pricina asta s-a apărat ca un leu. Nu-și apăra avutul, căci îmi încredințase mie ce avea mai de preț, pînă la întoarcerea de la Madrid ; ceea ce socotea el că este mai de preț din avutul lui era o crenguță din salcia care acoperea mormîntul lui Napoleon ; un pantof de mătase al unei dansatoare, mare cît o nucă, și o colecție de caricaturi ale lordului W..., unchiul lui.

— Asta-ți arată ce fel de om e, zise generalul.

— Vai, cum m-am luat cu vorba, zise Rafael. Adio, verișoară. Trebuie să plec.

— Cum ? Pleci și-l lași pe bietul Erin în mîinile hoților ? Trebuie să ne spui cum a fost pînă la capăt, urmă contesa.

---

[1] În deplină cunoștință de cauză (lat.).
[2] Elegant (engl.).

— Ei bine, continuă Rafael; o să vă spun în două cuvinte că hoții, exasperați, l-au bătut atît de tare, încît și-a pierdut cunoștința și l-au lăsat legat de un copac, unde l-a găsit o biată bătrînă; a rugat niște oameni să-l aducă în căsuța ei și l-a îngrijit ca o mamă pînă și-a revenit de pe urma bătăii. Eu n-am știut nimic de el cîtva timp; și după cum se zice în popor că speranța era verde și-a mîncat-o un măgăruș, începusem să cred că de aceeași nenorocire a avut parte și bietul meu Erin, cînd mi-a scris, povestindu-mi ceea ce i s-a întîmplat. Mă împuternicea să-i dau zece mii de reali femeii care-l salvase și îngrijise, fără să aibă habar cine era el, fiindcă atunci cînd îl găsise era gol-goluț, cum îl făcuse mamă-sa. Răsplata era, după cum vedeți, pe măsura faptei; fiindcă ce e drept, nu-i păcat: nimeni nu poate să spună că englezii nu sînt generoși[1]. Dar uite că vine Polo purtînd o elegie în priviri. Principele mă așteaptă. Fug ca s-ajung la timp, chiar de-ar fi să-mi frîng gîtul.

Zicînd acestea dispăru.

— Isuse, spuse marchiza. Rafael mă amețește; zici că-i făcut din cozi de șopîrle. Se agită atît de mult, gesticulează atît de mult, vorbește fără oprire și atît de repede, încît eu nu înțeleg decît jumătate din tot ce spune.

— Nu pierzi mare lucru, zise generalul.

— Eu însă, urmă contesa, l-aș iubi pe Rafael pentru cît mă distrează, dacă nu l-aș iubi deja atît de mult pentru cît valorează.

— Poftim, Gracia dragă, zise Eloísa, intrînd și îmbrățișînd-o pe contesă, *Călătoria lui Dumas prin Sudul Franței.*

Contesa luă cărțile. Polo și Eloísa făcură o dizertație asupra operelor scriitorului: dizertație de a cărei lectură îl scutim pe cititor, care ne va mulțumi.

— Bietul Dumas! rosti contesa către colonel.

— Bietul! exclamă generalul. Îi zici biet celui care este bogat și este un personaj de seamă și pe care toți îl sărbătoresc, îl aplaudă și-i fac tot felul de daruri? Sau i-oi fi zicînd așa pentru că uneori este criticat?

---

[1] Lucrul acesta ca și toate amănuntele anterioare sînt de ordin istoric (n.a.).

— Pentru că este criticat? răspunse contesa. Nu, cu siguranță, nu pentru asta; eu îmi iau uneori libertatea să-l critic. Oricine se prezintă publicului îi dă acestuia dreptul de a-l critica. Nu zic *bietul* cînd aud că este criticat; îi zic așa cînd aud unele elogii care-i sînt aduse.

— Și de ce, contesă? Elogiul este întotdeauna măgulitor pentru oricine.

— Nu voi putea să mă exprim bine, urmă contesa, decît prin intermediul unei comparații, pentru că nu sînt elocventă ca Eloísa. Acum cîtva timp a venit să ne vadă o rudă de-a noastră din Jerez, o femeie foarte cucernică; soțul ei este mare iubitor de artă. Primul lucru pe care am căutat să li-l arăt a fost, de bună seamă, frumoasa noastră catedrală. Pe drum însă, s-a alipit grupului nostru un cunoscut de-al lor, tot din Jerez, om de rînd, dar foarte bogat; n-am putut să scăpăm de el cu nici un chip și-a trebuit să vizităm catedrala în tovărășia lui. Cînd am intrat în acel edificiu fără seamăn pe lume, verișoara mea și-a ridicat capul, și-a împreunat mîinile, a trecut repede prin naos și-a îngenuncheat cu fața scăldată în lacrimi pe treptele altarului cel mare. Soțul ei a rămas extaziat și n-a mai putut să facă nici un pas înainte. Dar bogătașul exclamă: „Mamă, ce mai casă, cît toate zilele! Și ce mai cîrciumă-aș face, dac-ar fi a mea!" Ați înțeles ce vreau să spun?

— Fără îndoială, răspunse colonelul rîzînd; că un elogiu prostesc este mai rău decît critica; dar și Iriarte spune, în fabula sa:

Dacă deșteptul nu aprobă — e rău!
Dacă prostul aplaudă... e mai rău!

Dar povestioara are mult tîlc.

— Mi-ar părea foarte rău, zise contesa. Mi-am amintit întîmplarea cînd i-am auzit pe acești doi admiratori ai lui Dumas făcînd apologia operelor sale.

— Doamnă contesă, spuse colonelul, dacă Dumas va veni vreodată în Spania, mă oblig să-l aduc la picioarele dumneavoastră, ca să vă mulțumească pentru felul în care-i apreciați operele.

— Să nu faceți lucrul acesta.

— De ce? Nu v-ar face plăcere să-l cunoașteți?

— În general, cînd cunoști scriitori de mare merit, apar și inconveniente.

— Și de ce, doamnă contesă?

— Fiindcă în mod obișnuit prin cunoștința personală autorul își pierde din prestigiu. Un prieten de-al meu, de mare talent, zicea că oamenii de seamă nu au soarta statuilor, ci, dimpotrivă... pentru că statuile par mai mari, în timp ce oamenii de seamă par mai mici, pe măsură ce ne apropiem de ei. Cît despre mine, dacă vreodată voi lua pana-n mînă ca să scriu și să devin autoare (ceea ce s-ar putea întîmpla, datorită faptului că fiecare din noi avem o tangență cît de mică cu poezia și cu nebunia), cel puțin voi avea avantajul că mă vor citi fără să mă vadă, datorită faptului că sînt măruntă de statură, că pana mea nu se va bucura de o mare strălucire și datorită distanței.

— Credeți deci că autorul trebuie să fie unul din eroii plăsmuirilor sale?

— Nu; dar mi-ar fi teamă ca nu cumva să-l văd dezmințind ideile și sentimentele pe care le exprimă, și atunci farmecul s-ar risipi, fiindcă citind ceea ce m-ar fi extaziat, n-aș putea să alung din minte gîndul că omul scrisese paginile acelea cu creierul și nu cu inima.

— Ce frumos scriu scriitorii francezi! rosti între timp Eloísa, rezumînd dezbaterea literară mai sus pomenită.

— Tot ceea ce fac francezii, acești fii ai libertății, este bine! răspunse Polo.

— Dar, domnișoară, zise generalul, de ce nu citiți cărți spaniole?

— Fiindcă tot ceea ce este spaniol poartă pecetea unei stupidități îngrozitor de vulgare, răspunse Eloísa. Sîntem mult rămași în urmă în toate domeniile, și concepțiile noastre sînt deplorabil de înapoiate.

— Ce vreți să scrie un scriitor cult, în această țară detestabilă, adăugă Polo cam înțepat, dacă nu le ajungem ăstora mici la degetul mic, și nu sîntem în stare decît să imităm? Cum are să zugrăvească țara și obiceiurile, dacă el nu găsește și ea nu are nimic elegant, caracteristic și bun?

— Numai dacă nu ne-am apuca, zise Eloísa, cu un zîmbet afectat, să ridicăm în slăvi florile de portocal și portocalii, ca germanii; bolero-ul ca francezii; și vinul de Jerez ca englezii.

— Ah! Eloísita, exclamă Polo, entuziasmat. Gluma asta este atît de *spirituală* încît, și dacă nu este franțuzească, merită să fie.

Prin aceste cuvinte, Polo plagia, după obiceiul lui, un cunoscut proverb franțuzesc.

Din fericire, tocmai îl curățaseră la cărți pe general care, din această cauză, nu auzi acest dialog spiritual.

În această clipă intră Rafael cu principele: îl prezentă contesei, care-l primi cu amabilitatea-i obișnuită, dar fără a se ridica, după obiceiul spaniol. Principele era înalt de statură, slab; avea în jur de patruzeci și cinci de ani, și, cu toate că era principe, nu avea o înfățișare distinsă, nici purtări alese. Odată cu venirea lor se adunaseră deja toți invitații din seara aceea, și toți așteptau cu nerăbdare să audă cîntăreața anunțată, avînd în cuget mari îndoieli în privința valorii ei.

Așezat lîngă fetele tinere, Maiorul Fly se legăna pe scaun, aruncîndu-le priviri la fel de ucigătoare ca loviturile bastonului său. Sir John se uita fix cu monoclul la Rita, care nici nu știa că este privită atît de stăruitor. Baronul sta lîngă un magistrat bătrîn și-l întreba dacă maurii își văruiau casele.

— Nu sînt destul de informat ca să pot să vă răspund la această întrebare, răspunse magistratul. Fapt este că acest amănunt n-a fost luat în seamă de Zuñíga, Pónz, don Antonio Morales, nici de Rodrigo Caro.

„Vai, ce ignorant este!“ se gîndea baronul.

„N-am auzit întrebare mai prostească!“ se gîndea magistratul.

— Aveți o verișoară foarte frumoasă, îi spuse principele lui Rafael.

— Da, răspunse Rafael; este o Ondină din apă de trandafir, căreia dacă dragostea nu i-a dat un suflet, în schimb i-a dat un înger[1].

---

[1] Aluzie la un roman fantastic german, de mică întindere (n.a.).

— Și generalul de la masa de joc, cu o înfățișare atît de distinsă, cine este ?

— Este Nestor retras din rîndurile armatei. Nici în Pompei nu găsiți o antichitate atît de bine păstrată.

— Și doamna cu care joacă ?

— Sora sa, marchiza de Guadalcanal, un fel de Escorial, ceea ce înseamnă o solidă structură de sentimente monarhice și monahale, cu o inimă adevărat panteon de regi fără tron.

Se auzi un zgomot puternic. Maiorul se ridicase să se ducă lîngă Rafael și dăduse jos un ghiveci de flori.

— Maiorul, zise Rafael, își anunță sosirea. Fără îndoială că începe să ofteze ca o flașnetă, pentru că doamnele nu prea-l iau în seamă.

— Or fi avînd gusturi din cale-afară de delicate, căci mi se pare că Maiorul este frumos la chip, spuse principele.

— Eu nu zic că nu, răspunse Rafael ; este un Samson foarte frumos ; dar, în primul rînd, își are Dalila sa și foarte curînd îi va fi soție legitimă, datorită milioanelor de lire sterline pe care le-a cîștigat tatăl ei în India, cu ceai și cu opium. Ea îl așteaptă printre ceturile insulei în timp ce el se odihnește sub albastrul cer andaluz. În afară de asta, principe, străinii care vin în Spania au grijă să numere printre desfătările de care vor să se bucure, pe lîngă clima uscată și sănătoasă, taurii, portocalele și boleroul, și *cuceririle amoroase,* și de multe ori se păcălesc în privința asta. De cîte ori nu i-am auzit eu jeluindu-se că n-au avut noroc, pe cei ce-au venit ca Caesar și-au plecat înfrînți, ca Darius !

Între timp, baronul se apropiase de mese și urmărea jocul de cărți.

— Doamna, se adresă marchizei, este mama...

— Fiicei mele ; da, señor, răspunse marchiza.

Rita izbucni în rîs.

— Domnule baron, spuse contesa, a cărei sofa era lîngă una din mesele de joc, vă place muzica ?

— Da, señora, răspunse baronul. Admir muzica și o venerez ; vreau să spun, muzica profundă, cultă, elevată ; muzica filozofică, așa cum au înțeles-o și cum au creat-o Haydn, Mozart și Beethoven.

— Ce tot zice? îl întrebă generalul pe Rafael, care se apropiase de masa lor de joc ca s-o salute pe Rita. Muzică elevată și cultă. Filozofia lui tra-la-la! Doamne, cum poate cineva să spună niște prostii atît de mari în fața unor oameni cu scaun la cap? Eu credeam că francezilor nu le plac decît romanțele și contradanțul.

— Ce vreți, unchiule? răspunse Arias. Silfii[1] din grădinile Luteției s-au prefăcut în *gnomii* teutonici din Pădurea Neagră.

— Dar asta nu înseamnă că sînt mai amabili din pricina asta, adăugă marchiza.

Fugind de Maior, Rafael trecu printre diferitele grupuri de invitați. Ajunse la grupul fetelor tinere din care cîteva erau rude cu el. Se simțea bine între ele și avea mult succes, dar văzînd că acum nu le lua în seamă pentru că trebuia să fie atent cu străinii pe care-i însoțea, puseseră la cale o conspirație împotriva lui, voind să se răzbune. Abia se apropie de ele, că toate tăcură ca la un semn și deveniră grave.

— Doar nu m-oi fi prefăcut, fără să știu, într-un cap de meduză! zise Arias.

— Ah, tu ești? rosti una dintre conspiratoare.

— Mi se pare că da, Clarita, răspunse Rafael.

— A trecut atîta timp de cînd nu te-am văzut, că nici nu te mai cunoșteam. Mi se pare c-ai început să-mbătrînești. Cum ai putut să te desparți de străinii tăi?

— Ai mei! repetă Arias. Renunț cu dragă inimă la asemenea proprietate. Cît despre faptul c-am îmbătrînit, cînd m-am născut eu, Clarita, secolul era deja înaintat în vîrstă. Prin urmare, te rog să faci bine socoteala.

— Oi fi îmbătrînit din pricina ostenelii și a grijilor pe care ți le fac străinii pe care-i însoțești.

— Ba se mai zice, adăugă altă tînără, că străinii fac o subscripție ca să-ți ridice o statuie.

— Și că regina o să-ți dea titlul de marchiz de Itálica, zise alta.

— Și c-ai tocit lespezile Alcázar-ului cu cizmele tale.

---

[1] Personaj din mitologia popoarelor celtice.

— Și că „San Félix“ pictat de Murillo te cunoaște din vedere și-ți dă binecuvîntarea cînd te vede venind cu un nou admirator.

— Domnișoarelor, exclamă Rafael îmi faceți o declarație de război, ați pus la cale o conspirație? Lămuriți-mă, vă rog!

Atunci îl interpelară toate pe rînd, de parcă deschiseseră un foc viu.

— Isuse, Arias, miroși a cărbune de piatră!

— Ia seama, Rafael! Ai căpătat un accent străin!

— Arias, ești pe cale să devii blond!

— Arias, zise Polo, parc-ați fi un urs în mijlocul unui roi de albine.

— Comparația, răspunse Rafael, nu este foarte poetică, mai ales că vine din partea unui discipol al celor două muze. Apolo se va căi că-i purtați numele. Dar rămîneți dumneavoastră, ca un trandafir, printre aceste albine, și dați-le găleți din mierea dumneavoastră, siciliană, în timp ce eu mă duc după o umbrelă care să mă apere de ploaie.

În această clipă, invitații care erau în grupul de lîngă ușa curții interioare se dădură la o parte și făcură loc să treacă María, pe care ducele o conducea de mînă; Stein venea în urmă.

Capitolul VI

María, care se ghida în ce privește toaletele după sfatul proprietăresei, se înfățișă îngrozitor de urît îmbrăcată. Purta o rochie de *foular* prea scurtă, iar imprimeul avea cele mai extravagante culori; nu se pieptănase prea frumos, și-n păr își pusese niște panglici roșii foarte scrobite; avea o mantilă de voal alb-albăstrui, garnisită cu dantelă catalană, care-o făcea să pară și mai oacheșă: era îmbrăcată atît de urît, încît fără doar și poate urma să facă o impresie proastă, după cum și făcu, de altfel.

Contesa schiță cîțiva pași ca să-i iasă în întîmpinare. Cînd trecu pe lîngă Rafael, acesta îi spuse la ureche,

adaptînd cuvintele din fabula corbului de La Fontaine: „Dacă și cîntecul va fi precum penele, avem de-a face cu pasărea Phöenix din pădurile noastre".

— Trebuie să vă aducem cele mai calde mulțumiri pentru c-ați avut bunătatea de a veni să ne împliniți dorința auzindu-vă cîntînd, îi zise contesa. Ducele v-a lăudat atît de mult!

María nu răspunse și se lăsă condusă de contesă la un fotoliu așezat între pian și sofa.

Rita își părăsise locul ei obișnuit și se așezase lîngă Eloísa, ca să fie mai aproape de María.

— Isuse! zise ea cînd o văzu pe María; este mai neagră decît un caltaboș de Extremadura.

— Și zici, adăugă Eloísa, c-a îmbrăcat-o necuratul însuși. Pare Diavolul în Sîmbăta Mare. Ție cum ți se pare, Rafael?

— Cu cuta aceea dintre sprîncene, răspunse Arias, are înfățișarea unui inorog.

Între timp, María nu arăta nici cel mai mic semn de teamă sau de stinghereală cînd se văzu în fața unor invitați atît de pretențioși; și nu-și pierdu nici o clipă cumpătul și calmul obișnuit. Aruncă o privire pătrunzătoare și avînd puterea de înțelegere și intuiția fără greș a femeilor spaniole, zece minute îi ajunseră ca să cîntărească și să judece totul.

„M-am lămurit, își zicea în sinea ei, ordonîndu-și impresiile. Știu cu cine am de-a face. Contesa este bună și vrea să am succes. Tinerele elegante își rîd de mine și de îmbrăcămintea mea; pesemne că arăt îngrozitor de urît. Pentru străinii care mă tot măsoară disprețuitor cu monoclul, sînt o cumătră oarecare, o femeie simplă de la țară; pentru bătrîni nu sînt nimic. Ceilalți nu-și arată părerea pe față atît din considerație pentru duce, protectorul meu, cît și pentru ca să poată să mă laude sau să mă critice, după cum va fi opinia generală, pro sau contra."

În tot acest timp, contesa, bună și amabilă cum era, își dădea toată osteneala ca să închege o conversație cu María; dar răspunsurile laconice ale Mariei spulberau toate bunele intenții ale contesei.

— Vă place mult Sevilla ? o întrebă contesa cu amabilitate.

— Destul de mult, răspunse María.

— Cum vi se pare catedrala ?

— Prea mare.

— Și grădinile noastre cu aleile lor frumoase, cum vi se par ?

— Prea mici.

— Atunci, ce v-a plăcut mai mult la Sevilla ?

— Taurii.

Aici, conversația se opri.

După zece minute de tăcere, contesa zise :

— Îmi dați voie să-l rog pe soțul dumneavoastră să se așeze la pian ?

— Cînd doriți, răspunse María.

Stein luă loc la pian. María se așeză lîngă el, în picioare, unde-o dusese ducele de mînă.

— Tremuri, María ? o întrebă Stein.

— De ce-aș tremura ? răspunse María.

Toată lumea tăcu.

Pe chipurile celor de față vedeai impresii diferite. În cea mai mare parte din cazuri, curiozitatea și surpriza ; pe fața contesei se citea un interes plin de bunătate ; pe chipurile celor de la mesele de joc, sau, cum zicea Rafael, în sala de sus, se vedea cea mai mare indiferență.

Principele zîmbea cu dispreț.

Maiorul deschidea ochii mari, ca și cum ar fi putut să audă cu ei.

Baronul închidea ochii.

Colonelul căsca.

Sir John se folosi de intervalul acela ca să-și ia monoclul de la ochi și să-l șteargă cu batista.

Rafael se duse în grădină să-și aprindă o țigară.

Stein cîntă fără adaosuri și fără afectare ritornela din *Casta Diva*. Dar de cum se înălța vocea Mariei, pură, frumoasă, mîngîietoare și puternică, păru că bagheta unui magician îi atinsese pe toți cei de față. Pe chipul fiecăruia apăru și se întipări o expresie de admirație și de uimire.

Principele scoase o exclamație fără să vrea.

Cînd María termină de cîntat, izbucni o furtună de aplauze. Contesa dădu exemplu, aplaudînd cu mîinile-i delicate.

— Doamne ferește! exclamă generalul, acoperindu-și urechile. Zici că sîntem în arena de lupte cu tauri.

— Lasă-i, León, zise marchiza; lasă-i să se distreze. Ar fi mai rău dac-ar bîrfi pe socoteala aproapelui.

Stein mulțumea înclinîndu-se în toate părțile. María se întorcea la locul ei, la fel de rece și de impasibilă ca atunci cînd se ridicase din fotoliu.

Cîntă apoi niște variațiuni de-a dreptul diabolice, în care melodia se ascundea în mijlocul unor înfloriturî întortocheate, a unor triluri și volate, foarte greu de cîntat.

Le interpreta cu o ușurință admirabilă, fără efort, fără stridențe, stîrnind din ce în ce mai multă admirație.

— Contesă, zise ducele, principele vrea să asculte cîteva cîntece spaniole, care i-au plăcut mult. María se pricepe foarte bine la acest gen de cîntece. Vreți să-i dați o ghitară?

— Cu multă plăcere, răspunse contesa.

Dorința-i fu îndeplinită pe loc.

Rafael se așezase lîngă Rita și-l așezase pe Maior lîngă Eloísa. Eloísa căuta să-l convingă pe englez că spaniolele se situau la nivelul străinelor, în privința afectării, fiindcă e lucru știut că ceea ce se imită în mod servil, ceea ce se copiază întotdeauna sînt defectele.

— Ce ochi ai! îi zicea Rafael verișoarei sale. Ce frumos sînt mărginiți de gene lungi și negre! Ochii tăi au culoarea și puterea de atracție a magnetului, Rita.

— Tu chiar că ești un magnet pentru străini, răspunse Rita. De ce l-ai așezat pe Maior lîngă Eloísa? Ascultă ce prostii îi tot îndrugă. Îți atrag atenția, vere, că începi să dobîndești faima și prestanța unui dicționar.

— O știi una și bună! exclamă Rafael, dînd cu pumnul în brațul fotoliului. Nu-i vorba de asta, Rita; e vorba de dragostea pe care ți-o port și care nu se va stinge niciodată. Orice bărbat nu iubește în toată viața decît o singură femeie *cu-adevărat*. Toate celelalte sînt trecătoare.

— Știu, spuse Rita. Și Luis mi-a spus de-atîtea ori. Dar știi ce zic eu? C-ai început să fii foarte plictisitor, ca un ceasornic.

— Ce înseamnă asta? strigă Eloísa, cînd văzu că se aducea ghitara.

— Mi se pare c-o s-ascultăm cîntece spaniole, zise Rita, și mă bucur nespus de mult. Cîntecele spaniole pătrund în suflet și înveselesc pe oricine.

— Cîntece spaniole! exclamă Eloísa indignată. Ce oroare! Astea-s potrivite pentru oamenii din popor, nu pentru o societate de oameni aleși, culți, de *bon ton*. De ce-o fi îngăduit Gracia, la ce s-o fi gîndit? Uite de ce zic străinii, și pe drept cuvînt, că sîntem înapoiați, fiindcă nu vrem să ne adaptăm obiceiurile și gusturile după cele străine; fiindcă ne-am obișnuit de secole să mîncăm la trei, și nu vrem să înțelegem că tot ceea ce este spaniol nu este bun *a nativitate*[1].

— Dar, zise Maiorul, vorbind stricat spaniolește, cred că fac foarte bine, *indeed*[2], pentru că sînt așa cum sînt și vor să fie ei înșiși.

— Dacă acesta este un compliment, răspunse Eloísa cu emfază, este un compliment atît de exagerat, încît pare mai degrabă batjocură.

— Domnul acesta italian, spuse Rita, a cerut cîntece spaniole. Îi plac mult și le înțelege: și asta este o dovadă că merită să fie ascultate.

— Eloísa, adăugă Rafael, barcarolele, tirolezele, *ranz des vaches* sînt cîntece populare din alte țări. De ce să nu aibă și bolerourile noastre și alte cîntece spaniolești privilegiul de a intra în preferințele celor mulți, precum celelalte?

— Pentru că sînt mai vulgare, răspunse Eloísa.

Rafael ridică din umeri; Rita rîse scurt; Maiorul nu înțelese nimic.

Eloísa se ridică, pretextă că are migrenă și plecă însoțită de mama ei, căreia-i spunea:

---

[1] Din naștere, de la bun început (lat.).
[2] Într-adevăr (engl.).

— Cel puțin să se știe că sînt și domnișoare, în Spania, destul de instruite și de delicate ca să fugă de asemenea glume proaste.

— Ce nefericit va fi Abelard care-o va cuceri pe Eloisa noastră, zise Rafael, cînd o văzu plecînd.

Pe lîngă vocea ei frumoasă și excelenta-i pregătire, María avea înnăscută, ca fată din popor, ușurința de a interpreta cîntece andaluze, și farmecul pe care un străin nu poate să-l înțeleagă, decît dacă devine și el una, după o ședere îndelungată în Spania, și numai, ca să zicem așa, dacă se identifică și el cu firea spaniolilor. Muzica acestor cîntece, ca și dansurile, este foarte frumoasă; exercită o atracție puternică, și te surprinde prin alternanța de jelanii, izbucniri de bucurie și tristețe, dovezi de dragoste neîmpărtășită și de dor; înseamnă un lucru anume, ceva care se înțelege dar nu se poate explica, și totul este atît de închegat, de împlinit, atît de încîntător și de ritmat, nespus de frumos cîntat din gît și exprimat atît de grăitor prin mișcări, în dans; exaltarea și tristețea se succed atît de repede, încît uluiesc, îmbată și farmecă auditoriul.

Așa se făcu că, în clipa în care María luă ghitara și începu să cînte :

De m-oi pierde să mă cate
Încolo-nspre miazăzi
Unde ies fetele oacheșe din mare
Și ochii se pierd în zare.
De m-or găsi să mă lase
Că eu singură-oi veni
Din valuri de mare
Și din larg de zare.

admirația se preschimbă în entuziasm. Tinerii băteau măsura cu palmele, repetînd „Bine, bine", ca pentru a o încuraja pe *cantaora*[1]. Cărțile căzură din mîinile jucătorilor; Maiorul vru să imite exemplul general, și începu să bată și el din palme, anapoda de tot. Sir John

[1] Grai andaluz; provine de la *cantadora* (span.). cîntăreață de arii populare.

afirmă că era mai frumos decît *God save the Queen*[1]. Pînă la urmă, se descreți și fruntea generalului; acesta fu socotit marele triumf al muzicii naționale.

— Ți-aduci aminte, frate, îl întrebă marchiza zîmbind, cînd cîntam noi *el zorongo*[2] și *el trípili*?[3]

— Ce înseamnă cuvintele astea? îl întrebă baronul pe Rafael.

— Cuvintele astea înseamnă, răspunse el, că *zorongo* și *trípili* sînt strămoșii cîntecelor *sereni*[4], *la cochucha*[5] și bunicii cîntecelor *la jaca de terciopelo*[6], *el vito*[7] și a altor cîntece de astăzi.

Aceste particularități ale cîntecului și ale dansului național despre care am vorbit ar putea să pară de prost gust, și-ar fi cu siguranță de prost gust în alte țări. Pentru a se lăsa cucerit fără rezerve de impresiile pe care le poartă în sine cîntecele și dansurile noastre, cititorul trebuie să aibă o fire ca a noastră; bădărănia și vulgaritatea trebuie să fie două lucruri necunoscute, așa cum sînt în Spania; trebuie să fie două lucruri care să nu existe. Un spaniol poate să fie insolent; dar arareori bădăran, pentru că bădărănia nu-i stă în fire. Își duce viața după cum îi place, după cugetul său, urmînd calea firii sale, care este, de obicei, cumpătată și amabilă. Iată de ce orice spaniol, chiar dacă n-a urmat școli înalte, are o naturalețe înnăscută în purtări, o francheță elegantă, și iată de ce se poartă atît de frumos.

Maria ieși din casa contesei la fel de palidă și de impasibilă precum intrase.

Cînd rămase numai cu cei apropiați, contesa îi spuse lui Rafael, cu un aer triumfător:

— Și acum, ce mai ai de zis, dragul meu văr?

— Zic, răspunse Rafael, că sunetele ce-i ies din gît nu se pot compara cu penele.

---

[1] Imnul național englez.
[2] „Băsmăluța", cîntec popular din Spania.
[3] Cîntec popular spaniol de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.
[4] Cîntec și dans popular spaniol.
[5] Cîntec și dans popular spaniol.
[6] „Călușul de catifea", cîntec popular spaniol.
[7] Cîntec și dans popular spaniol.

— Ce ochi ! exclamă contesa.

— Parc-ar fi, spuse Rafael, două briliante negre într-un toc din piele de Rusia.

— Este gravă, continuă contesa ; dar nu este vanitoasă.

— Și este timidă, urmă Rafael, ca o zarzavagioaică din Ava-piés [1].

— Dar ce voce are ! adăugă contesa. Ce voce divină !

— Va trebui, spuse Rafael, să gravăm pe mormîntul ei epitaful pe care l-au gravat portughezii pe mormîntul celebrului lor cîntăreț, Madureira :

Aici se odihnește senior de Madureira
Cel mai bun cîntăreț din lume :
Care-a murit pentru că Domnul a vrut
Că de nu voia Domnul, n-ar fi murit ;
Și pentru c-a avut nevoie de el în capela sa,
Îi zise Domnul : „Cîntă". Și el cîntă frumos slova sa !
Și zise Domnul către îngeri : „Duceți-vă de vă plimbați a pradeira" [2]
Că mai bine cîntă robul meu, señor de Madureira."

— Rafael, zise contesa, iei totul în zeflemea, mereu. Cine scapă de înțepăturile tale ? O să-ți comand unui pictor portretul ; dar o să-i spun să te picteze în chip de pasăre care grăiește în bătaie de joc, așa cum și l-a făcut Paul de Kock în chip de cocoș.

— În felul acesta, răspunse Rafael cînd plecă, voi face o harpie masculină ; căci va avea avantajul de a putea să-și propage stirpea.

Capitolul VII

Trecuse vara și venise luna septembrie ; zilele încă mai erau călduroase ca în timpul verii, dar nopțile erau de-acum mai lungi și răcoroase. Să fi fost nouă ; în sa-

[1] Cartier popular din Madrid.
[2] În grădină (port).

lonul contesei nu erau decît persoanele cele mai apropiate și de cea mai mare încredere. Intră Eloísa.

— Așază-te pe sofa, lîngă mine îi zise stăpîna casei.

— Îți mulțumesc, Gracia; dar sofaua asta ca și alte mobile este umplută cu cîlți sau cu păr de cal; și este o mobilă din cele mai tari și mai *inconfortabile* din cîte există.

— Dacă sînt umplute cu cîlți sau cu păr de cal sînt mai răcoroase, draga mea, răspunse Rita. Eloísa se așezase lîngă ea într-o poziție studiată.

— Știți ce-am auzit? se adresă Polo Eloísei, jucîndu-se cu mănușa lui galbenă și întinzînd piciorul ca să-și arate încălțămintea frumoasă de lac. Am auzit că Arias va fi numit comandant de cavalerie; dar cred că este o solemnă *puff*[1].

— Ce să-i faci? Astea-s lucruri care se mai întîmplă în provincie... într-un tîrg și într-un orășel ca vai de el cum e ăsta, răspunse cu afectare Eloísa. Rafael merită ceva mai bun. Este un bărbat foarte *spiritual*, un tînăr foarte *faschionable* și un *brav* militar.

— Ce spuneți, domnișoară? întrebă generalul, care asculta, uimit, conversația celor doi tineri, ce se purtau și se îmbrăcau după moda vremii.

— Spun, señor, că nepotul dumneavoastră este un brav ofițer.

— Și ce vreți să spuneți cu asta?

— Señor, vreau să spun ceea ce scrie și-n visul lui, și ceea ce repetă toți cei care-l cunosc: că s-a distins în război ca un militar de onoare.

— Păi... dacă ați fi vrut să spuneți lucrul acesta de ce să nu-l fi spus după celebra expresie a lui don Juan Nicasio Gallego, care, așa ca și ducele de Rivas, Quintana, Bretón, Martinez de la Rosa, Hartzenbusch și mulți alții, au fost oameni eminenți și poeți de prim rang, rămînînd, în același timp, spanioli în formă și în esență? Se prea poate c-oți fi vrut să ziceți viteaz?

— Păi e limpede, domnule general, oare n-am zis?

— Nu, domnișoară, răspunse generalul pierzîndu-și răbdarea; dumneavoastră ați spus *brav*, epitet care am

[1] Exagerare ce se apropie de minciună (engl.).

auzit că se folosește numai cînd e vorba de taurii sălbatici și de indienii sălbatici ca să li se mai îmblînzească cruzimea brutală. Nu folosiți, zău, un asemenea cuvînt, din lipsă de cuvinte potrivite cazului respectiv, căci în afară de *viteaz* se folosesc în vorbirea curentă multe altele, cum ar fi : curajos, plin de bărbăție, neînfricat.

— Isuse, señor! Dar acestea sînt cuvinte vechi, foarte vulgare și foarte comune; trebuie să admitem și să introducem în uz cuvintele pe care le promovează eleganța și moda în ciuda dicționarului, a compilatorilor și a adepților lor mărunți.

— Unde s-a mai pomenit una ca asta? exclamă generalul scoțînd cărțile de joc.

— Ce-l deranjează atît de mult pe unchiul nostru? o întrebă Rafael, care de-abia intrase, pe verișoara lui, Rita.

— Vestea care se aude.

— Ce veste?

— Că tu vei fi numit comandant de cavalerie, și-a luat-o drept o ironie.

— Are dreptate; eu nu pot să aspir la o altă funcție decît la aceea de cel mai neînsemnat din armată. Dar eu aduc o veste care poate aspira pe bună dreptate la rangul de veste de primă importanță.

— O veste? O veste este patrimoniul tuturor. Toți avem dreptul s-o aflăm. Așa că, spune-ne-o cît mai repede.

— Păi, trebuie să știți, zise Rafael ridicînd glasul, că tinerica din Villamar este gata să apară pe scenă ca să cînte cu vocea-i minunată.

— Oh, ce fericire, exclamă Eloísa; ce bine că se mai întîmplă cîte ceva important, ca să mai scoată un oraș atît de monoton ca Sevilla de pe făgașul drumului de căruțe în care stă, amorțită, de cînd a întemeiat-o San Fernando!

— A cucerit-o, îi zise încet simpaticul ei prieten Polo.

Dar Eloísa, fără a-l lua în seamă, continuă :

— În ce operă își va face *son début?* [1]

[1] Debutul (fr.).

— Păi cum, este gata ca să iasă pe scenă în chip de sperietoare? întrebă marchiza.

— Da, mătușă, răspunse Rafael, și Stein în chip de căpcăun într-o piesă compusă anume pentru ei doi.

— Vai de mine! exclamă doamna cea bună.

— Mamă, nu vezi că Rafael glumește după lăudabilul și înveteratul său obicei? întrebă contesa.

— De cînd s-a jucat „Laba de Capră", nici un titlu de piesă nu mă mai surprinde, zise marchiza; și de cînd s-au reprezentat Lucreția, Angela, Antony și Carlos cel Vrăjit, nu există subiect care să mi se pară de necrezut.

— Cum teatrul este *școala obiceiurilor*, zise generalul cu ironie, autorii de azi îl aduc la nivelul obiceiurilor pe care vor să le introducă.

— Cîtă dreptate au francezii cînd spun că dacă treci Pirineii începe Africa! i se adresa între timp Eloísa lui Polo, cu jumătate de glas.

— De cînd ocupă și ei o parte a litoralului, răspunse acesta, nu mai zic așa; ar însemna să ne facă o favoare prea mare.

Eloísa își înăbuși hohotul de rîs în batista-i mică, cu dantelă de jur-împrejur.

— Cei doi pun la cale o conspirație, i se adresă Rita lui Rafael. Polo are o mașină infernală între ochelari și ochi și Eloísa ascunde în batista pe care-o duce la gură o răzmeriță în saramură de parfum de mosc împotriva Spaniei care nu este pe placul lor.

— La naiba! Nu sînt conspiratori, răspunse Rafael.

— Atunci ce sînt? Mașină infernală de contrazicere?

— Sînt... eu am să-ți spun ce sînt ca să-i judeci exact, după greșeala lor...

— Termină, plictisitorule!

— Sînt, zise solemn Rafael, *regeneratori neînțeleși*.

După ce trecură cîteva seri de la această scenă, galeriile vaste din casa contesei erau pustii. Nu se vedeau alte chipuri în afara celor din Vechiul testament, după cum îi numea Arias pe pasionații jocului de cărți.

— Ce mult întîrzie! zise marchiza. E unsprezece și jumătate, și încă n-au venit.

— Timpul, urmă fratele ei, nu li se pare lung iubitorilor de muzică, mai ales cînd sînt la operă și ascultă ceva ce le place, ca niște gogomani ce sînt.

— Cine s-ar fi gîndit, continuă marchiza, că femeia asta ar avea pregătirea și curajul să apară atît de curînd pe scenă?

— În privința pregătirii, zise generalul, o dată ce știe să cînte, nu-i nevoie de prea multă, după cum crezi tu. Cît despre curaj, n-aș dori altceva decît un Regiment de grenadieri așa ca ea, ca să asaltez Numancia ori Zaragoza.

— Eu am să vă povestesc ce s-a întîmplat, zise atunci unul din cei prezenți. Acum trei luni cînd a venit în oraș compania italiană de operă, viitoarea noastră *primadonă* a închiriat una din lojile cele mai apropiate de scenă pentru toată stagiunea. N-a lipsit de la nici o reprezentație, ba chiar a izbutit să obțină îngăduința de a asista și la repetiții. Ducele a intervenit pe lîngă solistă și aceasta i-a dat cîteva lecții, și apoi a intervenit pe lîngă impresar, s-o angajeze în trupa sa. Dar impresarul i-a propus s-o angajeze ca a doua solistă; ea i-a respins propunerea cu aroganță. Printr-o întîmplare din cele care-i favorizează întotdeauna pe cei îndrăzneți, primadona căzu rău bolnavă și protejata ducelui se oferi s-o înlocuiască. Să vedem acum ce-o ieși din asemenea angajament și cum s-o sfîrși povestea asta.

În această clipă, contesa, veselă și strălucitoare ca lumina, intră în salon, însoțită de cîțiva obișnuiți ai casei.

— Mamă, ce seară încîntătoare am trăit! exclamă. Ce triumf! A fost ceva nemaipomenit de frumos și de măreț!

— Ai vrea să-mi spui, nepoată, de unde și pînă unde are o importanță atît de mare și un efect atît de covîrșitor faptul că o femeiușcă oarecare are gîtlej bun și cîntă bine pe scenă, de poate să-ți inspire un entuziasm și o exaltare pe care ar putea să ți le aducă un fapt istoric sau o acțiune sublimă?

— Luați aminte, unchiule, răspunse contesa, ce mîndrie pentru noi, ce glorie pentru Sevilla, să fie leagănul unei artiste care va umple lumea cu faima ei!

— Ca marchizul de la Romana, răspunse generalul. Ca Wellington sau ca Napoleon? Nu-i așa, nepoată?

— Dar de ce vorbiți așa, señor, răspunse contesa. Numai o trompetă de războinic poate să se bucure de faimă? Ce divin a cîntat femeia asta! Cu cîtă grație și cu cît bun gust s-a prezentat pe scenă! Este o minune! Și-apoi, să fi văzut cum se mai transmitea de la un spectator la altul entuziasmul și exaltarea! În afară de asta, eu eram foarte mulțumită cînd îl vedeam pe duce atît de mulțumit, pe Stein atît de emoționat...

— Ducele, zise generalul, ar trebui să caute să se mulțumească sufletește cu lucruri de alt soi.

— Generale, spuse cel care vorbise înainte; pe lume sînt fel și fel de slăbiciuni omenești. Ducele este tînăr...

— Vai, exclamă contesa. Nu există nimic mai infam decît să bănuiască cineva, sau să-i facă pe alții să bănuiască răul acolo unde nu există. Gurile rele înăbușă orice intenție bună cu suflarea lor otrăvitoare. Nu se știe oare că ducele nu se mulțumește numai să creeze el însuși în domeniul artelor, ci și sprijină artiștii, învățații și tot ceea ce poate avea influență în progresul inteligenței? Și apoi nu este soția unui om căruia ducele-i datorează atît de mult?

— Nepoată, răspunse generalul: toate acestea sînt lucruri foarte bune și sînt întru-totul de acord cu ele; dar nu sînt de-ajuns pentru a justifica aparențele ce dau de bănuit. Pe lumea asta, nu este de-ajuns să fii scutit de critică; trebuie, în afară de asta, să și salvezi aparențele. Și tocmai pentru că ești tînără și frumoasă, ai face bine să nu te mai declari apărătoarea anumitor cauze.

— Eu n-am ambiția ca lumea să mă creadă perfectă, urmă contesa, și să înființez în casa mea un tribunal al dreptății; eu doresc, într-adevăr, să fiu socotită o prietenă loială și adevărată; de aceea țin să fie respectați și-i apăr pe cei ce mă socotesc ca atare.

În clipa aceea intră Rafael Arias.

— Să te văd, Rafael, zise contesa; ce-ai să mai zici acum? Ai să-ți mai bați joc de femeia asta încîntătoare?

— Verișoară, ca să-ți fac plăcere, am să-ți spun că sînt gata să mor de entuziasm ca să imit publicul, așa cum a făcut broasca vrînd să fie mare cît un bou. Chiar acum am fost martorul ovațiilor imperiale care i s-au făcut acestei a opta minuni a lumii.

— Povestește-ne, zise contesa. Spune-ne cum a fost.

— Cînd s-a lăsat cortina, am trăit cîteva clipe în care mi s-a părut c-o să văd a doua ediție a turnului Babel. *Diva Donna* a fost chemată la rampă de zece ori, și-ar fi fost chemată de douăzeci de ori dacă n-ar fi început să bombăne cei cu felinarele... Nemaivoind să lucreze în plus, peste program. Prietenii ducelui ajunseră pînă acolo încît îi cerură să-i ducă s-o felicite pe eroină și să-i prezinte omagiile lor. Și ne-am prosternat cu toții la picioarele ei și i-am făcut plecăciuni pînă-n pămînt.

— Pînă și tu, Rafael? întrebă generalul. Credeam că tu ai mai multă judecată, cu toate că pari cam zănatic.

— Dacă n-aș fi făcut așa și dacă nu m-aș fi dus și eu încotro s-au dus ceilalți, n-aș fi avut acum satisfacția să vă spun în ce mod ne-a primit această regină din insulele Molucas, împărăteasa Bemolului. În primul rînd, a dat toate răspunsurile la întrebări într-un fel de scară cromatică, numai de ea știută, formată din următoarele semitonuri: mai întîi calmul, sau, dacă vreți, indiferența; apoi, insolența; pe urmă, răceala, și, la urmă de tot, disprețul. Eu am fost primul care i-am adus omagii. I-am arătat palmele cu pielea cojită din cauza aplauzelor, asigurînd-o că acest sacrificiu era un mic prinos adus ușurinței ei supranaturale de a cînta, frumuseții vocii ei, ce se poate asemui numai cu vocea domnului de Madureira. Răspunsul a fost o înclinare a capului abia perceptibilă, demnă de zeița Iunona. Baronul o rugă pe toți sfinții din ceruri să se ducă la Paris, singurul loc din lume care merita și era vrednic s-o aplaude, dat fiind că *bravii* francezi s-au răspîndit prin toate colțurile universului, duși de drapelul lor tricolor. La care ea răspunse cu cel mai încîntător sînge-rece: „Vedeți bine că nu-i nevoie să mă duc la Paris ca să fiu aplaudată; și dacă-i vorba de aplauze, îmi plac mai mult aplauzele alor mei, decît aplauzele francezilor".

— Așa a zis? întrebă generalul. Cine-ar fi crezut că femeia asta o să spună un lucru atît de bine gîndit?

— Maiorul „Muscă mare", continuă Rafael, stîngaci ca-ntotdeauna, i-a spus că din cîte cîntărețe auzise, numai italianca Grisi cînta mai bine ca ea. La care i-a răspuns cu răceală: „Odată ce Grisi cîntă mai bine, faceți rău că veniți să mă ascultați pe mine, în loc să vă duceți la spectacolele ei". Ba veni și sir John, dînd mîna cu toți și călcîndu-ne pe toți pe picioare. Și-i spuse că vocea ei era o *wonder*, adică o minune, și că dacă voia s-o vîndă, era foarte dispus să-i plătească pe loc cincizeci de mii de livre. Ea a răspuns cu dispreț că n-o avea de vînzare. Dar cu toate acestea, verișoară, ce zici de misterul care a învăluit toată această poveste?

— Despre ce mister e vorba? întrebă baronul care sosise în timpul conversației.

— Despre această strălucită apariție pe scenă, răspunse Arias, care a venit așa, deodată, ca o explozie, cînd ne așteptam mai puțin. Acum, parcă încep să pricep anumite lucruri... întrevederile ducelui cu impresarul, stăruința cu care această Norma în devenire asista la reprezentații... acum pricep cum stau lucrurile... *acum vin eu de-acasă.*

— A venit de-acasă! repetă baronul. Ce expresie ciudată!

— Este o metaforă foarte des folosită, răspunse Rafael.

— N-o cunoșteam, urmă baronul; nici n-o înțeleg. Ați vrea să aveți bunătatea să mi-o explicați, señor Arias?

Rafael se uită chiorîș la verișoara sa, ridică ochii la cer, ca și cum urma să facă un sacrificiu, și zise:

— Cînd are loc un accident, fără ca noi să ne dăm seama, înseamnă că acest accident a scăpat atenției noastre, și nu-i înțelegem nici originea, nici finalitatea. Dacă, pe urmă, un alt accident, care are legătură cu primul, ne obligă să ne amintim de cel anterior, se zice că *venim de-acasă*, adică începem să pricepem, dăm atenție faptului, de data asta nu-l privim cu nepăsare cum s-a întîmplat prima dată. În felul acesta, avem în spaniolă fraze disparate, care cuprind tot atîtea înțele-

suri cîte ar exprima mai multe fraze la un loc. Un cuvînt este de-ajuns pentru a cuprinde și a exprima un sens larg. Sigur că pentru a crea asemenea cuvinte e nevoie atît de spirit inventiv cît și de inteligență. Oamenii de la țară folosesc o expresie care demonstrează lucrul acesta: obișnuiesc să spună despre un om vioi și inteligent: „ăsta-i din cei care a înțeles și se apucă de treabă". Această expresie își are originea în viața de la țară; cînd logofătul are de dat vreun ordin, sau trebuie să-i spună să facă un anumit lucru vreunuia din oamenii tocmiți cu ziua, și este destul de departe cînd logofătul strigă, cel chemat răspunde și spune imediat, din capul locului, c-a înțeles ce trebuie să facă: *am înțeles, mă și-apuc de treabă*. Dar expresiei care v-a reținut atenția (ținînd seama de faptul că nu toți sînt din cei pe care-i desemnează poporul în categoria celor care *au înțeles și se apucă de treabă)* i se atribuie etimologia următoare: Un spaniol se afla la San Petersburg și într-o frumoasă dimineață de primăvară, pe cînd se plimba cu un rus, prieten de-al său, rămase uimit cînd auzi răsunînd în văzduh un sunet destul de plăcut. Acest sunet, care se auzea uneori aproape, alteori departe, cînd la dreapta, cînd la stînga, nu era altceva decît repetarea pe tonuri diferite a cuvîntului: *quién vive*[1]. Spaniolul credea că erau păsări; dar înălță capul și nu văzu nimic. Să fi fost un cîntec? Să fi fost un ecou? Nu: pentru că nu venea dintr-un punct anume, determinat, ci se auzea din toate părțile. Atunci crezu că prietenul său era ventriloc și se uită la el cu atenție. Rusul începu să rîdă: „Văd, îi zise, că nu știți de unde provin aceste cuvinte care se aud pe-aici în fiecare an, pe vremea asta. Sînt cuvintele *quién vive* pe care le schimbă soldații în timpul iernii. Iarna cînd e frig par înghețate și odată cu primele zile mai călduroase se dezgheață, și răsună prin aerul de primăvară care le dă viață."

— E destul de bine gîndit și explicat, încuviință baronul, fără a fi prea atent.

---

[1] Cine e, în limbajul santinelelor.

— Din moment ce ați avut plăcerea de a da atenție acestei expresii... răspunse Rafael, făcînd o plecăciune ironică.

— Ah! Uite-o și pe *señorita* Ritita, zise baronul cînd o văzu intrînd după ce-și lăsase șalul cu dantelă. Mi se pare, señorita, c-am avut onoarea să vă văd azi-dimineață, pe strada Catalanilor.

— Eu nu v-am văzut, răspunse Rita.

— Asta-i o nenorocire, se adresă Rafael Ritei, care nu i se va întîmpla Maiorului „Muscă mare", nici turnului Giralda, pe care el îl socotește cea mai frumoasă fată din Sevilla, și vrea s-o facă, nici mai mult nici mai puțin, coloneleasă a regimentului său de *Life Guards*[1].

— V-am văzut, continuă baronul, lîngă o cruce mare care este lipită de zid. Am întrebat...

— Îmi dau seama, murmură Rafael Arias.

— Și mi s-a răspuns că se numește *Crucea Negrului*. Ați putea să-mi spuneți, señorita, de ce i s-a dat un nume atît de ciudat?

— Nu știu, răspunse Rita. Poate i s-o fi zis așa pentru c-o fi fost răstignit pe cruce vreun negru.

— Așa e, fără îndoială, zise baronul; o fi fost pe vremea Inchiziției. Și șopti încet, ca pentru sine: Ce țară! Ce religie! Dar ați putea să-mi spuneți, adăugă el, cu ironia-i insuportabilă, cu insolența ce-i caracterizează pe cei neîncrezători față de cei ce sînt încrezători și de bună credință, ați putea să-mi spuneți de ce este atîrnat de tavan un crocodil, într-o galerie a catedralei, aproape de curtea Portocalilor, cînd intri pe ușa dinspre partea dreaptă a turnului Giralda? Ori locul acesta este, în același timp, și muzeu de istorie naturală?

— Șopîrla aceea mare? zise Rita. Au pus-o acolo pentru c-au luat-o de pe bolta din tavanul bisericii.

— Ah! exclamă baronul rîzînd. Totul este gigantic în catedrala aceasta; pînă și șopîrlele!

— Este o exagerare răspîndită în popor, spuse contesa, în timp ce Rita, fără a mai asculta cuvintele baronului, se dusese să se așeze la locul ei obișnuit. Cro-

[1] Trupe de gardă ale palatului regal (engl.).

codilul acesta i-a fost prezentat regelui don Alfonso Înțeleptul de faimoasa solie pe care i-a trimis-o sultanului Egiptului. De aceeași boltă sînt atîrnate, de asemenea, un colț de elefant, un frîu și o *vara*[1]; aceste obiecte, împreună cu șopîrla, reprezintă cele patru virtuți cardinale. Șopîrla este simbolul prudenței: *vara*, al justiției; colțul de elefant, al puterii; și frîul, al cumpătării. Așa deci, sînt șase sute de ani de cînd aceste simboluri se află la intrarea în edificiul acela mare și nobil, asemenea unei inscripții pe care poporul o înțelege, chiar dacă nu știe să citească.

Baronului îi părea foarte rău că nu putea să adopte versiunea Ritei. Contesa cea crudă îl făcuse să se lipsească de un prețios articol satiric, critic, umoristic și burlesc. Cine știe dacă nu cumva crocodilul ar fi jucat rolul vreunui Sfînt Duh născocit acum în povestirea hazlie a francezului ăstuia, care avea avantajul național de a se fi născut *malin*[2]?

Între timp, marchiza îi zise Ritei:

— De ce te-ai apucat să-i spui prostia cu negrul răstignit? N-ar fi fost mai bine să-i spui adevărul?

— Dar, mătușă, răspunse tînăra, eu nu știu de ce se numește Crucea Negrului; în afară de asta, m-aș fi plictisit să-i povestesc.

— Atunci, continuă mătușa, ar fi trebuit să-i spui că nu știai, nicidecum să-l induci într-o eroare atît de mare. Sînt sigură că va publica această mare prostie cînd va scrie cartea aceea, *Călătorie în Spania*.

— Și ce dacă? Ce importanță are? întrebă Rita.

— Are importanță, nepoată, răspunse marchiza, pentru că nu-mi place să se vorbească rău despre patria mea.

— Da, încuviință generalul cu sarcasm, odată ce răul iese din albie, mai stăvilește-l dacă poți; așa și cu vorba rea; odată ce i-ai dat drumul, trece din gură-n gură fără s-o mai poți opri. Dar, de ce să ne mai mirăm și să ni se mai pară ciudat că străinii ne vorbesc țara de

---

[1] Baston ce era însemnul judecătorilor și primarilor în vechea Spanie (span.).

[2] Răutăcios (fr.).

rău, dacă noi înșine sîntem primii care ne denigrăm? Fără să ne aducem aminte zicala: Cine-i chel își pune mîna-n cap?

— Trebuie să știi, Rita, continuă marchiza, pentru ca de acum înainte să nu mai faci asemenea greșeli, că numele acestei cruci vine de la un negru credincios și cu suflet bun, care în secolul al șaptelea, văzînd că se punea la îndoială taina neîntinatei zămisliri a Fecioarei, se vîndu pe el însuși în locul în care se afla crucea, ca să plătească, cu banii obținuți din vînzarea lui, o slujbă solemnă închinată Fecioarei pentru iertarea păcatelor celor care au hulit-o. Vezi bine cîtă deosebire este între abnegația plină de fervoare creștinească a negrului și prostia pe care i-ai spus-o baronului și pe care el a crezut-o.

— Și mai poți, foarte bine, surioară, zise generalul, să-l dojenești pe zănaticul de Rafael, pentru că i-a răspuns acestui *monsieur le baron* la o întrebare pusă în același stil, în legătură cu Crucea Hoților, lîngă Cartuja[1], că se numea așa fiindcă hoții se duceau să se roage la crucea aceea ca să-i ajute Domnul în fărădelegile lor.

— Și baronul o fi crezut? întrebă marchiza.

— De bună seamă, așa cum cred eu că nu este baron, răspunse generalul.

— Este o dovadă de răutate, continuă marchiza enervată, ca noi înșine să dăm prilejul să creadă și să repete asemenea prostii. Crucea a fost ridicată în locul acela printr-o minune pe care-a făcut-o chiar acolo Domnul nostru Isus Cristos; fiindcă pe vremea aceea se făceau minuni, pentru că exista credință. Niște hoți intraseră în Cartuja și furaseră lucrurile de valoare din biserică; apoi, au luat-o la fugă înspăimîntați; au alergat toată noaptea, și a doua zi dimineața se pomeniră la mică distanță de mănăstire. Atunci, văzînd limpede că era mîna Domnului, se pocăiră; și în amintirea acestei minuni ridicară crucea iar poporul i-a păstrat numele de Crucea Hoților. Lasă c-am să-i zic eu cîteva nesăbuitului ăstuia, să mă țină minte: Rafael, Rafael!

---

[1] Mănăstire de șartrezi (călugări din ordinul șartrezilor) (n.a.).

Între timp Gracia, verișoara lui Rafael, zicea, stînd pe sofa :

— Sînt fericită ! Ce seri frumoase vom avea de-acum încolo !

— Nu vom avea multe seri frumoase, doamnă contesă, zise colonelul. Umblă zvonul că ducele vrea s-o ducă la Madrid pe noua Malibran.

— Și de fapt, întrebă contesa, ce nume de artistă a luat ? Bănuiesc că n-o să i se spună tot Marisalada ; este un nume frumos, de alint, dar nu este destul de răsunător și de potrivit pentru o artistă de prima mînă.

— Poate va continua să cînte sub porecla de „Pescărușul", zise Rafael. Un servitor de-al ducelui i-a spus servitorului meu c-așa o strigau în satul ei.

— S-ar putea să ia numele soțului, observă colonelul.

— Ce oroare ! exclamă contesa ; are nevoie de un nume sonor

— Păi, atunci, să ia numele tatălui : Santaló.

— Nu, señor, zise contesa. Numele trebuie să se termine în *i*, ca să-i dea prestigiu : cu cît are mai mulți *i*, cu atît este mai bine.

— În acest caz, spuse Rafael, să-și aleagă numele de Mississippi.

— Să-l consultăm pe Polo, zise contesa : apropo, unde-o fi dispărut poetul nostru ?

— Pariez pe orice, zise Rafael, că la ora asta încredințează hîrtiei inspirațiile armonice pe care i le-a trezit în suflet divinitatea zilei. Mîine, fără îndoială, vom citi în ziarul „El Sevillano" una din aceste compoziții care, după cum zice unchiul meu, dacă n-o să-l ducă cu ușurință în Parnas, îl va arunca, fără doar și poate, în apele rîului Letas.

În această clipă, marchiza îl chemă pe Rafael.

— Sînt sigur, i se adresă verișoara lui, că mătușa mea îmi face onoarea să mă cheme lîngă dînsa ca să aibă satisfacția de a-mi trage un perdaf. Deja văd cum ia naștere o predică între buzele-i strînse, o filipică în încruntătura-i nebuloasă și o strașnică mustrare stînd călare pe nasu-i amenințător. Dar... ce întîmplare fericită ! Mă voi înarma cu un scut de apărare !

Zicînd aceste cuvinte, Rafael se ridică, se apropie de baron, căruia magistratul îi oferea chiar atunci o priză de praf de tutun, îi dădu brațul, și se apropie de masa de joc în tovărășia lui. Marchiza nu-l mai dojeni și amînă mustrarea pentru un prilej mai bun.

Rita își duse batista la gură ca să-și înăbușe rîsul. Generalul bătea ritmic în podea cu tocul cizmei, ceea ce însemna că și-a pierdut cu totul răbdarea.

— Generalul este supărat? întrebă baronul.

— Suferă de această mișcare nervoasă, răspunse Rafael încet.

— Ce nenorocire! exclamă baronul; acesta este un *tic douloureux*[1]. Și de unde i se trage? Poate c-o fi avînd vreun tendon distrus în război?

— Nu, răspunse Rafael. A fost efectul unei puternice impresii morale.

— Trebuie să fi fost teribil de puternică, observă baronul. Și ce i-o fi cauzat-o?

— Niște cuvinte ale regelui dumneavoastră, Ludovic al XIV-lea.

— Ce cuvinte? stărui baronul mirat.

— Celebrul dicton, răspunse Rafael: „Pirineii nu mai există".

Cu toate că se vorbea mult la toate sindrofiile despre noua cîntăreață, nu se știa un fapt important care se petrecuse chiar în noaptea aceea.

Pepe Vera o urmărise pas cu pas pe María; și cum era favoritul publicului, îi fusese ușor să pătrundă în templul Muzelor, în ciuda dușmăniei pe care Muzele au jurat-o luptelor cu taurii.

María ieșea din scenă, în sunetul aplauzelor, cînd se pomeni față în față, în culise, cu Pepe Vera și alți cîțiva tineri.

— Binecuvîntat fie! zise celebrul toreador, aruncînd și întinzînd pe jos mantia pentru a-i servi Mariei drept covor; binecuvîntat fie glasul acesta de cristal; de l-ar auzi toate privighetorile din luna mai ar muri de invidie!

---

[1] Tic dureros (fr.).

— Și ochii, adăugă altul; sînt ochi ce rănesc mai mulți creștini decît toate pumnalele de Albacete.

María trecu la fel de mîndră și de disprețuitoare ca întotdeauna.

— Nici măcar nu se uită la noi! zise Pepe Vera. Ascultă, drăguțo. Regele, că-i rege, și tot se uită la o pisică, d-apoi la un om. Și luați aminte, domnilor, că-i fată frumosă; cu toate că...

— Poftim? rosti unul din tovarășii lui.

— Cu toate că-i chioară, răspunse Pepe Vera.

Cînd auzi aceste cuvinte, María nu putu să-și rețină un gest involuntar, și se uită țintă la întregul grup cu ochii-i mari, uimiți. Tinerii izbucniră în rîs și Pepe Vera îi trimise un sărut în vîrful degetelor.

María înțelese îndată că el spusese așa numai ca s-o facă să întoarcă fața spre el. Zîmbi și se îndepărtă lăsîndu-și batista să-i cadă. Pepe o ridică în grabă de jos și se apropie de ea, ca pentru a i-o da înapoi.

— O să v-o dau în noaptea asta, la fereastra dumneavoastră, îi zise cu glas încet, în grabă.

Cînd bătu miezul nopții, María se dădu jos din pat, călcînd în vîrful picioarelor, după ce se convinsese că soțul ei dormea dus. Stein dormea dus, într-adevăr, cu zîmbetul pe buze, amețit de succesul pe care-l obținuse în seara aceea María, soția lui, eleva și aleasa inimii lui. Între timp o siluetă nedeslușită se sprijinea de tocul unei ferestre de la parterul casei în care locuia María, și care da într-o ulicioară strîmtă și întortocheată, cum sînt atîtea în Sevilla. Nu era cu putință să zărești trăsăturile omului aceluia fiindcă o mînă grijulie stinsese dinainte felinarele care luminau strada.

Capitolul VIII

Teatrul din Sevilla devenise prea mic, neîncăpător chiar pentru scopurile ambițioase și pentru setea de aplauze care-o rodeau pe María în adîncul sufletului. În afară de asta, ducele trebuia să se întoarcă în capitală și dorea să prezinte și vocea aceea minunată a cărei faimă îl

precedase acolo. Pe de altă parte, Pepe Vera se angajase să lupte cu taurii în arena din Madrid și-i ceru Mariei să facă această călătorie, iar ea nu mai stătu pe gînduri.

Triumful pe care-l obținu María cînd cîntă în premieră pe noua scenă, fu mai mare decît cel pe care-l obținuse în Sevilla. Se părea că reînviaseră zilele din vremea lui Orfeu și a lui Amfion și minunile lirei din epoca mitologiei. Stein nu mai știa ce să creadă. Ducele era extaziat. Pepe Vera îi zise într-o zi Mariei, *la cantaora:* „La naiba, María, te aplaudă mai abitir ca pe un toreador, de parc-ai fi omorît un taur de șapte ani!"

María era înconjurată de un grup numeros de admiratori. Din grup făceau parte toți străinii distinși ce se aflau atunci în capitală, iar printre ei erau unii vrednici de a fi luați în seamă datorită meritelor, iar alții, datorită rangului. Ce-i determina să stea în preajma ei? Unii o căutau ca să-și dea aere, după expresia modernă. (Și ce sînt aerele? O imitație servilă a ceea ce fac ceilalți.) Alții doreau să se afle în preajma ei, fiind mînați de aceeași curiozitate care-l împinge pe copil să caute și să examineze îndeaproape resorturile jucăriei care-l amuză.

María n-a făcut nici un efort, cît de mic, ca să se simtă cît se poate de la largul său în mijlocul acelui cerc mare de admiratori. Firea ei rece și mîndră nu se schimbase cîtuși de puțin; dar se purta cu mai multă eleganță și-și alegea îmbrăcămintea cu mult mai mult gust; lucrurile acestea erau ceva superficial, totuși în ochii anumitor oameni pot înlocui lipsa de inteligență, de tact și de purtări alese. Seara, pe scenă, sub luminile strălucitoare fața-i părea albă iar ochii-i mari și negri păreau și mai adînci; atunci arăta într-adevăr frumoasă.

Ducele era atît de fascinat de femeia aceea, al cărui triumf se răsfrîngea întrucîtva și asupra lui, căci i se împlineau previziunile, iar felul ei de a cînta și de a interpreta îl entuziasma atît de mult, încît găsi de cuviință că nu era nici un inconvenient în a-i cere să-i dea lecții de muzică fiicei sale, cu toate că-și amintea cum îi atrăsese atenția amabila sa prietenă din Sevilla, și se înfiora cînd se gîndea la avertismentul pe care i-l făcuse contesa. Atunci își jura sieși să respecte femeia nevino-

vată pe care el însuși o purtase spre scena alunecoasă și strălucitoare pe care călca acum.

Să spunem și cîteva cuvinte despre ducesă.

Era o doamnă virtuoasă și frumoasă. Cu toate că pornise pe treizeci de ani, prospețimea tenului și expresia de candoare a chipului său făceau să arate mult mai tînără. Se trăgea dintr-o familie la fel de ilustră ca familia soțului său, cele două familii fiind înrudite. Leonor și Carlos se iubiseră aproape de pe vremea cînd erau copii cu acea afecțiune adevărat spaniolă, puternică, adîncă și statornică. Se căsătoriseră foarte tineri. La optsprezece ani, Leonor îi dărui soțului său o fetiță; el avea douăzeci și doi de ani.

Familia ducesei era extrem de credincioasă, așa cum sînt, de altfel, unele familii ilustre; Leonor fusese educată în acest spirit. Reținerea și austeritatea ei o îndepărtau de petreceri și de viața zgomotoasă din societate, spre care, pe de altă parte, nu avea nici o înclinație, cît de mică. Citea puțin și n-a luat niciodată în mîinile sale un roman. Ignora cu totul efectele covîrșitoare ale marilor pasiuni. Nu învățase, nici din cărți, nici din teatru, marele interes ce se acorda adulterului, care, prin urmare, era în ochii săi o ticăloșie, așa cum era asasinatul. Niciodată n-ar fi ajuns să creadă, dacă i s-ar fi spus, că în lume fusese ridicat un stindard, sub care se proclama emanciparea femeii. Ba mai mult; și de-ar fi crezut, n-ar fi înțeles niciodată lucrul acesta; așa cum nu înțeleg multe alte femei care nici nu trăiesc atît de retrase, nici nu sînt atît de cucernice și de severe ca ducesa. Dacă i s-ar fi spus că existau apologeți ai divorțului, ba că existau chiar și detractori ai sfintei instituții a căsătoriei, ar fi crezut că visează, sau că se apropia sfîrșitul lumii. Fiică iubitoare și supusă, prietenă generoasă și sigură, mamă duioasă și plină de abnegație, soție ce se consacra în exclusivitate soțului, ducesa de Almansa era genul de femeie pe care Dumnezeu o iubește, poeții o cîntă în versurile lor, societatea o respectă și-o admiră și în locul căreia unii vor să preamărească, azi, niște *amazoane* care au pierdut instinctul feminin, blîndețea și gingășia.

Ducele putu să se lase subjugat multă vreme de atracția pe care-o exercita María asupra lui, fără ca cel mai mic nor să întunece liniștea neîntinată ca cerul senin din inima soției sale. Cu toate acestea, ducele, pînă atunci foarte afectuos, o neglija tot mai mult, pe zi ce trecea. Ducesa plîngea ; dar tăcea.

Apoi îi ajunse la urechi faptul că acea cîntăreață care făcuse vîlvă în tot Madridul era protejata soțului său ; că el petrecea multă vreme în casa ei. Ducesa plînse ; dar tot nu-i venea să creadă cele ce auzise.

Pe urmă ducele îl aduse pe Stein în casă, ca să-i dea lecții de germană fiului său, și apoi vru, așa cum am mai spus, ca María să-i dea lecții de canto fiicei sale, o făptură încîntătoare, de unsprezece ani.

Leonor se împotrivi cu putere acestui din urmă fapt argumentînd că nu putea îngădui să existe nici pe departe vreo oarecare legătură între o femeie de teatru și făptura aceea inocentă. Ducele, obișnuit ca soția sa să-i facă toate gusturile, văzu în această împotrivire un scrupul de femeie evlavioasă, o lipsă de contact cu lumea mondenă, și stărui în ideea sa. În cele din urmă, ducesa căzu de acord, urmînd sfatul duhovnicului : dar plînse amarnic, dintr-un dublu motiv.

O primi deci pe María cu o prudență excesivă, cu o purtare distantă, deși politicoasă.

Leonor, care trăia foarte retrasă, după înclinația pe care-o avea spre o viață liniștită, nu primea decît puține vizite, în cea mai mare parte vizite din partea rudelor ; celelalte persoane care erau primite în vizită de ducesă erau preoți și alți cîțiva oameni de încredere. Astfel, asista cu o perseverență nedezmințită la lecțiile de canto ale micuței ; și puse atîta zel în a nu-și lua nici o clipă ochii de la fiica ei, încît María se simți jignită. Persoanele care veneau s-o vadă pe ducesă o salutau cu răceală pe profesoară, fără a-i adresa vreun cuvînt. În felul acesta, femeia pe care publicul din Madrid o adora în genunchi, avea o poziție din cale-afară de umilitoare în casa nobilă și austeră a ducesei de Almansa. María își dădea seama și era indignată ; se simțea rănită în mîndria ei, dar cum ducesa s-a purtat întotdeauna foarte politicos cu ea, cum pe chipul ei grav, modest și frumos

nu apăruse niciodată vreun zîmbet dispreţuitor sau vreo privire trufaşă, María nu putea să se plîngă. Pe de altă parte, cum putea ducele să îngăduie cuiva să se plîngă de soţia sa, el, care era atît de demn şi atît de susceptibil? María era destul de isteaţă ca să-şi dea seama că trebuia să tacă pentru a nu pierde prietenia ducelui, care o măgulea, nici protecţia sa, de care avea nevoie, nici darurile, care-i plăceau foarte mult. Fu nevoită deci să se stăpînească şi să aştepte pînă se va întîmpla ceva neprevăzut, ca să pună capăt acestei situaţii atît de încordate.

Într-o zi, îmbrăcată numai în mătase, purtînd bijuterii ce luau ochii, cu o minunată mantilă de mătase pe umeri, intră în casa ducesei şi se întîlni cu tatăl ei, marchizul de Elda, şi cu episcopul de...

Marchizul era un bătrîn grav, de modă veche. Era spaniol get-beget, catolic şi regalist înverşunat. De cînd murise regele pe care-l slujise cu credinţă în războiul de Independenţă, se retrăsese de la curte.

Între marchiz şi ginerele său se ivise o oarecare răceală; marchizul îl acuza pe acesta din urmă de prea multă bunăvoinţă şi apropiere faţă de ideile secolului. Această răceală se adînci cînd la urechile bătrînului sever şi auster ajunseră zvonurile publice, de-acum, referitoare la protecţia ducelui pentru o cîntăreaţă de teatru.

Cînd María intră în încăpere, ducesa se ridică de pe scaun, cu intenţia de a-i mulţumi şi de a o ruga să nu ţină lecţia din ziua aceea, din respectul ce se cuvenea să-l aibă pentru persoanele de faţă. Dar episcopul nu ştia nimic de cele ce se petreceau şi-şi manifestă dorinţa de a auzi cum cîntă copila. Ducesa se aşează iarăşi; o salută pe María cu politeţea-i obişnuită şi porunci să fie chemată fiica ei, care veni numaidecît.

Abia termina copila de cîntat ultimele măsuri din rugăciunea Desdemonei, cînd se auziră trei bătăi uşoare în uşă.

— Intră, intră, zise ducesa, dînd de înţeles că ea cunoştea persoana după felul în care bătea la uşă; se ridică în picioare cu o vioiciune pe care María nu i-o cunoştea şi ieşi politicos în întîmpinarea presoanei aceleia.

Dar María rămase și mai surprinsă cînd văzu cine intra. Era o femeie urîtă, de vreo cincizeci de ani, o femeie de rînd, după înfățișare. Purta o haină grosolană șleampătă și ciudată.

Ducesa o primi cu foarte multă considerație și cu o cordialitate ce sărea cu atît mai mult în ochi, cu cît contrasta cu rezerva glacială pe care-o arătase față de profesoară; o luă de mînă și-o prezentă episcopului.

María nu știa ce să mai creadă. Nu văzuse niciodată asemenea îmbrăcăminte, nici o persoană care să i se pară atît de nepotrivită cu poziția pe care părea c-o are pe lîngă oameni atît de distinși și de sus-puși.

După ce discutară cu însuflețire un sfert de oră, femeia aceea se ridică. Afară ploua. Marchizul îi oferi trăsura sa cu multă stăruință, dar ducesa îi zise:

— Tată, am și poruncit să înhame caii și să-i pună la trăsura mea.

Zicînd aceste cuvinte, o însoți pe noua-venită, care se retrăgea deja, nemaivoind în ruptul capului să primească trăsura.

— Vino, fata mea, îi zise ducesa fiicei sale, vino, cu îngăduința profesoarei tale, s-o saluți pe buna ta prietenă.

María nu mai știa ce să creadă de cele ce auzea și vedea. Copila o îmbrățișă pe femeia aceea pe care ducesa o numea buna ei prietenă.

— Cine-i femeia asta? o întrebă María, cînd se întoarse la loc.

— Este o soră din Ordinul Carității, răspunse copila.

María rămase uluită. Mîndria ei, care sfida cu fruntea sus orice superioritate, demnitatea nobleței, rivalitatea dintre artiști, puterea autorității, și chiar prerogativele geniului, se înclinară ca o trestie în fața măreției și superiorității virtuții.

Puțin după aceea se ridică să plece; ploaia nu se oprise.

— Aveți o trăsură la dispoziția dumneavoastră, îi spuse ducesa cînd își luă rămas-bun de la ea.

Cînd coborî în curtea interioară, María observă că slujitorii deshămau caii de la trăsura ducesei. Un lacheu coborî cu un aer respectuos scara unei trăsuri de închi-

riat. María urcă în trăsură cu inima plină de o mînie neputincioasă.

A doua zi îi declară categoric ducelui că nu se va mai duce să-i dea lecții fiicei sale. Avu grijă să-i ascundă adevăratul motiv și avu viclenia de a lăsa să se înțeleagă cum c-ar fi vorba de un act de prudență din partea ei. Ducele orbit, atît de entuziasmul pe care i-l inspira María cît și de tertipurile de care-a știut să se folosească, bănui că motivul hotărîrii pe care-o luase María era purtarea soției sale, și se arătă și mai rece față de ea.

Capitolul IX

Sosirea la Madrid a celebrului cîntăreț Tenorini, reprezentă apogeul gloriei Maríei, care atinse culmi nebănuite, prin admirația pe care i-o arăta colosul acela, și prin dorința nestrămutată de a cînta acompaniat de o voce demnă de a sta alături de a lui. Tonino Tenorini, cel Mare, apăruse nu se știe de unde : cîțiva ziceau că venise pe lume, precum Castor și Pollux, dintr-un ou, dar nu de lebădă, ci de privighetoare. Vocea lui splendidă și cariera lui zgomotoasă a început la Neapole, unde pusese cu totul în umbră Vezuviul. Apoi cîntă la Milano, și de aici, pe rînd, la Florența, Petersburg și Constantinopol. Acum tocmai venea de la New York, trecînd prin Havana, cu intenția de a se duce la Paris, ai cărui locuitori, furioși fiindcă nu și-au dat încă *veto*-ul hotărîtor asupra unei reputații atît de mari, puseseră la cale o răzmeriță ca să-și verse necazul. De-acolo Tenorini va binevoi să se ducă la Londra, căci iubitorii de muzică de pe malurile Tamisei aveau un *spleen* groaznic din pricina invidiei, și unde *the season*[1] trecea prin primejdia de a se închide dacă marea *notabilitate* nu avea milă de cei ce sufereau din pricina absenței sale și nu punea capăt prin apariția sa tuturor relelor pe care le pricinuia.

Lucru ciudat, care-i surprinse pe toți cei de teapa lui Polo și a Eloísei ! Acest artist sublim nu venea pe aripile

[1] Stagiunea (engl.).

geniului. Delfinii lipsiți de educație din ocean nu-l purtaseră în triumf pe spinarea lor filarmonică așa cum au făcut cei din Marea Mediterană cu Arion în vremuri mai fericite. Tenorini sosise cu diligența... Vai, ce îngrozitor!...

Și, ceea ce este și mai și, ducea în mînă un sac de voiaj!

Iubitorii de muzică făcuseră planuri peste planuri pentru a-l întîmpina la sosire; unii voiau să se tragă toate clopotele din Madrid, ca să-l primească în dangăt de clopote; alții voiau să fie luminate toate casele; cîțiva voiau să înalțe un arc de triumf cu toate instrumentele orchestrei circului. Primarul însă nu aprobă nici unul din aceste planuri și nu lipsi mult ca acest *rac* reacționar să fie primit cu o *cencerrada* [1].

În timp ce María împărțea cu marele artist ovațiile excesive făcute de un public care-i venera cu umilință, în genunchi, în căscioara sărăcăcioasă din care plecase de aproape un an de zile avea loc o scenă cu totul și cu totul diferită.

Pedro Santaló zăcea în pat copleșit de durere și sleit de puteri. De cînd plecase María nu ridicase capul de pe pernă. Ținea ochii închiși, și nu-i deschidea decît ca să-și ațintească pentru o clipă privirile în camera mică unde stătuse fiica sa, despărțită de cămăruța lui de coridorul îngust care ducea în pod. Totul era așa cum lăsase María; de perete atîrna ghitara, cu o cocardă de panglică ce fusese de culoarea trandafirului și care acum atîrna fără formă, ca o promisiune uitată, și-și pierduse culoarea, ca o amintire ștearsă. Pe pat era o batistă din mătase de India și sub un scaun se vedeau încă niște pantofi mici. Tușa María ședea la căpătîiul bolnavului.

— Lasă, lasă, moș Pedro, îi zicea buna bătrînă, nu mai fi atît de încăpățînat: măcar o dată în viață ascultă-i pe alții și, vino cu noi la mănăstire, că doar știi bine că este loc berechet. Dac-ai veni, aș putea să te îngrijesc mai bine și n-ai mai fi izolat și singur pe stînca asta, de parc-ai sta într-un prepeleac.

Pescarul nu răspundea.

---

[1] Serenadă care-i ridiculizează pe cei care au anumite purtări nelalocul lor.

— Moș Pedro, continuă tușa María; don Modesto a scris două scrisori și le-a pus la poștă, căci se zice că prin poștă ajung mai repede și cu mai multă siguranță.

— Nu va veni! șopti bolnavul.

— Dar va veni soțul ei și deocamdată asta ne interesează, răspunse tușa María.

— Ea, să vină ea! rosti bietul tată.

După ce trecuse o oră de la această conversație, tușa María făcea cale-ntoarsă la mănăstire, fără să fi izbutit să-l convingă pe pescarul cel îndărătnic și ursuz să se mute. Buna bătrînă mergea călare pe vestita *Golondrina*, pașnica decană de vîrstă a măgarilor din ținut. N-am ghicit, ținînd seama de faptul c-a trecut mult timp de-atunci, de ce-a primit numele de *Golondrina*, căci știm că niciodată nu și-a dat osteneala nu să zboare [1], dar nici măcar să meargă la trap; și niciodată toamna, n-a dat nici cel mai mic semn de a voi să plece în ținuturile din Africa.

Momo mîna măgărița; era flăcău în toată legea de-acum, și nu pierduse nici cît negru sub unghie din urîțenia lui înnăscută.

— Ascultă, bunico, zise; ai să te mai plimbi mult, în fiecare zi, de parcă ai găsi o mare plăcere în asta, ca să vii să-l vezi pe lupul ăsta de mare?

— Nu pot să-ți spun dinainte, îi răspunse bunica; fiindcă nu vrea să vină la mănăstire. Mi-e frică să nu moară dacă n-o vede pe fiică-sa.

— Da doar n-o să mor eu de boala asta, zise Momo, dînd drumul unui hohot de rîs.

— Ia seama, băiete, continuă tușa María; eu n-am încredere în poștă oricît de mult mi s-ar spune că este sigură. Nici don Modesto nu prea are încredere în poștă; așa că, pentru ca don Federico și Marisalada să afle cît de rău se simte moș Pedro, n-avem altă cale mai sigură decît ca tu însuți să te duci la Madrid să le spui; fiindcă, oameni sîntem, vorba aceea, și nu putem să stăm cu mîinile-n sîn și să vedem cum moare un tată care-și cheamă fiica, fără să facem nimic ca s-o aducem la căpătîiul lui.

---

[1] *La Golondrina*, rîndunică (span.).

— Eu! Eu să mă duc la Madrid! Și încă s-o caut pe blestemata aia de Pescăruș, exclamă Momo îngrozit. Ești în toate mințile, señora?

— Ba bine că nu! Mai mult chiar: dacă nu vrei să te duci tu, mă duc eu! N-avem altă cale. Am fost la Cádiz și nu m-am rătăcit, nici n-am pățit nimic; la fel o să fie și dacă mă duc la Madrid. Mi se rupe inima cînd îl aud pe bietul tată strigîndu-și fata. Da tu, Momo, de rău ce ești, ai mațe pestrițe; ți-o spun cu toată durerea și cu toată părerea de rău. Și nu știu cu cine-oi fi semănînd de ești atît de rău, că neam de neamul nostru n-a fost așa; da, bag seamă că nu există pădure fără uscătură.

— Apăi, numai matale te gîndești să faci pe dracu ghem; că ce-ți vine matale-n gînd, nu i-ar trece prin cap nici diavolului, oricît de mare și de împielițat ar fi; și doar nu face altceva decît stă și se gîndește, cum să facă și cum să dreagă, să-i chinuiască mai tare pe creștini în focul cel veșnic, șoptea Momo. Și stai, că necazul cel mai mare nu-i ăsta; necazul cel mare este că dacă-și pune domnia-ta asemenea trăznaie-n gînd, nu se lasă pînă n-o duce la capăt! De-ar da Dumnezeu să mă lovească damblaua și să rămîn țeapăn de picioare să nu pot să umblu barem o lună!

Cu aceste gînduri în minte, Momo-și vărsă focul pe biata *Golondrina* biciuindu-i crupa cu sete.

— Barbarule! exclamă bunica lui. Ți-a cășunat pe bietul animal? Ce ai cu el?

— Așa mi-a venit! răspunse Momo; ce dacă ia bătaie? Doar ăsta-i rostul lui pe lume.

— De unde-ai mai scos și erezia asta? Spune-mi, de unde, suflet împietrit ce ești? Nimeni nu știe ce milă mi-e de bietele animale, care rabdă multe fără să se plîngă și fără să poată să se apere; n-au nici o mîngîiere și nici o răsplată.

— Mila dumitale, bunico, este ca mantia cerului, acoperă totul.

— Da, băiete, da; că doar m-ar bate Dumnezeu dac-aș vedea pe cineva suferind și nu i-aș alina durerea, și dac-aș fi ca cei fără suflet care aud vaietele și nu ridică un deget.

— Dacă-i vorba despre aproapele nostru, mai treacă-meargă! Dar cînd e vorba despre animale... n-ai dreptate, ce dracu!

— Și ce? Oare animalele nu suferă? Și oare n-au fost lăsate de Dumnezeu? Iacă, noi, oamenii, purtăm cu noi blestemul și pedeapsa ce ni se trage de la Adam și Eva; dar, ce păcate or fi avut strămoșii măgarilor, pentru ca aceste biete animale să ducă o viață atît de chinuită? Asta nu pot să pricep!

— Or fi mîncat coaja mărului, zise Momo, rîzînd în hohote, ca un răpăit de tobă.

Se întîlniră cu Manuel și cu José care se întorceau și ei la mănăstire.

— Mamă, cum se mai simte moș Pedro? întrebă Manuel.

— Rău, fiule, rău. Mi se rupe inima cînd văd că se simte atît de rău, cînd îl văd atît de trist și atît de singur. I-am zis să vină la mănăstire; dar... nu vrea și pace; mai ușor ar fi să aducem fortul San Cristóbal, decît pe îndărătnicul ăsta. Nu-l urnești nici cu un tun cu țeava de douăzeci și patru. Fratele Gabriel trebuie să se mute la el; Momo trebuie să se ducă la Madrid să-i aducă pe fiica lui și pe don Federico.

— Să se ducă, rosti Manuel; așa va vedea și el lumea.

— Eu? exclamă Momo. Cum să mă duc eu, domnule?

— Cu un picior în urma altuia, îi răspunse tatăl său; ți-e frică să nu te pierzi sau c-o să te mănînce cineva?

— Nu vreau să mă duc! Asta-i! N-am chef să plec la drum, răspunse Momo exasperat.

— Ei lasă, atunci am să te altoiesc pe spinare cu o nuia de măslin, ai priceput, împielițatule, zise tatăl său.

Momo n-avu încotro; îl înjură zdravăn pe moș Pedro cu tot neamul lui și-o porni la drum; prima parte o străbătu în tovărășia cărăușilor din munții Aracena, care veneau la Villamar după pește; ajunse la Valverde și de aici, trecînd prin Aracena, la Oliva și Barcarrota, ajunse la Badajoz pe unde trece vechiul drum de la Madrid spre Andalucía. De aici, ținu drumul drept spre Madrid, fără a se mai opri. Don Modesto copiase cu litere

mari de-o șchioapă adresa casei în care locuia Stein și pe care acesta o trimisese la Villamar cînd ajunseseră în Madrid. Momo porni prin capitală cu acest bilet în mînă, rostind în sinea lui tot felul de ocări și blesteme contra Mariei.

Într-o seară, tușa Maria ieșea mai supărată și mai îngrijorată ca oricînd din casa bătrînului pescar.

— Dolores, îi zise nurorii sale, moș Pedro are să se prăpădească. Azi dimineață făcea sul așternutul de pe pat; și asta înseamnă că-și strînge lucrurile pentru drumul cel fără de întoarcere. *Palomo* era cu mine și-a început să urle. Și oamenii ăștia nu mai vin odată! Arde cămașa pe mine de îngrijorată ce sînt. Mi se pare că Momo ar fi trebuit să se întoarcă; doar au trecut zece zile de cînd a plecat.

— Mamă, răspunse Dolores, pînă la Madrid e mult de mers, e drum lung. Manuel zice că n-are cum să se întoarcă așa repede; zice c-o să vină cam peste patru sau cinci zile.

Dar... nu mică le-a fost uimirea cînd îl văzură în fața ochilor lor, dintr-odată, pe însuși Momo, cu un aer neliniștit și încruntat la față.

— Momo! exclamară amîndouă odată.

— Chiar el, în carne și oase, răspunse acesta.

— Și Marisalada? întrebă tușa María, nerăbdătoare.

— Și don Federico? întrebă Dolores.

— Puteți să-i așteptați mult și bine; puteți să stați pînă la sfîntu-așteaptă, că tot n-au să vină, răspunse Momo. Măi, da știu că m-am plimbat, nu m-am încurcat! Să-i mulțumesc buncii, că pentru ea m-am pomenit vîrît într-o încurcătură, de era...

— Cum a fost? Ce-ai pățit? întrebară cele două femei.

— Ce să pățesc? O s-auziți numaidecît ce-am pățit, ca să vă dați seama că Domnul îi plătește fiecăruia după faptele sale, și să ziceți bogdaproste că mă vedeți teafăr și nevătămat; asta e și pentru că sînt iute de picior și-am luat-o repede la sănătoasa.

Bunica și mama se speriară cînd auziră vorbele acelea care prevesteau evenimente mari și triste.

— Povestește omule, spune odată ce s-a întîmplat? exclamară iarăși amîndouă; nu vezi că sîntem cu sufletul la gură?

— Cînd am ajuns la Madrid, începu Momo, și cînd m-am văzut singur între atîta lume, mi s-a făcut părul măciucă. În fiecare stradă mi se părea că văd cîte-un soldat, în fiecare piață cîte-o patrulă: cu biletul pe care mi l-a dat comandantul, căci era o hîrtie care vorbea, am nimerit într-o cîrciumă, unde-am dat peste unul cam cherchelit, dar om cumsecade altminteri, care m-a dus la casa de la adresa scrisă pe hîrtie. Acolo, servitorii mi-au spus că stăpînii lor nu erau acasă; și cu asta, mi-ar fi închis ușa-n nas: da de unde să știe prostănacii ăia cu cine-aveau de-a face. „Ei, le-am zis eu; luați seama cu cine vorbiți, că eu nu sînt sluga nimănui, nici n-am venit să cer ceva la ușa cuiva; cu toate c-aș putea și-aș avea dreptul, că doar noi l-am adunat pe don Federico de pe drumuri și l-am îngrijit în casa noastră, cînd era gata să moară și era sărac lipit pămîntului."

— Asta ai spus, Momo? întrebă bunica lui; vai de mine? Da nu trebuia să spui așa ceva! Ce rușine! Ce-or fi crezut despre noi? Să vorbești despre binele pe care l-ai făcut! Cine-a mai pomenit una ca asta?

— Păi ce? Să nu fi spus? Da de ce? Ba am zis mai mult; ca să știți și dumneavoastră, le-am zis, bunică-mea a luat-o acasă la ea pe stăpîna dumneavoastră, cînd s-a îmbolnăvit, fiindcă alerga toată ziua și cînta pînă răgușea cocoțată pe stînci, ca un pescăruș ce era. Neghiobii ăia doi rîdeau uitîndu-se unul la altul și bătîndu-și joc de mine și mi-au spus că greșesc; că stăpîna lor era fiica unui general din armata regelui don Carlos. Auzi! Fiica unui general? Înțelegeți? Ducă-se la dracu să se ducă! O mai fi pe lumea asta vreo mincinoasă mai nerușinată? Să spui că moș Pedro este general! Cînd moș Pedro n-a făcut nici măcar armata! „Da să ne grăbim, le-am zis; că vestea pe care-o aduc este grabnică, și nu vreau altceva decît s-o iau cît mai repede din loc și să vă pierd din ochi pe dumneavoastră, pe stăpînii dumneavoastră și tot Madridul." „Nicolás, spuse atunci o fată care arăta să fie la fel ca stăpîna ei, du-te cu prostu ăsta la *treatu*; acolo o să poată s-o

vadă pe señora.“ Ca să vedeți; cînd vorbea de mine, zicea *prost*, nerușinata, și cînd vorbea de ticăloasa de Pescăruș, zicea *señora*; vă vine să credeți așa ceva? Da ce să-i faci? Așa o fi la Madrid! Se vede treaba c-atît o ducea capul! Ei, și cum vă spuneam... servitorul își puse pălăria și mă duse într-o casă foarte, foarte mare și foarte înaltă, de ziceai că-i biserică; numai că în loc de lumînări avea niște lămpi care luminau ca niște sori. De jur-împrejur se vedeau un fel de scaune, în care ședeau, mai țepene ca niște fuse, peste zece mii de femei, gătite nevoie mare, ca niște felinare în prăvălie. Jos erau atîția bărbați, de ziceai că-i furnicar, nu alta. Doamne sfinte! Eu nu știu de unde ieșise-atîta lume! Da nu-i nimic, am zis în sinea mea. Àștia s-or fi îngrămădind în Madrid fiindcă n-au ce face prin alte părți!... Dar să vezi și să nu crezi! Toată lumea venise acolo, de ce... ca s-o audă cîntînd pe María!

Momo făcu o pauză, ținîndu-și mîinile întinse în dreptul feței.

Tușa María dădu din cap în semn de satisfacție.

— Din cîte ne-ai spus pînă acum nu văd de ce te-ai întors atît de repede și cu atîta grabă, zise Dolores.

— Stai niței, răspunse. Că doar nu pot să le spun pe toate odată! Eu vă povestesc lucrurile așa cum s-au petrecut. Ei, și ce să-ți vadă ochii, Doamne, că dintr-odată și fără ca nimeni să dea poruncă, încep să cînte o mie de instrumente: trompete, fluiere, și niște viori cît niște confesionale de mari, la care se cînta ținîndu-le jos, nu pe umăr. Preasfîntă Fecioară, și ce m-au mai zăpăcit cu muzica lor! Era cît pe ce să cad pe spate de uimire, noroc că nu m-am lovit.

— Dar de unde-au apărut atîția muzicanți? îl întrebă mama sa.

— Păi de unde să știu eu? Pesemne că s-or fi adunat toți orbii din Spania. Dar asta nu-i nimic; da ce să-ți vadă ochii, că fără să știu nici cum, nici pe unde, apare ceva în chip de grădină, ce se zărea în față; și apoi dispare de parc-ar fi luat-o dracu.

— Ce tot spui tu, Momo? zise Dolores.

— Nimic, numai adevărul gol-goluț. În loc de copaci, în față se vedea acum ceva în chip de estradă aco-

perită de stofe de ziceai că-i palat. Și acolo apare o femeie tare gătită, îmbrăcată numai în catifea, cu broderii cu fir de aur, și cu mai multe zorzoane decît Fecioara Mătăniilor. Asta trebuie să fie regina Isabel a II-a, mi-am zis eu în sinea mea. Da de unde, señor, nici vorbă... nu era regina. Știți cine era? Nici mai mult, nici mai puțin decît Pescărușul, ticăloasa de Pescăruș; și s-o fi văzut-o cum mai umbla desculță! Dar ce s-a întîmplat cu grădina, s-a întîmplat și cu ea; o luase dracu! Așa desculță cum era și-n locul ei pusese o *prințesă*. Eu eram uluit. Cînd mă așteptam mai puțin, intră un domn bătrîn, tare gătit. Era supărat foc; c-o falcă-n cer și cu una-n pămînt! Făcea niște ochi... Drace... am zis eu în sinea mea, n-aș vrea să fiu în pielea Pescărușului! Dar am uitat să vă spun că stăteam încremenit, nu alta, cînd vedeam că nu se opreau deloc din cîntat și se certau cîntînd. De! Așa o fi *moa*[1] pe-aici, printre oamenii ăștia însemnați. Dar dacă ei cîntau mereu, nu puteam să pricep bine de ce se certau; am înțeles doar atît: că ăla o fi generalul regelui don Carlos, fiindcă-i zicea *padre*, dar el nu voia s-o recunoască de fiică, oricît de mult îl rugă ea în genunchi. „Bine faci! i-am strigat eu. Așa-i trebuie mincinoasei neobrăzate!"

— Da de ce te-ai apucat să zici așa? îl întrebă bunica lui.

— Asta-i bună! Cum era să nu zic dacă o cunoșteam și puteam să depun mărturie. Dar oare nu știi că cine tace aprobă? Oh, dar se pare că acolo nu poți să spui adevărul, pentru că vecinul meu care era un inspector de poliție, îmi spuse: „Nu vreți să tăceți din gură, amice?" „Nu vreau să tac, i-am răspuns; și-am să strig sus și tare că omul ăsta nu e tatăl ei." „Sînteți nebun, ori veniți de la Batuecas[2]?" îmi zise polițaiul. „Nici una, nici alta, i-am răspuns; sînt mai zdravăn la cap ca dumneavoastră, și vin din Villamar, unde se află tatăl ei *legitim*, moș Pedro Santaló." „Sînteți, îmi zise madrilenul, ca o bucată de stejar de plută foarte

---

[1] *Moa*, modă, pronunție specifică graiului din Andalucía.
[2] Localitate din Spania; locuitorii ei sînt renumiți pentru primitivismul lor, pentru sărăcia lor cu duhul.

necioplită : duceți-vă să vă cojească.“ Mi-a sărit țandăra și-am ridicat mîna, să-i dau o palmă, dar Nicolás m-a apucat de braț și m-a scos afară ca să ne ducem să tragem o dușcă. „Acum am priceput, i-am zis ; ăsta-i generalul pe care renegata asta de Pescăruș vrea să-l dea drept tatăl ei. De multe nedreptăți auzisem vorbindu-se ; de omoruri, de hoții, pînă și de pirați ; dar ca să-ți renegi tatăl, n-am auzit de cînd sînt.“ Nicolás rîdea de se prăpădea ; după cît vedeam, obraznicul ăsta nu se speria cu una cu două. Cînd am intrat iarăși, bănuiesc că generalul îi poruncise Pescărușului să dea jos zorzoanele de pe ea, fiindcă ieși îmbrăcată toată în alb, de părea că-i moartă, înfășurată în giulgiu. Începu să cînte, și apoi scoase o ghitară foarte mare pe care-o puse jos și începu să cînte la ea cu amîndouă mîinile (ce nu-i în stare să născocească blestemata asta de Pescăruș ! ! !) ; și-acum... țineți-vă bine, că vine ceea ce-i mai grozav, că, dintr-o dată, iese un maur.

— Un maur ?

— Da ce maur ! Mai negru și mai sălbatic ca însuși Mahomed. Avea și un pumnal în mînă, mare cît o secure. Eu am încremenit !

— Isuse ! Preasfîntă Fecioară ! exclamară mama și bunica.

— L-am întrebat pe Nicolás cine era răutatea aia de om, și mi-a răspuns că-l cheamă *Telo*. Ca să termin repede, maurul i-a spus Pescărușului c-are s-o omoare.

— Fecioară ! exclamă tușa María. Era cumva călăul ?

— Nu știu dacă era călăul nici nu știu dacă era un ucigaș plătit, răspunse Momo ; da știu c-a apucat-o de păr și i-a înfipt pumnalul în piept ; am văzut cu ochii mei, așa cum vă văd ; și pot să depun mărturie.

Momo apăsa cu cîte două degete sub fiecare ochi, cu-atîta putere, încît păreau că-i ies din orbite.

Cele două femei scoaseră un țipăt. Tușa María plîngea și-și frîngea mîinile de durere.

— Dar ce-au făcut toți cei de față, dacă erau atît de mulți ? întrebă Dolores plîngînd. Nimeni n-a îndrăznit să pună mîna pe maurul ăla fără suflet ?

— Asta nu mai știu, răspunse Momo ; că eu cînd am văzut ce se întîmplă, mi-am luat picioarele la spinare și pe-aci ți-e drumul ; am întins-o cît ai zice pește, de frică să nu mă cheme să dau declarație, și nu m-am oprit pînă n-am ajuns la cîteva leghe de Madrid.

— Trebuie, zise tușa María printre lacrimi, să-i ascundem această nenorocire bietului moș Pedro. Vai ! Ce durere ! Ce durere !

— Și cine-ar avea curajul să-i spună ? vorbi Dolores. Biata María ! A făcut ce-a făcut spaniolul, care-o ducea bine și-a vrut s-o ducă mai bine, și uite ce-a ieșit.

— Fiecare își primește răsplata meritată, zise Momo ; obraznica asta trebuia să sfîrșească rău : nu se putea altfel, ce mai calea-valea. Dacă n-aș fi frînt de oboseală, m-aș duce chiar acum să-i povestesc lui Ratón Pérez, ce și cum.

Capitolul X

Zvonul cum că fiica pescarului fusese asasinată se răspîndi ca fulgerul în tot satul.

În felul acesta deci, Momo cel stîngaci și ursuz, care ajutat de cugetul lui dușmănos și de instinctele lui egoiste, a luat drept realitate ceea ce-a văzut la teatru, nu numai că făcuse o călătorie fără rost ; fiindcă nu dusese la bun sfîrșit însărcinarea, dar i-a indus în eroare pe toți oamenii aceia cumsecade, după cum căzuse în greșeală datorită judecății lui greoaie și poftelor nestăpînite.

Fața lui don Modesto se alungi cu încă două degete.

Preotul ținu o slujbă pentru sufletul Mariei, întru veșnica ei pomenire.

Ramón Pérez legă o fundă neagră la ghitară.

Rosa Bisericoasa îi spuse lui don Modesto :

— Dumnezeu s-o ierte ! Doar am zis bine cînd am spus că va sfîrși rău. Poate vă mai aduceți aminte : din ce căutam să-i arăt că trebuie să meargă pe dreapta, ea trăgea mereu spre stînga.

Tușa María își făcu socoteala că dacă se întîmplase o asemenea catastrofă, don Federico nu putea să vină curînd, și se hotărî să-l consulte pe medicul cel tînăr care-l înlocuise pe Stein în Villamar, asupra sănătății lui moș Pedro.

— N-am încredere în pregătirea lui; nu pare priceput deloc, îi zicea lui don Modesto, care-o sfătuia să-l cheme ca să-l vadă pe moș Pedro; nu știe să prescrie altceva decît supe de zarzavat, și zeama asta lungă nu cade bine la stomac; îl slăbesc. Ca mîncare, prescrie ciorbă de pui; acum, ați vrea să-mi spuneți, poți oare să-ți recapeți sănătatea și să-ți refaci forțele cu o apă chioară ca asta? Toate s-au întors pe dos, *señor Comandante,* dar stați să treacă niteluș timp și își vor recunoaște greșeala, și vor reveni la ceea ce experiența multor secole a dovedit că este bun; că, de fapt, și după o mie de ani, apele se întorc în albie. Ceea ce niște mîini prea îndrăznețe au dat la o parte, timpul va repune în drepturi; dar după ce se vor fi prăpădit cîteva suflete și după ce se vor fi îngropat multe trupuri.

Medicul l-a găsit pe moș Pedro într-o stare atît de gravă, încît a spus că trebuia să-l pregătească pentru drumul din urmă.

A se pregăti pentru moarte înseamnă, în limbaj catolic, a fi în grația Domnului și a face voia Domnului, adică, a încheia socotelile de pe lumea asta, făcînd numai bine și lepădîndu-te de cele rele, atît cît ne stă în putință, atît în privința celor veșnice cît și în privința celor vremelnice, și dobîndind în felul acesta, prin rugăciuni și prin căință, îndurarea Domnului și iertarea păcatelor.

Dacă dăm această definiție unui lucru atît de cunoscut și de obișnuit, n-o facem numai pentru că s-ar putea ca această poveste să cadă în mîinile unora care nu fac parte din sînul sfintei noastre religii catolice, ci pentru că am văzut că sînt mulți oameni care nu privesc cu toată seriozitatea această sfîntă pratică sub toate aspectele ei măreț.

Tușa María începu să plîngă amarnic cînd auzi că moș Pedro urma să moară; îl chemă pe Manuel și-i spuse să se ducă să-l pregătească sufletește pe bolnav,

dar cu toate precauțiile de rigoare, căci ea nu se simțea în stare să facă lucrul acesta ; n-avea curajul.

Manuel intră în camera bolnavului.

— Bună ziua, moș Pedro, îi zise. Cum vă mai simțiți ?

— Simt că mă duc în jos, Manuel, răspunse bolnavul ; ai ceva de transmis pe lumea cealaltă ? Spune repede, că eu ridic ancora, fiule.

— Ei, moș Pedro ; doar nu sînteți de moarte. Trebuie să trăiți mai mult ca mine. Dar... după cum zice proverbul, să nu lași pe mîine ce poți face azi... adică...

— Am înțeles, Manuel, răspunse moș Pedro fără a se speria. Spune-i mamei tale că sînt pregătit. Eu văd că se apropie ultima clipă de multă vreme, și nu mă gîndesc decît la asta — și adăugă încet, abia auzit — și la María.

Manuel ieși emoționat din încăpere, ștergîndu-și ochii, cu toate că văzuse mult sînge curgînd și multe vieți stingîndu-se, pe vremea cînd era militar ; însă este lucru știut că pînă și sufletul cel mai tare simte ce-i mila la vederea morții, cînd omul nu este silit să socotească moartea ca un atom aruncat în abisul insondabil pe care-l deschid atîtor mii orgoliul și ambiția celor care fără autoritate, fără drept și fără motiv, au vrut să impună lumii personalitatea sau ideile lor !

A doua zi, afară era o furtună mare, cum sînt furtunile pe care le aduce echinocțiul. Vîntul se auzea bătînd foarte tare, vuind de ziceai că este o hidră care șuieră din cele șapte capete deodată.

Se izbea cu putere de căscioara care trosnea sinistru ; elementul acesta nevăzut al naturii se auzea vîjiind lugubru printre bolțile sparte ale ruinelor înalte ale fortului ; bătea cu putere între crengile agitate ale pinilor ; se auzea parcă bocind printre trestiile zdrențuite și fremătînde ale grădinii subterane ; și se pierdea șuierînd în hățiș, cum se pierde umbra, încetul cu încetul, într-o priveliște.

Marea era foarte agitată ; își ridica valurile înspumate ale golfului cu mînia și cu violența cu care o furie își scutură șerpii din păr. Norii, asemenea Danaidelor, treceau necontenit unii după alții, și fiecare nor se scutura de picăturile care cădeau șiroaie peste ramurile ce

se rupeau, iar apa brăzda adînc pămîntul. Totul se înfiora, tremura sau se jeluia. Soarele se ascunsese, iar lumina zilei avea o culoare uniformă și mohorîtă, precum culoarea unui giulgiu.

Căscioara pescarului era apărată de stîncă, dar furtuna o dezvelise în timpul nopții, luînd o parte din acoperiș.

Ajutat de Momo, Manuel pusese pe acoperiș cîteva pietre mari și grele pe care le adusese de la fortul în ruină, ca să n-o dezvelească vîntul de tot. „Dacă nu vrei să-l mai adăpostești pe stăpînul tău, îi zicea Manuel, așteaptă cel puțin să moară, și pe urmă poți să te dărîmi."

Dacă oricare altă privire în afară de privirea Domnului ar fi putut să ajungă în pustietatea aceea, și s-ar fi uitat prin furtuna care-o biciuia, ar fi descoperit un grup de oameni care mergeau în direcție paralelă cu marea, înfruntînd urgia de-afară, înfășurați în mantii, tăcuți și gravi, cu trupurile înclinate înainte și capetele plecate. În urma lor venea un bătrîn ce mergea cu pas încet, cu brațele încrucișate pe piept ca orientalii; înaintea lui mergea un băiat care suna din cînd în cînd dintr-un clopoțel. În răstimpuri, printre rafalele uraganului, se auzea glasul liniștit și puternic al bătrînului, care zicea: *„Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam"* [1]; iar corul de bărbați răspundea: *„Et secundum multitudinem miserationum tuarum, de la iniquitatem meam"* [2].

Ploaia le pătrundea pînă la piele, vîntul îi biciuia; dar își urmau neabătut drumul, mergînd cu pas egal.

Grupul era alcătuit din preot și din cîțiva catolici evlavioși, frați ai Confreriei Prea Sfintei Împărtășanii, care, conduși de Manuel, se duceau să-i ducă unui muribund, odată cu ultima împărtășanie, cele din urmă mîngîieri ale oricărui creștin.

Nimic nu putea, așa cum de-abia am descris mai sus, să pună mai bine în relief și să dea mai multă strălucire

---

[1] „Îndură-te de mine, Doamne, după mare mila ta" (lat.).
[2] „Și după bunătatea ta nemărginită, izbăvește-mă pe mine, robul tău, pentru nevrednicia mea" (lat.).

și viață acestui adevăr moral : și anume, că în mijlocul tumultului și al pasiunilor dezlănțuite, glasul sfintei religii se face auzit din cînd în cînd grav și puternic, cu blîndețe și cu tărie chiar și în cugetul celor care uită religia și se leapădă de ea.

Preotul intră în camera bolnavului.

Tușa María și fratele Gabriel făcuseră curat și dereticaseră cu multă grijă. Pe masă puseseră un crucifix cu flori și cu lumînări ; pentru că lumînările și mireasma florilor sînt omagiile de pe pămînt pe care oamenii i le aduc Domnului din ceruri. Patul era frumos primenit cu albituri curate.

După ce luă împărtășania, preotul, buna tușă María și fratele Gabriel rămaseră cu bolnavul. Moș Pedro zăcea liniștit. După cîtva timp deschise ochii, și zise :

— N-a venit ?

— Moș Pedro, răspunse tușa María, în timp ce pe obrajii ei curgeau două lacrimi pe care bolnavul nu le vedea, e drum lung de-aici pînă la Madrid. A scris că va porni la drum și va sosi cît de curînd.

Santaló căzu iarăși în letargie. După o oră își recăpătă cunoștința și ațintindu-și ochii la tușa María, îi zise :

— Tușă María, l-am rugat pe divinul meu Salvator, care a binevoit să mi se arate, să mă ierte, s-o facă fericită pe fiica mea și să te răsplătească pentru tot ceea ce-ai făcut pentru noi.

Apoi leșină ; își reveni, deschise ochii pe care începuse să-i împăienjenească moartea și rosti, abia auzit, aproape neînțeles, aceste cuvinte :

— N-a venit !

Apoi își lăsă capul să-i cadă pe pernă, și rosti cu glas tare și răspicat :

— Îndurare, Doamne !

— Spuneți „Crezul", zise preotul, luînd mîinile muribundului în mîinile sale, și apropiindu-se de urechea lui, ca să-i mai spună cîteva cuvinte de credință, de speranță și de caritate, pe cînd simțurile muribundului amorțeau din ce în ce mai mult.

Tușa María și fratele Gabriel se așezară în genunchi.

Catolicii păstrează și azi tot respectul solemn pe care i l-a dat Dumnezeu morții, adoptînd-o el însuși, ca sacrificiu de ispășire a păcatelor.

În încăperea umilă unde pătrunsese moartea domneau o tăcere și o liniște pline de măreție.

Afară furtuna se întețise și se dezlănțuia nestăvilită. Înăuntru era numai liniște și pace, pentru că Dumnezeu ia toată înfricoșarea și toată neliniștea morții cînd muribundul își dă sufletul.

Capitolul XI

Lumea este alcătuită din contraste. Această observație nu este foarte nouă, nici foarte originală; dar în fiecare zi avem în fața ochilor răsăritul și asfințitul soarelui, și în fiecare zi ne surprind prin frumusețea lor și ne stîrnesc admirația, cu toate că se repetă.

Așa se face că în timp ce bietul pescar oferea prietenilor săi umili și evlavioși marele și augustul spectacol al morții sfinte a unui creștin, fiica lui oferea publicului din Madrid, entuziasmat pînă la frenezie, spectacolul unei *primadone*, ce nu avea nici o picătură de sînge italian în vine, și care-l punea în umbră, cu măiestria sa, chiar și pe marele Tenorini. Și asta era de-ajuns pentru a reînvia vechiul și nobilul orgoliu din timpul regelui Carlos al III-lea; ca să ne lepădăm pentru totdeauna și în vecii vecilor, amin, de dorința de a imita, redobîndindu-ne naționalitatea noastră neîntinată; în sfîrșit, era de-ajuns pentru a-i spune monumentului „Doi Mai", statuii regelui Filip al IV-lea și statuii lui Cervantes: „Umiliți-vă, umbre ilustre, că vine cea care întrece măreția voastră și gloria voastră". N-au lipsit entuziaști care s-au gîndit să se înfățișeze înaintea reginei, ca să binevoiască a o înnobila pe María, dîndu-i un blazon pe care să se graveze, așa cum a fost gravat pe blazonul ducilor de Veragua; dar în loc de cuvintele: „Pentru Castilia și León, o nouă lume a dat Columb", de pe blazonul ducilor de Veragua, să se graveze: „Ținuturilor din Andalucía, o nouă glorie le-a

dat María". În sfîrșit, cîntăreața impresionase atît de mult publicul din Madrid, încît nu se mai întocmeau la timp lucrările în birouri, nici nu se mai studia în colegii; ba pînă și fumătorii uitau să se mai ducă la tutungerie. Fabrica de țigări se cutremură de indignare, din temelii pînă-n acoperiș, cu toate că, după cum este îndeobște cunoscut ca un fapt notoriu, temeliile sînt atît de solide și de adînci, încît ajung pînă în America. Același entuziasm pe care am căutat să-l schițăm fără să fi reușit se manifesta într-o seară la ușa teatrului, în grupul unor tineri care se străduiau să-l transmită unor străini de curînd veniți la Madrid. Fiind mari cunoscători, nu numai că lăudară, examinară și analizară calitatea interpretării artistice, flexibilitatea vocii și tot ceea ce făcea să fie atît de apreciat cîntecul Maríei, ci trecură în revistă și însușirile ei fizice. Alt tînăr, înfășurat pînă la ochi în mantie, era în apropierea grupului aceluia; nu se mișca și tăcea; dar cînd veni vorba despre însușirile fizice ale Maríei, se înfurie și bătu cu piciorul în pămînt.

— Pariez pe o sută de guinee, viconte de Fadièse, zicea sir John Burnwood al nostru, care nu obținuse aprobarea ca să ia Alcázarul și se gîndea să-și reînnoiască cererea cu privire la Escorial, pariez că femeia asta va face mai multă vîlvă în Franța decît Madame Laffarge; în Anglia, decît Tom Pouce, și în Italia decît Rossini.

— Nu mă îndoiesc, sir John, răspunse vicontele.

— Ce ochi frumoși! Zici că are ochi de maură! adăugă tînărul don Celestino Armonía. Ce talie subțire! Cît despre picioare, nu se văd, dar se ghicesc cît de cît; dar părul, ce mai păr... și María Magdalena ar invidia-o.

— Sînt nerăbdător să văd și să aud această minunăție, exclamă, cu exaltare, vicontele care era mereu, după cum arăta și numele, cu o jumătate de ton mai sus decît toți ceilalți viconți. Să ne pregătim binoclurile și să intrăm.

Între timp, tînărul înfășurat în mantie dispăruse.

María, în costumul eroinei principale din opera „Semiramida" de Rossini, era gata să iasă pe scenă. În jurul ei se aflau cîteva persoane.

Tînărul înfășurat în mantie, care nu era altul decît Pepe Vera, intră chiar atunci, se apropie de ea, și fără ca nimeni să-l audă, îi spuse la ureche :

— Nu vreau să cînți acum, și trecu mai departe nepăsător, cu un aer de indiferență.

Maria deveni palidă de uimire, și apoi îndată se înroși de indignare.

— Haide, îi zise subretei. Marina, aranjează bine cutele rochiei. Vor începe să fluiere, și adăugă mai tare ca s-o audă și Pepe Vera, care se îndepărta : Cu publicul nu-i de glumit !

— Señora, îi zise unul din oamenii teatrului, pot să poruncesc să se ridice cortina ?

— Sînt gata, răspunse.

Dar nu isprăvi bine de spus aceste cuvinte, cînd scoase un țipăt ascuțit.

Pepe Vera venise prin spate și, apucîndu-i brațul cu brutalitate, repetase :

— Nu vreau să cînți.

Doborîtă de durere, Maria se aruncase pe un scaun plîngînd. Pepe Vera dispăruse.

— Ce aveți ? Ce vi s-a întîmplat ? întrebară toți cei de față.

— Nu știu cum să vă spun... o durere... răspunse Maria plîngînd.

— Ce aveți, señora ? întrebă directorul teatrului, care fusese anunțat de ceea ce se petrecea.

— Nu-i nimic, răspunse Maria, ridicîndu-se în picioare și ștergîndu-și lacrimile. Mi-a trecut ; sînt gata. Haideți.

În această clipă, Pepe Vera, palid ca un cadavru, cu ochii arzînd ca doi tăciuni, se așeză între director și Maria.

— Este o cruzime, zise cu mult calm, să iasă pe scenă o ființă care nu poate să stea în picioare.

— Dar, cum ? Señora, exclamă directorul, sînteți bolnavă ? De cînd ? Acum cîteva clipe v-am văzut luxos îmbrăcată, veselă și plină de viață.

Maria urma să răspundă, dar își plecă ochii și rămase cu buzele strînse. Privirile arzătoare ale lui Pepe

Vera o fascinau, așa cum ochii șarpelui fascinează pasărea ce urmează să-i cadă victimă.

— De ce nu spuneți adevărul? continuă Pepe Vera fără să se tulbure. De ce nu vreți să mărturisiți că nu sînteți în stare să cîntați? Oare e un păcat? Sînteți sclavă ca să vă silească să faceți ceea ce nu puteți?

Între timp, publicul deveni neliniștit. Directorul nu știa ce să facă. Autoritatea trimise pe cineva să afle motivul întîrzierii; și în timp ce directorul explica ceea ce s-a întîmplat, Pepe Vera o lua cu sine pe María, sub pretextul că are nevoie de îngrijire, trăgînd-o de mînă cu atîta putere, încît părea că vrea să-i rupă degetele, și zicînd cu glas scăzut, dar poruncitor:

— Drace! Nu ajunge să-ți spun că nu vreau?

Cînd fură singuri în încăperea ce-i servea Maríei drept vestiar, aceasta izbucni mînioasă:

— Ești un obraznic, un infam, și glasul i se înecă de mînie. Cu ce drept mă tratezi în felul acesta?

— Cu dreptul celui care te iubește, răspunse Pepe Vera cu sînge rece.

— Blestemată să fie dragostea ta pentru mine! zise María.

Pepe Vera izbucni în rîs.

— Spui așa ca și cum ai putea să trăiești fără dragostea mea, urmă el, izbucnind iarăși în rîs.

— Pleacă, pleacă! rosti María. Și să nu-mi mai apari niciodată în fața ochilor!

— Pînă cînd o să mă chemi!

— Să te chem eu? Mai degrabă aș chema diavolul decît să te chem pe tine.

— Pe-ăsta poți să-l chemi; că n-o să fiu gelos.

— Pleacă, pleacă imediat de-aici! Lasă-mă singură!

— Te las, zise toreadorul; chiar acum mă duc la Lucía del Salto.

María era foarte geloasă pe femeia aceea, o dansatoare pe care Pepe Vera o curta înainte de a o cunoaște pe ea.

— Pepe! Pepe! strigă María. Acum ești mojic! Mă trădezi după ce m-ai vexat!

— Ea, zise Pepe Vera, nu face decît ceea ce vreau eu. Tu prea faci pe boieroasa cu mine. Dacă vrei să ne înțelegem, trebuie să te supui voinței mele. Ca să poruncești tu, în loc să te supui, n-ai decît să continui să ai de-a face cu ducii tăi, cu ambasadorii și cu toate „excelențele" tale plicticoase și bolnăvicioase.

Zicînd aceste cuvinte, se îndreptă spre ușă.

— Pepe! Pepe! strigă María rupîndu-și batista de pînză fină cu degetele-i crispate.

— Cheamă pe dracu! îi răspunse cu ironie Pepe Vera.

— Pepe! Pepe! Ia seama la cele ce-ți voi spune! Dacă te duci la Lucía mă las să cad în brațele ducelui!

— Ai fi în stare! răspunse Pepe Vera, făcînd cîțiva pași înapoi.

— Sînt în stare de orice, ca să mă răzbun.

Pepe rămase drept în fața Maríei, cu brațele încrucișate și cu ochii țintă la ea.

María susținu, fără a se tulbura, privirile lui pătrunzătoare, ca niște săgeți.

Dragostea aceea grosolană și brutală părea mai degrabă o dragoste între tigri decît între ființe omenești. Și așa este, totuși, dragostea pe care literatura modernă obișnuiește s-o atribuie domnilor distinși și doamnelor elegante.

În clipa aceea scurtă, cele două firi se sondară una pe alta și-și dădură seama că erau plămădite din același aluat și aveau aceeași forță. Trebuia, fie să rupă relațiile, fie să suspende lupta. Printr-un instinct mutual, fiecare renunță la triumf.

— Maruja, zise Pepe Vera, care fusese agresorul, hai să fim prieteni și să uităm supărarea. N-o să mă duc la Lucía; dar, în schimb, ca să fim siguri unul de altul, mă vei ascunde în noaptea asta în casa ta, în așa fel încît să pot să fiu martor la vizita ducelui, ca să mă conving eu însumi că nu mă înșeli.

— Nu se poate, răspunse María, cu răceală.

— Ei bine, zise Pepe; bănuiești unde mă duc cînd ies de-aici.

— Infamule! răspunse María, strîngînd pumnii cu mînie. Mă pui între ciocan și nicovală.

Trecuse o oră de la această scenă; María se afla acasă și sta pe jumătate culcată pe o sofa; ducele era așezat lîngă ea; Stein ședea în picioare și ținea în mîini palmele soției, luîndu-i pulsul.

— Nu-i nimic, María, îi zise el. Nu-i nimic, domnule duce; o criză de nervi, dar a trecut. Pulsul este perfect liniștit. Odihnă, María; ai nevoie de odihnă. Muncești prea mult și vei avea de suferit. De cîtva timp ai nervii extrem de încordați. Sistemul tău nervos se resimte de pe urma faptului că-ți trăiești rolurile cu prea mare intensitate. Acum ți-ai revenit; nu mai am nici cea mai mică bănuială, așa că pot să mă duc să supraveghez un bolnav grav. Să iei calmantul pe care o să ți-l prescriu; cînd te culci, o limonadă, dimineață, lapte de măgăriță. Și-apoi, adresîndu-se ducelui: îndatoririle mele mă silesc, vrînd-nevrînd, să plec de acasă, domnule duce.

Și recomandîndu-i încă o dată soției sale liniștea și odihna, Stein se retrase salutîndu-l pe duce cu o plecăciune adîncă.

Ducele, așezat în fața Maríei, o privi îndelung.

María părea din cale-afară de plictisită.

— Sînteți obosită? întrebă ducele cu suavitatea pe care numai dragostea poate s-o dea glasului omenesc.

— Mă odihnesc, răspunse ea.

— Vreți să plec?

— Dacă doriți...

— Dimpotrivă, mi-ar displace mult, María, spuse ducele după cîteva clipe de tăcere; apoi scoase o foaie de hîrtie din buzunar: cînd nu pot să vă vorbesc, vă slăvesc în versuri. Am la mine niște versuri pe care le-am scris azi-noapte; pentru că noaptea, María, visez fără să dorm, cu ochii deschiși. Somnul a fugit din ochii mei, de cînd mi-am pierdut liniștea sufletului. Iertare, vă cer iertare, María, dacă aceste cuvinte, care mi se revarsă din prea plinul sufletului, jignesc nevinovăția sentimentelor dumneavoastră, atît de pure ca și vocea

dumneavoastră. Și eu am suferit cînd sufereați dumneavoastră.

— Vedeți doar, răspunse ea căscînd, că nu a fost ușor; mi-am trăit rolul.

— Maria, o întrebă ducele, vreți să vă citesc versurile?

— Bine, încuviință Maria cu răceală.

Ducele citi o poezie frumoasă.

— Versurile sînt foarte frumoase, zise Maria ceva mai însufletită; au să apară în „Heraldul"?

— Doriți să apară? întrebă ducele oftînd.

— Cred că merită să apară, răspunse Maria.

Ducele tăcu, sprijinindu-și capul în mîini.

Cînd îl înălță, zări în ochii Mariei, ațintiți asupra ușii cu geamuri de cristal a alcovului său, o strălucire vie ce s-a stins îndată. Întoarse fața în partea aceea: dar nu văzu nimic.

Ducele, din nebăgare de seamă, făcuse un sul din hîrtia pe care erau scrise versurile pe care Maria nu i le ceruse.

— O să faceți o țigară cu sonetul? întrebă Maria.

— Cel puțin în felul acesta ar fi bun de ceva, răspunse ducele.

— Dați-mi-le, le voi păstra, zise Maria.

Ducele puse în hîrtia făcută sul un minunat inel de briliante.

— Cum? rosti Maria. Și inelul este al meu? Îmi dați și inelul? Și și-l puse pe deget, lăsînd să cadă pe jos hîrtia cu versurile.

„Ah! se gîndi atunci ducele: inima ei nu este dăruită nici iubirii, nici poeziei. Și se pare că în vinele ei nu curge sînge, de te miri cum de trăiește! Și, cu toate acestea, zici că vezi cerul în surîsul ei și infernul în ochii ei; și tot ceea ce se află în cer și pe pămînt, în vocea ei fără seamăn pe lume."

Ducele se ridică.

— Odihniți-vă, Maria, îi spuse. Odihniți-vă liniștită în pacea binefăcătoare a sufletului dumneavoastră, fără să țineți seama că alții veghează și pătimesc.

Capitolul XII

Ducele abia închise ușa, cînd Pepe Vera ieși din alcov, rîzînd în hohote.

— Vrei să taci? îi zise María, ținînd mîna în sus ca să vadă reflexele luminii în apele inelului de diamant pe care de-abia i-l dăruise ducele.

— Nu, răspunse toreadorul, pentru că m-ar îneca rîsul. Nu mai sînt gelos, Mariquita. Sînt tot așa de gelos pe duce ca un sultan în seraiul lui. Biată fată! Ce s-ar alege de tine, cu un soț care-ți arată dragostea prescriindu-ți rețete peste rețete, și un curtezan care te copleșește cu versuri, dacă n-ar avea cine să te iubească mai cu foc? Acum, fiindcă unul s-a dus *să viseze cu ochii deschiși*, și celălalt *să vegheze dormind*, hai să mergem amîndoi să luăm masa cu niște băieți veseli care ne așteaptă.

— Nu, Pepe. Nu mă simt bine. Am avut o criză de nervi și mi-a fost frig cînd am plecat de la teatru; toate astea m-au doborît. Simt că mă ia cu frig și-acum.

— Iar începi cu mofturile tale de prințesă, spuse Pepe Vera. Vino cu mine! O cină îți va face mai bine decît limonada asta searbădă; și cîteva pahare de vin au să-ți cadă mult mai bine și-au să-ți priască mai mult decît grețosul lapte de măgăriță. Hai să mergem, să mergem!

— Nu merg, că bate vîntul dinspre Guadarrama, și mă pătrunde pîn-la oase. O să-mi fie și mai rău.

— Ei bine, zise Pepe; dacă asta-i voința ta, să-ți îngrijești sănătatea, noapte bună.

— Cum?! exclamă María. Te duci să iei masa cu prietenii tăi și pe mine mă lași? Mă lași singură și bolnavă cum sînt, din cauza ta!

— Păi ce? răspunse toreadorul. Vrei să țin și eu regim? Asta nu, drăguțo! Mă așteaptă prietenii, și-am să plec. Pierzi un prilej bun de-a te distra.

María se ridică în capul oaselor cu o mișcare de curaj, răsturnă un scaun, ieși din încăpere trîntind ușa cu zgomot și se întoarse îndată îmbrăcată în negru, pur-

tînd pe cap o mantilă cu un voal ce-i acoperea fața; se înfășurase într-un șal gros și ieși cu Pepe Vera.

Noaptea tîrziu, cînd Stein se întoarse acasă, servitorul îi dădu o scrisoare. Cînd intră în camera sa, o deschise. Conținutul și ortografia erau după cum urmează:

Señor dotor,

Să nu credeți că asta-i o scrisoare nonimă; eu fac totul pe față; încep să vă spui numele meu care este Lucia del Salto; mi se pare că este un nume destul de cunoscut.

*Domnule soț al Mariei Santaló, trebuie să fie cineva atît de bun sau atît de prost cum sînteți dumneavoastră, ca să nuși dea seama că neasta dv. e țiitoarea lu Pepe Vera, care era logonicul meu, că io pot să spun, fincă nus măritaă și nu înșel pe nimeni. Dacă vreți să vă caĭ vălul de pe ochi, duceți-vă în noaptea asta pe straa *** la număru 13, șacolo o să veeți ce nați mai văzut, ca să numai fiți ca Sîntul Toma necredinciosul.*

— Nu cred să existe o infamie mai mare ca asta! exclamă Stein, lăsînd scrisoarea să cadă jos. Biata mea Maria stîrnește invidie; și este vorba de invidia femeilor din teatru. Biata María! Mai ales că-i și bolnavă; dar, poate că totuși o fi dormind acum. Mă duc să văd dacă are un somn liniștit. Aseară nu se simțea bine. Pulsul îi bătea prea repede și avea vocea cam voalată, începuse să răgușească. Sînt atîtea pneumonii în Madrid!

Stein luă o lumînare, ieși din camera sa, trecu în salonul care avea o ușă prin care putea să intre în alcovul soției sale, pătrunse în încăpere călcînd în vîrful picioarelor, se apropie de pat, întredeschise perdelele... nu era nimeni!

În cugetul unui om atît de integru și atît de încrezător cum era Stein, nu era ușor să pătrundă dintr-o dată și fără urmă de îndoială convingerea faptului că era înșelat într-un mod atît de josnic.

— Nu, zise el după cîteva clipe de gîndire. Nu se poate! Trebuie să existe o cauză, un motiv neprevăzut. Totuși, continuă după o altă pauză, trebuie să fiu și

eu cu sufletul împăcat. Trebuie să am posibilitatea să răspund la o asemenea calomnie, nu numai cu disprețul meu, ci să și pot dezminți, în mod solemn și cu probe pozitive, învinuirea ce i se aduce Mariei.

Cu ajutorul paznicilor de noapte, Stein putu să găsească locul indicat în scrisoare.

Casa indicată nu avea portar : ușa ce dădea în stradă era deschisă. Stein intră, urcă numai cîteva trepte și, cînd ajunse la primul palier, nu știu încotro să se mai îndrepte.

Acum nu mai era atît de pornit ca în primele clipe cînd luase hotărîrea aceasta, și începu să se rușineze de ceea ce făcea. „A spiona, își zicea, este ceva josnic. Dac-ar ști María ce fac eu, s-ar simți îngrozitor de jignită, și-ar avea dreptate. Dumnezeule! Să bănuiești ființa pe care-o iubești nu înseamnă oare să aduci primul nor pe cerul senin al dragostei? Eu să stau la pîndă! Atît de mult am ajuns să mă înjosesc din cauza scrisorii aceleia blestemate, scrisă de o femeie și mai vrednică de dispreț? O să mă întorc din drum. Mîine o voi întreba pe María tot ce vreau să știu, pentru că aceasta este calea de drept, firească, onorabilă. Oprește-te! Nu te mai îndoi, inimă! Doamne, limpezește-mi cugetul, alungă-mi bănuielile așa cum alungă soarele norii cei negri din văzduh."

Stein oftă adînc, de părea că se sufocă, și-și trecu batista peste fruntea-i umedă. „Oh! exclamă ; de-aș putea să n-am nici o bănuială, căci bănuiala dă naștere părerii c-ar fi înșelăciune, părere ce nu era în cugetul meu. Vai, bănuiala infamă, fiica instinctelor celor rele sau a insinuărilor și mai rele ; pentru o clipă monstrul ăsta al bănuielii mi-a întinat sufletul și de-acum încolo va trebui să roșesc pentru totdeauna în fața Mariei."

În clipa aceea se deschise o ușă care dădea spre palierul unde se oprise Stein, și prin ea răzbătu clinchet de pahare, cîntece și rîsete ; o servitoare care venea dinăuntru ducînd sticle goale se dădu înapoi, ca să-i facă loc lui Stein, căci înfățișarea și îmbrăcămintea lui îi inspirară respect.

— Poftiți, înaintați ! Intrați și dumneavoastră, cu toate că veniți tîrziu, pentru că au luat deja masa ; și-și urmă drumul.

Stein se afla într-o mică anticameră. De-aici se vedea o ușă deschisă ce dădea într-o cameră alăturată. Stein se apropie de ușă. Dar de-abia își aruncă ochii în încăperea aceea, cînd rămase țintuit locului, ca o stană de piatră.

Dacă toate sentimentele care înalță și înnobilează sufletul îl orbeau pe duce, pe Stein îl orbeau toate pornirile bune și curate ale sufletului, cu privire la María. Cum să nu-i fie deci mare mirarea, cînd o văzu șezînd la masă pe un taburet, avînd la picioare un scăunel pe care sta Pepe Vera, cu o ghitară în mînă, și cînta !

Femeia andaluză are
Soarele-n privirea sa,
Și în zîmbet aurora
Raiu-i este dragostea.

— Bine, bine, Pepe ! strigară ceilalți comeseni. Acum e rîndul Marisaladei să cînte. Să cînte Marisalada ! Noi nu sîntem oameni cu redingotă și nu purtăm nici palton ; dar avem și noi urechi de auzit, așa cum au ei ; că, la urma urmei, dacă e s-o luăm după vîrful urechilor, sîntem toți la fel : nu sînt săraci, nici bogați. Mariquita, cîntă pentru noi, că sîntem din Andalucía și te înțelegem mai bine ca cei bogați ; că cei din lumea bună nu știu să îndemne la cîntec și la joc decît franțuzește.

María luă ghitara pe care Pepe Vera i-o dădu stînd în genunchi, și cîntă :

Să joc cu oameni simpli-aș vrea
Și ardei copți să am pe masa mea
Eu nu vreau să am un „usia“ [1]
Plicticos alăturea.

Aceste versuri fură urmate de un ropot de aplauze, strigăte de vivat și complimente, de zornăiră geamurile.

[1] Excelență (span.).

Stein se înroși ca o rodie, nu atît de indignare, cît de rușine.

— Care va să zică Pepe Vera al nostru s-a născut cu noroc, zise unul din tovarășii săi.

— Are mai mult noroc decît vrea el singur!

— Deocamdată, norocu-ăsta nu-l dau nici pentru un imperiu, răspunse toreadorul.

— Dar soțul ce zice de toate astea? întrebă un picador, cel mai în vîrstă dintre toți.

— Soțul! răspunse toreadorul; n-o cunosc pe señoria sa decît pentru a-l sluji. Pepe Vera are de-a face numai cu tauri sălbatici, greu de doborît.

Stein dispăruse.

Capitolul XIII

A doua zi după întîmplările povestite în capitolul precedent, ducele era în biblioteca sa și stătea în fața biroului. Ținea în mînă pana nemișcată și dreaptă, asemenea unei ordonanțe care nu așteaptă decît o poruncă pentru a se pune în mișcare.

Ușa se deschise încet și în dreptul ei apăru căpșorul drăgălaș al unui copil de șase ani, ce de-abia se zărea dintr-o mulțime de cîrlionți negri.

— Papá Carlos, zise. Sînteți singur? Pot să intru?

— Da de cînd, îngerul meu, răspunse tatăl, trebuie să ceri tu voie ca să intri în camera mea?

— De cînd nu mă mai iubiți atît de mult ca înainte, răspunse copilul sprijinindu-se de genunchii tatălui său. Și asta cu toate că sînt cuminte: învăț bine cu don Federico, așa cum mi-ați poruncit, și, ca să vă dovedesc, voi vorbi nemțește.

— Adevărat? zise ducele, luîndu-l în brațe.

— Adevărat. Ascultați: „*Gott segne meinen guten Vater*“ care înseamnă: „Dumnezeu să-l binecuvînteze pe bunul meu tată“.

Ducele strînse în brațe copilul cel frumos, care, punînd mînuțele pe umerii tatălui său și dîndu-se înapoi, adăugă:

— *„Und meine liebe Mutter“*, ceea ce înseamnă: „Și pe draga mea mamă“. Acum, sărutați-mă, continuă copilul, aruncîndu-se de gîtul ducelui. Dar, zise dintr-odată, am uitat să vă spun că aduc un mesaj de la don Federico.

— De la don Federico? întrebă ducele cu uimire.

— Zice c-ar vrea să vă vorbească.

— Să intre, să intre. Du-te și spune-i, fiul meu. Timpul lui este prețios și nu trebuie să-l piardă.

Ducele puse deoparte hîrtia pe care scrisese cîteva rînduri, și Stein intră.

— Domnule duce, îi zise, vă voi pricinui o mare surpriză pentru că vin să vă spun că rămîn pentru totdeauna slujitorul dumneavoastră prea plecat, să vă mulțumesc pentru tot ceeă ce-ați făcut pentru mine și pentru bunătatea de care ați dat dovadă, și să vă aduc la cunoștință că m-am hotărît să plec neîntîrziat.

— Să plecați! exclamă ducele, cu expresia celei mai vii surprize întipărită pe chip.

— Da, señor, fără întîrziere.

— Fără întîrziere? Și María?

— María nu vine cu mine.

— Lăsați, don Federico, glumiți. Nu se poate.

— Se prea poate, domnule duce. Nu mai pot rămîne aici.

— Motivul?

— Ah! Vă rog să nu mă întrebați; pentru că nu pot să vi-l spun.

— Eu nu pot să concep c-ar exista un singur motiv măcar, zise ducele, care să justifice o asemenea nebunie din partea dumneavoastră.

— Cred că înțelegeți că trebuie să fie foarte întemeiat motivul care mă pune în situația de a lua această hotărîre *in extremis*, răspunse Stein.

— Dar... prietene Stein, ce motiv este acesta?

— Trebuie să-l trec sub tăcere, señor.

— Trebuie să-l treceți sub tăcere? repetă ducele, din ce în ce mai uimit.

— Așa cred că trebuie să fac, urmă Stein; și lucrul acesta mă lipsește de singura mîngîiere care-mi mai rămînea, și anume aceea de a-mi deschide inima în fața

nobilului și generosului muritor care mi-a întins mîna-i puternică și-a binevoit să mă numească prietenul său.

— Și încotro plecați?

— În America.

— E imposibil, Stein; o repet: e imposibil! exclamă ducele, ridicîndu-se într-o stare de agitație ce creștea cu fiece clipă. Nu poate exista nimic care să vă silească să vă părăsiți soția, să vă despărțiți de prietenii dumneavoastră, să renunțați la profesiune și să vă lăsați clientela așteptîndu-vă zadarnic, așa cum ar putea să facă un zănatic. Vi s-au promis avantaje mai mari în America?

Stein zîmbi cu amărăciune.

— Vorbiți despre avantaje, domnule duce? Oare norocul n-a întrecut toate speranțele pe care le visase tovarășul dumneavoastră de drum?

— Mă derutați, spuse ducele. Nu știu ce să mai cred. Este un capriciu! Este cumva nebunie?

Stein tăcea.

— În orice caz, adăugă ducele, este o ingratitudine din partea dumneavoastră.

Cînd auzi acest cuvînt greu și duios în același timp, Stein își acoperi fața cu mîinile și durerea sa mult timp înăbușită izbucni într-un plîns cu suspine adînci.

Ducele se apropie de el, îl luă mîna și-i spuse:

— Nu înseamnă că cineva comite o indiscreție față de sine însuși dacă-și deschide sufletul și-și spune necazurile și suferințele în fața unui prieten, nici nu poate să existe vreo datorie care să-i interzică unui om să primească sfaturile celor care-i doresc binele, mai cu seamă în momentele grele ale vieții. Vorbiți, Stein! Deschideți-vă sufletul în fața mea! Sînteți prea zguduit sufletește pentru a acționa cu sînge rece; cugetul dumneavoastră este prea bîntuit de gînduri negre ca să puteți judeca așa cum trebuie și să luați hotărîrea cea mai bună. Să ne așezăm pe divanul acesta. Dați-mi voie să raționez pentru dumneavoastră și să vă dau sfaturile cele mai potrivite într-o împrejurare ce pare a fi de mare însemnătate, așa cum și eu, la rîndu-mi, v-aș primi, cu dragă inimă, sfaturile, dac-aș fi în aceeași situație.

Stein se dădu bătut; se așeză lîngă duce și cîtva timp rămaseră amîndoi în tăcere. Stein părea preocupat să caute modul cel mai nimerit de a face declarația pe care se cădea să i-o facă ducelui, ce-i arăta atîta prietenie. În sfîrșit, ridicînd încet capul:

— Domnule duce, i se adresă, ce-ați face dacă doamna ducesă ar prefera alt bărbat în locul dumneavoastră?... Dacă nu v-ar fi credincioasă?

Ducele se ridică, dintr-un salt, în picioare, cu fruntea sus și, uitîndu-se cu severitate la interlocutorul său, zise:

— Domnule doctor, această întrebare...

— Răspundeți-mi, răspundeți-mi, urmă Stein, încrucișîndu-și brațele în atitudinea unui om profund mîhnit.

— Pe Dumnezeu cel Sfînt! rosti ducele. I-aș omorî pe amîndoi cu mîna mea.

Stein lăsă capul în jos.

— Eu n-o să-i omor, spuse; dar mă voi lăsa eu pradă morții!

Atunci ducele începu să întrezărească adevărul și un fior pe care nu putu să și-l rețină îi trecu prin trup.

— María!... rosti în cele din urmă.

— María, repetă Stein fără să-și ridice fruntea, de parcă infamia soției sale ar fi fost o greutate ce-l apăsa.

— Și... ați surprins-o! reluă ducele, abia putînd să pronunțe aceste cuvinte, cu un glas înăbușit de indignare.

— Într-o adevărată orgie, răspunse Stein, pe cît de indecentă pe atît de grosolană, în care vinul și tutunul serveau drept parfumuri, și în care toreadorul Pepe Vera se lăuda că este amantul ei. Ah! María, María, continuă, acoperindu-și chipul cu mîinile.

Ducele, care ca toți oamenii calmi avea o mare stăpînire de sine, făcu de cîteva ori înconjurul încăperii. Oprindu-se apoi în fața bietului său prieten, îi zise solemn:

— Plecați, Stein.

Stein se ridică, strînse în mîinile sale mîinile ducelui, vru să vorbească și nu putu.

Ducele îi deschise brațele.

— Curaj, Stein, și la revedere!

— Adio, și... pentru totdeauna! șopti Stein, ieșind afară din încăpere.

Cînd rămase singur, ducele se plimbă îndelung. Pe măsură ce se potolea agitația pricinuită de surpriza nemaipomenită pe care nu putea s-o alunge din gînd de cînd auzise mărturisirea lui Stein, pe buze-i apăru un zîmbet de dispreț. Ducele nu era ca alți bărbați cu năravuri josnice, corupți și vulgari, pentru care greșelile unei femei, departe de a fi motiv de dispreț și dezgust, servesc drept stimulent pentru pasiunile lor grosolane, instinctuale. În cugetul lui ales, mîndru și nobil, nu puteau să încapă laolaltă dragostea și disprețul, ori sentimentele cele mai delicate alături de cele abjecte.

Disprețul începea deci să spulbere orice iluzie și orice îndoială din sufletul său, așa cum zăpada stinge flacăra jertfei în altarul pe care arde. Femeia pe care-o slăvise în versuri și care-l sedusese în visurile sale deja nu mai exista pentru el.

— Și eu, zicea, eu care-o adoram așa cum se adoră o ființă ideală; care-o onoram așa cum se onorează virtutea; care-o respectam așa cum trebuie să fie respectată soția unui prieten!... Și cu care, vrăjit cu totul de ea, mă îndepărtam de femeia nobilă care-a fost prima și singura mea dragoste!... Casta, virtuoasa mamă a fiilor mei! Leonor, Leonor, care-a îndurat totul în tăcere și fără să se plîngă!

Sub puternicul îndemn al acestor din urmă gînduri ducele făcu o întoarcere bruscă, ieși din cabinet și se îndreptă spre încăperile soției sale. Intră în această aripă a casei printr-o ușă secretă. Cînd se apropie de încăperea în care ducesa obișnuia să-și petreacă ziua, auzi glasuri și numele său rostit. Atunci se opri.

— Care va să zică ducele s-a făcut invizibil? zicea o voce pe jumătate acră, pe jumătate dulce. Au trecut cincisprezece zile de cînd m-am întors în Madrid, și dragul meu nepot nu numai că n-a binevoit să vină să mă vadă, dar nici nu l-am văzut nicăieri în altă parte.

— Mătușă, răspunse ducesa, poate că n-a aflat încă de venirea dumneavoastră.

— Să nu știe că marchiza de Gutibamba s-a întors la Madrid! Nu se poate, nepoată. Ar fi singurul om de

la curte care să nu fi aflat. În afară de asta, mi se pare c-ai avut destul timp ca să-i spui c-am venit.

— Este adevărat, mătușă; eu sînt vinovată pentru c-am uitat să-i spun.

— Dar nu-i de mirare, continuă vocea acră-dulce. Cum să-i placă societatea mea, sau a altora din nobilime, cînd toată lumea zice că nu mai umblă cu nimeni decît cu comediante?

— Nu-i adevărat, răspunse sec ducesa.

— Sau ești oarbă, spuse marchiza exasperată, sau ești prea îngăduitoare și te faci că nu știi.

— N-am să consimt și n-am să îngădui niciodată și nimănui, rosti ducesa, să fie calomniat și vorbit de rău soțul meu, aici, chiar în casa lui, și în fața soției lui.

— Ba mai bine-ai face, continuă vocea, pierzînd mult din dulceață și devenind din ce în ce mai acră, să te faci luntre și punte, pentru ca soțul tău să nu mai dea de vorbit întregului Madrid pe socoteala purtării lui, decît să-i iei apărarea și să îndepărtezi de lîngă tine pe toți prietenii tăi, cu această purtare aspră și îndărătnică și cu aceste sentințe pe care ți le-ai pregătit din porunca duhovnicului tău, fără îndoială.

— Mătușă, răspunse ducesa, ar fi mai bine să vă consultați duhovnicul asupra limbajului pe care trebuie să-l folosiți față de o femeie măritată, nepoata dumneavoastră.

— Asta-i bună! Știi că-mi placi? zise marchiza de Gutibamba; nu vezi c-ai pierdut dragostea soțului tău din cauza firii tale austere, severe și închise? Pînă la urmă, cu firea asta se vor îndepărta de tine toți prietenii tăi și vei rămîne singură.

Și marchiza ieși foarte satisfăcută de peroratia sa.

Leonor rămase pe sofa, cu capul plecat și cu lacrimile curgîndu-i pe fața-i frumoasă și palidă; nu mai putea să-și stăpînească plînsul așa cum și-l stăpînise cînd îi vorbise marchiza.

Dar dintr-o dată se pomeni scoțînd un strigăt. Era în brațele soțului ei. Atunci începu să plîngă în hohote; dar plîngea de bucurie. Leonor știa că omul acela, mereu sincer și loial, îi reda inima și dragostea lui curată care de-acum era numai și numai a ei.

— Leonor! Vei vrea și vei putea să mă ierți vreodată? întrebă ducele, căzînd în genunchi în fața soției sale.

Aceasta închise cu mîinile-i frumoase gura soțului său.

— Să nu pierdem și să nu întinăm frumusețea clipei de față cu amintirea trecutului, îi zise.

— Eu vreau, urmă ducele, să-ți vorbesc despre greșelile mele pe care lumea le-a judecat cu prea multă asprime, să-ți spun de ce am făcut așa și să-ți spun că-mi pare rău.

— Hai să facem o înțelegere, vorbi ducesa, întrerupîndu-l. Să nu-mi mai amintești niciodată despre greșelile tale, și eu nu-ți voi aminti niciodată despre suferințele mele.

În această clipă Ángel intră alergînd. Ducele și ducesa se îndepărtară unul de altul în aceeași clipă; fiindcă în Spania, țară unde limbajul este din cale-afară de liber, există cea mai mare reținere în privința gesturilor.

— Mama plînge? Mama plînge, strigă el înroșindu-se, în timp ce ochii i se umpleau de lacrimi. Papá Carlos, ați supărat-o pe mama?

— Nu, fiul meu, răspunse ducesa. Plîng de bucurie.

— Și de ce? întrebă copilul pe a cărui față mică, în urma zîmbetului, se iviseră imediat lacrimile.

— Pentru că mîine, negreșit, răspunse ducele, luîndu-l în brațe și apropiindu-se de soția sa, plecăm cu toții la proprietățile noastre din Andalucía; mama ta dorește să le vadă și acolo, departe de Madrid, vom fi fericiți, așa cum sînt îngerii în ceruri.

Copilul scoase un strigăt de bucurie, înlănțui cu un braț, gîtul tatălui său, și cu celălalt gîtul mamei sale, apropiindu-le capetele și sărutîndu-i pe rînd.

În clipa aceea se deschise ușa și intră marchizul de Elda.

— Bunicule, strigă nepotul, mîine plecăm cu toții.

— Adevărat? o întrebă marchizul pe fiica sa.

— Da, tată, răspunse ducesa; și lipsește un singur lucru ca să fiu pe deplin mulțumită; să veniți cu noi.

— Señor, zise ducele ; aveți tăria să nu-i îndepliniți dorința fiicei dumneavoastră, care ar fi o sfîntă dacă n-ar fi un înger ?

Marchizul se uită la fiica sa, pe chipul căreia strălucea o mare bucurie, apoi se uită la duce, pe chipul căruia se citea cea mai sinceră satisfacție. Atunci zîmbi cu duioșie și, apropiindu-se de ginerele său, zise :

— Să batem palma ! Și... bizuiți-vă pe mine !

Capitolul XIV

Starea Maríei se înrăutățise ; se simțise rău încă înainte de a se duce la cină ; a doua zi dimineața se simți și mai rău ; avea fierbințeală.

Dormise foarte puțin și avusese un somn agitat.

— Marina, îi spuse servitoarei, cheamă-l pe soțul meu ; mă simt rău.

— Stăpînul nu s-a întors, răspunse Marina.

— O fi vegheat la căpătîiul vreunui bolnav ; poate-l supraveghează și-acum, zise María. Cu-atît mai bine ! Mi-ar fi prescris o groază de calmante și de leacuri ; iar eu nu pot să le sufăr.

— Sînteți foarte răgușită, remarcă Marina.

— Da, răspunse María, și trebuie să mă îngrijesc. Azi o să stau în pat și-o să iau un sudorific. Dacă vine ducele, să-i spui că dorm. Nu vreau să văd pe nimeni. Mă doare capul rău.

— Și dacă vine cineva pe ușa secretă ?

— Dacă-i Pepe Vera, dă-i voie să intre, că trebuie să-i vorbesc. Lasă obloanele și pleacă.

— Doamnă, zise Marina, stăpînul i-a lăsat lui Nicolás o scrisoare pentru dumneavoastră.

— Du-te la naiba cu scrisoarea ta, șopti María ; nici nu se vede aici și în afară de asta, acum vreau să dorm. Ce mi-o fi scriind ? Mi-o fi comunicînd locul unde-l *cheamă datoria*. Ce mă interesează pe mine ? Pune scrisoarea pe scrin și lasă-mă să mă odihnesc.

După cîteva minute, Marina intră din nou.

— Dacă mai vii o dată, te bat, să știi! strigă stăpîna ei.

— Domnul Pepe Vera vrea să vă vadă.

— Să intre, zise María, întorcîndu-se sprintenă.

Pepe Vera intră, ridică obloanele ca să pătrundă lumina, se așeză pe un scaun, fumînd întruna și, uitîndu-se la María, ai cărui obraji aprinși și ochi umflați arătau că este bolnavă, zise:

— Da bine mai arăți! Ce-o să zică Poncio Pilato?

— Nu-i acasă, răspunse María, din ce în ce mai răgușită.

— Cu-atît mai bine; să dea Dumnezeu să se tot ducă-nvîrtindu-se ca un jidov rătăcitor, pînă la sfîntu-așteaptă. Chiar acum am văzut taurii pentru corrida din după-amiaza aceasta. Or să ne dea de furcă; sînt numai unul și unul! E unul negru, pe care-l cheamă *Miazănoapte*, care-a și omorît un om în țarc.

— Vrei să mă sperii și să mă simt și mai rău? rosti María. Închide obloanele, că nu pot să suport o lumină atît de puternică.

— Prostii! răspunse Pepe Vera; asta-i curată fandoseală. Doar ducele nu-i de față ca să-i fie teamă că te supără lumina și nici doftoru de barbată-tu, ca să-i fie teamă că intră vreo adiere de vînt și-ai să mori. Ia uite! Aici miroase a paciuli, a mosc, a iasomie și a toate doftoriile dintr-o spițerie. Prostiile astea-ți fac rău. Lasă să intre aerul, să se aerisească odaia, și-o să-ți facă bine. Spune-mi, drăguțo, ai să vii după-amiază la corridă?

Zicînd aceste cuvinte, se ridică și deschise larg fereastra.

— Crezi că sînt în stare să merg? răspunse María. Închide fereastra, Pepe. Nu pot să suport lumina asta orbitoare, nici aerul atît de rece.

— Și eu, zise Pepe Vera, nu pot să suport mofturile tale. Ceea ce ai tu, nu e mare lucru, da știi să te vaiți. Ce Dumnezeu! Doar nu ești pe moarte! Dacă-i așa, cuconița mea, o să poruncesc să-ți facă sicriul și pe urmă mă duc să-l dobor pe *Miazănoapte* și să i-l închin Lucíei del Salto, că ea n-o să-și dea prea multe aere întru Domnul.

— Iar îmi pomenești de femeia asta! exclamă María ridicîndu-se în capul oaselor, cu un gest de mînie. N-ai auzit că era vorba să plece cu un englez?

— E vorba să se ducă pe meleagurile alea unde soarele nu se vede decît printre nori și lumea doarme în picioare? întrebă toreadorul.

— Pepe, nu ești în stare să faci ceea ce spui. Ar fi o infamie!

— Infamie ar fi, reluă Pepe Vera, așezîndu-se în fața Mariei cu brațele încrucișate, ca tu să rămîi acasă și să-l primești pe duce cu toată libertatea, sub motiv că ești răcită, în loc să fii acolo ca să-mi dai curaj cu prezența ta, în timp ce-mi primejduiesc viața.

— Mereu același lucru! rosti María. Nu e de-ajuns c-ai stat la pîndă ascuns în camera mea ca să te convingi cu ochii tăi că între duce și mine nu-i nimic? Știi că nu-i place de mine, îi place numai vocea mea. Cît despre mine, știi bine...

— Știu, zise Pepe Vera, că ți-e frică de mine! Și bine faci că te temi, zău că da! Că Dumnezeu știe ce se poate întîmpla, dac-ai rămîne singură și-ai fi sigură că eu nu pot să te surprind asupra faptului. N-am încredere în nici o femeie; nici în mama care m-a făcut.

— Să-mi fie frică? Mie, mie să-mi fie frică? răspunse María. Hm!

Dar Pepe Vera n-o lăsă să mai vorbească:

— Mă crezi atît de prost încît să nu văd ce se întîmplă? Crezi că eu nu știu că-i faci ochi dulci fiindcă ți-a intrat în cap și vrei cu tot dinadinsul ca plicticosul ăsta de bărbată-tu să aibă onoarea să fie și să poarte rangul de doctor al reginei, cum am aflat chiar acum?

— Minciună! strigă María, cu toată răgușeala ei.

— María! María! Pepe Vera nu-i omul pe care să-l duci de nas și care să ia pisica drept iepure. Nu uita că eu cunosc bine năravul taurilor sălbatici și năravul taurilor periculoși, care atacă la sigur.

María începu să plîngă.

— Da, zise Pepe, bine c-ai început să plîngi, că ăsta-i *Refugium peccatorum* pentru femei. Te bizui pe proverbul: „Muiere, plînge și vei învinge!" Nu, frumoaso! Să știi că mai este un proverb, care zice: „Nu

trebuie să te încrezi în cîinele care șchioapătă, nici în femeia care plînge". Păstrează-ți lacrimile pentru teatru; că aici nu sîntem pe scenă. Ia seama la ceea ce faci; că dacă-mi ascunzi adevărul, pui în primejdie viața unui om. Așa că, ține seama și iar ține seama de ceea ce faci. Dragostea mea n-are de-a face nici cu rețetele, nici cu versurile; eu nu mă mulțumesc cu vorbe; vreau să fim bine înțeleși că dacă nu vii azi după-amiază la luptele cu tauri, o să-ți pară rău.

Zicînd acestea, Pepe Vera ieși din încăpere.

Două simțăminte puseseră stăpînire pe cugetul lui, în același timp; două simțăminte de o natură atît de puternică, încît era nevoie să ai o fire tare ca fierul pentru a le ascunde, așa cum le ascundea el, sub înfățișarea cea mai liniștită, sub fața cea mai senină și cea mai calmă indiferență. Se uitase cu atenție la taurii care trebuiau să intre în arenă în după-amiaza aceea; și-i examinase bine; niciodată nu văzuse animale mai puternice și mai fioroase. Vederea unuia îi provocă o impresie sinistră și de rău augur, lucru ce se întîmplă, de obicei, printre cei de-o profesie cu el, toreadori care cred că sînt siguri pe ei și în afara oricărei primejdii dacă scapă cu bine de taurul acela, și nu-și mai fac griji în legătură cu ceilalți tauri din corridă.

În afară de asta, era gelos; era gelos el, care nu știa altceva decît să învingă, să doboare taurii și să fie răsplătit cu aplauze! I se spusese că cineva își bătea joc de el și că peste cîteva ceasuri se va vedea pus între viață și moarte, între dragoste și trădare. Așa credea el, cel puțin.

Cînd Pepe Vera ieși din dormitor, Maria rupse garniturile brodate ale așternuturilor; o mustră cu asprime pe Marina; plînse; pe urmă se îmbrăcă, trimise vorbă unei prietene de la teatru, și se duse cu ea la luptele cu tauri.

Maria se așează pe locul pe care i-l reținuse Pepe Vera; avea fierbințeală, tremura și era foarte tulburată.

Gălăgia, căldura și zarva o făcură să se simtă și mai rău. Obrajii ei, întotdeauna palizi, erau aprinși; simțea cum îi ard ochii negri, cuprinși de o căldură febrilă. Mînia, indignarea, gelozia, orgoliul rănit, neliniștea,

groaza și durerea fizică pe care le simțea n-o făcură să se vaite deloc, și din gura ei ferecată și mută ca un mormînt nu ieși nici un suspin.

Pepe Vera o văzu. Pe chipul lui se desenă un zîmbet, care n-o impresionă cîtuși de puțin pe María; acest zîmbet alunecă pe fața ei glacială, sub care orgoliul rănit jura răzbunare, și apoi se pierdu.

Costumul lui Pepe Vera era asemănător cu cel în care apăruse și luptase în corrida despre care am amintit în altă parte, cu deosebire că acum țesătura de satin era verde și fireturile din fir de aur.

În arenă intrase deja un taur și fusese doborît de alt toreador vestit. Fusese un taur *bun,* dar nu atît de brav cum crezuseră cei ce se pricepeau la tauri.

Trompeta răsună iar; cușca pentru tauri își deschise poarta largă și întunecoasă și în arenă pătrunse un taur negru.

— Àsta-i *Miazănoapte,* striga mulțimea.

Miazănoapte era taurul cel mai greu de doborît al corridei; cum s-ar spune, era regele spectacolului.

Miazănoapte, cu toate acestea, nu ieși în goana mare, așa cum ies toți taurii, de parcă s-ar duce să-și afle libertatea, pășunile, hățișurile mlăștinoase și pustietățile de unde fuseseră aduși. El voia, înainte de orice, să se răzbune; voia să facă dovada că nu era jucăria unor dușmani vrednici de dispreț; voia să-i pedepsească. Cînd auzi larma ce-l înconjura, se opri și stătu locului.

Taurul este un animal stupid, nu încape nici cea mai mică îndoială în această privință. Dar, oricum, fie că furia o fi atît de puternică încît poate să ascută inteligența cea mai amorțită, fie că pasiunea o fi avînd facultatea de a preface instinctul cel mai necioplit în perspicacitate, fapt este că sînt tauri care ghicesc și-și bat joc de figurile cele mai ingenioase ale tauromahiei.

Primii care atraseră atenția groaznicului animal fură picadorii. Îl atacă pe primul picador și-l aruncă la pămînt. Făcu același lucru cu al doilea, fără a se opri o clipă locului; și fără ca înțepătura de suliță să fie de-ajuns pentru a-l mai potoli cît de cît; nu făcuse altceva decît să-l rănească ușor. Al treilea picador avu aceeași soartă ca ceilalți.

Atunci taurul, cu coarnele și cu fruntea pline de sînge, se înfipse în mijlocul arenei, înălțînd capul spre treptele descoperite de unde venea o larmă îngrozitoare, stîrnită de admirația față de o bravură atît de mare.

Ajutorii de toreadori îi traseră pe picadori pe parapetul arenei. Unul avea un picior rupt și fu dus la infirmerie. Ceilalți doi se duseră să caute alți cai. Încălecă și dublura toreadorului, și în timp ce ajutorii de toreadori atrăgeau atenția animalului cu pînzele roșii, cei trei picadori își ocupară locurile respective cu sulițele ținute înainte pe suport.

La două minute după ce-i zărise taurul, zăceau toți trei în arenă. Unul avea capul însîngerat și-și pierduse cunoștința. Taurul se înverșună împotriva calului, al cărui trup sfîșiat slujea drept scut călărețului doborît.

Atunci fu un moment de groază lugubră.

Ajutorii de toreador se străduiau în zadar, expunîndu-se pe ei înșiși, să distragă atenția fiarei; dar fiara părea să fie însetată de sînge și părea că vrea să-și găsească satiul în victima sa. În clipa aceea teribilă un ajutor de toreador alergă spre animal și-i aruncă pelerina în cap, ca să-l orbească. Izbuti s-o facă pentru cîteva clipe; dar taurul scoase capul, aruncă de-o parte piedica aceea, văzu agresorul, porni la iuțeală după el și, în furia-i oarbă, trecu înainte, după ce-l trîntise la pămînt. Cînd se întoarse, pentru că n-avea de gînd să-și abandoneze prada, agerul luptător se ridicase în picioare și sărise peste parapetul arenei, aplaudat de spectatori cu exclamații vesele. Toate acestea se petrecuseră cu iuțeala fulgerului.

Taurul se împăuna, fiind singur, ca stăpîn al arenei. Printre spectatori domnea un sentiment de groază. Se auzeau diferite păreri: cei care știu să prindă animalele de vii să intre în arenă, să ia fioroasa fiară nu numai pentru a evita alte nenorociri, cît și cu scopul de a o ține de prăsilă pentru a-și propaga neamul viteaz. Uneori se ia această măsură; dar, de obicei, taurii cu care se procedează așa nu supraviețuiesc din cauza rănilor pe care le capătă în luptă. Alții voiau să i se taie nuca genunchiului ca să poată fi omorît fără nici o pri-

mejdie. Din nefericire, cea mai mare parte din spectatori strigau cum c-ar fi păcat și că un taur atît de brav trebuia să moară după toate regulile artei.

Președintele corridei nu știa ce hotărîre să ia. A conduce și a comanda o corridă nu este atît de ușor precum pare. Uneori este mai ușor să prezidezi un corp legislativ. În sfîrșit, ceea ce se întîmplă de multe ori în asemenea cazuri, se întîmplă și acum. Cei care strigau mai tare și mai mult avură succes de cauză ; și rămase hotărît ca animalul acela puternic și fioros să moară după toate regulile, conform legilor tauromahiei, lăsîndu-i toate mijloacele lui de apărare.

Atunci Pepe Vera ieși înarmat ca să lupte cu taurul. După ce salută consiliul, se duse în fața Mariei, și-i închină taurul.

El era palid : María avea obrajii în flăcări și simțea că ochii-i ies din orbite. Respira des și zgomotos ca cei ce trag să moară. Își sprijinea trupul de balustradă și-și înfipsese unghiile în ea ; pentru că María îl iubea pe omul acela tînăr și frumos, pe care-l vedea atît de senin în fața morții. Îl iubea cu o dragoste ce-o subjuga, făcînd-o să tremure, storcîndu-i lacrimi ; pentru că această dragoste brutală și tiranică era, în schimb, adîncă, pasionată și acaparatoare ; iar ea avea nevoie de o astfel de dragoste așa cum unii oameni cu o constituție mai robustă au nevoie ca să se îmbete, de băuturi alcoolice, și nu de licori dulci și vinuri aromate.

Se așternu o liniște adîncă de parcă un simțămînt groaznic ar fi pus stăpînire pe sufletele tuturor celor de față, întunecînd strălucirea fiestei, așa cum norii întunecă soarele.

Mulți se ridicară și plecară din arenă.

Taurul, între timp, sta tot în mijlocul arenei, liniștit, așa cum stă un om viteaz care, cu brațele încrucișate și cu fruntea sus, își sfidează adversarii cu aroganță.

Pepe Vera alese locul care-i convenea, cu calmul și cu disprețul lui obișnuit, și arătîndu-l cu degetul ajutorilor de toreador :

— Aici ! le zise.

Ajutorii de toreador porniră ca săgeata. Animalul nu șovăi nici o clipă, și se luă îndată după ei. Ajutorii de toreador dispărură. Taurul se pomeni față în față cu toreadorul.

Această situație înfricoșătoare nu dură mult. Taurul porni brusc la atac și atît de iute, încît Pepe Vera nu avu cînd să se pregătească și nu putu decît să fugă din fața taurului ca să evite atacul. Dar animalul acela nu urma, așa cum fac în mod obișnuit ceilalți tauri, pornirea lui furioasă. Se întoarse dintr-odată, se aruncă asupra matadorului ca fulgerul, și-l luă în coarne.

Mii de glasuri omenești scoaseră atunci un strigăt; un strigăt zguduitor, așa cum ar fi putut să-l conceapă numai imaginația lui Dante: un strigăt adînc, lugubru, prelung.

Ajutorii de toreador, ca un cîrd de păsări cărora vînătorul le-a distrus cuibul, înconjurară fiara, care-l ridica pe matadorul leșinat ca pe un trofeu.

— *Las medias lunas! Las medias lunas!* [1] strigară toți spectatorii. Alcadele repetă strigătul.

Apărură armele acelea îngrozitoare și taurul rămase îndată cu nuca genunchiului tăiată: scoase un răget de durere, scuturâ capul cu mînie și-l aruncă pe Pepe Vera departe; căzu cînd simți tăietura pumnalului pe care i-l înfipse în ceafă *el cachetero* [2].

Ajutorii de toreador îl ridicară pe Pepe Vera.

— E mort! Acesta fu strigătul unanim care ieși din pieptul celor ce alcătuiau grupul strălucitor ce-l înconjura pe nefericitul tînăr și care trecu din gură în gură pînă la ultimul rînd de scaune, plutind peste arenă în chip de lințoliu funebru.

. . . . . .

Trecuseră cincisprezece zile de la corrida aceea funestă.

Într-un dormitor, în care încă se mai vedeau cîteva mobile mai acătării, cu toate că dispăruseră cele de lux, într-un pat elegant, dar ale cărui garnituri și așternu-

---

[1] Arme albe cu care se taie nuca genunchiului la tauri (span.).

[2] Cel care răpune taurul în agonie cu pumnalul (span.).

turi erau vechi și pătate, zăcea o tînără palidă, din caleafară de slabă și de abătută. Era singură.

Tînăra aceasta păru a se deștepta dintr-un somn lung și adînc. Se ridică în capul oaselor, uitîndu-se în jur cu priviri rătăcite. Își duse mîna la frunte ca și cum ar fi vrut să-și adune gîndurile și cu glas stins și răgușit, zise : „Marina" !

Atunci intră cineva ; dar nu era Marina, ci altă femeie, care aducea o fiertură pregătită în casă.

Bolnava se uită la ea.

— V-am mai văzut chipul ! rosti ea cu uimire.

— Se poate, soră dragă, răspunse cea care intrase, cu multă blîndețe. Noi călcăm și pragul săracilor și al bogaților.

— Dar unde-i Marina ? Unde-i ? zise bolnava.

— A fugit cu servitorul, și-au luat tot ce-au putut să fure.

— Și soțul meu ?

— A plecat și nu se știe pe unde-o fi acum.

— Isuse ! exclamă bolnava apăsîndu-și mîinile pe frunte. Și ducele ? întrebă după cîteva clipe de tăcere. Trebuie că-l cunoașteți căci în casa sa cred că v-am văzut.

— În casa ducesei de Almansa ? Da, într-adevăr, această doamnă mă ruga să duc lucrurile pe care le dădea de pomană săracilor. A plecat în Andalucía cu domnul duce și cu toată familia.

— Va să zică sînt singură și părăsită, rosti atunci bolnava, ale cărei amintiri i se învălmășeau în memorie, primele fiind cele mai îndepărtate, așa cum obișnuiește să se întîmple cînd cineva își vine în fire dintr-un leșin.

— Dar cum ? Eu sînt nimeni ? zise buna soră din Ordinul Carității, îmbrățișînd-o pe María. Dacă mi s-ar fi dat de veste mai de mult, n-ați fi ajuns în starea în care vă aflați.

Dintr-o dată, din pieptul îndurerat al bolnavei, ieși un strigăt răgușit :

— Pepe !... Taurul !... Pepe !... Mort !... Vai !... Ah !...

Și căzu cu capul pe pernă, fără simțire.

Capitolul XV

Trecuseră șase luni de la întîmplările pe care le-am povestit în ultimul capitol. Într-o zi, contesa de Algar stătea în salon, în tovărășia mamei sale. Împodobea cu panglici o pălărie de paie pe care i-o proba fiului ei.

Intră generalul Santa María.

— Uitați-vă, unchiule, zise. Ce bine-i stă cu pălăria de paie acestui înger al lui Dumnezeu.

— Îl răsfeți de ți-e mai mare dragul, răspunse generalul.

— Asta nu contează, interveni marchiza. Toate mamele își răsfață copiii, și nu înseamnă că nu vor fi oameni de ispravă. Și pe tine, frate, te-a răsfățat mult mama, și răsfățul mamei nu te-a împiedicat să ajungi ceea ce ești.

— Mamă, dă-mi un biscuit, zise copilul cu jumătate de glas.

— Ce înseamnă asta? Îți tutuiești mama, măi prichindel? zise generalul. Nu se spune așa, se spune: „Mamă, vreți să-mi faceți favoarea să-mi dați un biscuit?"

Cînd auzi glasul aspru al unchiului său, copilul începu să plîngă. Mama sa îi dădu pe furiș un biscuit, fără ca generalul s-o vadă.

— Este atît de mic, observă marchiza, că nu știe încă să facă deosebirea între *tu* și *dumneavoastră*.

— Dacă nu știe să facă deosebirea, răspunse generalul, trebuie să fie învățat.

— Dar, unchiule, zise contesa, eu vreau ca fiii mei să mă tutuiască.

— Cum, nepoată! exclamă generalul. Și tu vrei să te iei după moda asta care-a venit la noi din Franța, așa cum au venit toate celelalte care strică obiceiurile noastre?

— Așadar, dacă părinții și copiii se tutuiesc, stricăm obiceiurile?

— Da, nepoată; ca orice lucru care contribuie la diminuarea respectului, oricare-ar fi el. De aceea-mi plă-

cea vechiul obicei al granzilor de Spania, care pretîndeau ca fiii lor să li se adreseze cu „excelență".

— Tutuiala pune semnul egalității între părinți și copii, semn ce nu trebuie să existe, căci micșorează respectul, nu încape îndoială, zise marchiza. Se zice că în felul acesta sporește dragostea dintre părinți și copii; eu nu cred. Oare, tu, fiica mea, m-ai fi iubit mai mult dacă m-ai fi tutuit?

— Nu, mamă, spuse contesa, îmbrățișînd-o cu duioșie; dar nici nu te-aș fi respectat mai puțin.

— Întotdeauna ai fost o fiică bună și ascultătoare, continuă generalul, iar excepțiile nu dovedesc nimic. Dar să vorbim despre altceva. Vă aduc o veste care nu se poate să nu vă bucure. Frumoasa corvetă Iberia venind de la Havana, a ancorat de curînd la Cádiz; așa că mîine s-ar putea să-l îmbrățișăm pe Rafael. Ce norocos este băiatul ăsta! Ieri, alaltăieri ne-a scris că voia să se întoarcă în Peninsulă, și uite că i se și ivește prilejul pe care-l dorea, și guvernatorul general îl trimite înapoi cu scrisori importante.

Marchiza și contesa nu mai conteneau spunîndu-și ce bucuroase sînt de-o asemenea veste, cînd ușa se deschise și Rafael Arias se aruncă în brațele lor, strîngîndu-le de mai multe ori la piept.

— Ce mult mă bucur să te văd, bunul și dragul meu Rafael! zicea contesa.

— Isuse! adăugă marchiza, aducem mulțumiri Maicii Domnului, că te-ai întors! Dar ce nevoie aveai tu, cu averea pe care-o ai, să pleci peste Ocean, și să-l treci de parc-ar fi o baltă? Pun pariu c-ai avut rău de mare!

— Răul de mare nu înseamnă nimic, pentru că e trecător, răspunse Rafael; dar am suferit de altceva, și suferința creștea din zi în zi; de dorul de Patrie și de cei apropiați și dragi mie. Nu știu dacă s-a-ntîmplat așa pentru că Spania este o mamă excelentă, sau pentru că noi, spaniolii, sîntem fii credincioși patriei, dar adevărul e că nu putem trăi în altă parte decît la sînul ei.

— Și dintr-un motiv și din celălalt, dragul meu nepot; din amîndouă motivele, repetă cu un zîmbet de mare satisfacție generalul.

— Havana este un oraș foarte frumos și bogat! Nu-i așa, Rafael? întrebă contesa.

— Da, verișoară, răspunse Rafael; și știe să fie și una și alta, ca o mare doamnă ce este. Bogăția ei nu este ca bogăția unui om sau a unui ținut îmbogățit de ieri, de alaltăieri; bogăție care asemenea torentelor curge, se duce la vale și trece, făcînd mare vîlvă. Acolo bogăția izvorăște încet și fără zgomot, ca un rău adînc cu debit mare, care-și trage apele din izvoare nesecate. Acolo bogăția se vede peste tot; și fără a fi nevoie să fie anunțată cu ostentație, toată lumea o vede și o simte.

— Și femeile? Ți-au plăcut? întrebă contesa.

— Regulă generală, răspunse Rafael: mie-mi plac toate femeile pretutindeni. Cele tinere îmi plac pentru că sînt tinere; cele în vîrstă, pentru că au fost tinere; iar copilele, pentru că vor fi femei tinere.

— Nu generaliza atît de mult chestiunea, Rafael, precizeaz-o.

— Ei bine, verișoară; havanezele sînt niște încîntătoare *lazzaroni*[1] de sex femeiesc, acoperite de volane și de dantele; pantofii de satin sînt niște podoabe inutile pentru picioarele lor foarte mici, cărora le sînt destinați; spun așa pentru că eu niciodată n-am văzut o havaneză în picioare. Vorbesc cîntînd ca privighetorile; trăiesc numai cu zahăr, ca albinele, și fumează de zici că sînt coșuri de vapor. Ochii lor negri sînt poeme dramatice, iar inima lor, ca oglinda netedă a unei ape. Drama lugubră și înfiorătoare nu este făcută pentru livada aceea mare, unde femeile-și petrec viața întinse în hamac, legănîndu-se între flori, în timp ce sclavele le fac vînt cu evantaie de pene.

— Știi, zise contesa, că *Gura lumii* a anunțat că urma să te căsătorești?

— Doamna asta, *Gura lumii,* draga mea Gracia, își arogă astăzi rolul pe care-l aveau înainte bufonii de la curțile regilor. Ca și ei, spune tot ceea ce vrea, după bunul ei plac, fără să se îngrijească dacă este adevărat sau nu: așa că, doamna *Gura lumii* a mințit, verișoară.

---

[1] Leneș (it. — dialect lombard).

— Ba zicea chiar mai mult, adăugă ea rîzînd. Zicea că logodnica ta avea o zestre de două milioane de duros.

Rafael izbucni în rîs.

— Acum înțeleg cum stau lucrurile, zise : într-adevăr, guvernatorul general a avut ideea să-mi bage pe gît polița asta.

— Și cum era presupusa mea verișoară ?

— Urîtă ca muma pădurii. Umăru-i stîng se înclina în mod hotărît spre urechea din aceeași parte, iar cel drept, dimpotrivă, arăta că vrea să stea cît mai departe de urechea dreaptă, vecina lui.

— Și tu ce-ai răspuns ?

— Că nu-mi plăcea să înghit hapuri, nici dac-ar fi fost de aur.

— Rău ai făcut, zise generalul.

— Rău făcut mai era trupul ei, señor, răspunse Rafael.

— Și mai mult decît atît, știind, zise contesa, că...

Dar nu-și termină fraza, observînd că o expresie de tristețe, ca o amintire amară, apăruse pe chipul sincer al vărului său.

— Este fericită ? întrebă.

— Atît cît poate să fie o femeie pe lumea asta, răspunse contesa. Trăiește foarte retrasă, mai ales de cînd au apărut simptome c-ar fi în stare de *bune speranțe*, după expresia germană pe care-o folosea don Federico, expresie mult mai nimerită și mai puțin dulceagă decît cea englezească de *stare interesantă*, căreia i-am dat drept de împămîntenire și de liberă trecere...

— Cu înclinarea ridicolă spre cosmopolitism și imitație care domnește, adăugă generalul, și ceea ce este și mai rău, cu gustul care-i inspiră și-i duce la așa ceva pe cei ce fac lucruri de-astea, ați ajuns să vorbiți anapoda. De ce nu s-ar spune, cînd, de fapt, așa trebuie, curat și neaoș, sarcină sau graviditate, în locul acestor ridicole și afectate fraze traduse? Faceți la fel cum făceau francezii în secolul trecut cînd le reprezentau cu crinoline pe zeițele păgînismului.

— Și el ? întrebă Arias.

— El s-a schimbat cu totul de cînd s-a căsătorit și s-a împăcat cu cumnatul lui. De altfel, fratele Ritei îl

conduce și-l sfătuiește în tot ceea ce face. Acum își cultivă pămînturile și se sfătuiește cu soțul meu cu care petrece săptămîni întregi la țară. În sfîrșit, este copilul răsfățat al familiei, în sînul căreia a fost primit ca fiul risipitor.

— Iată de ce, observă generalul, proverbul nostru înțelept spune : „Mai bine un om rău cunoscut la timp, decît unul bun pe care-l cunoști".

— Și Eloísa ? întrebă din nou Arias.

— Cu Eloísa este o poveste *lamentable*[1], zise contesa. S-a căsătorit în secret cu un aventurier francez care zicea că este văr cu principele de Rohan, colaborator al lui Dumas, trimis de baronul Taylor ca să cumpere curiozități artistice, și care, din nefericire, se numea Abélard. Ea găsi că numele ei și cel al iubitului ei era semnul că unirea lor era pecetluită de soartă. În el văzu un om care era în același timp literat, artist și dintr-o familie de principi, și crezu c-a întîlnit ființa ideală pe care-o văzuse în visurile-i de aur. Pe părinții care se împotriveau căsătoriei aceleia îi privea ca pe niște tirani dintr-o melodramă, oameni cu idei înapoiate și cufundați în obscurantism...

— Și în *spaniolism*, adăugă generalul cu ironie, și domnișoara cultă, *nutrită* cu romane și cu poezii siropoase, își uni viața cu a potlogarului acela mare, căsătorit deja de două ori, după cum am aflat pe urmă. După ce-au trecut cîteva luni și după ce-a cheltuit toți banii pe care i-a luat Eloísa cu ea, a părăsit-o în Valencia, unde s-a dus s-o caute nenorocitul ei tată, ca s-o aducă acasă dezonorată, nici măritată, nici văduvă, nici fată bătrînă. Vedeți așadar, nepoții mei, unde duce cosmopolitismul exagerat și fals.

— Rafael, tu ai fi putut s-o ferești de nenorocirile astea, zise contesa.

— Eu ! exclamă vărul ei.

— Da, tu, continuă Gracia. Tu știi foarte bine cît te stima și cît preț punea pe părerile tale.

— Da, zise generalul ; fiindcă și străinii puneau preț pe ele.

---

[1] Lamentabilă (fr.).

— În altă ordine de idei, ce se mai aude despre cel pe care-l admiram noi, remarcabilul A. Polo de Mármol de los Cementerios? întrebă Arias.

— S-a făcut *om politic*, răspunse Gracia.

— Știu, zise Rafael; știu c-a scris o odă împotriva tronului, sub pseudonimul de Tirania.

— Biata tiranie! zise generalul; toți se reped să facă surcele dintr-un trunchi doborît; a și primit lovitura de copită a măgarului!

— Știu, continuă Rafael, c-a scris alt poem împotriva superstițiilor, socotind printre ele presimțirea fatală ce i se atribuie numărului 13, infailibilitatea Papei, răsturnarea unei solnițe și fidelitatea conjugală.

— Vai, Rafael! exclamă contesa rîzînd. N-a scris nimic din toate astea.

— Chiar dacă nu sînt aceleași cuvinte, urmă Rafael, spiritul acelei capodopere este acesta, mai mult sau mai puțin, care va fi clasificată de opinia...

— Între moliile care rod societatea aceasta, zise generalul. Cînd va fi distrusă, să vedem cu ce va fi înlocuită de către cei care-o critică.

— În afară de asta, continuă Rafael, știu că A. Polo al nostru a compus o satiră (se simțea înclinat spre acest gen și de multă vreme a simțit crescîndu-i coarnele lui Marsias pe cap), o satiră, zic, împotriva ipocriziei, în care spune că este o dovadă de ipocrizie să revendici plata stipendiului clerului, celor ce-au renunțat la călugărie.

— Ei bine, nepoate, urmă generalul, cu aceste compoziții frumoase adună destule merite ca să fie primit colaborator la un ziar din opoziție.

— Acum încep să înțeleg, zise Rafael; și ghicesc ceea ce s-a întîmplat, pentru că este o farsă ce se reprezintă în fiecare zi. Și-a tăiat pana în chip de mandibulă de măgar și, înarmat cu ea, îi atacă pe barosanii de la putere.

— Ai ghicit ca un vrăjitor, spuse generalul. Nu știu ce-a făcut și ce-a dres; dar adevărul este că în clipa de față a devenit un personaj: cu bani, foarte *la modă* și plesnind *de puternic*.

— Sînt sigur, zise Rafael, c-o să-și mai pună încă un nume, A. Polo de Mármol de Carrara; și că, scriind întruna contra nobilimii și a distincțiilor, o să solicite și o să obțină vreo funcție onorifică de la Curte, ca, de exemplu, grăjdarul șef al Parnasului. Dar ducele? Îl voi întîlni la Madrid?

— Nu, dar ai putea să-l vezi cînd treci prin Córdoba, căci se află acolo cu toată familia sa.

— Ducele mi-a ascultat, în cele din urmă, sfatul, spuse generalul; s-a retras din viața publică. Toate persoanele importante trebuie să se retragă la proprietățile lor în vremurile astea, așa cum s-a retras Ahile în cortul său.

— Dar, unchiule, rosti Rafael, în felul acesta nu izbutim să facem nimic, se duce totul de rîpă.

— Se zice, continuă contesa, că ducele s-a dedicat cu totul literaturii. Acum scrie ceva pentru teatru.

— Pariez că titlul piesei va fi: *Capra trage către pădure*, rosti Rafael încet, către contesă.

Rafael făcea aluzie la dragostea Maríei pentru Pepe Vera pe care toată lumea o știa, în afară de cei doi bărbați, prieteni atît de apropiați ai Maríei; ei n-au bănuit niciodată c-ar fi de rea credință, unul datorită noblețeî de caracter, iar celălalt pentru că era foarte încrezător.

— Taci, Rafael, îi răspunse verișoara lui. Trebuie să ne purtăm cu prietenii noștri așa cum s-au purtat fiii lui Noe cu tatăl lor.

— Ce zici? întrebă marchiza.

— Nimic, mamă, răspunse contesa; vorbește despre piesă fără s-o fi citit-o.

— Și Marisalada? întrebă Rafael; a urcat pe Capitoliu într-un car de aur curat, tras de iubitorii muzicii?

— Și-a pierdut vocea, răspunse contesa, în urma unei pneumonii. Nu știai?

— De unde să am habar de lucrul acesta? întrebă Rafael; ba eu îi mai și fac propuneri foarte avantajoase de angajare pentru teatrul din Havana. Și acum, cu ce se ocupă?

— Din moment ce nu mai poate să cînte, zise generalul, probabil că va urma sfatul pe care i l-a dat furnica greierului din fabulă: va învăța să joace.

— Sau ceea ce este mai probabil, spuse contesa, s-o fi căind pentru greșelile ei și-o fi plîngînd pentru că și-a pierdut vocea.

— Dar unde e? repetă Rafael stăruitor.

— Nu știu, răspunse contesa, și-mi pare rău, pentru c-aș vrea s-o consolez și să-i dau ajutor, dacă are nevoie.

— Păstrează pentru cine merită, zise generalul.

— Toți cei ce sînt loviți de soartă merită să fie consolați și ajutați, unchiule, răspunse contesa.

— Că bine zici, fata mea, adăugă mama sa pe un ton de aprobare. Să faci bine oricui, oricine-ar fi el. Dacă faci rău, rău găsești; ia seama cui i-l faci, cum zice proverbul.

— Eu vă mai întreb o dată unde e, continuă Rafael, pentru că am o scrisoare pentru ea.

— O scrisoare! Și de la cine?

— De la soțul ei.

— L-ai văzut? întrebă contesa cu interes. Păi nu se zvonise că e în Germania!

— Nu-i adevărat. S-a îmbarcat pe același vas cu noi, pentru Havana. Cît era de schimbat și de nenorocit! Sînt sigur că de l-ați fi văzut nu l-ați fi cunoscut; dar era tot așa de blînd, de îngăduitor, de bun. La scurtă vreme de la sosirea noastră a murit de friguri galbene.

— A murit? exclamară marchiza și fiica ei în același timp.

— Bietul, bietul Stein! zise contesa.

— Dumnezeu să-l ierte! adăugă mama.

— Blestemata de cîntăreață are pe conștiință moartea acestui om atît de cumsecade; ea să-i poarte păcatele, zise generalul.

— Eu, care mă cred invulnerabil, continuă Rafael, cu toate că nu avusesem niciodată friguri galbene, m-am dus să-l văd cînd am aflat că era bolnav.

— Bunul meu Rafael! spuse contesa, luînd mîna vărului ei.

— Era atît de greu bolnav... încît l-am găsit aproape pe moarte: dar l-am găsit la fel de liniștit și de binevoitor ca întotdeauna. Mi-a mulțumit pentru vizită și mi-a spus că era o fericire pentru el să vadă la față un prieten înainte de a muri. Mi-a cerut hîrtie și pană; a

scris, aproape muribund, cîteva rînduri, și m-a rugat să scriu pe plic adresa soției lui și să-l trimit laolaltă cu certificatul lui de deces. Apoi a început iarăși să vomeze și s-a sfîrșit cu o mînă în mîna preotului, care-l ajuta să moară creștinește, și cu cealaltă într-a mea. Eu îți voi încredința ție, verișoară, acest plic, ca să-l trimiți cu un om de încredere la Villamar, unde probabil că s-o fi retras María, alături de tatăl ei. Uite scrisoarea, zise Rafael, scoțînd din buzunar o hîrtie împăturită cu grijă. Eu o citesc uneori, așa cum se citește o bucată de lectură pioasă.

Contesa despături scrisoarea și citi :

María : tu ești femeia pe care eu am iubit-o atît de mult și pe care o iubesc încă ; dacă iertarea mea poate să te scutească de unele mustrări de cuget, dacă binecuvîntarea mea poate să-ți aducă fericirea, ți le trimit pe amîndouă de pe patul de moarte.

FRITZ STEIN

Capitolul XVI

Dacă cititorul dorește, înainte de a ne despărți pentru totdeauna, să mai aruncăm o privire asupra acelui colțișor de pămînt numit Villamar, foarte străin fără îndoială față de distinsul oaspete pe care-l va primi în sînul său, îl vom conduce acolo, fără a fi nevoit să se gîndească la osteneală și la cheltuieli de călătorie. Și, într-adevăr, fără să ne gîndim la lucrul acesta, am și ajuns. Ei bine, cititorule, poftim toca lui Merlin[1] : fă-mi, te rog, favoarea și acoperă-te cu ea, fiindcă dacă rămîi la vedere, așa cum ești acum, vei tulbura cu prezența ta locul acela retras și liniștit, așa cum un obiect oarecare aruncat în apele adormite și limpezi ale unui eleșteu îi tulbură transparența și liniștea.

După patru ani, adică într-o zi de vară din anul 1848, vei găsi satul amintit stînd atît de liniștit pe malul

[1] Personaj din romanele cavalerești ale ciclului breton (n.a.)

mării, de parc-ar fi un pescar cu undița. Vom povesti cîteva grave evenimente publice și particulare ce s-au petrecut aici în răstimpul acesta.

Să începem cu inscripția cu bucluc care-l costase atîta trudă pe primarul luminat, de meserie fierar, ce obișnuia să spună că fierul nu era mai tare decît capetele sătenilor din Villamar; inscripție pentru care, în afară de asta, învățătorul se alesese cu o căzătură zdravănă și de pe urma căreia Rosa Bisericoasa zăcuse trei zile cu arsuri la stomac; dar care, în schimb, îl făcuse să rămînă uluit de admirație pe don Modesto Guerrero.

Ceilalți săteni luaseră inscripția drept un anunț: unul din acele anunțuri care încep astfel: „Patru ducați amendă celui ce aruncă gunoaie de orice fel în acest loc".

Ploile torențiale din Andalucía, care par mai degrabă că biciuiesc pămîntul decît îl udă, bătuseră mereu în frumoasele litere care-o alcătuiau de la cele mai mari pînă la cele mai mici, și aproape că le șterseseră.

Primarul, temîndu-se ca vederea inscripției să nu producă în cugetul sătenilor o impresie șteasră, tot atît de șteasră și în privința patriotismului, își propuse să trezească în sufletul lor acest sentiment nobil printr-un alt mijloc mai eficace și mai puternic. Numele de *Strada Regală* îi zgîria auzul de reprezentant al puterii. Vru să-i dea un nume *patriotic* și publică un anunț pentru ca numele acela care-i supăra auzul să fie schimbat cu cel de *Strada fiilor lui Padilla.*

Din această pricină avu loc o mică răzmeriță în Villamar. Dar ce punct de pe glob nu-și are răzmerițele lui în secolul nostru?

Se întîmplase că murise unul din sătenii ce locuiau pe aceeași stradă, și-l chema Cristóbal Padilla, iar fiii lui moșteniră, cum era și firesc, casa pe care-o avea în aceeași localitate. Dar în aceeași situație erau și alde López, Pérez, Sánchez, care protestară energic împotriva unei preferințe atît de lipsită de temei. În zadar vru primarul să le explice cum că numiții „Fiii lui Padilla" au alcătuit în alte vremuri o asociație de oameni liberi; toți răspundeau acestui argument, spunînd că

știau bine că alde Padilla erau oameni liberi și că nimeni n-avea de gînd să-i numească altfel și să spună că nu erau. Ba că, dimpotrivă, erau oameni liberi, și că fuseseră de la facerea lumii și-alde López, alde Pérez și-alde Sánchez; și că ei nu voiau să îndure umilința de-a se vedea mai prejos decît alde Padilla, și că dacă primarul stăruia în dorința sa, ei se vor plînge autorităților competente, fiindcă mereu existaseră tribunale superioare unde puteau să dea fuga și să ceară sprijin contra samavolniciei și a nedreptății, numai dacă, cine știe, cu vremurile astea noi, să nu cumva să se fi desființat.

Primarul, plictisit de atîta tărăboi, i-a trimis la toți dracii.

Neștiind ce să mai facă ca să-i dea satului Villamar un aer modern, pentru a fi la înălțimea epocii, îi veni ideea de a da drumului ce ducea din sat la colina unde se aflau cimitirul și capela lui Cristos care vine în ajutor numele patriotic de *Drumul spre Urdax*, pentru că denumea locul unde avusese loc o bătălie dinaintea convenției de la Vergara.

Dar atunci lucrurile ieșiră și mai pe dos. Se răsculară femeile: făcură tărăboi, ce mai, răzmeriță în toată legea, condusă de Rosa Bisericoasa în persoană. Strigătele și vaietele ei i-ar fi scos din răbdări pînă și pe surzi.

— Ce înseamnă Urdax? striga o femeie.

— De unde și pînă unde să avem noi de-a face cu Urdax? țipa alta.

— Cine-ar vrea să fie îngropat în Urdax? protesta o bătrînă.

— Domnule primar, zise o biată văduvă, dacă stăruiți atît de mult și vreți cu orice chip să faceți îmbunătățiri, micșorați impozitele, să fie așa cum erau înainte, pe vremea regelui, și lăsați-le străzilor și drumurilor și tuturor lucrurilor numele pe care l-au avut dintotdeauna.

— Dacă vă place atît de mult numele de Urdax, spuse o tînără, puneți-vi-l chiar dumneavoastră...

— Seňor, zise grav Rosa Bisericoasa, drumul acesta este *Calea Crucii*, și dumneavoastră-l pîngăriți cu numele acesta de maur.

Primarul își astupă urechile și-o luă la fugă.

Văzîndu-și zădărnicite niște idei atît de frumoase, declară că sătenii din Villamar erau niște dobitoace, niște necioplíți și niște tîmpiți, susținători ai epocii abominabile a absolutismului, fără alt mobil decît josnicul interes primar; dușmani ai oricărui progres social și ai oricărei îmbunătățiri; adepți împătimiți ai rutinei, vrednici de dispreț, care nu meritau să se numească săteni și cu atît mai puțin să se numească cetățeni liberi.

Și după această formidabilă afurisenie satul Villamar și locuitorii săi trăiră la fel de bine ca și înainte.

La scurtă vreme după aceea, se putea citi într-un ziar dintre cele mai bine văzute :

Corespondentul nostru din Villamar (Andalucia de jos) ne scrie : Liniștea publică a fost amenințată în această așezare. Cîțiva săteni rău intenționați, determinați fără îndoială de agenții infami ai facțiunii odioase, au vrut să se opună îmbunătățirilor înțelepte, progreselor utile, pe care demnul nostru primar Don Perfecto Civico voia să le introducă, sub pretextul ridicol că n-ar fi necesare. Dar admirabilul sînge-rece, curajul eroic de care a dat dovadă autoritatea aceasta excelentă, i-a intimidat pe îndrăzneți, și totul a revenit la normal fără să fi trebuit să deplîngem nici un accident grav. Să trăiască liniștiții buni patrioți. Frații lor din Villamar vor ști să zădărnicească manevrele dușmanilor noștri.

Cum sîntem în iulie, temperatura este destul de ridicată. Nu putem să spunem cu exactitate pînă la cîte grade a urcat, pentru că civilizația nu i-a adus încă satului Villamar binefacerea unui termometru.

Recolta se prezintă bine; mai ales dovlecii, a căror cantitate și dimensiuni umplu de satisfacție și de bucurie pe stimații lor producători. Semnat : Patriotul Model.

Ar fi de prisos să mai spunem că acest model de patriotism era chiar primarul, autorul articolului.

Acest om cumsecade fusese fierar și agent veterinar, și umblînd prin lume ajunsese să-și însușească uimitoarele și înaltele idei moderne, precum și vederile înain-

tate. Vorbea mult și se asculta pe sine însuși; și în felul acesta niciodată nu-i lipsea auditoriul. De asemenea, era singurul reprezentant al partidului său în Villamar; așa cum doctorul care-l înlocuise pe Stein era reprezentantul *căii de mijloc*.

Trupul preotului, al Rosei Bisericoasa și al femeilor, cumsecade, ca tușa María, era pentru ideile cele vechi. Grupul lui Ramón Pérez și a altora din cei cărora le plăcea să cînte nu avea culoare politică. Grupul lui José și al altor săteni de seama lui ducea dorul binelui din trecut și deplîngea relele din prezent fără a le denumi originea. Mai rămînea grefierul, care era un potlogar neobrăzat așa cum sînt de obicei în satele mici; aprig apărător al partidului de la putere, și ceea ce este mai rău, dușman înverșunat al partidului învins; animal malefic și dușmănos, care se îmblînzește numai cu arginți.

Dar să ne întoarcem la povestea noastră.

Turnul fortului San Cristóbal se prăbușise și, odată cu el, se năruiseră și ultimele speranțe pe care le nutrea don Modesto, de a vedea figurînd fortul său pe aceeași linie cu Gibraltar, Brest, Cádiz, Dunquerque, Malta și Sevastopol.

Dar nimic nu le pricinuise mai multă admirație prietenilor noștri, sătenii din Villamar, ca schimbarea ce se observa în prăvălia bărbierului Ramón Pérez.

Ramón Pérez, după moartea tatălui său, ce avu loc după cîteva luni de la plecarea Maríei, nu putuse să reziste ispitei de a se duce și el în capitală, luînd urma ingratei, ce-l sacrificase pe el unui străin *nesuferit*. O porni deci, la drum, și se întoarse după cincisprezece zile, aducînd cu sine:

În primul rînd: un debit nesecat de minciuni și de lăudăroșenii.

În al doilea rînd: o mulțime de cîntece italienești, unul mai detestabil ca altul.

În al treilea rînd: un aer de om șmecher, o mutră de *ce mă privește pe mine?*, o dezinvoltură, un *sans-façon*[1] în stare să-i secе la inimă pe toții sătenii din

[1] Fără mofturi, simplu (fr.).

Villamar, ale căror urechi nefericite și ale căror mandibule și mai nefericite încă păstrară multă vreme dovezile deplorabile ale noilor achiziții.

În al patrulea rînd: cele mai funeste aspirații de a-l imita pe leul bărbierilor, Figaro, pe care, din nefericire, îl văzuse și-l auzise cîntînd într-un spectacol de operă pe scena teatrului din Sevilla. Prin urmare, ca să-și imite modelul, căutase să-l abată pe primar de pe calea progresului, ca să-l lămurească s-o apuce pe cea a contelui Almaviva; dar, mai întîi, cum primarul era căsătorit, ar fi fost greu să găsească în Villamar o fată ca Rosina, care-ar fi vrut să treacă prin neplăcerea aceea. Apoi nevasta primarului era o galiciană sănătoasă și robustă, și, firesc, era mai de temut în ochii lui decît fusese doctorul Bartolo în ochii contelui Almaviva.

Ramón Pérez mai adusese din călătoriile sale și altceva, ce nu arătă nimănui, lucru pe care-l căpătă în felul următor:

Într-o noapte, pe cînd da tîrcoale pe strada pe care ședea Marisalada, oftînd ca o balenă, atrase atenția unui tînăr ce sta la un colț, înfășurat în mantie pînă la ochi și care se apropie de el și-i zise un singur cuvînt: „Șterge-o!"

Ramon vru să răspundă, însă primi o cizmă atît de puternică undeva, încît cucuiul cu care se alese îl ajută din plin ca drumul de întoarcere să fie extrem de greu, dat fiind că el căzuse în locul cel mai tare de pe caldarîm.

Printr-o împrejurare pe care-o vom lămuri mai jos, bărbierul izbutise să adune o sumă mare de bani. Atunci, amintirile de la Sevilla și despre Figaro îi reveniseră și mai proaspete în minte. Își înfrumusețase prăvălia cu lux asiatic; cumpărase scaune vopsite în verde smarald; cuiere romane, mari ca niște farfurii de supă, ca să agațe prosoapele de pînză groasă de un deget; gravuri care înfățișau un Telemac foarte înalt, un Mentor foarte bărbos și o Calipso foarte sumar îmbrăcată; acestea erau podoabele ce se întreceau care mai de care să dea splendoare frizerici. Ramón Pérez afirmase cu atît mai multă siguranță cu cît el însuși credea că este așa, că figurile acelea erau Sfîntul Ioan, Sfîntul Petru și Maria-Mag-

dalena. Unii săteni greu de mulțumit observaseră, dînd din cap, că totul se reînnoise în prăvălia lui Ramón Pérez, în afară de brici ; dar el răspundea că erau înapoiați și că nu pierduseră vechiul năravde a lua aminte la fondul lucrurilor, cînd la ordinea zilei era să iei seama numai și numai la partea exterioară și la aparență.

Dar ceea ce-i lăsă cu gura căscată de admirație pe sătenii din Villamar fu o firmă formidabilă ce acoperea o mare parte din casa bărbierului. În mijloc se vedea, pictat cu o minunată artă, un picior, ce părea a fi un picior chinezesc, de culoare gălbuie, din care curgea sînge ; sîngele părea a șiroi gîrlă, deci piciorul era demn de a rivaliza cu fîntînile din Aranjuez și din Versailles. În cele două părți, se afla cîte un brici enorm de bărbierit întredeschis, și astfel se formau două piramide ; în centrul acestora, erau două măsele colosale. De jur-împrejur trona o ghirlandă de trandafiri, asemănători cu feliile de sfeclă, și de ghirlandă atîrnă o monstruoasă pereche de foarfeci. Drept culme a ostentației și a luxului, Ramón Pérez îi poruncise pictorului să folosească auriul, și artistul distribuise aurul în felul următor : în spinii trandafirilor, în tăișul briciului și în unghiile piciorului. Această firmă arăta ceea ce știa toată lumea, și anume : că posesorul ei exercita în Villamar cele patru funcții de bărbier, *sangrador*[1], dentist și frizer.

Dar pînă la urmă, firma avu o asemenea mărime și o asemenea greutate, încît peretele casei lui Ramón, făcut din pămînt și din pietriș, nu putu s-o susțină. Trebui să înalțe de cele două părți ale ușii două rezemători de cărămidă ca s-o sprijine. Acest adaos alcătui la intrarea casei un fel de portal sau frontispiciu ; Ramón Pérez declară, cu cel mai grav și mai imperturbabil cinism, că este o copie exactă a Bursei din Sevilla, care, așa cum e știut, este una din capodoperele marelui nostru arhitect Herrera.

Acum, cînd cititorul a aflat despre ceea ce s-a mai întîmplat în trecut în Villamar, vom relua firul întîmplărilor din prezent.

---

[1] Chirurg sau bărbier care ia sînge (span.).

Liniștea era atît de profundă în colțul acela de lume, încît se auzea de departe vocea unui bărbat ce se acompania la ghitară, dar nu cînta cîntece populare, cum ar fi : *rondena*[1], *mollar*[2], contrabandistul" sau *cana*[3]; vai nu cînta un cîntec dulceag și trist : Atalá. Și ceea ce era și mai rău era că împodobea melodia cu asemenea măsuri cîntate din gît, cu asemenea *fiorituras*[4] fără rost, cu măsuri atît de nepotrivite, iar versurile erau atît de proaste, încît Chateaubriand ar fi avut dreptul, cu vîrf și îndesat, să-i cheme în judecată de conciliere pe poet, pe compozitor și pe cîntăreț, învinuindu-i de un abuz de popularitate.

Acest cîntec infernal se auzea din prăvălia pe care am descris-o mai sus; îl interpreta proprietarul frizeriei, faimosul Ramón Pérez.

Intona cuvintele cu o expresie și cu un entuziasm care-l emoționau pe el însuși pînă i se umpleau ochii de lacrimi. În fața cîntărețului sta, ca întotdeauna, don Modesto Guerrero, și asculta într-o atitudine gravă și concentrată, de parcă era Mentor cel respectabil care împodobea peretele, cu singura deosebire de a fi foarte bine bărbierit, și cu smocul său de păr bine pieptănat, țeapăn și perpendicular.

Dintr-odată, se deschise larg ușa din fundul prăvăliei, și se văzu ieșind o femeie cu un copil în brațe, și cu altul care venea în urma ei plîngînd, agățîndu-i-se de poala rochiei. Femeia aceasta palidă, slabă, cu chipul mîndru și cu înfățișare ursuză, purta un șal de crep decolorat și vechi. Păru-i lung, prost împletit, nu era prins cu pieptenele, și atîrna pînă-n pămînt. Era încălțată cu pantofi de mătase peste care trăsese papucii și purta niște cercei lungi de aur.

— Taci, taci, Ramón ! zise, ea cu glas răgușit cînd intră în prăvălie. Nu-mi sparge urechile. Aș prefera să ascult miorlăiturile tuturor pisicilor din sat, decît să te-aud pe tine cîntînd muzică cultă. Ți-am spus de o mie de ori să cînți cîntecele din partea locului. Căci, de bine, de rău, se pot asculta. Vocea ta este flexibilă

---

[1], [2], [3] Cîntece populare din Spania (span.).
[4] Înfloriturі (it.).

și te pricepi destul de bine să interpretezi acest gen de cîntece. Dar mania ta nefericită de a cînta ca artiștii de operă este cu neputință de suportat. Îți spun drept, și știi doar că mă pricep. Înfloriturile tale fără rost mă enervează în așa măsură încît dacă mă mai chinuiești am să plec pentru totdeauna din casa asta. Taci, adăugă ea, dînd cu mîna în capul copilului care plîngea; taci, că ragi la fel ca tatăl tău!

— Du-te-nvîrtindu-te! Și poți să pleci chiar acum, răspunse bărbierul atins în ceea ce avea mai scump: în amorul său propriu; pleacă, du-te nouă mii de ani, și să te întorci cînd te-oi chema eu; că-n felul ăsta ai putea să tot mergi fără să te oprești.

— Și zici că n-ai să mă chemi? răspunse femeia. Ar fi, poate, cea mai mare favoare pe care i-ai face-o celei care-a fost aclamată și chemată la rampă de granzi, de ambasadori, de curtea întreagă! Știi tu, țopîrlanule, prostule, nătărăule, ce de bani plăteau toți numai ca să mă audă cîntînd?

— Dacă toți ăștia, zise bărbierul, te-ar vedea acum, cu mutra asta acră, și te-ar auzi cum vorbești ca un pui răpciugos, cu vocea asta răgușită, sînt sigur c-ar da înc-o dată pe-atît ca să nu te vadă și să nu te-audă.

— Doamne, cine m-o fi adus pe mine în cătunul ăsta prăpădit, printre adunătura asta de necioplîți? exclamă femeia furioasă. Cine m-o fi măritat cu pîrlitul ăsta de bărbier, cu neghiobul ăsta care, după ce mi-a prăpădit zestrea pe care mi-a trimis-o ducele, se încumetă să mă insulte? Pe mine, celebra María Santaló, care-a făcut atîta vîlvă în lume!

— Ar fi fost mult mai bine dacă n-ai fi făcut atîta vîlvă, zise Ramón, căruia entuziasmul pe care i-l inspira cîntecul lui Atalá îi dădea un curaj nemaipomenit, iar indignarea lui nu mai avea margini cînd îl vedea disprețuit.

Auzind aceste cuvinte, femeia se repezi la soțul ei mărunțel, care, înspăimîntat, nu avu timp decît să pună ghitara pe un scaun și s-o ia la fugă.

În ușă dădu peste cineva, și fu cît pe-aci să-l trîntească jos; omul se opri în prag.

Mînia Maríei se risipi de cum îl văzu și izbucni într-un hohot de rîs la fel de violent precum îi fusese mînia.

Momo era cel care-i stîrnea rîsul; avea o falcă înspăimîntător de umflată. Își legase fața deformată cu o basma, și venea la bărbier să-i scoată o măsea.

— Oh, ce arătare groaznică! exclamă María, printre hohote de rîs. Se zice că sergentul din Utrera a murit de urît ce era. Da cum de nu ți se întîmplă și ție la fel? Ești în stare să bagi în sperieți însăși spaima, așa cum arăți. Care va să zică ai înghițit pumnul? O să se prefacă în pepene galben și-ai putea să-l expui vederii pentru bani. Ce groaznic arăți! Vii să-ți facem portretul ca să apari în gazeta „Ilustrația", care aleargă numai după curiozități?

— Vin, zise Momo, ca să-mi scoată Ratón Pérez al tău o măsea stricată, nu să mă iei tu în primire cu un potop de vorbe urîte; da... ce să mai zic? Pescăruș ai fost, Pescăruș ești și Pescăruș vei fi!

— Dacă vii să-ți scoți ceea ce nu ai bun, răspunse María, ai putea foarte bine să începi cu inima și cu mațele pestrițe.

— Pe toți dracii! Auzi cine vorbește de inimă și de mațe pestrițe! urmă Momo. Una ca ea, care și-a lăsat tatăl să moară pe mîinile altora și nu și-a adus aminte nici măcar de numele lui, d-apoi să-i mai trimită vreun ajutor cît de mic; nici vorbă de așa ceva, Doamne ferește!

— Și cine-a fost de vină, prostule răutăcios ce ești? răspunse María. Nu s-ar fi întîmplat nimic din toate astea dacă n-ai fi fost un neghiob și nu te-ai fi întors de la Madrid fără să fi dat ochi cu mine și să-mi fi spus despre ce-i vorba; ba, la întoarcere ai mai dat sfoară-n țară, cum c-am murit; și cînd m-am întors în sat crezînd că tatăl meu trăiește încă, toată lumea a crezut c-am înviat din morți. Numai tu, cu mintea ta la fel de turtită ca și nasul, ai fi putut să crezi că un spectacol de operă e o realitate.

— Spectacol! repetă Momo; mereu zici că era ceva simulat. Dar eu îți spun că dacă Telo ăla ar fi știut să-ți înfigă pumnalul ca lumea drept în inimă, și dacă nu

te-ar fi îngrijit soțul tău, pe care-l plînge toată lumea în afară de tine, acum te-ai fi făcut de mult oale și ulcele, asta ți-o spun eu, să știi! Și tare-ar mai fi fost bine, c-ar fi trăit liniștiți toți cei care te cunosc. Că pe mine nu mă duci, să știi, pui de mincinoasă ce ești!

— Apăi să știi, măi, față și jumătate, zise María desfăcîndu-și mîna și punînd-o sub nasul lui Momo, c-am să trăiesc o sută de ani, ca să pleznești de necaz și nasul ăsta cîrn al tău să se facă mare cît toate zilele.

Momo se uită la María cu toată demnitatea disprețuitoare ce se vedea pe fața lui chioară și zise cu o voce joasă și pe un ton concludent, ridicînd în sus și lăsînd în jos, alternativ, degetul arătător!

— Pescăruș ai fost, Pescăruș ești, Pescăruș vei fi!

Și-i întoarse spatele cu aroganță.

Don Modesto, speriat de strigătele celor doi soți care se certau, cînd văzu că hohotele de rîs urmau după ieșirea mînioasă, datorită înfățișării urîte și ridicole a lui Momo, despre care numai creionul lui Crukshank, celebrul caricaturist englez, ar putea să ne dea o idee exactă, se folosi de prilejul acela ca să se retragă, pe nesimțite, de pe cîmpul de luptă. Cititorii noștri știu că don Modesto, grav și liniștit din fire, avea o profundă antipatie față de orice certuri, discuții, schimb de cuvinte nelalocul lor și alte asemenea situații. Dar de-abia intră în casă, foarte mulțumit că reușise să se retragă la timp, că fu cuprins de alte temeri cînd văzu ochiul zdravăn al Rositei privindu-l sever, furios, amenințător ca un soldat înarmat pînă-n dinți; iar gura-i era gravă, afectată și impunătoare ca un judecător de la tribunal. Don Modesto se așeză într-un colț și-și lăsă capul în jos, ca o pasăre care, presimțind că se apropie furtuna, se așază pe ramura unui copac și-și ascunde capul sub o aripă.

Înainte de toate trebuie să știm că atît calitățile cît și defectele Rositei se accentuaseră odată cu trecerea anilor. Grija ei pentru curățenie ajunsese să se prefacă într-o patimă supărătoare. Don Modesto trebuia să-și schimbe încălțămintea ori de cîte ori intra s-o vadă. Dacă Rosita ar fi avut știre de papucii pe care și-i pun curioșii care se duc să viziteze palatul principelui de

Orange, la Bruxelles, nu încape îndoială că i-ar fi folosit ca să ferească de murdărie rogojinile ieftine de bucsău care acopereau lespezile crăpate din salon. Dacă don Modesto scăpa o măslină pe fața de masă, Rosita se înfiora; dacă se întîmpla să cadă o picătură de vin roșu, plîngea. Abstinența și sobrietatea ei atingeau limitele posibilului, dînd a se înțelege că voia să rivalizeze cu Manuela Torres, vestita femeie din satul Gansar, care murise de curînd, după ce trăise patruzeci de ani fără să mănînce și fără să bea.

— Rosita, îi zicea don Modesto, înainte mîncai atît cît putea să ia o pasăre în cioc; dar acum vrei să ne faci să credem că ceea ce se spune despre cameleon nu este numai poveste, ci este adevărat.

— Vedeți doar, răspundea Rosita, că sînt perfect sănătoasă; ceea ce dovedește că avem nevoie de foarte puțină mîncare ca să trăim, și că, în rest, este curată lăcomie.

Cît despre austeritatea ei, ajunsese să fie ceva mai mult decît severă în privința asta: era caustică.

— Bine vă mai șade, îi spuse ea lui don Modesto, în timp ce el se ruga din adîncul sufletului Maicii Domnului a Păcii și a Bunei înțelegeri, bine-i mai șade unui om de vîrsta dumneavoastră și de rangul dumneavoastră, una din cele dintîi autorități ale satului, unui om care și-a văzut numele tipărit cu majuscule în ziarul „La Gaceta" să vă duceți în casa oamenilor ăstora, a zănaticilor ăstora (ca să nu zic altfel), și să stați de vorbă cu certăreții ăștia, care-și supără vecinii de cînd s-au adunat laolaltă!

— Dar, Rosita, răspunse don Modesto, eu nu m-am amestecat în cearta lor; ei s-au certat în încăperea în care eram eu.

— Dacă nu v-ați fi dus în casa acestui amărît de frizer, cîntăreț nerușinat; dacă n-ați fi stat acolo cu gura căscată, ascultîndu-i cîntecele impudice, nu v-ați fi aflat în situația de a fi martorul acestui scandal.

— Dar, Rosita, nu-ți dai seama că trebuie să mă bărbieresc din cînd în cînd, ca să nu arăt ca un genist de regiment? Că Ramón Pérez ăsta este bun la suflet și mă bărbierește de pomană, așa cum făcea și tatăl lui,

și că politețea și recunoștința cer ca dacă începe să cînte în fața mea, să am răbdare și să stau să-l ascult? În afară de asta, n-a cîntat nimic supărător și necuviincios, ci un cîntec în care se zice că o tînără, pe nume Atalá...

— Ce tot îmi îndrugați, don Modesto? Ce povești sînt astea? zise Rosita, indignată. Dacă n-aș ști ce scrie în *Anul creștin* despre Atilla, cum c-a fost un rege al păgînilor care-a cotropit Roma, și pe care l-a învins elocvența Sfîntului León cel Mare, Papa din vremea aceea, aș mai zice! Dacă vreți să fie o tînără îndrăgostită, adică altfel decît zice sfînta rațiune și *Anul Creștin*, n-aveți decît, să vă fie de bine și dumneavoastră, și lui Ramón Pérez. Secolul luminilor, după cum zice țicnitul ăsta de primar, care voia să schimbe Calea Crucii în Drumul spre Urdax, întoarce pe dos toate ideile. Așa că, n-aveți decît să credeți, dacă vreți, că o fată a fost căpetenia armatelor feroce ale barbarilor. Cît despre cîntecele profane și necuviincioase, să știți că nu se potrivesc nici cu vîrsta mea, nici cu felul meu de a gîndi Dar bărbații își pleacă întotdeauna urechea la tot ceea ce ține de dragoste. Nu mai puteți cînd auziți cîntecele unora ca ăștia, și cînd colo eu v-am văzut... da... v-am văzut la slujbele Sfîntului Ioan, Prelatul catolic (modelul duhovnicilor), la sfîrșit, cînd se cîntă versurile întru cinstirea sfîntului... ei bine..., v-am văzut dormind buștean.

— Eu? Rosita! Isuse! Ține seama că greșești de la început pînă la sfîrșit. Oi fi ținut ochii închiși și-oi fi luat reculegerea mea drept un somn de necuviință.

— Să nu ne contrazicem, don Modesto, pentru c-ați fi în stare să păcătuiți cu nerușinare contra poruncii a opta. Dar, întorcîndu-ne la ceea ce ziceam, vă spun că-i o rușine să fiți trup și suflet cu oamenii ăștia.

— Vai, Rosita! Cum poți vorbi așa despre Ramón, care este atît de bun și mă bărbierește pe de gratis, și despre Marisalada, care-a fost aplaudată de generali și de miniștri?

— Asta nu înseamnă, răspunse Rosa Bisericoasa, că n-a fost artistă; înainte vreme, erau excomunicate și-ar trebui să fie și-acum. Eu asta aș vrea să știu, de ce n-or fi excomunicate și acum, în zilele noastre.

— Sar putea, zise don Modesto, ca teatrul să fi fost pe-atunci un lucru foarte rău, pe cînd acum, după cum zice foiletonul din gazetă, e școala moravurilor și a obiceiurilor.

— Școala moravurilor și a obiceiurilor... teatrul! Nu mai e chip! Dumneavoastră vă pervertiți, don Modesto. Asta-i mai rău decît să adormiți în timpul slujbelor de cinci zile. Cum! Luați ziarele drept texte ale *Scripturii?* Ba eu vă spun dumneavoastră, seńor, că Papa a făcut foarte rău cînd le-a ridicat excomunicarea femeilor ăstora provocătoare.

— Isuse, María și Iosif! exclamă don Modesto speriat. Rosita, te încumeți să cîrtești împotriva a ceea ce face Papa, tocmai acum, cînd se înalță imnuri întru lauda sa, după cum zice gazeta?

Bine, bine, răspunse Rosita; știu eu mai bine ca dumneavoastră. Și n-am să mai cîrtesc împotriva a ceea ce face Papa; mă voi mărgini să doresc să nu fim nevoiți să cîntăm veșnica lui pomenire, după imn. Dar, întorcîndu-ne la femeia asta pe care-au aplaudat-o atîția oameni însemnați: credeți că aceste aplauze prostești o absolvă de faptele ei rele, o dezleagă de păcate și datorită lor nu mai este perversă din fire?

— Nu fi atît de neînduplecată, Rosita. În fond, nu-i rea; mi-a făcut o cocardă pentru pălărie.

— N-a făcut altceva decît să-și bată joc de dumneavoastră; fiindcă v-a dat o andivă mare cît o farfurie în loc să vă dea o cocardă. Și dumneavoastră ziceți că nu-i rea aceea ce și-a lăsat tatăl care-o iubea atît de mult; l-a lăsat, zic, să moară singur, sărac și uitat, în timp ce ea cinta pe scenă?

— Dar, Rosita, dacă nu știa cît de gravă este situația... boala...

— Știa că-i bolnav și gata. Cînd tatăl e bolnav, fiica nu trebuie să cînte. O femeie ale cărei purtări rele l-au silit pe bietul ei soț să plece și să se ducă să moară de rușine tocmai în Indii...

— L-a secerat molima, observă veteranul.

— Cum să fie bună, continuă severa învățătoare, aprinzîndu-se din ce în ce mai mult. A fost singura din sat care nu s-a dus la căpătîiul tușii María cînd a fost

bolnavă, și doar a iubit-o atît de mult; a fost singura din sat care nu s-a dus la înmormîntarea ei; a fost singura care nu s-a rugat pentru ea în biserică, nici n-a plîns pentru ea în cimitir!

— Era după lehuzie, și n-ar fi fost prudent din partea ei să intre în biserică și să se ducă la cimitir înainte de-a se împlini patruzeci de zile de la naștere.

— Ce știți dumneavoastră despre lehuzie și despre împlinirea celor patruzeci de zile? exclamă Rosa Bisericoasa, exasperată de zelul cu care don Modesto își apăra prietenii. Ați născut vreodată ca să știți cum stau lucrurile? Ziceți că are un fond sufletesc bun cea care, cînd, la scurtă vreme de la moartea binefăcătoarei sale, fratele Gabriel o urmă în mormînt, a izbucnit în rîs, zicînd că ea crezuse că numai în teatru lumea murea de dragoste și de durere?

— Bietul frate Gabriel! rosti don Modesto mișcat de amintirile pe care i le deșteptase în suflet proprietăreasa. Toată viața, în fiecare vineri, a mers să se roage la Cristos care vine în ajutor să moară de moarte bună. După ce-a murit binefăcătoarea lui, mergea acolo în fiecare zi, fiindcă nu-i mai rămăsese decît bunul Isus care să-l înțeleagă și să-l consoleze. Eu l-am găsit într-o vineri de dimineață, în genunchi, în fața ferestrei de la capela lui Cristos care vine în ajutor, cu capul lăsat pe tocul ferestrei. L-am strigat și nu mi-a răspuns. M-am apropiat de el... era mort. Murise așa cum trăise: în liniște și singur! Bietul frate Gabriel! adăugă Comandantul după cîteva clipe de tăcere. Ai murit, frate Gabriel, fără să vezi călugării și starețul întorcîndu-se la mănăstire! Tot așa o să mor și eu, fără să-mi văd fortul înălțîndu-se!

Cuprins

Cuvînt înainte (Domnița Dumitrescu-Sîrbu) . 5
Prolog 16
Partea întîi 21
Partea a doua 146

Lector : MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor : V. E. UNGUREANU

Bun de tipar 20.04.1984. Coli tipar 19.

Tiparul executat sub comanda
nr. 945 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918".
Str. Grigore Alexandrescu 89—97,
București,
Republica Socialistă România

Lei 15,50